HALUK HEPKON

JÖN TÜRKLER VE KOMPLO TEORİLERİ

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 161
İnceleme: 28

Jön Türkler ve Komplo Teorileri
Haluk Hepkon

© Haluk Hepkon, 2012
© Kırmızı Kedi, 2012

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir
Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Ekim 2012
ISBN: 978-605-5340-67-4
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İş Merkezi B Blok
Haramidere-Avcılar İSTANBUL T: 0212 412 17 77
Pasifik Ofset Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedikitap.com / www.kirmizikedikitap.com
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Haluk Hepkon

JÖN TÜRKLER VE KOMPLO TEORİLERİ

İNCELEME

KIRMIZIKEDİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

I.
Komplo Teorilerinin Batı'da Ortaya Çıkışı

Bir Kavramın Doğuşu 15
Aydınlanma ve Gizli Cemiyetler 17
Masonlar ve Komplo Teorileri 19
Devrim Öncesi Mason Karşıtlığı 20
Devrim Sonrası Mason Karşıtlığı 22
Restorasyon Dönemi'nde Komplo Teorileri 26
Komplo Teorilerinde Antisemitizmin Ortaya Çıkışı 27
"Simonini Mektubu" ve Yeni Dönem 29
1848 Devrimleri ve İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı 31
Leo Taxil'in Sözde İtirafları 34
20. Yüzyıl Başlarken Komplo Teorileri 36
Siyon Bilgelerinin Protokolleri 36
"Beyazlar" ve Komplo Teorilerinin Avrupa'da Yayılışı 38
Devrim Korkusu ve Yahudi Düşmanlığı 40

II.
Osmanlı Devleti'nde Masonluk ve Yahudilik

Masonluk

Osmanlı Devleti'nde Masonluğun Ortaya Çıkışı 46
Osmanlı Devleti'nde Batı'ya Bakış 48
19. Yüzyılın Sonuna Doğru Osmanlı Devleti'nde Masonluğa Bakış 50
İlk Mason Karşıtı Faaliyetler 53
II. Abdülhamid Döneminde Masonlara Bakış 55
İslamcı Akımlar ve Masonluk 58

İslam ve Yahudiler 59
Osmanlı Devleti ve Yahudiler 63
Fransa ve Antisemitizm 64
Hıristiyan Cemaatler ve Antisemitizm 67
Antisemitizmin Osmanlı Devleti'ndeki Etkileri 69

III.
İngiltere ve Komplo Teorilerinin Yayılması

İngiltere ve Jön Türkler 73
Lowther Raporları ve Jön Türk Devrimi 76
Fitzmaurice ve Tilkidom 77
"Korkunç Entrikaların Peşinde" 79
31 Mart Vakası ve Başkonsolosluk 81
Başarısızlık ve Komplo Teorileri 83
"Azgın Bir Katolik" 85
İTC Muhalifleri ve Komplo Teorileri 89
"Şeytan Ruhlu" 91
Dünya Savaşı ve Propaganda 96
Ortadoğu Cephesini Açmak 99
Arap Bürosu'nun Kuruluşu 101
Arap Ayaklanması ve Türk Milliyetçiliği 103
Hindistan'da Propaganda Savaşı 106
Sykes-Picot Anlaşması ve Değişimin Başlangıcı 107
Ekim Devrimi ve Balfour Deklarasyonu 111

IV.
Tarihi Gerçekler ve Komplo Teorileri

İttihatçılar ve Yahudiler 117
19. Yüzyıla Kadar Osmanlı Yahudilerinin Durumu 118
1908 Devrimi ve Yahudiler 121

İttihatçıların Siyonizme Bakış Açısı

1908 Öncesi Siyonizme Bakış 124
1908 Sonrası Siyonizme Bakış 126
Almanya ve Siyonizm 130
İTC'nin Siyonizme 1912 Sonrası Bakışı 133
İngiltere ve Siyonizm: Kim Kimi Yönetiyor? 134
İttihatçılar ve Dönmeler 138
Selanik: Hürriyet Kâbesi'nin Ortaya Çıkışı 139
Dönmeliğin Ortaya Çıkışı 142
İttihatçılık ve Masonluk İlişkisi 148
İttihatçılar Arasında Mason Karşıtlığı 153

V.
Fitzmaurice ve Günümüz Komplo Teorileri

1- Batı'daki Komplo Teorisyenleri Arasındaki Etkisi 157
Troçki ve Fitzmaurice 161
Ermeni Olayları ve Lowther Raporları 164
2- Araplar Arasındaki Etkileri 168
3- Günümüz Türkiyesi'ndeki Etkileri 172
Komplo Teorilerinin Aşağıdan Yukarıya Doğru Yükselişi 173
Komplo Teorilerinin Yukarıdan Aşağıya Pompalanması 176
Ergenekon ve Komplo Teorileri 180
Komplo Teorileri ve Yeni "Resmi Tarih" 181

EK: Lowther Raporu Tam Metin 185
Kaynakça 205
Dizin 216

ÖNSÖZ

Her kitabın bir yazılış nedeni olmalı. *Jön Türkler ve Komplo Teorileri*'nin ise birden çok var. Bu nedenlerden ilki, komplo teorilerinin günümüz Türkiyesi'nde hâlâ bilimsel olarak incelenmeye değer bulunmaması. Aslında bu durum hakikaten çok tuhaf. Çünkü komplo teorileri hakkında dünya çapında çok sayıda bilimsel çalışma yapılıyor. Birçok biliminsanı nelere komplo teorisi deneceğini ve nelere denemeyeceğini; bunları üretenler ile bunlara inananların kimler olduğunu; söz konusu "teorilerin" hangi dönemlerde ve nasıl yayıldığını tartışıyor. Ama komplo teorilerinin hızla bir siyaset yapma ve siyasal gelişmeleri yorumlama biçimi haline geldiği ülkemizde bu alanda tam bir suskunluk hüküm sürüyor. Bu kadarla kalsa yine iyi. Elinizdeki kitapta da gösterilmeye çalışıldığı üzere komplo teorileri siyaset sahnesinden "akademik" dünyaya doğru hızla yayılıyor. Akademik dünya incelemeye değer bulmadığı komplo teorileri tarafından fethediliyor. Türkiye'nin yeni "resmi tarihi" komplo teorileri etrafında şekilleniyor. Dolayısıyla *Jön Türkler ve Komplo Teorileri*'ni bu yeni "resmi tarih"e karşı bir itiraz olarak ele almak gerekiyor.

Kitabın yazılış nedenlerinden ikincisi, içinde bulunduğumuz siyasal atmosferle ilgili. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yahudiler, Dönmeler ve masonlar tarafından kurulduğu veya yönetildiği iddiaları günümüzde Cumhuriyet rejimine ya da onun bakiyesine karşı yürütülen kampanyanın en önemli silahı haline gelmiş durumda. Komplo teorileri Ergenekon, Balyoz ve benzeri operasyonları yürütenler ve savunanlar tarafından hara-

retle savunuluyor. Aslında "Agarta" saçmalığıyla başlayan, daha sonra da hapse atılan siyasetçilerin, aydınların, gazetecilerin ve askerlerin aslında Yahudi veya Ermeni olduğu iddialarıyla süren bir kampanyanın "İttihatçı zihniyetle hesaplaşma" adına komplo teorilerine başvurması çok anlamlı. Tarihsel süreçler arasında zorlama benzerlikler kurgulama alışkanlığından oldum olası hiç hoşlanmadım. Ama Jön Türk Devrimi'ne karşı İngiliz emperyalizmi tarafından üretilen ve yaygınlaştırılan komplo teorilerinin günümüzde de cumhuriyetin devrimci birikimiyle hesaplaşmaya girişen çevreler tarafından kullanılmasını çok manalı buluyorum. "İttihatçı zihniyet"te değilse bile farklı alanlarda bir devamlılık olduğu anlaşılıyor. Üzerinde yaşadığımız coğrafyada komplo teorilerinin nasıl ortaya çıktığının ve kimler tarafından yayıldığının anlatılmasına bu yüzden çok önem veriyorum. Bu nedenle *Jön Türkler ve Komplo Teorileri*'ni Türkiye'nin devrimci birikimine karşı yürütülen kara propagandaya bir yanıt olarak değerlendirmek de mümkün.

Kitabın bir diğer yazılış nedeniyse komplo teorileri alanındaki "oryantalist" hatalar. Komplo teorileri hakkında Batı'da yapılan araştırmalarda, en az "eleştirdikleri" komplo teorileri kadar yanlış bir eğilim mevcut. Buna göre komplo teorileri Doğu'ya ve Doğu toplumlarına özgüdür. Doğu'da komplo teorileri hâkim dünya görüşüdür. Bu toplumlarda emperyalizme karşı her analiz komplo teorisi, İsrail'e yönelik her eleştiriyse antisemitizmdir. Söz konusu eğilimin ilk akla gelen temsilcisinin Daniel Pipes gibi bir Neocon olması, kuşkusuz bir tesadüf değil. Tuhaf olan bu "eleştiri" biçiminin ülkemizde de taraftar toplayabilmesidir. İçinde bulunduğumuz dönemde komplo teorilerini eleştirmek mühimdir; ama bunu Pipes gibi emperyalizmin eli bayraklı ideologlarından farklı bir biçimde yapmak gerekmektedir. *Jön Türkler ve Komplo Teorileri* bu alandaki hurafelerle de mücadele etmek üzere hazırlanmıştır.

Son olarak komplo teorilerinin ortaya çıkış ve yayılış sürecini

incelemenin, günümüzdeki komplo teorilerinin işlevini ve gizli ya da açık bir biçimde içerdiği ideolojik metni anlamamızı kolaylaştıracağına inanıyorum. Komplo teorilerinin ülkemizde ortaya çıkışında 20. yüzyılın başında Avrupa'da yaşanan toplumsal-siyasal bunalımın ve buradaki kültürel atmosferin büyük bir etkisi bulunuyordu. İçinde bulunduğumuz dönemde söz konusu hurafelerin ülkemizde bu kadar rağbet görmesinin dünyada yaşanan toplumsal ve kültürel atmosferle doğrudan ilgisi vardır. Benzerlikler sadece koşullarla sınırlı değildir. Yüzyılın başında olanlarla doksanlı yıllardan beri yaşananlar arasındaki ortak noktaların incelenmesi siyasal açıdan son derece ufuk açıcı olacaktır. *Jön Türkler ve Komplo Teorileri* başlı başına bir araştırma konusu olan bu alana sınırlı bir biçimde de olsa değinmektedir. Bu konuda daha geniş çalışmaların gerektiği ortadadır.

Çalışmam esnasında Orhan Koloğlu'nun ve Mim Kemal Öke'nin sadece eserlerinden değil fikirlerinden de çok yararlandım. Her ikisi de ufkumu açan önerilerde bulundular. Koloğlu ve Öke ile yaptığım sohbetler kitabın hazırlanışında yol gösterici oldu. Zeliha Hepkon kitabın hazırlanışına büyük destek verdi. Utku Kavasoğlu da Gerard Lowther'ın Londra'ya gönderdiği 29 Mayıs 1910 tarihli raporun çevirisini yaptı ve kütüphaneleri tarayarak kaynakların bir kısmına ulaşmamı sağladı. Hepsine teşekkür ediyorum. Kitaptaki hatalar kuşkusuz bana aittir. Son olarak komplo teorileri gibi hakkında fazla kalem oynatılmayan bir konuyla ilgili hazırlanan bu kitabın daha gelişmiş ve ayrıntılı çalışmalara ve yeni tartışmalara vesile olmasını diliyorum.

I.
Komplo Teorilerinin Batı'da Ortaya Çıkışı

"Komplo teorisi" kavramı, uygarlığımızın dağarcığına "komplo"nun kendisine göre çok daha geç bir zamanda eklenmiştir. İnsanlığın Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi'nden önce dinsel ya da siyasal bir grubun dünya çapında iktidarı ele geçirmek için gizlice örgütlendiğine dair bir fikre sahip olmadığı bilinmektedir. Kavramı birbirinden çok farklı şekilde tanımlayanlar bile belli bir sistemę sahip ilk komplo teorisinin ortaya çıkış tarihinde hemfikirdir.

Komplo teorisi kavramı, 18. yüzyıl gibi hem toplumsal hem de kültürel anlamda büyük altüst oluşlara sahne olan bir zaman dilimi içerisinde ve Batı diye ifade edebileceğimiz bir kültürel coğrafyada ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu durum tesadüfün sonucu gerçekleşmemiştir. Hem tarihsel hem de kültürel koşullar bu ortaya çıkış için gerekli ortamın oluşmasını sağlamıştır. Komplo teorilerinin Osmanlı Devleti'ndeki yayılışını incelemeye başlamadan önce söz konusu dönemin ve kültürel koşulların özelliklerini incelemek son derece önemlidir. Böylelikle hem komplo teorilerinin Türkler ve Araplar arasında yayılış sürecinin özelliklerini hem de bu sürecin Batı'dakine benzeyen ve benzemeyen yönlerini anlamak mümkün olacaktır.

Bir Kavramın Doğuşu

Daniel Pipes "dünya çapında komplo iddiası" diye adlandırdığı komplo teorilerinin Aydınlanma Çağı'ndan sonra ortaya

çıktıklarını ifade eder.[1] Pipes'a göre komplo teorileri Avrupa'da ortaya çıkmış ve buradan bütün dünyaya ihraç edilmiştir.[2] Johannes Rogalla von Bieberstein ise, söz konusu anlatı ve rivayetleri, Fransız Devrimi'ne yanıt vermeye çalışan muhafazakâr kesimler tarafından üretilmiş ideolojik-politik mücadele araçları olarak tarif etmektedir.[3]

Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi ile başlayan tarihsel arka planın belirlenmesi, ileriye doğru bir adım daha atmayı mümkün hale getirmektedir. Söz konusu dönemde burjuvazi siyasal mücadeleye atılmış ve feodal rejimlere karşı toplumsal mücadelenin başına geçmiştir. Yine aynı dönemde, geçmişten muazzam bir kopuşu ifade eden Aydınlanma düşüncesi sanat, felsefe ve siyaset alanında köklü değişikliklere yol açmıştır. Köktenci Aydınlanmacılar kiliseyi karanlığın ve ortaçağ kalıntılarının simgesi olarak görmüş; eleştirilerini esas olarak feodal düzenle iç içe geçmiş dine ve kiliseye yöneltmişlerdir.

Aydınlanma Çağı'nın ilk önemli devrimi 1776 yılında Amerika'da gerçekleşmişti. Amerikan Devrimi, Avrupalılara, Aydınlanma Çağı'nın ideallerinin hayata geçirilebilir olduğunu kanıtlamıştı. Devrim anayasası ve Bağımsızlık Bildirgesi 1778 yılında yayınlandığında Avrupalı aydınlar arasında büyük ilgi uyandırmıştı.

Fransız Devrimi'nin ardından Avrupa o zamana kadar bilinen en derin siyasal, toplumsal ve kültürel krizini yaşamaya başlamıştı. Bu bunalımlı ortamda, böylesine ağır bir kargaşanın, uzun zamandır toplumsal ve dinsel yapıyı yıkmaya çalışan gizli örgütlerin faaliyetlerinin bir sonucu olduğu fikri rağbet görmüştü. Eski düzen yıkılırken o güne kadar bilinmeyen yeni bir

1 Daniel Pipes, *Verschwörung Faszination und Macht des Geheimen*, Almancaya çeviren: Gerhard Beckmann, Gerling Akademie Verlag, Münih, 1998, s.45.

2 Daniel Pipes, *a.g.e.*, s.191.

3 Johannes Rogalla von Bieberstein, *Die These von der Verschwörung 1776-1945 Philosophen, Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung*, Flensburger Hefte Verlag, Flensburg, 1992, s. 22-25.

düzen doğmaktaydı. Kilisenin kutsadığı ilahi düzeni yıkan devrimle birlikte haklarına kavuşan ve tebaadan yurttaşa dönüşen insan, tarihin öznesi haline gelmişti. Devletlerin yıkılması, onların Tanrı tarafından kutsanmadığını gösteren kanlı canlı örneklerdi.

Bütün bu çalkantıların yanı sıra, Amerikan ve Fransız devrimlerinin Avrupa'nın her yerine ulaşabilen evrensel bir doktrine dönüşmesi karşıdevrimci çevreler arasında büyük bir korkuya neden olmuştu. Her iki devrim de din ya da ulus farklarını önemsemeden bütün insanların temel hak ve özgürlüklerinin propagandasını yapmaktaydı. Devrim ve karşıdevrim bütün kıta çapında karşı karşıya gelerek büyük bir kapışma içerisine girmişti.

Komplo teorisi kavramı tarih sahnesine ilk kez bu büyük kapışma esnasında çıkmıştı. Karşıdevrim, geniş halk kitlelerini yönlendirmek ve harekete geçirmek için, büyük toplumsal değişimlerin sonucunda meydana gelen devrimin aslında bir komplo olduğunu ve kötü niyetli kişiler tarafından tezgâhlandığını ileri sürmüştü. Söz konusu "kötü niyetli kişiler" karşıdevrimin siyasal ihtiyaçlarına göre zaman içerisinde mason, Tapınak Şövalyesi ya da İlluminati diye adlandırılmıştı. Devrimin gerçek faillerinin gizli emellere sahip bir avuç komplocu olduğunu iddia etmenin esas amacı, halkın devrime olan inancını sarsmaktı.

Aydınlanma ve Gizli Cemiyetler

Komplo teorisyenleri bu dönemde bütün Avrupa'da yaygın ve etkili olan gizli cemiyetlerin, söz konusu "kötü niyetli kişiler"in örgütlendiği yerler olduğu propagandasını yapmaktaydı. Gerçekten de devrim öncesi dönemde Aydınlanma Düşüncesi'nin propagandasının yapıldığı gizli ya da açık cemiyetler, dolaylı ya da dolaysız siyaset yapmanın en önemli araçları durumundaydı. Aslında bu dönemle ilgili olarak gizli cemiyetler vurgusunu devletin kontrolünden bağımsız örgütlenen ve faaliyet gösteren dernekler olarak anlamakta fayda vardır. Feodal

ayrıcalıkların önemsenmediği bu cemiyetler, burjuvazi açısından şehirlerde özgürlüğün teneffüs edilebildiği alanların oluşmasını sağlamıştı. Dolayısıyla bu cemiyetlerin gizlilikleri aslında feodal monarşilerden bağımsız burjuva inisiyatifleri olduklarını göstermekteydi. Feodal monarşiler her türlü toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü sakıncalı buluyordu. Ortaçağdan kalma bazı ayrıcalıklar yüzünden bu özgürlükler, kısıtlı bir biçimde de olsa, sadece lonca örgütlenmeleri tarafından kullanılabilmekteydi. Bütün bu nedenlerden dolayı 18. yüzyılın ikinci yarısında, kimi masonlukla ilişkili, kimi rakip birçok gizli örgüt ortaya çıkmıştı. İlluminati örgütünün ileri gelenlerinden Adolph Franz von Knigge'nin deyişiyle, o dönemde bu tür cemiyetlerle ilişkisi olmayan ya da en azından bir dönem bunlara üye olmamış insan yok denecek kadar azdı.[4] Bu durum söz konusu örgütlerin bir komplo amacıyla değil de bir toplumsal ihtiyaç sonucu ortaya çıktıklarını göstermektedir. Bu örgütlerde yer alan kişilerin dönemin toplumsal olaylarında rol oynamalarının nedenini büyük bir komplonun varlığında değil, söz konusu örgütlerin aslında belli toplumsal kesimleri temsil eden politik gruplar olmasında aramak gerekmektedir. Dolayısıyla, bu gizli örgütlenmeleri günümüzdeki siyasal partilerin ilk örnekleri olarak ele almak mümkündür.

Gerçekten de Aydınlanma döneminde daha önce örneği olmayan yeni örgütlenme ve toplanma biçimleri ortaya çıkarak hızla yayılmıştı. Bunlardan ilk akla geleni salon toplantılarıydı. Zamanın aydınlarını bir araya getiren bu tür toplantılarda çağın sorunları hakkında önemli tartışmalar yapılmıştı.

Yine bu dönemde başlayan akademiler, Platon'un Atina'daki akademisini örnek alan bilimsel kuruluşlardı ve birden bütün Avrupa'ya yayılmışlardı. Bunun yanı sıra hemen her yerde ardı ardına hayır cemiyetleri, yoksulların bakımından tarım reformuna kadar sosyal yardımı ve ekonomik gelişmeyi teşvik eden topluluklar, özellikle tarımsal ekonominin sorunlarıyla ilgilenen

4 *Age*, s. 35.

dernekler kurulmuştu. Bunlar ilerlemeyle doğrudan ilişki içinde bulunan tüccar çevreleri, aydınlanmış toprak sahipleri ve bankerler, ekonomide ve toplum yaşamında idari konumda bulunan bilimsel düşünceye eğilimli yöneticiler, eğitimli orta sınıf, imalatçılar ve girişimcilerden oluşmaktaydı. Hayır cemiyetleri ve ekonomik topluluklar esas olarak politikayla fazla ilgilenmemeyi tercih ediyordu.

Aynı dönemde bu örgütlerden farklı olarak Avrupa'da Aydınlanma Düşüncesi'nin yayılması için esas olarak politik faaliyet göstermeyi tercih eden örgütlenmeler de mevcuttu. Bunlar arasında en göze çarpanları İlluminati ve çeşitli okuma gruplarıydı. Mason locaları da bir ölçüde bu gruba giriyordu.

Masonlar ve Komplo Teorileri

Mason localarına komploların planlandığı yerler ya da devrimin ideolojik merkezleri olarak bakılmasını gerektirecek bir kanıt hiçbir zaman var olmamıştır. Yapılan araştırmalar mason localarının Aydınlanma'daki ve Fransız Devrimi'ndeki rollerinin, okuma gruplarının ya da salon toplantılarınınkinden daha fazla olmadığını göstermektedir.[5] İnsanların bir araya geldiği ve farklı fikirleri özgürce tartışabildiği yerler olmaları dışında söz konusu locaların büyük bir önemi bulunmamaktaydı. Her türlü fikrin dinsel ya da mezhepsel herhangi bir baskıyla karşılaşmadan ifade edilebildiği localarda yeni filizlenmekte olan burjuvazinin bakış açısına uygun bir biçimde Aydınlanmacı öğretilerin propagandası yapılmaktaydı. Avrupa'nın mezhep çatışmalarıyla yakılıp yıkıldığı bir dönemin ardından mason localarının hoşgörüsü bir cazibe merkezi oluşturmuştu.

Komplo teorisi kavramının ortaya çıkmasında ve yayılmasında en önemli isimler olan Augustin Barruel, John Robison ve

5 Helmut Reinalter, "Die Verschwörungstheorie", *Handbuch der freimaurerischen Grundbegriffe*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2002, s. 160.

Johann August von Starck'ın da bir zamanlar mason olmaları, masonluğun ne kadar yaygın olduğu konusunda bir fikir verecektir. Masonluğun kısa zamanda başarı kazanmasının nedenini burjuvalar ve soylular arasındaki dayanışmada değil, yeni üretim ilişkilerinin ve yeni bir toplum düzeninin ortaya çıkmasında aramak gerekmektedir. Mason localarının kendi toplantılarında sınırlı bir biçimde hayata geçirdikleri eşitlik, özgürlük, hoşgörü, kardeşlik aslında Aydınlanma'nın burjuvaziye geçici bir dönem için hediye ettiği kavramlardı. Karşıdevrimci çevreler ise meseleyi tersten göstererek Aydınlanma'nın bu ideallerinin mason locaları tarafından bulunduğunu ve ortaya atıldığını ileri sürmüşlerdi.

Devrim Öncesi Mason Karşıtlığı

Devrim öncesi mason karşıtlığından bahsederken ilk akla gelen, Katolik Kilisesi'nin 1738 yılında ilan ettiği "In Eminenti" isimli kararla masonluğu reddetmesidir. Ama bu karar kesin bir ret olmaktan uzaktı. Bu yüzden Fransa ya da Habsburg monarşilerinde olduğu gibi, birçok Katolik ülkede dikkate alınmamıştı. Masonluğu gerici muhafazakâr çevreler açısından tehlikeli yapan, Aydınlanma ve siyasetle ilişkisiydi. Nitekim bu ilişki arttıkça ya da arttığı izlenimini verdikçe, masonluğa yönelik iddialar da büyük bir ivmeyle biçim değiştirmişti. Papalık, 1902 yılına kadar masonluğun aleyhine 15 karar daha çıkartacaktı.

1746 yılında Peder Gaultier'nin masonların dine karşı genel bir komplo düzenlediklerini iddia etmesi yeni bir dönemin başladığını gösteriyordu. Bu tarihten bir yıl sonra *Les franc-masons éstatés* isimli bir broşür kaleme alan Peder Larudan ise masonların ve Protestanların İngiltere'de Katolik Stuart hanedanına karşı verdiği mücadelenin asıl hedefinin "tahtı ve mihrabı yıkmak" olduğunu ileri sürmüştü. 1780 yılında isimsiz olarak Almancaya da çevrilen Larudan'ın broşürüne göre, dine açıktan saldıramayan masonlar, çirkin isteklerini özgürlük ve eşitlik adı altında

dile getiriyordu. Masonların başında bulunan Oliver Cromwell İngiltere, İskoçya ve İrlanda dışında bütün dünya uluslarını yönetmek için gizli bir örgüt kurmuştu.

Benzer içerikli bir başka çalışma da İspanya'da Engizisyon görevlisi olan Fransisken rahibi José Fra Torrubia tarafından 1752 yılında *Centinella contra Franc-Mason* başlığıyla yayımlanmıştı. Torrubia'nın kitabında masonlar asi, ihtilalci, dinsiz, rafızi ve büyücü olarak gösteriliyordu. Torrubia'ya göre, mason olan bir Katolik'in loca içerisinde bir Kalvinci, Luteryen ya da daha kötüsü bir Müslüman ya da Yahudi ile eşit olduğunu düşünmek bile küfre giriyordu. Torrubia'ya göre masonlar Paris ve Londra'daki akademilerin de kontrollerini ele geçirmişlerdi.

1779 yılında Dominiken mezhebine bağlı bir rahip olan Ludwig Greinemann, Aachen'da verdiği vaazlarda masonları dolandırıcı olmakla ve şeytanla işbirliği yapmakla suçladı. Greinemann'a göre İsa Peygamber'i çarmıha geren Yahudiler masondu; Pilatus ve Herodes de bir mason locasının kurucularıydı. Hıristiyanlıktaki Yahudi düşmanı motiflerden yola çıkan Greinemann, Yahudilerle masonlar arasında bir ilişki olduğunu ileri süren ilk kişi olmuştu.

Bu dönemdeki mason karşıtlığının içeriği, aslında söz konusu iddiaların sahiplerinin kimliklerini de ele vermektedir. Bu dönemin temel itirazı, masonluğun localarla sınırlı bile olsa hayata geçirdiği Aydınlanma ideallerinedir. Bunun yayılması sonucu; önce Tanrı tarafından kutsanan toplumsal hiyerarşinin, sonra da toplumsal yapının ortadan kalkacağı ileri sürülmektedir. Bu iddia sahiplerine göre; eğer Tanrı bazı insanları yöneten bazılarını da yönetilen yaptıysa buna itiraz etmemek gerekmektedir. Bu ilahi düzene her karşı çıkış aynı zamanda Tanrı'ya da karşı çıkış olarak değerlendirilmiştir.

Buna en iyi örnek 1791 yılında Augsburglu eski Cizvitler tarafından yayımlanan *Projekten der Ungläubigen zur Aufhebung der Religiösen und geistlichen Güter* (İnançsızların Dini ve Manevi

Varlıkları Ortadan Kaldırma Projeleri) başlıklı broşürdür. Söz konusu broşürde masonluk kastedilerek farklı toplumsal katmanlara ait üyeleri bir araya getirmenin, her şeyin Tanrı tarafından bir hiyerarşi içinde yaratılmasına aykırı olduğu iddia ediliyordu. Broşüre göre bu durum, dünyevi ve ruhani sistemlerde büyük altüst oluşlara yol açabilirdi. Yine Bavyeralı Kont Mattheus Vieregg'in konu hakkındaki görüşü dönemin genel bakış açısını yansıtması bakımından önemliydi. Vieregg'e göre, bir soylunun bu tür derneklere girerek bir terziye ya da ayakkabıcıya "kardeşim" diye hitap etmesini anlamak mümkün değildi.[6]

Devrim Sonrası Mason Karşıtlığı

Mason karşıtı rivayetler Fransız Devrimi sırasında hızlı bir biçimde komplo teorilerine dönüştü. Devrimin Fransa'dan diğer Avrupa ülkelerine yayılma eğilimi göstermesi, Fransa'da gerçekleştirilen "komplo"nun aslında "uluslararası bir komplo" olduğu biçiminde yorumlanmıştı. Bundan önceki dönemde mason faaliyetleri ve örgütlenmesi hakkında birçok suçlama olmasına rağmen, bu suçlamalar arasında masonların dünya çapında komplo peşinde olduklarına dair bir iddia bulunmamaktaydı. Bu iddia ilk olarak, 1786 yılında anonim olarak yayımlanan *Enthüllung des Systems der Weltbürger-Republik* (Dünya Vatandaşlığı Sisteminin Açığa Çıkarılması) isimli kitapta yer almıştı. Ernst August von Göchhausen tarafından yazılan kitapta, masonlar, İlluminati ve Cizvitler tarafından ortaklaşa düzenlenen dünya çapında bir komplonun olduğu iddia edilmişti. Mason localarını politik ve ahlaki açılardan vebaya benzeten Göchhausen kitabında yakın zamanda bir devrim olacağını iddia ediyordu.

Eski bir Cizvit papazı olan Augustin Barruel'in 1797 yılında kaleme aldığı dört ciltlik eseri *Mémoires pour servir a l'histoire de jacobinisme* (Jakobenizmin Tarihine Hizmet Edecek Anılar) ile

6 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 44.

birlikte, masonlarla ilgili iddialar yeni bir döneme girdi. Gerçekten de Barruel'in kitabı komplo teorilerini inceleyen uzmanlar tarafından bir ilk olarak kabul edilmektedir.[7]

Aydınlanma'ya ve devrimlere karşı en büyük muhalefetin Katolik Kilisesi'nden geldiği hatırlandığında, Barruel'in bir Cizvit olması anlam kazanacaktır. Kilisenin Aydınlanma karşıtı olma nedenlerinden en önemlisi, kilise hiyerarşisinde üstlerde bulunanların tümünün feodal soylular olmasıydı. Aydınlanma bunların ayrıcalıklı ve asalak yaşantılarını tehdit ediyordu.[8] Kısacası; Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak Aydınlanma'ya düşman olmak ve bu düşmanlığı feodal iktidarlardan daha uzlaşmaz bir biçimde sürdürmek için kendisine göre son derece haklı nedenleri vardı. Bu düşmanlık sürecinde katı ve askeri bir biçimde örgütlenen Cizvitler çok önemli bir rol oynadılar. Nitekim tarikatın 21 Temmuz 1773 tarihinde yasaklanması bütün Avrupa'da Aydınlanma'nın zaferi olarak görülmüştü.

Augustin Barruel, devrimin başlarında çıkarttığı *Journal Ecclesiastique* isimli dergide Jakobenlere ve Aydınlanma düşüncesine saldırmıştı. Barruel buradaki yazılarında, Tanrı'nın Aydınlanma'ya karşı duyduğu öfkeyi ve din adamlarının yozlaşmasını devrimin nedenleri olarak göstermişti. Söz konusu yazılarda komplo teorilerine hiç rastlanmamaktadır. Devrimle birlikte bütün ayrıcalıklarını yitirenlerin tipik bir temsilcisi durumundaki Barruel 1792 yılında İngiltere'ye sığınmış ve burada ünlü muhafazakâr düşünür Edmund Burke'nin himayesi altında, ileride çok tartışılacak olan kitabını kaleme almıştı. Barruel, kendisinden önce de sıkça kullanılan motifleri alarak komplo teorilerinde bugün bile görmeye devam ettiğimiz esas yapıyı oluşturmuştu.

Barruel'in yaptığı, Fransız Devrimi'nin toplumsal kökenlerini yok saymak ve devrimi bir komplo olarak göstermeye çalışmaktı.

7 Örneğin Daniel Pipes; Adam Smith iktisat, Clausewitz askeri strateji için ne anlam ifade ediyorsa, Barruel'in de benzer bir anlamı komplo teorileri alanında ifade ettiğini söyler. Pipes, *Verschwörung*, s. 123.

8 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 17.

Ona göre Fransız Devrimi'nin asıl öznesi halk değil, masonlar ve İlluminati'ydi. Bunların kökü İran'daki Mani dinine ve Tapınak Şövalyeleri'ne dayanıyordu. Barruel, Fransız Devrimi'nden önce Tapınak Şövalyeleri hakkındaki iddiaları başarılı bir biçimde kendi kurgusuna katmıştı. Gerçekten de 1307 yılında Fransa Kralı IV. Philippe (Güzel Philippe) tarafından yasaklanmasından sonra, tarikatı eleştiren birçok kitap yayımlanmıştı. Ama bu kitaplardaki eleştiriler esas olarak Tapınakçıların sözde dinsel gevşeklikleri üzerinde yoğunlaşmıştı. 1796 yılında Charles Lois Cadet de Gassicourt'un, *Le Tombeau de Jacques de Molay* (Molaylı Jacques'ın Mezarı) isimli bir kitap kaleme alması, bu durumun değiştiğini gösteriyordu. Söz konusu kitapta Fransız Devrimi'nin kraliyet ailesinden intikam almak isteyen Tapınak Şövalyeleri tarafından yapıldığı ileri sürülmüştü. Gassicourt'a göre IV. Philippe'in yirmi ikinci dereceden halefi olan XVI. Louis, yirmi ikinci üstad olan Molaylı Jacques'ın işkenceden geçirildiği söylenen kuleden giyotine gönderilmişti.[9] Barruel, tam bu noktada meseleye el atmış ve devrimi yapan "şer cephesi" içerisinde masonlar ve İlluminati'nin yanı sıra Tapınak Şövalyeleri'nin de bulunduğunu iddia etmişti.

Devrimin gerçek faillerinin halktan kopuk, gizli emellere sahip bir avuç kişi olduğunu iddia etmenin esas amacı, halkın devrime olan inancını sarsmaktı. Barruel'e göre yapılan, bir iktidar değişikliğinden ibaretti ve Tanrı'nın yasasını hiçe sayan bu değişiklikten sonra her şey daha da kötüye gitmeye başlamıştı.

Barruel'in yazdıkları Avrupa'daki diğer iktidarların da korkularına tercüman olmuştu. Onun çalışması, o zamana kadarki bütün masonluk karşıtı verileri, uluslararası bir komplo iddiasıyla ustalıkla bir araya getirmişti. "Bütün Avrupa'da örgütlenerek fesat çıkarmaya hazırlanan kilise düşmanı, dinsiz masonlar ve İlluminati" rivayetleri, iktidarların teşvikiyle halk arasında yayılmaya başlamıştı. Barruel'in yazdıkları hem Avrupa'daki hem

9 *Age*, s. 486.

de Almanya'daki komplo teorisi edebiyatına uzun yıllar cephane sağlamıştı. Barruel'in kitapları birçok dile çevrilmiş ve 18. yüzyılın ilk yarısının en çok satan kitapları arasında yer almıştı.

1797 yılında, Edinburgh'da, *Proofs of a conspiracy against all the Religions and Governments of Europa, carried on in secret meetings of Free Masons, Illuminati and Reading Societies, collected from Good Authorities* (Güvenilir kaynaklardan derlenmiş, Mason, İlluminati ve Okuma Gruplarının gizli toplantıları aracılığıyla bütün dinlere ve Avrupa devletlerine karşı bir komplonun kesin kanıtları) başlıklı bir başka kitap yayımlanmıştı. Kitap John Robison tarafından kaleme alınmıştı. Robison'un yöntemi ve iddiaları Barruel'inkiyle aynı olmasına rağmen eleştirileri daha yumuşaktı.[10] Robison, Fransız Devrimi'nin önde gelen isimlerinden Mirabeau'nun, İlluminati'nin fikirlerini Fransa'ya getiren kişi olduğunu iddia ediyordu. Robison'un İlluminati'nin Atlantik üzerinden Amerika'ya ulaştığı iddiaları, ABD'de de büyük yankı uyandırmıştı.

Almanya'da Fransız Devrimi hakkındaki bu türden söylentiler ilk kez 1795-1798 yılları arasında yayımlanan *Eudämonia* gazetesi tarafından ortaya atılmıştı. Devrim korkusu yüzünden karşıdevrimci propagandaya hız veren *Eudämonia* gazetesi komplo teorisyenleri için adeta bir forum işlevi görmüştü. Barruel'in çalışmalarını desteklemiş olan Johann August von Starck, 1803 yılında kaleme aldığı *Der Triumph der Philosophie im 18. Jahrhundert* (Felsefenin 18. Yüzyıldaki Zaferi) isimli eserinde söz konusu tezleri tekrarlamıştı.[11] Cizvit tarikatı üzerindeki yasağın kalkması üzerine Viyana'ya yerleşen Barruel'in etkisiyle komplo teorileri bu bölgede de yaygınlık kazanmıştı.

---

10 Helmut Reinalter, "Die Verschwörungstheorie", *Handbuch der freimaurerischen Grundbegriffe*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2002, s. 162.

11 Armin Pfahl-Traughber, "Die Ideologie von der angeblichen Verschwörung der Freimaurer. Zur historischen Entwicklung und inhaltlichen Analyse einer Konspirationsvorstellung", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2004, s. 36-38.

1790-1795 yılları arasında Alman yazarlar tarafından kaleme alınan birçok anonim yazıda masonlar ve İlluminati komplolar düzenlemekle suçlanmaktaydı. Avusturya'da da Aydınlanma'ya, Fransız Devrimi'ne ve Joseph II'nin temsil ettiği Aydınlanmacı despotizme karşı muhafazakâr gerici çevrelerin tepkisi komplo teorileri üretmek olmuştu. Bu gerici çevrenin başını çekenlerden yazar Leopold Alois Hoffmann, 1796 yılında çıkardığı *Die zwo Schwestern P... und W... oder neu entdecktes Freymaurer- und Revolutionssystem* (İki Kardeş P... ve V... ya da Yeni Keşfedilen Masonluk ve Devrim Sistemi) başlıklı bir broşürde masonluğu bütün devrimlerin nedeni olarak gösteriyordu.[12] Hoffmann'a göre bütün dünyada örgütlü olan masonların yaptıkları hayır işleri, gerçek yüzlerini gizlemek içindi ve Viyana tıpkı Paris gibi devrim tehdidi altındaydı.

Restorasyon Dönemi'nde Komplo Teorileri

Napolyon Bonaparte'ın yenilmesinin ardından, cumhuriyetçi fikirlerin silahla alt edilemeyeceğini anlayan hâkim sınıflar açısından rahatsızlık devam etmişti. Viyana Antlaşması ile başlayan Restorasyon Dönemi'ne devrim korkusunun damga vurduğunu söylemek mümkündür. Bu korku, komplo teorilerine olan inancı güçlendirmişti. Bu yıllardaki devrim korkusu, 10 Nisan 1820'de Metternich'in verdiği bir demeçte açık bir biçimde kendisini belli ediyordu: "Devrim dalgası Avrupa'yı silip süpürebilir mi? Buna karşı iddiaya giremem. Ama şunu açıkça söyleyebilirim ki, ben son nefesime kadar buna karşı mücadele edeceğim."[13] Aynı dönemde, Metternich'in himayesinde çalışan Avusturyalı şarkiyatçı Joseph von Hammer-Purgstall yeni komplo teorileri üretmekteydi. Von Hammer, 1818 yılında yayımlanan *Açığa*

12 Helmut Reinalter, "Die Verschwörungstheorie", *Handbuch der freimaurerischen Grundbegriffe*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2002, s. 163-164.

13 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 100.

Çıkmış Bafomet Gizemi isimli eserinde kadim zamanların gnostiklerinden, Metternich'in nefret ettiği devrimci gruplara kadar uzanan Hıristiyanlık düşmanı bir geleneğin varlığından söz ediyordu. Hammer'e göre, Bafomet adlı bir puta tapan Tapınak Şövalyeleri, bu gnostik görüşleri Doğu'da ilişkide oldukları Alamut İsmailiyesi'nden devralmıştı. Bu sapkın fikirler gizli örgütlerin, Jakobenlerin ve diğer devrimci grupların sayesinde Avrupa'da Fransız Devrimi'yle hayata geçirilmişti.

Komplo Teorilerinde Antisemitizmin Ortaya Çıkışı

Avrupa'da Yahudi karşıtlığının Fransız Devrimi'nden ve komplo teorilerinden önce de mevcut olduğu bilinmektedir. Kökleri Hıristiyan inancına dayanan bu düşmanlık, Yahudilerin kuyuları zehirleyerek vebaya neden oldukları, kan iftirası,[14] kutsal ekmeğe işkence[15] türünden iddialarla ortaya çıkmıştı. Bu iddialardan da güç alan söz konusu düşmanlık yüzünden Avrupa'nın birçok yerinde Yahudilere yönelik büyük baskılar ve katliamlar meydana gelmişti.

İlk dönemde ortaya çıkan komplo teorileri incelendiğinde bunlardaki Yahudi düşmanlığının mason karşıtlığıyla iç içe olduğu görülecektir. Söz konusu dönemde komplo teorisyenlerinin hedefi masonlar, Jakobenler ve İlluminati idi. Bu dönemdeki komplo teorilerinde Yahudilere genellikle ikinci sınıf roller veriliyordu. Genel kanı, Jakobenlerin ve İlluminati'nin Hıristiyanlara olan nefretlerini harekete geçirerek Yahudileri kullanmayı planladıkları yönündeydi.

Bu dönemde *Eudämonia* gazetesinde çıkan yazılarda sürekli

14 Kan iftirası: Yahudilerin Pesah kutlamaları sırasında Hıristiyan çocukları öldürüp, büyü yapmak amacıyla, kanlarını kullandıkları iftirası.

15 Kutsal ekmeğe işkence: Bu hurafeye göre Yahudiler takdis edilmiş ve İsa Peygamberin "eti" haline gelmiş ekmekleri çalarak, bıçakla bu "bedeni" parçalamakta ve kanını akıtmaktaydı. Böylelikle Yahudiler yüzyıllar önce işledikleri günahı tekrarlamakla itham ediliyorlardı.

olarak Yahudilerin, Aydınlanmacıların himayesi altında olduğunun ileri sürülmesi tesadüf değildi. 1800 yılında İngiltere'de sürgünde bulunan Peder Proyart da bu iddiayı benimseyen bir komplo teorisi kaleme almıştı. Proyart'ın *Louis XVI. Detrôné avant d'être Roi, ou tableau des causes nécessitantes de la Révolution Française et les ébranlement de tous les trônes* (Kral olmadan önce tahttan indirilen XVI. Louis ya da Fransız Devrimi'ne yol açan sebeplerin listesi ve bütün hükümdarlıkların sarsılması) başlıklı çalışmasında var olduğu iddia edilen komplonun failleri arasında Yahudiler sayılmamış, sadece masonların ve felsefecilerin bütün grupları Yahudileştirdiği ileri sürülmüştü. Peder Proyart, Yahudilerin masonlar tarafından eşitlik bahanesiyle kandırıldıklarını iddia ediyordu.[16]

Fransa'da devrim Yahudilere yönelik kısıtlamaları 1791 yılında kaldırmıştı. Devrimin etkisiyle doğru orantılı bir biçimde Yahudilere yönelik bir özgürlük dalgası yayılıyordu. Fransız ordusu, gittiği her yere, devrimin ilkeleriyle birlikte Yahudilere yurttaşlık haklarını da götürüyordu. 1795 yılında Hollanda ve Belçika'da, 1798 yılında da İtalya'da söz konusu haklar kabul edilmişti. Aynı yıl Mainz'daki gettoların kapıları kaldırılmıştı. Fransız birliklerinin 1810 yılında Hamburg'a girmesiyle "Hansa kentleri" Hamburg, Lübeck ve Bremen'de, daha sonra da Frankfurt'ta Yahudiler yurttaşlık haklarına kavuşmuştu.

Devrim sayesinde yüzlerce yıldır horlanan Yahudiler yurttaşlık haklarını elde etmiş, gettolardan ve diğer baskılardan kurtulmuştu. Devrimden önce bir Yahudi yükselmek için ya ticaret ya da tefecilik yapmak veya Yahudi şeriatı üzerinde uzmanlaşmak zorundaydı. Devrim ise ona, üstelik de gettonun dışında, yepyeni bir seçenek sunmuştu. Bu yüzden Yahudilerin ezici çoğunluğunun devrime sıcak bakması çok doğaldı. Üstelik okuryazar olmaları, ticareti bilmeleri, tarımla ilgilerinin bulunmaması onların yeni düzene uyum sağlamasını da kolaylaştırmıştı.

16 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 108.

Napolyon Bonaparte'ın iktidarı sırasında mesele daha farklı bir biçim kazanmıştı. Napolyon Fransa'nın hâkimiyeti altına giren şehirlerdeki mason localarını kendi politik çıkışlarında kullanmaya çalışmış ve buralarda Yahudileri kollayan bir ayrımcılık yapmayı kendisi açısından akıllıca bulmuştu. Zamanla bu durum mason locaları içinde tepkilere neden olmuş ve muhafazakâr Hıristiyan unsurlar mason localarından ayrılmayı tercih etmişti.[17]

1807 yılında Napolyon'un Yahudilere en yüksek dini kurulları olan Sanhedrin'i toplama izni vermesi bardağı taşıran damla oldu. Bundan sonra Yahudiler komplo teorisyenlerinin ilgi alanına iyiden iyiye girmişti. Komplo teorisyenleri Çiçero'nun ünlü lafı *cui bono*'dan[18] hareketle Yahudilerin kazanımlarını, devrimin ardındaki asıl gücün Yahudiler olduğu iddiasının kanıtı saymıştı. Aydınlanma'ya ve devrime karşı tepkiler esas olarak dini çevrelerden kaynaklandığı için eski dini çekişmeler kolaylıkla tekrar gündeme gelmişti. Napolyon'un bu girişimine Rus Ortodoks Kilisesi de karşı çıkmıştı. 1806 yılında Petersburg Kutsal Sinodu tarafından yapılan açıklamada, bu girişimin nedeninin, kiliseyi ortadan kaldırmak amacıyla yeryüzüne dağılmış Yahudileri birleştirmek ve Napolyon'un şahsında bir sahte mesih yaratmak olduğu ifade edilmişti.[19] İki ülke arasında savaşın sürdüğü bir dönemde gösterilen bu tepkinin altında Rusya'daki Yahudilerin de Fransa'nın hizmetine girebileceği korkusu yatıyordu.

"Simonini Mektubu" ve Yeni Dönem

Eski rejim taraftarları, yeni düzeni ve modernleşmeyi halka Hıristiyan devletlerin Yahudileşmesi olarak sunmaya çalışıyordu. Yahudilerin yeni dönemin sembolü olarak gösterilmesi Hıristiyan çevrelerdeki geçmişten kalan Yahudi düşmanı inanış-

17 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 108.

18 Cui bono: Kimin yararına ya da bundan kim faydalanıyor anlamında Latince bir deyiş.

19 *Age*, s. 108-109.

larla birleşince, Yahudiler komplo teorilerinin merkezine yerleşmişti. Kilise ile yeni düzende imtiyazlarını ve güçlerini kaybeden kesimler yaşanan sosyal değişimi esas olarak Hıristiyan düzenin Yahudileştirilmesi diye yorumlamışlardı.

Yahudilerin, Aydınlanmacıların ve masonların kuklası değil de perde arkasındaki asıl yöneticiler olduğu iddiası, ilk kez Katolik Kilisesi'ne yakın çevrelerde dile getirilmişti. Söz konusu iddia Jean Baptiste Simonini ismindeki bir İtalyan subayı tarafından yazıldığı ileri sürülen "Simonini Mektubu"na dayanıyordu. Mektup büyük ihtimalle Napolyon tarafından "Hayatımda tanıdığım en kusursuz dönek" diye tarif edilen Güvenlik Bakanı Joseph Fouché tarafından yazdırılmıştı. Bu ünlü mektuba göre Simonini bir Yahudi gibi görünerek şeytani bir planın varlığından haberdar olmuştu. Mektupta özetle, dünya üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Yahudilerin, Hıristiyanlığa karşı masonları, İlluminati'yi ve filozofları harekete geçirerek devrimlere kalkıştığı iddia ediliyordu. Yurttaşlık haklarını ele geçiren Yahudiler Hıristiyanları ekonomik olarak yıkacak ve bütün dünyayı yönetecekti. Mektuptaki iddialara göre, bu büyük komplonun kökenleri Alamut İsmailiyesi ve Maniciliğe kadar uzanıyordu.

Mektubu ortaya çıkaran kişi ise, ne tuhaftır ki, Augustin Barruel idi. Barruel, 1806 yılında Floransa'dan kendisine gönderildiğini ileri sürdüğü mektubu hemen Vatikan'a ileterek içerdiği bilgilerin doğru olup olmadığının araştırılmasını istemişti. Papalıktan gelen yanıtsa olumluydu. Buna göre iddialar doğruydu ve Simonini, her ne kadar kim olduğu bilinmese de, itimat edilebilecek bir kişiydi.[20] Avrupa'daki Napolyon, devrim ve Yahudi karşıtı rivayetlerin sistematize edilmesi bundan sonra gerçekleşecekti. "Simonini Mektubu" komplo teorilerindeki Yahudi düşmanlığının artık yeni bir döneme girdiğini gösteriyordu. "Simonini Mektubu"nun ardından Barruel Yahudi komplosu iddiasını önceki teorilerine ekleyecekti.

20 *Age*, s. 110.

1816 yılında Johann Christian Ehrmann tarafından yayımlanan *Das Judenthum in der Maurerey, eine Warnung an alle deutschen Logen* (Masonluk İçerisindeki Yahudilik, Alman Localarına Bir Uyarı) başlıklı çalışmada, mason localarında Fransız casusluğu yapıldığı ve Yahudilerin bütün dünyaya hükmetmesi için çalışıldığı iddia edildi.

19. yüzyılın ikinci yarısında Yahudilerin yurttaşlık haklarını kazanmasının ardından başlayan süreç içinde mason ve Yahudi kavramları komplo teorisyenleri tarafından sürekli bir arada anılmaya başlamıştı. Bu dönemde Fransa komplo teorileri için yeni bir merkez haline gelmişti. 1869 yılında Roger Gougenot des Mousseaux tarafından yazılan *Le juif, le judaisme et la judaisation des peuples chrétiennes* (Yahudi, Yahudilik ve Hıristiyan Halkın Yahudileştirilmesi) isimli çalışmadaysa masonluğun maskeli Yahudilik olduğu ve Hıristiyanların Yahudileştirilmesi planına hizmet ettiği savunuluyordu. Gougenot'un çalışması antisemitizm açısından bir köşe taşı kabul edilmektedir.

1886 yılında "Antisemitizmin Papası" olarak adlandırılan Edouard Drumont, *La France Juive Essai d'histoire contemporaine* (Yahudi Fransa Çağdaş Tarih Çalışması) başlıklı broşüründe Yahudileri devrimden faydalanan tek kesim olarak gösterdi. Drumont, aslen Katolik olan Adam Weishaupt'un bir Yahudi ve masonluğun da Yahudiler tarafından kullanılan bir araç olduğunu öne sürüyordu.[21]

1848 Devrimleri ve İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı

1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'nden sonra başlayan Restorasyon Dönemi ilk sarsıntısını 1830 Devrimleri ile geçirmişti. Bu dönemde bütün Avrupa içten içe kaynıyordu. Fransa'da Bourbonlar tahttan indirilmiş ve Orleans hanedanından Louis-Philippe başa geçmişti. Belçika Hollanda'dan bağımsızlığını

21 *Age*, s. 129.

kazanmıştı. Polonya ve İtalya'da çıkan ayaklanmalar bastırılmıştı. İngiltere'de Çartist hareket gelişirken İspanya ve Portekiz'de liberal anayasalar yürürlüğe girmişti.

Ama 1830 Devrimleri'nin en önemli yanı, burjuvazinin devrimci barutunu tükettiğini ve sahneye yeni bir güç olan işçi sınıfının çıktığını göstermesiydi. Almanya ve Avusturya-Macaristan'da patlayan 1848 Devrimleri bu önemli durum değişikliğini tescil etmişti. İşçi sınıfı bilinci İngiltere ve Fransa'da 1830 yılından sonra elle tutulur hale gelmişti. Artık Avrupa'nın üzerinde yeni bir hayalet dolaşıyordu.

Söz konusu değişiklik komplo teorilerinin yapısında da bir değişikliğe neden oldu. Yeni devrimci kuvvet olan işçi sınıfı ve onun örgütleri komplo teorilerinde yerlerini gecikmeden aldı. Bu dönemde üretilen komplo teorilerinde kapitalizm öncesi üretim ilişkileri idealize edilirken masonlar, Yahudiler ve son olarak da komünistler modernliğin sembolleri ve nedenleri olarak gösteriliyordu.

Antikomünizmin komplo teorilerinde yükselişe geçtiği dönemde meydana gelen toplumsal olayları hatırlamak, sürecin incelenmesini kolaylaştıracaktır. Bunlar arasında 1848 Devrimleri, 1864 yılında Birinci Enternasyonal'in kuruluşu, 1871 Paris Komünü, Rusya'da 1905 ve 1917 Devrimleri ile Birinci Dünya Savaşı'nı özellikle anmak gerekmektedir.

Eduard Emil Eckert 1852 yılında Prag'da sözde mason komplosuna karşı kaleme aldığı "Der Freimaurer-Orden in seiner wahren Bedeutung" (Mason Birliği'nin Gerçek Anlamı) başlıklı yazısında komplo teorisyenlerinin günümüzde de itibar ettiği antikomünizm vurgusunu ilk kez kullanmıştı. 1848 Devrimi'ne bir tepki olarak ele alınması gereken Eckert'in iddialarının gerici içeriği geçmişteki Aydınlanma ve devrim karşıtı çevrelerden ödünç alınmıştı.

1871 yılında Essen'de bir Cizvit papazı olan Georg Michael Pachtler *Die internationale Arbeiterverbindung* (Uluslararası İşçi Birliği) isimli kitabını yayımlamıştı. Komplo teorilerindeki yeni

dönemin ilk önemli ipuçlarını veren Pachtler, sosyalistlerin birliğinin dünya tarihindeki en korkunç din düşmanı komplo olduğunu ileri sürmüştü. Pachtler'e göre masonların savunduğu ilkeler var olan toplumsal düzeni çözmüş ve sosyalizme giden yolu hazırlamıştı. Bir Yahudi olan Karl Marx tarafından yönetilen sosyalistler, mason localarının ilkelerine uygun bir biçimde örgütlenmişti. 1875-76 yıllarında *Der Götze der Humanitaet* (Hümanizm Putu) ve *Der stille Krieg gegen Thron und Alter* (Tahta ve Mihraba Karşı Sessiz Savaş) isimli kitaplarını yayımlayan Pachtler, bütün köktenci politik hareketlerin sosyalizme dönüştüğünü, sosyalist hareketin mason localarının ürünü ve silahı olduğunu öne sürüyordu. Pachtler'in bütün bu iddialarının gerçekle ilgisi olmadığı açıktır. Aslında üyeleri arasında Kayser I. Wilhelm'in de bulunduğu Alman locaları arasında sosyal demokratların sayısı dikkate alınmayacak kadar azdı.[22] Pachtler'in gerçeklerden tamamen kopuk bu çıkışının ve söz konusu çıkışın taraftar toplamasının asıl nedenini aynı dönemde Paris Komünü deneyinin yaşanmasında aramak gerekmektedir.

Nitekim Pachtler'in çıkışı kısa süre içinde yandaş buldu. Fransız Cizvit papazı Nicolas Deschamps 1874-76 yıllarında yayımlanan *Les sociétés secrétes ou la philosophie de l'histoire contemporaine* (Gizli Cemiyetler ya da Günümüz Tarihinin Felsefesi) isimli kitabında, aynı tarikat mensubu olduğu Pachtler'in izinden giderek komünizmin ve anarşizmin masonluğun sonuçlarından olduğunu ileri sürüyordu.[23] Augsburg'lu August Birle ise 1876 yılında yazdığı *Die Jakobiner und ihre Lehrmeister* (Jakobenler ve Ustaları) başlıklı kitapta sosyalizmi "zamanın vahşi Jakobenizmi" olarak değerlendiriyordu. Birle'ye göre sosyalizme karşı en önemli dalgakıran Hıristiyanlık ve Katolik Kilisesi idi.

22 Armin Pfahl-Traughber, "Die Ideologie von der angeblichen Verschwörung der Freimaurer. Zur historischen Entwicklung und inhaltlichen Analyse einer Konspirationsvorstellung", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2004, s. 38-39.

23 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 129.

Katolik yayınlar arasında "Yahudi kapitalizmi", "Yahudi liberalizmi" gibi ibarelerin kullanımı bu dönemde bir hayli yaygınlaşmıştı. Papa IX. Pius 1846 yılının sonunda yayımladığı "Qui pluribus" isimli bir kararla liberalizm ve masonluk ile birlikte sosyalizmi de mahkûm etmişti.[24] Papa XIII. Leo da 1884 yılında "Humanum genus" başlıklı mason karşıtı bir başka karar yayımlamıştı. Kararda sosyalizm ve komünizm lanetlenmekte, dünyanın iki cepheye bölündüğü iddia edilmekteydi. Birinci cephenin başını Katolik Kilisesi çekiyordu; kötülüğü temsil eden ikinci cephenin başında ise masonlar bulunuyordu. XIII. Leo'nun kararı esas olarak Pachtler'in ve Armand-Joseph Fava'nın fikirlerinden etkilenmişti. Aynı zamanda papanın kişisel dostu olan Fava, 1883 yılında yayımladığı *Le secret de la franc-maçonnerie* (Masonların Sırrı) isimli kitapçıkta masonların şeytanla işbirliği içinde olduğunu öne sürmüştü.

Leo Taxil'in Sözde İtirafları

"Humanum genus"u oluşturan düşünce ikliminde Leo Taxil'in büyük payı vardı. Gerçek ismi Gabriel Jogand-Pagés olan Taxil 1854 yılında Marsilya'da doğmuştu. Masonların şeytanla işbirliği içinde olduğunu öne süren Taxil'in açıklamaları Katolik Kilisesi içinde büyük yankı yaratmıştı. Bir zamanlar şeytanla işbirliği yapan ama sonradan tövbekâr olan Diana Vaughan isimli bir kadının sözde itiraflarını kaynak olarak gösteren Taxil'in eserleri kısa süre içinde birçok dile çevrilip yayımlanmıştı. Taxil'e Katolik Kilisesi tarafından gösterilen hürmet o kadar güçlüydü ki, Papa XIII. Leo ile rahatça görüşebiliyor ve mason karşıtı konferanslara piskoposlarla birlikte katılabiliyordu. Katolik Kilisesi Taxil'in değerli açıklamalarının Pachtler'in iddialarını kanıtladığına inanıyordu.

24 *Age*, s. 128.

1893 yılında bir Cizvit rahibi olan Léon Meurin *La Franc-Maçonnerie Synagogue de Satan* (Şeytanın Sinagogu Farmasonluk) isimli kitabı yazdı. Yahudilerin ve masonların şeytanla işbirliği içinde olduğunu ileri süren kitabın yayımlanmasından bir yıl sonra ünlü Dreyfus Davası açılacaktı.

Anselmo Tilloy'un *Le péril judéo-maçonnique* (Yahudi-Masonik Tehlike) isimli kitabı da bu dönemde Fransa'da yükselen antisemitik dalganın bir başka ürünüydü. Tilloy'un 1897 yılında Paris'te yayımlanan kitabında Fransız Devrimi'nde Yahudilerin de aktif bir biçimde yer aldığı; Alman mason localarına göndermede bulunularak masonların ve Yahudilerin Fransa'yı ekonomik ve politik olarak fethettiği; Katolik Fransızların artık Yahudilerin boyunduruğu altında yaşadığı iddia ediliyordu. Tilloy'un incelemesinin özelliği, Yahudilerin sözde egemenliğinden yola çıkarak çarpık bir kapitalizm eleştirisine girişmesindeydi. Tilloy'un bu çarpık eleştirisi daha sonraki dönemlerde Almanya'daki ve Avusturya'daki faşist hareketler tarafından da paylaşılacak ve bu sözde eleştiri sistemden zarar gören ya da durumu eskiye göre kötüleşen küçük burjuva kesimler içinde giderek güç kazanacaktı.[25]

1897 yılının bir başka önemli olayı da Yahudi İşçileri Genel Birliği'nin (Bund) kurulmasıydı. Yahudiler bu dönemde Rusya içindeki devrimci örgütler arasında en etkili ve en örgütlü yapıyı oluşturmuşlardı. Georgi Plehanov gibi Rus devrimci önderleri arasında bile gıptayla izlenen bu durum, karşıdevrimci çevrelerin antisemitik komplo teorilerinden medet ummalarına neden olmuştu. Aynı yıl bir de büyük skandal patlamış ve Leo Taxil o güne kadar yaptığı açıklamaların yalan olduğunu ifade ederek Katolik Kilisesi ve onun hiyerarşisi ile dalga geçmeye başlamıştı. Taxil, işi XIII. Leo ile alay eden bir kitap yayımlamaya kadar vardırdı. Hemen aforoz edilen Taxil'in yol açtığı skandal Vatikan'ın ve XIII. Leo'nun başını büyük derde sokacaktı.

25 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 131.

20. Yüzyıl Başlarken Komplo Teorileri

19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da komplo teorileri alanında önemli bir değişiklik yaşanmıştı. Masonlardan ve Jakobenlerden sonra yurttaşlık haklarına kavuşan Yahudileri baş düşman ilan eden komplo teorisyenleri, bu kez de sekiz saatlik işgünü, genel oy, seçme ve seçilme hakkı isteyen işçileri hedef seçmişti. Yeni dönemde komünistler baş düşman ilan edilmiş; komplo teorilerindeki klasik "Yahudi-mason işbirliği", işçi örgütlerinin yöneticilerini ve bilimsel sosyalizmin önderlerini de içine alacak şekilde genişletilmişti.

Söz konusu dönemde sanayi üretimi hızla artarken, Avrupa'da, ilki 1873 yılında patlak veren, dört büyük bunalım yaşanıyordu. Bu durumun bir sonucu olarak bütün dünyada, bir kısmı silahla bastırılan, büyük kitlesel grevler patlamıştı. Örneğin 1878'den itibaren Almanya'da yürürlükte olan Sozialistengesetze (Sosyalistlere Karşı Yasa), 1889 yılında 100 binden fazla maden işçisinin katıldığı bir grev sonrasında iptal edildi. 1891 yılında Belçika'daki işçi eylemlerine 250 binden fazla kişinin katılmış olması, bu konuda verilecek bir diğer örnektir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde patlayan devrimlerin de gösterdiği gibi mesele sadece kitlesel eylemlerle sınırlı değildi. Bu dönemde yönetici sınıflar arasında büyük kitle hareketlerinden ve yaşanılan toplumsal krizden beslenen büyük bir devrim histerisi mevcuttu. Üstelik bu histeri, işçi önderlerinin ve devrimcilerin hatırı sayılır bir bölümünün Yahudi kökenli olmasından dolayı, komplo teorilerindeki antisemitik kurguları da etkilemekteydi. Bütün bu koşullar komplo teorisi külliyatının en önemli parçalarından birisi olan *Siyon Protokolleri*'nin ortaya çıkışının zeminini oluşturdu.

Siyon Bilgelerinin Protokolleri

Siyon Protokolleri, kendilerini "Siyon'un Bilgeleri" diye adlandıran, bütün Yahudilerin ileri gelen liderlerinin gerçekleş-

tirdikleri sözde bir konferansın belgeleri olma iddiasındadır. Bu konferansta Yahudilerin ileri gelenleri bütün dünyayı nasıl hâkimiyetleri altına alıp Yahudi olmayanları nasıl köleleştireceklerini tartışır. *Siyon Protokolleri*'ne göre Yahudiler şeytani bir plan çerçevesinde hareket etmektedir ve dünya üzerinde yaşayan herkesin düşmanıdır.

Günümüzde birçok tarihçi *Siyon Protokolleri*'nin Rus gizli polisinin Yurtdışı Bürosu Başkanı Pjotr Iwanowitsch Ratschovski'nin emriyle 1897-1899 yılları arasında Paris'te yazıldığını kabul etmektedir. Ratschovski'nin 1884 yılında yabancı ülkelerdeki faaliyetleri denetlemek için Paris'te bulunduğu bilinmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında dünya üzerindeki Yahudi nüfusunun üçte birine yakınının Rusya'da yaşadığı düşünülürse, *Protokoller*'in yayımlanmasında Çar'ın gizli polisi Ochrana'nın neden büyük bir rol oynadığını anlamak kolaylaşır. Komplo teorisyenlerinin İncil'i kabul edilen *Protokoller*'in –tıpkı *Simonini Mektubu* gibi– gizli polis tarafından imal edilmesi, içeriği, zamanlaması, hazırlanması ve yayılması komplo teorilerinin geçirdiği evrimi anlamak için iyi bir örnektir.

Siyon Protokolleri'nin metninin asıl kaynağı 1864 yılında Belçika'da avukat Maurice Joly tarafından yayımlanan bir kitaptı. *Dialogue aux enfers entre Machiavel et Montesquieu* (Machiavelli ile Montesquieu Arasında Cehennemde Geçen Bir Diyalog) isimli kitapta Machiavelli ile Montesquieu arasında geçen 25 hayali diyalog bulunuyordu. Aslında Joly, kitabında vicdansız ve zalim olarak tasvir ettiği Machiavelli üzerinden III. Napolyon'u eleştiriyordu. Ama sansüre takılmamak için seçilen bu yol başarılı olmamış ve kitap Fransa'da yasaklanmıştı. Bu durum kitabın neden az bilindiğini açıklamaktadır. Söz konusu kitap Ekim Devrimi'nden kaçan bir Rus tarafından *The Times* gazetesinin İstanbul muhabiri Philip Graves'e verilmişti. Graves, kitabı okuduğunda içinde yer alan diyalogların yüzde 40'a yakın bir bölümünün *Siyon Protokolleri*'nde de kelimesi kelimesine yer

aldığını fark etmişti. *Siyon Protokolleri*'nde gerici bir despot olan III. Napolyon'u seslendiren Machiavelli'nin yerini Yahudiler almıştı. Nitekim *Protokoller*'in kaleme alındığı tarihlerde Joly'nin kitabının Paris'teki Bibliothèque Nationale'de[26] bir nüshası mevcuttu ve bu nüshanın altı çizili yerleri olduğu gibi *Protokoller*'e aktarılmıştı. Yine *Protokoller*'de geçen, Yahudilerin bütün büyük şehirlerin altında tüneller oluşturduğu iddiası gibi ayrıntılar da, söz konusu dönemde Paris Metrosu'nun inşa edildiği düşünüldüğünde, bu yılları akla getirmektedir.

Protokoller'e esin kaynağı olan bir başka kitap da Hermann Goedsche'nin 1868 yılında Sir John Ratcliffe ismiyle hazırladığı *Biarritz* idi. Kitapta İsrail'in kabilelerini temsil eden 12 hayalet, Prag'daki Yahudi Mezarlığı'nda yaptıkları hayali bir toplantıda dünyayı nasıl ele geçireceklerini tartışıyordu. Buradaki hayali konuşmalar daha sonraları gerçek bir toplantının kayıtları olarak tekrar piyasaya sürülmüştü. Sonunda iş, söz konusu metinlerin hahambaşının Yahudilere verdiği bir söylev olduğunu iddia etmeye kadar varmıştı. Metin bu haliyle 1872 yılında *Hahamın Söylevi* adı altında Rusya'da yayımlanmıştı.

Siyon Protokolleri Rusya'da 1903 yılının Eylül ayında *Snamja* (Bayrak) gazetesinde Pawolatschi Kruschewan tarafından yayımlandı. Azılı bir antisemit olan Kruschewan, bu tarihten sadece birkaç ay önce Kişinev'de Yahudilere karşı bir kıyımın kışkırtıcılığını yapmıştı. *Protokoller*, Rusya'da bir devrimin yaşandığı 1905 yılında Sergej Nilus'un yazdığı bir kitabın içinde ek olarak verildi. Nilus'a göre *Protokoller* 1897 yılında Basel'de toplanan Siyonistler Kongresi'nin kayıtlarıydı ve Theodor Herzl'in evinden çalınmışlardı.

"Beyazlar" ve Komplo Teorilerinin Avrupa'da Yayılışı

İlk önceleri pek kimsenin dikkatini çekmeyen *Siyon Protokolleri*'nin esas rağbet görmesi Birinci Dünya Savaşı'nın ve

26 Bibliothèque Nationale: Ulusal Kütüphane.

Ekim Devrimi'nin sonrasında gerçekleşti. Rusya'da *Protokoller*, devrimin hemen ardından çıkan içsavaş döneminde karşıdevrimciler tarafından kullanılmıştı. Karşıdevrimci "Beyazlar", Yahudilerin Ekim Devrimi'ni, Rusya'yı ve ardından da dünyayı yönetmek için yaptığını iddia ediyordu. Devrimden sonra da aynı çevreler, Avrupa'da sığındıkları yerlerde aristokratik ve siyasal bağlantılarını kullanarak komplo teorilerinin ve *Siyon Protokolleri*'nin yayılmasında önemli roller oynadılar. Rusya'dan Almanya'ya kaçan karşıdevrimci Rusların önde gelenlerinden Nikolaus Markow, 1935 yılında Erfurt'ta yayımladığı *Der Kampf der dunklen Mächte* (Karanlık Güçlerin Mücadelesi) isimli kitabında tarih boyunca Yahudilerin insanlık düşmanı faaliyetler içinde olduğunu ve çözümün bütün Yahudilerin öldürülmesinden geçtiğini savunmuştu. Masonların ve Yahudilerin dünya çapında bir komplo örgütlediklerini ileri süren Markow, Almanya'daki aşırı sağcı gruplarla yakın ilişki içine girmişti. Markow'a göre 1850 yılında "Karanlık Güçler" Avrupa'da Enternasyonal isimli işçi örgütünü kurdurmuştu. Yahudilerin silahı gibi işleyen bu örgütün başında Yahudi ve mason Karl Marx bulunuyordu.

Bu dönemde Rus ve Alman aşırı sağcıları arasında kurulan ilişkilerde karşıdevrimci General Wrangel ve General Denikin'in propagandacıları Gregor Schwartz-Bostunitsch de önemli bir rol oynadı. Sovyetler'in bir mason-Yahudi buluşu olduğunu iddia eden Schwartz-Bostunitsch, Heinrich Himmler'in yakın çevresine girerek "SS Fahri Profesörü" unvanını almıştı.[27]

1918 yılında Prens Otto zu Salm-Horstmar'ın dile getirdiği iddialar bu karşıdevrimci çevrelerin Almanya'da kazandığı başarıyı kanıtlıyordu. Söz konusu iddialara göre XVI. Louis'nin öldürülmesinden beri bütün komplolar masonlar tarafından düzenlenmişti. İlluminati'nin büyük rol oynadığı bu komploları perde arkasından Yahudiler yönetiyordu. Lev Troçki ve Vladimir İlyiç Lenin gibi bütün devrim önderleri hem mason hem Yahudi idi.

27 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 143.

Masonluğun özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganı kitleleri kandırmak içindi.[28] Prens Otto zu Salm-Horstmar *Siyon Protokolleri*'nin Almancaya çevrilmesinde ve yayılmasında önemli bir rol oynadı. Bu sürece büyük bir ihtimalle hanedan ailesi de yardım etmişti. Özellikle Almanya'daki prensler arasında, devrimlerin ya da Birinci Dünya Savaşı gibi büyük toplumsal olayların gerçek nedeninin Yahudi-mason komplosu olduğu inanışı çok güçlenmişti. Örneğin Kayzer II. Wilhelm Almanya'daki 1918 Devrimi'nin baş sorumlusunun masonlar olduğunu söylerken, Prusya Prensi Joachim Albrecht gittiği otellerde ve lokantalarda bulunan herkese *Siyon Protokolleri*'ni hediye ediyordu.[29]

1919 yılında Karl Heise *Die Entente-Freimaurerei und Weltkrieg* (Mason Anlaşması ve Dünya Savaşı) isimli kitabında mason locaları, kapitalizm ve Bolşeviklik arasında bir ilişki olduğunu ileri sürdükten sonra, İngiltere'nin masonlar ve Yahudilerle birlikte dünya hâkimiyetini ele geçirmeye başladığını iddia etti.[30]

Devrim Korkusu ve Yahudi Düşmanlığı

Görüldüğü üzere ilk defa Fransız Devrimi esnasında devrim karşıtı çevreler tarafından üretilen ve yayılan komplo teorileri Birinci Dünya Savaşı ve Ekim Devrimi döneminde tekrar gündeme gelmişti. Avrupa'da ve Asya'da patlayan devrim dalgasından rahatsız olan kesimler arasında devrimlerin ardında Yahudilerin olduğu tezi yaygınlaşmıştı. Komplo teorisyenleri, Troçki, Komünist Enternasyonal'in ilk sekreteri Grigory Zinoviev, Komünist Enternasyonal'in yöneticilerinden Karl Radek, Macaristan'ın devrimci önderlerinden ve Komüntern'in yöneticisi Béla Kun, Spartakist hareketin önderlerinden Rosa

28 Johannes Rogalla von Bieberstein, "Die demokratische und sozialistisch-komunistisch-jüdische 'Verschwörung'", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2004, s. 100-111.

29 Bieberstein, *Die These von der Verschwörung*, s. 134-139.

30 *Age*, s. 140-141.

Lüksemburg gibi devrim önderlerinin Yahudi kökenli olmasının özel bir anlam taşıdığını ileri sürüyordu. Oysa bu devrimciler açısından kökenleri hiçbir önem taşımıyordu. Isaac Deutscher bu yüzden söz konusu kişiler için "Yahudi olmayan Yahudiler" ifadesini kullanmıştı. Aslında mesele bununla da sınırlı değildi. Söz konusu devrimciler, Troçki'nin Odessalı Yahudi din adamları tarafından aforoz edilmesi örneğinden de anlaşılacağı üzere, içinden geldikleri Yahudi toplumundan da dışlanmakta ve ağır eleştiriler almaktaydılar.

Kısacası 20. yüzyılın başında Avrupa'da yaygınlaşan Yahudi düşmanlığının asıl nedeni yaşanmakta olan büyük toplumsal bunalım ve yaklaşmakta olduğu düşünülen devrimlerden duyulan büyük korkuydu. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bu korkunun asılsız olmadığı ortaya çıkmış, 1917 Bolşevik Devrimi, 1918 Alman Devrimi arka arkaya patlamıştı. Bu hava içerisinde hem Osmanlı Devleti'nde hem de dünyada değişikliklere yol açan 1908 Devrimi'nin arkasında "Yahudi parmağı" olduğuna dair inanışların yayılması son derece doğaldı. Nitekim öyle de oldu. Ama burada altı çizilmesi gereken olgu, bu yayılışın Osmanlı Devleti'nde Batı'dakinden çok farklı bir yol izlemesidir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde söz konusu güzergâh farklılığının nedenleri ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

II.
Osmanlı Devleti'nde Masonluk ve Yahudilik

Antisemitik komplo teorileri açısından 1908 Devrimi bir milat olmuştur. Bu tarihe kadar, yani Fransız Devrimi'nden sonraki yüzyıllık dönem zarfında antisemitik komplo teorileri Doğu toplumlarında ve Osmanlı Devleti içerisinde ciddi hiçbir etki yapmamıştır. Bunun en önemli nedeni komplo teorilerine konu olan Fransız Devrimi gibi tarihsel olayların ve Tapınak Şövalyeleri gibi düşman figürlerinin o dönemde bu coğrafyada pek bilinmemesidir. Bunlar arasında Yahudiler ve masonlar gibi bilinenlerse ya Batı'dakinden farklı algılanmakta ya da fazla önemsenmemektedir.

Bir başka farklılık da antikomünist komplo teorileri alanında görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde sanayileşmenin ve buna bağlı olarak işçi sınıfı ile onun örgütlerinin son derece cılız olması sonucunda antikomünist komplo teorilerinin herhangi bir etkisi olmamıştır. Bu türden komplo teorilerinin ortaya çıkışı çok daha sonraları gerçekleşecektir.

Bütün bu nedenlerden dolayı komplo teorilerinin Doğu toplumlarında ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını daha iyi anlamak için masonluğun ve Yahudiliğin bu toplumlarda tarihsel süreç içerisinde geçirdiği anlam değişikliklerini incelemek gerekmektedir. Aşağıda masonluk ve Yahudi karşıtı rivayetlerin oluşumu ile bunların Batı'daki benzerleriyle etkileşimi ele alınacaktır.

Masonluk

Osmanlı Devleti'nde Masonluğun Ortaya Çıkışı

Masonluğun Osmanlı Devleti'nde Avrupa'dakinden farklı algılanmasının en önemli nedeni Doğu'da sınıfların ve toplumun Batı'dakinden farklı bir toplumsal zeminde şekillenmiş olmasıdır. Batı'da masonlukla feodal rejimlere ve kiliseye karşı mücadele eden burjuvazi arasında bir ilişki mevcuttur. Osmanlı Devleti'ndeyse bu durum daha farklıdır. İlk olarak buradaki burjuvazi ya doğrudan yabancılardan ya da gayrimüslim gruplardan meydana gelmektedir. Üreten bir sınıf değildir; kaderini bütünüyle yabancı ülkelerin Osmanlı Devleti hakkındaki politikalarıyla birleştirmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'ndeki locaların oluşması ve şekillenmesi sürecine de damgasını vurmuş, masonluk uzun bir süre yabancıların ve gayrimüslimlerin kontrol ve tekelinde kalmıştır. Söz konusu farklı toplumsal zemin ve şekillenme süreci Osmanlı Devleti'nde masonluğun Batı'dakinden farklı bir rota izlemesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk mason örgütlenmesinin 18. yüzyılın başında kurulduğu tahmin edilmektedir. Bu konudaki ilk bilgi 24 Mayıs 1738 tarihinde İngiliz gazetesi *St. James Evening*'de yayımlanan Floransa'dan gönderilmiş bir yazıdır. Söz konusu yazıda İstanbul'dan elde edilen bilgilere dayanılarak İzmir ve Halep'te bulunan localaların geliştiği ileri sürülüyordu.[1] 1748 yılındaysa konsolos Alexandre Drummond'un başkanlığında İskoçya Büyük Locası'na bağlı ilk loca Halep'te kuruldu. Drummond 1745 tarihli bir mektubundaysa İzmir'de bir locanın kurulduğunu ifade ediyordu. Çeşitli kaynaklar Drummond'un İskoçya Büyük Locası tarafından verilen yetkiyle Osmanlı Devleti'nde örgütlenme faaliyetleri yürüttüğü noktasında birleşmektedir. Alexander Lawrie, 1804 yılında yayım-

1 "Dışarıda Masonların Görüşü İçinde Türkiye'de Fran-Masonluk", çev. Cemal Kıpçak, *Mason Dergisi*, Nisan 1975, sayı: 19, s. 28.

ladığı *Histoire de la Franc-Maçonnerie* isimli (Fransız Masonluğunun Tarihi) eserinde Drummond'un İskoçya Büyük Locası Eyalet Büyük Üstadlığı'na seçilmeden önce İskenderun'a yerleştiğini ve burada birkaç loca kurduğunu belirtiyordu.[2] Öte yandan Napolyon'un Mısır'ı işgali esnasında 1789'da Kahire'de ve 1802'de ise İskenderiye'de Fransız askerleri tarafından çeşitli mason locaları kurulmuştu. Ayrıca bugünkü Lübnan bölgesinde 1868 yılında İskoçya Büyük Locası'na bağlı bir loca kurulduğu biliniyor. Bunu 1868 yılında Fransız Büyük Locası'na bağlı bir başka locanın kurulması takip etmişti. Yine 1858 yılında bugünkü Pakistan bölgesinde İskoçya locası tarafından yetki verilmiş bir loca, Afganistan'da da 1880-1881 yıllarında bir İngiliz locası kurulmuştu.[3]

19. yüzyılın ikinci yarısına kadarki dönemde Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde Müslüman mason neredeyse yok gibiydi. Olanlar da ya Yirmisekizzade Mehmet Çelebi gibi yurtdışında yaşamış ve Aydınlanma düşüncesiyle tanışmış kişilerdi ya da Humbaracı Ahmed Paşa (Comte de Bonneval) (1675-1747), İbrahim Müteferrika (1674-1745) gibi sonradan Müslüman olanlardı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'ndeki localar yabancı obediyanslara bağlı faaliyet göstermekte, söz konusu locaların ilişkide oldukları ülkelerin siyasetlerine paralel iş yapmakta ve bu ülkelerin nüfuz alanlarını genişletmeye çalışmaktaydılar. Bu nüfuz çalışması bazen o kadar şiddetlenmekteydi ki, iş diğer ülkelere bağlı localarla didişmeye kadar varmaktaydı. Bu bağımlılık ilişkisi yüzünden Paul Dumont, neredeyse sadece Batılı devletlerin etkisi altındaki bölgelerde faaliyet gösteren masonluğun Osmanlı Devleti'nde izlediği süreci anlatırken "sömürgeci

2 Reşat Atabek, "Yabancı Obedianslara Bağlı Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışan Localar Hakkında", *Mimar Sinan*, 1985, sayı: 55, s. 5.

3 Martina Fink, Nina Lantzerath, "Die Freimaurer im Europaeischen und Islamischen Raum", *Komplotte, Ketzer und Konspiration Zur Logik des Verschwörungsdenkens Beispiele aus dem Nahen Osten*, Derleyen Schirin Fathi, Transcript Verlag, 2010, s. 150.

masonluk" ifadesini kullanmaktadır.[4]

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın Osmanlı Devleti'nde masonluğun Batı'dakinden farklı bir gelişme çizgisi izlediği açıktır. Bu farklılık özellikle siyasete bakışta gayet belirgindi. 1871 yılında yaşanan Paris Komünü hakkında yapılan yorumlar bu konuda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Komün girişimi Fransız masonlarının önemli bir bölümü tarafından desteklenirken, Osmanlı Devleti'ndeki masonlar arasında rahatsızlık yaratmıştı. Hatta Ermenilerin oluşturduğu Ser Locası masonik ahlak ve ilkeler adına "bozguncular" diye nitelendirdiği komüncüleri mahkûm edecekti.[5] Devrimci fikirlere mesafeli tutum ve yabancı ülkelerin nüfuz alanını genişletmeye çalışmak biçiminde özetlenebilecek bu durum, masonluğun söz konusu dönemde hem saray hem de halk arasındaki algılanışında belirleyici olmuştu. Saray çevresi meseleyi Batılı güçlerle ilişkileri çerçevesinde ele almıştı. Halk arasındaysa masonluk daha çok dinsel konularda lakaytlık ve Batı'yla içli dışlı olmak biçiminde değerlendirilmişti. Osmanlı Devleti'nde masonluğa bakış ile Batı uygarlığına bakış arasında hep doğrudan bir ilişki olmuştu. Bu yüzden söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nde Batı'ya bakış açısı üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Batı'ya Bakış

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonlarına kadar Batı'yla pek ilgilenmemiş ve önemsememişti. Bu durumun en önemli nedeni söz konusu döneme kadar Batı'da kendisini tehdit edebi-

4 Paul Dumont, *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları*, Yapı Kredi Yayınları, çev. Ali Berktay, İstanbul, Ekim 2000, s. 52. Dumont, Fransa Maşrık-ı Azamı'na bağlı locaların Fransa'yla yürüttükleri yazışmalarda, söz konusu locaların Fransız emperyalizminin Osmanlı Devleti'ne girişine yardımcı olmaya çalıştıklarını belirtiyor.

5 *Age*, s. 29.

lecek bir gücün ortaya çıkmamış olmasıydı. Oysa aynı zaman diliminde Batı uygarlığı keşifler, Rönesans ve Aydınlanma ile büyük bir atılıma başlamıştı. Nitekim Osmanlı Devleti, fazla uzun olmayan bir sürecin sonunda bu atılımın siyasal değilse bile ekonomik etkileriyle karşılaşmış ve söz konusu etkiler Osmanlı maliyesini altüst ederek büyük bir bunalıma yol açmıştı. 17. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı yazarları, geçici olmadığını tespit ettikleri bu bunalımı tartışmaya başladılar. Ama 17. yüzyılın sonuna kadar süren bütün bu tartışmalara rağmen bunalımdan çıkmak için "geleneğe sarılmak" dışında bir çözüm kimsenin aklına gelmeyecekti.[6]

1699 yılında Karlofça ve 1718 yılında Pasarofça Anlaşmaları yeni bir dönemin başlangıcını haber veriyordu. Bu anlaşmalarla Osmanlı Devleti önemli toprak kayıplarına uğramanın yanı sıra Hıristiyan devletlerden haraç alma geleneğinden de vazgeçiyordu. Bu dönüm noktalarından sonra Osmanlı Devleti'nin büyük devlet olma iddiası ortadan kalkmış; devletin kaderi giderek artan bir biçimde Batılılar tarafından belirlenmeye başlamıştı. Ama bu sıkıntılı durum yeni tartışmalara yol açacaktı. Nitekim ilk kez bu dönemde devletin içinde bulunduğu bunalımdan çıkış yolunun geçmişe dönmekten değil, çeşitli ıslahatlardan ve Batı'nın yöntemlerini almaktan geçtiği fikri gündeme gelmişti.[7]

1826 yılında Vaka-i Hayriye ile yeniçeri ocağının kaldırılmasını, 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ve 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilan edilmesini bu çerçevede ele almak gerekiyor. Ama bütün bu çabalara rağmen Batı'yla aradaki mesafe giderek açılacak ve bir süre sonra normal yollardan kapanamaz bir noktaya ulaşacaktı. Söz konusu çabaların işe yaramaması ve bu çabalar esnasında geleneksel yapıyla çelişen kararların uygulanmasıysa Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslüman olan ve

6 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, Kasım 2008, s. 38-39.

7 *Age*, s. 42.

olmayan halkların Batı'ya bakışını kökten etkilemişti. 1856 Islahat Fermanı ve Batılı devletlerin dayatmaları, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Hıristiyan halkların uluslaşma sürecine hız kazandırmıştı. Öte yandan söz konusu fermanların hukuksal planda getirdiği en önemli yenilik, o güne kadar daha alt bir statüde olduğu kabul edilen Müslüman olmayan halkların Müslümanlarla ve birbirleriyle eşit kabul edilmesi olmuştu. Bu durumun Müslümanlar arasında dinsel açıdan bir soruna yol açması kaçınılmazdı. Nitekim benzer bir bunalım Kanun-i Esasi'nin kabul edilme sürecinde de yaşanacak ve Müslüman olmayanların meclise girmeleri, Müslümanların hâkim pozisyonlarından uzaklaştırılmaları ve gayrimüslimler tarafından yönetilmeleri olarak algılanacaktı. Böylesi bir durum devletin İslami karakterinin oradan kalkması olarak değerlendiriliyordu. Öte yandan Batılı devletlerin desteğini alan Hıristiyan halklar ekonomik ve siyasal açıdan ilerlerken, Osmanlı Devleti'ndeki İslam-Türk unsuru her iki açıdan da geriliyordu. Bütün bu olumsuzluklara duyulan tepki, doğal olarak, dinsel bir zeminde ortaya çıkacak ve bir İslamlaşma eğilimine yol açacaktı. Osmanlı Devleti'nde masonluğa bakış açılarını değerlendirirken bu çerçeveyi gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

19. Yüzyılın Sonuna Doğru Osmanlı Devleti'nde Masonluğa Bakış

1850-1875 yılları arasında atağa geçen ve asıl büyümesini Tanzimat ile gerçekleştiren Osmanlı masonluğu, esas olarak dışa bağımlı bir karaktere sahipti. Osmanlı Devleti sınırları içinde örgütlenmeye çalışan farklı mason grupları arasında büyük bir rekabet yaşanıyordu. Söz konusu rekabet, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin, masonluğu Osmanlı Devleti'ne sızmak ve kendi etki alanlarını artırmak için bir araç olarak kullanmalarından dolayı ortaya çıkmıştı.[8] Bu özel durum masonluğun gerek yönetim

8 Dumont, s. 52.

gerekse de halk içerisinde algılanışını önemli ölçüde etkilemişti.

Bu dönemde masonluk hakkında yapılan çeşitli tanımlamalar da bu algılanış biçimlerini göstermektedir. Örneğin *Cevdet Paşa Tarihi*'nde masonluk için "Allah'a, peygamberlere saldırı, melekleri zem, bütün dinleri kaldırmaktan ibaret bir akım" ifadesi kullanılıyordu. Vakanüvis Asım Efendi ise tuttuğu tarihte Hasan Ağa isimli bir masondan şöyle bahsetmekteydi: "İslam kuralları-na uymayan, imansız ve inançsız bir zındık, Frenkler ülkesinde farmasonlukla kimya büyüsü ve hokkabazlık türleri okumuş olan ve daha sonra Sultan silahşörleri arasına katılan Hasan Ağa."[9]

Babıâli'nin bu dönemdeki genel tavrı meseleyi Hıristiyanlar arası bir mesele olarak kabul etmek ve fazla da karışmamak şeklindeydi. Örneğin 1862 yılında *Ruzname-i Ceride-i Havadis*'te yayımlanan çeşitli yazılarda Yahudiler arasında, masonların da taraf olduğu bir tartışmadan nesnel bir biçimde bahsediliyordu. İşin ilginç yanı bu yazılarda sonraları ortaya çıkacak olan Yahudi-mason komplosu türü vurgular hiç yoktu.[10] Yine aynı yıl Harputizade Hoca İshak Efendi'nin *Şems'ül Hakika* isimli kitabında masonların İslamiyete çok yaklaştıkları, hatta Hıristiyan sayılamayacakları ileri sürülüyordu. Buna göre masonlar Hıristiyanlığın akla ve mantığa aykırı olduğunu anladıkları için felsefeye yönelmişti. İnceledikleri takdirde hak dini olan İslam'ı onaylayacakları kesindi.[11] Bu hayırhah tutumun 19. yüzyılın sonuna kadar sürdüğünü Şemseddin Sami'nin *Kamus-i Türki*'sinde "farmason" kelimesinin karşılığı olarak yazılanlardan anlamak mümkündür.[12] Söz konusu maddede Şemseddin Sami meseleye son derece tarafsız yaklaşmıştır.

---

9 Orhan Koloğlu, *Abdülhamid ve Masonlar*, Eylül Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Eylül 2001, s. 23-24.

10 *Age*, s. 53-57.

11 *Age*, s. 60.

12 "Avrupa'da meşhur bir tarika mensup adam ki esasları siyasi ya da mezhebi olmayıp sırf usulü muaşerete ait olduğu halde sır tutulur. Mecazi olarak dinsiz, mülhid, münkir."

Doğu'daki ülkelerde masonluğa bu bakış açısı sadece Osmanlı Devleti'ne özgü değildi. Bu dönemde İran'da da meseleye benzer bir biçimde bakılmaktaydı. Mir Abd al-Latif Sustari farmasonluğun Avrupalılar tarafından yayıldığını, dini bir tarafının olmadığını ve girilmesi mümkün bir grup olduğunu söylüyordu. Sustari, İranlıların ve Hintlilerin farmasonluğa "faramusi", localaraysa "faramus-hane" dediklerini iletmektedir. Sustari'ye göre Hintliler tarafından bulunan ve İranlıların da kullandığı "faramusi" kelimesi unutkanlık, "faramus-hane" ise unutkanlık evi anlamına geliyordu. Bunun nedeni olarak da localarda ne yaptıkları sorulduğunda masonların "unuttuk" demeleri gösteriliyordu.[13]

Masonluk için Arapçada "farmasuniya", loca içinse "mahfil" kelimeleri kullanılmaktaydı. Bugünkü Irak'ta ilk loca East India Company çalışanları tarafından Basra'da kurulmuştu. Çalışan Avrupalıların sayıca çokluğundan dolayı masonluğun bu bölgedeki en önemli merkezi olan Basra'da ilk loca 1918 yılında İngilizler tarafından kurulmuştu. 1920 yılına kadar Basra, Bağdat ve petrol yüzünden birçok yabancının yaşadığı Kerkük'te İngiltere Büyük Locası'na bağlı on kadar loca açılmıştı.[14] Görüldüğü gibi genel kural burada da bozulmamış ve masonluk Avrupalıların arasında ve onların etkisi altındaki yerlerde faaliyet göstermeye devam etmişti.

19. yüzyılın sonunda locaların örgütlenmesinde farklı arayışlar gündeme gelmeye başladı. Örneğin 23 Mart 1863 yılında Fransız Büyük Doğusu'na bağlı olarak kurulan Union d'Orient (Doğu Birliği) locası o zamana kadar hâkim olan örgütlenme çizgisinden farklı bir yol izlemeye başlayarak, Osmanlı Devleti'nin Müslüman tebaası arasında da örgütlenmeye karar verdi. Osmanlı Devleti'ni oluşturan etnik ve dini unsurların bir araya getirilmesini savunan loca, Luis Amiable'ın çabalarıyla, Türkler

13 Martina Fink, Nina Lantzerath, "Die Freimaurer im Europaeischen und Islamischen Raum", *Komplotte, Ketzer und Konspiration Zur Logik des Verschwörungsdenkens Beispiele aus dem Nahen Osten*, Derleyen Schirin Fathi, Transcript Verlag, 2010, s. 150.
14 agm, s. 159-160.

arasında da örgütlenmişti. Amiable, masonluğu özellikle yüksek mevkiler arasında yaymaya özen göstermiştir. 1865 yılında locanın sadece üç Türk üyesi varken, 1869 yılına gelindiğinde toplam 143 üyenin 53'ü Müslüman'dı.[15]

1870 yılında I Proodos locasının üstadı olan Cleanti Scalieri de benzer bir yöntem izlemişti. Bazı toplantılarını Türkçe yapmaya başlayan locada 1872-1873 yılları arasında 19 Türk ve 15 Yahudi bulunması, söz konusu yöntemin başarılı olduğunu göstermektedir.[16] Masonluğun Türkler ve Müslümanlar arasında örgütlenmeye başladığı bu dönem aynı zamanda yabancı devletlerin kendilerine bağlı localar aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale etmeye başladıkları bir döneme tekabül ediyordu. Söz konusu dönemin özellikleri ve masonluğun giderek yerlileşmesi ve politikleşmesi, zaman içerisinde bu kuruma bakış açısında önemli değişikliklere yol açacaktı.

İlk Mason Karşıtı Faaliyetler

Bilinen ilk mason karşıtı faaliyet 1745 yılında İzmir'deki Papalık temsilcisi sayesinde gerçekleşmişti. Söz konusu temsilci, İngiliz bir masonun çalışmalarından rahatsız olmuş ve Ortodoks ile Ermeni kiliselerini de masonluğa karşı çıkmaya davet etmişti.[17] 1748 yılında I. Mahmud bir ferman çıkararak masonluğu yasakladığını ve mason olduğu anlaşılanların sürüleceğini ilan etti. Fermanın ilan edilmesinde ve hemen ardından İstanbul'da yabancı masonların toplandığı yerin basılmasında Patrikhane'nin şikâyeti önemli bir rol oynuyordu. Patrikhane bu dönemde Batı'da Vatikan'ın oynadığı role benzer bir role soyunarak Aydınlanma düşüncesine karşı savaş açmıştı. Bu savaş çerçevesinde sansür kurulları kurulmuş, "Henüz Voltaire zehrini içmemiş olanlara

15 Dumont, s. 23.
16 Koloğlu, *Abdülhamid ve Masonlar*, s. 49-50.
17 *Age*, s. 18-19.

önleyici ilaç" niyetiyle yayınlar yapılmıştı. Patrikhane'nin bu tutumu, dış dünyayla ilişkisini Ortodoks Fenerli tercümanlar vasıtasıyla kuran sarayı da etkileyecekti.[18]

Osmanlı Devleti'nde masonluğa bakış açısındaki bir başka kırılma noktası da Fransız Devrimi'nin etkilerinin Balkanlar'a kadar gelmesiyle yaşanmıştı. Babıâli'nin masonluğa bakışı bu tarihlerde değişmeye başladı. Fransa'nın Mısır'ı işgali meseleyi daha da vahimleştirmişti. Ancak bu dönemde devrimin etkileri "fitne, fesat ya da dehrilik" diye nitelendirilmesine rağmen, resmi açıklamalarda masonluktan hiç bahsedilmemekteydi. Ama bu siyasal durumun ve Müslümanlar arasında örgütlenmeye başlanılmasının Osmanlı yönetiminin masonluğa bakışını etkilemesi son derece doğaldı.

Masonluğun siyasal bir sorun haline gelişiyse saltanat mücadeleleri sayesinde gerçekleşmişti. Sultan Abdülaziz dönemi bu konuda bir milat olarak kabul edilebilir. Bunun en önemli nedeni Abdülaziz'in kendisinden sonra tahta oğlu Yusuf İzzeddin'in geçmesini istemiş olmasıydı. Oysa geleneğe göre tahta geçme sırası Abdülaziz'in yeğeni V. Murad'da idi. Murad'ın mason olması ve 1872 yılında I Proodos locasının üstadı Cleanti Scalieri tarafından tekris edilmesi, masonluğun ve mason karşıtlığının gelişmesi açısından belirleyici oldu. Murad ile birlikte iki kardeşi Nureddin ve Kemaleddin de mason olmuştu. Geleceğin padişahının mason olmasını sağlayan Scalieri bu başarısından dolayı hızla Kadoş Şövalyeliği derecesine getirildi.[19]

Nitekim Sultan Abdülaziz'in iktidardan uzaklaştırılmasından sonra 30 Mayıs 1876 tarihinde Şehzade Murad'ın tahta çıkması, Fransız Büyük Locası'na bağlı masonlar arasında büyük bir sevinç yaratmıştı. Ama Murad'ın kısa zaman içinde delilik belirtileri göstermesi ve üç ay sonra tahta II. Abdülhamid'in çıkması I Proodos locası için zor günlerin başladığını gösteriyordu.

18 *Age*, s. 20-21.
19 *Age*, s. 34.

Aynı yıl Scalieri locanın üstad-ı muhteremliğini bırakmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk mason karşıtı kitapçığın bu dönemde yayımlanması son derece anlamlıdır. Söz konusu kitapçık *Merhum Pertev Paşa'nın Habnamesi*[20] ismiyle 1873 yılı başlarında yayımlanmıştı. 24 sayfalık bu kitapçığın 19 sayfalık bir eki de bulunuyordu. Bu ek, Fransızca bilen İbrahim Pertev Paşa tarafından, Paris'te 1855-1868 yılları arasında basılmış üç kitaptan yapılan alıntılarla kaleme alınmıştı.[21]

Bundan birkaç yıl sonra ise Mütercim-i Tefrik Cemiyeti Azasından Mehmet tarafından *Esrar-ı Farmason* isimli, *Habname*'ye benzeyen bir başka kitapçık yayımlandı. Batı dillerinden tercüme edildiği kaydedilen kitabın mukaddimesinde Osmanlı dilinde masonluk hakkında yeterli bilgiyi içeren bir eserin yayımlanmamış olduğundan hareketle bu kitabın hazırlandığı ifade ediliyordu.[22]

Aynı dönemde altı çizilmesi gereken bir başka olgu da Araplar arasında ilk mason karşıtı kitabın ortaya çıkmasıdır. Söz konusu kitap Al Hac İzzettin Muhammed El Amili tarafından 1872 yılında *Farmasonluk Hakkındaki Şüphelerin Açıklanması* ismiyle yayımlanmıştı.

II. Abdülhamid Döneminde Masonlara Bakış

II. Abdülhamid'in tahta çıkışı 1876 yılına rastlamaktadır. Abdülhamid'in masonluk karşısındaki genel tavrını siyasetle uğraşmadıkları sürece masonluğa karışmamak şeklinde özetlemek mümkündür. II. Abdülhamid, hep şüpheyle baktığı bu kuruma karşı pratikte hiçbir zaman tavır almamıştı. Gerçekten de bu dönemde mason karşıtı yayınlarda herhangi bir artış görülmemek-

20 Rüya tabirnamesi.

21 *Age*, s. 102-111. Koloğlu kitabın hazırlanmasında Sultan Abdülaziz'e bağlılığıyla bilinen Mahmut Nedim Paşa'nın etkisi olduğunu belirtir; s. 89-90.

22 *Age*, s. 114-118.

tedir. Hatta söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde yeni localar açılmıştır.[23] Abdülhamid'in donanmanın başındaki Hobart Paşa gibi mason olduğu bilinen insanlara önemli görevler vermekten çekinmemesi de bu görüşü desteklemektedir. Nitekim Balıkesir mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi'nin anlattıkları, bu konuda bir diğer kayda değer örnektir. 31 Mart Vakası'ndan sonra Yıldız Sarayı'ndaki evrakları inceleyen heyette bulunan Abdülaziz Mecdi Efendi, II. Abdülhamid'e gönderilen evrak arasında dönemin masonları hakkında yazılmış raporlar olduğunu görmüştü. Daha sonraları Miralay Sadık ile birlikte Hizbi Cedid'i kuracak ve mason localarına savaş açacak olan Abdülaziz Mecdi Efendi Abdülhamid'in mason olduğunu bildiği kişilere sarayda vazife vermesine şaşırmıştı.[24]

Kısacası bir hayır cemiyeti olarak kaldığı sürece Abdülhamid'in masonlukla bir derdi yoktu. Esas olarak gizli siyasal ve ihtilalci örgütlenmelerden korkmaktaydı. Bu yüzden Rum Musiki Sevenler Cemiyeti'nin faaliyetlerine bile kuşkuyla yaklaşan Abdülhamid, mason localarına özel bir önem vermemiştir.[25]

Abdülhamid'in masonlukla ilgili tek sorunu selefi V. Murad'ın mason olmasıydı. V. Murad'ı kullanmak isteyebilecek büyük ülkelerin masonluk bağlantısını bahane ederek çeşitli müdahalelerde bulunabileceğinden korkmaktaydı. Kaldı ki Abdülhamid'in korkuları çok da yersiz değildi. 1878 yılında bir muhbirin verdiği bilgiler doğrultusunda yapılan baskınlar neticesinde, Sultan Murad'ı, hapsedildiği Çırağan Sarayı'ndan kaçırmayı planlayan bir grup ele geçirilmiş, baskın sonrasında Scalieri önemli bazı evrakı alarak Yunanistan'a kaçmayı başarmıştı.

Gerçekten de bu dönemde Paul de Regla ismini kullanan P. A. Desjardin gibi, II. Abdülhamid'in aleyhinde kişisel olarak faaliyet gösteren masonlar vardı. 1891 yılının sonunda Londra'da

23 *Age*, s.167.
24 Cemal Kutay, *Tarih Sohbetleri 9*, İstanbul 1968, s. 57.
25 Koloğlu, *Abdülhamid ve Masonlar*, s. 194.

yayına başlayan *La Turquie Libre* isimli dergi de benzer bir muhalif çizgi izlemekteydi. İlk olarak kapağında Parti Constitutionnel Ottoman'ın (Osmanlı Anayasa Partisi) yayın organı olduğunu ileri süren dergi bir süre sonra masonların siyasal planda kullandığı isimlerden birisi olan Comité Libéral Ottoman adına beyannameler yayımlamaya başlayacaktı. Dergide V. Murad'ı savunan çok sayıda yazı yer almıştı. Comité Libéral Ottoman ismi 25 Kasım 1895 tarihinde İstanbul'da duvarlara asılan bir beyannamede de görülecekti. Ama bu komitenin en ses getiren eylemi hiç kuşkusuz 1901 yılında İngiltere Kralı, Fransız Yönetimi gibi mercilere Sultan Murad'ın kurtarılması için başvurularda bulunmaktan ibaretti.[26]

Ama bütün bunlara rağmen masonların bu dönemde esas olarak II. Abdülhamid ile uzlaşma yoluna gitmeyi tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Nitekim Scalieri'nin gidişinden sonra I Proodos locası faaliyetlerine devam edebilmişti. Scalieri ile Sultan Murad arasındaki mektuplaşmalarda, Scalieri'nin bu uzlaşmacı tutuma karşı büyük bir öfke duyduğu açıkça görülmektedir.[27]

Öte yandan bu dönemde masonluğun iç politikada giderek daha etkili olmaya başladığını gözlemlemek mümkündür. Aslında bu süreci Mısır Hidivi olmak için önce masonluğu sonuna kadar kullanan Mısırlı Halim Paşa'nın faaliyetleriyle başlatmak gerekmektedir. Başta İngiltere olmak üzere yabancı ülkelerin masonluğu kendi emperyalist amaçları için pervasızca kullanmaları, söz konusu yabancı ülkelerin desteğini almak isteyen Osmanlı tebaasının masonluğa ilgi duymasına yol açmıştır.[28]

---

26 M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları, s. 81-86.

27 Koloğlu, *Abdülhamid ve Masonlar*, s. 147-148

28 *Age*, s. 189-190

İslamcı Akımlar ve Masonluk

İslamcı akımların masonluğa bakış açısı, doğal olarak, yukarıda çizilen tablodan etkileniyordu. Özellikle ilk dönemlerde, her ne kadar şüpheyle yaklaşsalar da, masonluğa karşı doğrudan bir cephe alış gözükmemekteydi. Kaldı ki İslamcılar arasında mason olanlara da rastlamak mümkündü. Örneğin Cezayir'de Fransızlara karşı direnişin önderlerinden Emir Abdülkadir Fransız Büyük Doğu Locası'na kabulünden sonra, İstanbul'da Fransızca yayımlanan *Stamboul* gazetesinin 13 Ekim 1876 tarihli nüshasında yer alan habere göre, "Kanımca farmasonluğa mensup olmayan her insan eksiktir" demişti.[29] Yine aynı dönemlerde ünlü İslami düşünürler Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh da mason olmuştu. Hatta Abduh tarafından çıkartılan ve İslamcı çevreler içerisinde çok etkili olan *El Menar* gazetesi ünlü masonlardan Şahin Makaryus'un bir kitabını tanıtırken "Bu cemiyetin büyük yararlarını gösteren böyle bir eser kaleme aldığı için yazara teşekkür etmişti".[30]

1908 Devrimi sonrasına kadar İstanbul'da da durum bu çerçeve içerisinde şekillenmişti. Devrim ertesinde İslamcı akımlar istibdat rejiminin yıkılmasını sevinçle karşılamış ve işi "Niyazilerin, Enverlerin, Eyüp Sabrilerin o zamanın Halid bin Velid'leri olduğunu" söylemeye kadar vardırmıştı.[31]

Mustafa Sabri Efendi, *Beyan'ul-Hakk*'ın ilk sayısındaki takdim yazısında II. Abdülhamid döneminin münker bir devir olduğunu, münkerden nehy etmeyen ulemanın görevini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) yaptığını ifade etmekteydi.[32] Bediüzzaman Said-i Nursi ise *Münazarat*'ında Jön Türklere yönelik masonluk suçlamalarına değinerek, söz konusu suçlamaların istibdat tarafından yayıldığını ve İTC içerisindeki masonların

29 Koloğlu, *Abdülhamid ve Masonlar*, s. 64-65.
30 *Age*, s. 62.
31 İsmail Kara, *İslamcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet*, Dergâh Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Kasım 2001, s. 67.
32 *Age*, s. 65.

etkisiz olduklarını söylüyordu.[33]

İslamcı akımların masonluğa karşı tavırları esas olarak 1908 Devrimi'nin ardından değişecekti. Söz konusu değişim sürecinde İngiltere'nin Ortadoğu'yla ilgili politikalarının, Batı'dan ithal komplo teorilerinin ve mason karşıtı inanışların büyük etkileri olacaktı.

Yahudilik

İslam ve Yahudiler

Tarihe bakışı belirleyen, her zaman günün ihtiyaçlarıdır. İslam ve Yahudilik arasındaki ilişkinin tarihine ilişkin yorumlar da, zaman içerisinde ortaya çıkan siyasal ihtiyaçlara göre farklılık göstermektedir. Örneğin İslamcı düşünürlerin Yahudiliğe bakışı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yahudilerin Filistin'e yerleşmesinden ve İsrail'in kurulmasının ardından, hızla değişmiştir. Bu dönemde, İslam'ın ortaya çıkışının ilk yıllarında Müslümanlar ve Yahudiler arasında yaşanan ve sonraları önemsenmediği için unutulan ihtilaflar üzerine bir Yahudi karşıtlığı tesis edilmek istenmiştir. Aslında benzer bir davranış şeklini meseleye İsrail'in tarafından bakan araştırmacılarda da gözlemlemek mümkündür. Bu çevrelerde de son yıllarda İslam'ın Yahudiliğe bakışının tarih boyunca problemli olduğu, İslam'ın Yahudiliğe karşı hoşgörülü olmasından bahsedilemeyeceği şeklinde görüşler yaygınlık kazanmıştır.

Her iki görüş açısının da Arap-İsrail çatışmasının sonuçlarından

33 *Age*, s. 66. Sual: Eskiden beri işitiyoruz ki bazı Jön Türkler masondurlar, dine zarar ediyorlar.
Cevap: İstibdat kendini ibka etmek için şu telkinatı vermiştir. Bazı laubalilikler dahi şu vehme kuvvet veriyor. Fakat emin olunuz ki onların maksadı dine zarar vermek değildir. Bilakis milletin selametini temin etmektir. Fakat bazıları dine layık olmayan bârid taassuba müfritâne ilişiyorlar... Onların bir kısmı İslamiyet fedaileridir, bir kısmı da selamet-i millet fedaileridir. Onların ukde-i hayatiyelerini teşkil eden 'mason olmayan' ekseri İttihat ve Terakki'dir. Ve sizin şu aşairiniz kadar ulema ve meşayıh Jön Türkler meyanında mevcuttur. Vakıa onlarda birtakım edepsiz, çok sefih bazı masonlar dahi bulunur. Lakin yüzde on. Yüzde doksanı sizin gibi mu'tekid Müslimlerdir. Ve el-hükmü lil-ekser (hüküm çoğunluğa göredir)".

beslendiği açıktır. Bu siyasal beslenme, nesnellikten uzaklaşmaya ve bugüne ait sorunların geçmişe taşınmaya çalışılmasına neden olmaktadır. Oysa tarihsel gerçeklik 20. yüzyılın son yarısında ortaya atılan ve her iki uç görüşün de farklı açılardan tasvir etmeye çalıştığı "tarihsel köklere sahip çatışma" efsanesinden oldukça farklıdır.

İslam'ın Yahudiliğe karşı tutumu Hıristiyan antisemitizminden çok farklıdır. Hıristiyanlık, Yahudileri İsa Peygamber'e düşmanlıkla ve "Tanrı katili" olmakla suçlamaktadır. Böylesi bir düşünsel iklimde kan iftirası, kutsal ekmeğe işkence, kuyuları zehirleme gibi iddiaların taraftar bulmasına şaşırmamak gerekmektedir. İslam açısından ise Yahudiler "ehli kitap"tır; yani dinleri her ne kadar tahrif edilmişse de, tıpkı Hıristiyanlık ve Sabiilik gibi, Allah tarafından indirilmiştir. Dolayısıyla Yahudiler İslam'ın mesajının muhatapları arasındadır. Bakara Suresi'nin 62. ayetinde bu durum şöyle ifade edilir: "Şüphesiz iman edenler; yani Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir." Bu son derece açık dini emir yüzünden tarih boyunca Yahudiler, İslam toplumu içerisinde, tıpkı diğer "ehli kitap"lar gibi, cizye ödemek ve birtakım kısıtlamalara uymak şartıyla zimmî statüsüne kavuşmuşlardır.

Burada iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi Yahudilerin durumu Müslüman olmayan diğer halklara göre daha iyi ya da daha kötü değildir. Eşit bir durum söz konusudur. Kısacası İslam açısından Yahudiliğin iyi ya da kötü özel bir konumu yoktur. İkincisi bugün bakıldığında oldukça sıkıntılı görünebilecek zimmî statüsü, kendi döneminin şartlarının ürünüdür. Dolayısıyla bu statüyü değerlendirirken bugünün şartlarını dikkate almamak, o zaman var olan benzer durumlara göre değerlendirmek gerekmektedir. Böyle bir karşılaştırma yapıldığında İslam imparatorluklarının Yahudilere yaklaşımının, Batı'daki benzerlerinden daha hoşgörülü olduğu görülecektir.

İslam'ın ortaya çıktığı dönemde Yahudiler Yesrip (Medine), Hayber, Yemen, Teymâ başta olmak üzere bütün Arap Yarımadası'na yayılmış durumdaydılar. Aynı tarihlerde Mekke'de ise hemen hiç Yahudi bulunmuyordu.[34] Belki de bu yüzden Mekke dönemine ait ayetlerde Yahudiler (İsrailoğulları) sadece tektanrıcı kökenleri yüzünden anılmakta ve Musa Peygamber'in Firavun'a karşı mücadelesine atıflar yapılmaktadır. Bu türden kıssaların hem diğer tektanrılı dinlerin söylediklerine aşina olan Mekkeli putperestler hem de onların zorlamalarına karşı duran ilk Müslümanlar için son derece anlamlı olduğu açıktır. Yine Neml suresinin 76. ayetinde Kuran'ın Yahudilerin ihtilaf içerisinde oldukları konuları açıklayan bir kitap olduğu ifade edilmektedir. Tevrat, İsra Suresi'nin 17. ayetine göre bir hidayet rehberi, Kasas Suresi'nin 43. ayetinde rahmet olarak tanımlanmıştır.

İslam Peygamberi'nin Medine'ye gelişinden sonraysa hem durum hem de güçler dengesi değişmişti. Burada, Mekke'den farklı olarak, üç ayrı kabileye mensup bir Yahudi topluluğu vardı. Yeni dinin Medine'de güç kazanmasıyla birlikte Yahudilerin Müslümanlarla yaşadığı sorunlar öne çıkmaya başladı; buna bağlı olarak da Kuran'ın Yahudilere karşı üslubu değişti. Bu dönemde imzalanan ve hem şehri oluşturan unsurlar arasında bir uyum kurmayı hem de Yahudilerin Kureyşlilerle olası bir ittifakını önlemeyi hedefleyen ünlü "Medine Vesikası" bile sorunların çözümünü sağlayamamıştı. Yahudiler bu dönemde İslam Peygamberi'nin Eski Ahit'te de yer alan hikâyeleri anlatış tarzıyla alay ederek, onu kadim hikâyeleri çarpıtmakla eleştiriyorlardı.[35] Bu yüzden Medine Dönemi'ne ait ayetlerde vurgu Yahudilerin

34 Daha fazla bilgi ve konuyla ilgili tartışmaların ayrıntılı dökümü için bkz. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İnsan Yayınları, İstanbul, Şubat 2006, s. 106-109.

35 "Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (peygamber'e karşı) 'işittik ve karşı geldik', 'dinle, dinlemez olası', 'raina' derler. Eğer onlar 'işittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet' deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar." Nisa Suresi, 46. ayet.

tektanrıcılığından, hızla, kutsal kitabı tahrif ettikleri iddiasına doğru kaymıştır. Bu döneme ait ayetlere göre Tevrat'ın ağırlığını taşıyamayan ve onu değiştiren Yahudiler, "koca koca kitaplar taşıyan merkebe" benzemektedirler.[36] Bu tahrifatın amacı İslam'ın hak din olduğunu saklamak ve İslam Peygamberi'nin Tevrat'ta müjdelendiğini gizlemektir. Küfür ve isyanları nedeniyle Allah onlara lanet etmiştir.[37] Müslümanlar, kutsal kitabı tahrif ettikleri için lanetlenen Yahudilerden, içlerindeki pek azı dışında, hainlik göreceklerdir.[38]

Medine döneminde ortaya çıkan çekişmeler giderek uzlaşmaz bir hal alacak ve işler sonunda şehirdeki Beni Nadir ve Beni Kaynuka isimli Yahudi kabilelerinin sürülmesine ve Beni Kurayza kabilesinin Müslüman olma ile ölüm arasında seçim yapmaya zorlanmasına kadar varacaktı. Örneğin Yahudilerin Beni Nadir kabilesi, Uhud Savaşı'nın ardından Mekkeli putperestlerle anlaşma yoluna gittiği için Medine'den sürülmüştü.[39] Yahudilerle savaş, daha sonra Hayber Kalesi'nin ele geçirilmesiyle devam etmiştir. Yine de Yahudilerle ilişkileri sadece din savaşı çerçevesinde değerlendirmek mümkün değildir. Örneğin Hayber Kalesi'nin alınmasına Beni Kaynuka kabilesine mensup Yahudiler de katılmıştır. Ama bütün bunlar söz konusu çelişmelerin sonucunda Yahudilerin, "ehli kitap" içerisinde, Müslümanlara en uzak kesim ilan edilmesine engel olamamıştır.[40] Buna göre Hıristiyanlar, Müslümanlara Yahudilere oranla daha yakındır.

36 Cuma Suresi, 5. ayet.

37 Bakara Suresi, 88. ayet.

38 Maide Suresi, 13. ayet.

39 Kuran-ı Kerim'in 59. suresi olan Haşr Suresi bu konuyla ilgilidir.

40 "İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: 'Biz Hıristiyanlarız' diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar." Maide Suresi, 82. ayet. Yine Bürûc Suresi'nde de Yahudi Zunuvas'ın Yemen'deki Necranlı Hıristiyanları yakması konu edilmekte ve yanan Hıristiyanlardan "mümin" diye bahsedilmektedir.

Bahsi geçen göreli uzaklığa rağmen İslam devletlerinde Yahudilere kötü, en azından diğer "ehli kitap"a ya da aynı dönemde Batı'da Yahudilere ve Müslümanlara davranıldığından daha kötü davranıldığına dair hiçbir işaret yoktur. İslam topraklarındaki Yahudilerin durumu, 12. yüzyıla kadar Batı'daki, 13. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu'ndaki dindaşlarına göre daha iyidir. İlk dönemlerde Yahudilerle yaşanan sorunlar bir süre sonra unutulmuştur. İslam'ın yayılmasıyla Yahudiler, Hıristiyanlar tarafından zulmedilen ve dışlanan bir topluluk olmaktan özel statüye sahip tebaa konumuna geçiş yapmıştır.[41] Örneğin daha önceleri Kudüs'e senede ancak bir kez girebilen Yahudilere uygulanan bu şehre giriş yasağı, Müslümanların bölgeye hâkim olmasından sonra kaldırılmıştır.[42] Öte yandan ortaçağda Hıristiyanlara karşı girişilen uygulamalar sertleşmiştir. Ama bu sertleşmenin nedeni dini bir kaygıdan çok, söz konusu Hıristiyanların yabancı kuvvetlerin dostu olabileceği şüphesidir. Ortaçağ İslam dünyasında özel olarak Yahudilere karşı düşmanca bir hareket bulunmamaktadır. Bu yüzden ortaçağda dünya Yahudi nüfusunun büyük çoğunluğu İslam ülkelerinde yaşamakta; "Ortaçağ Yahudileri" dendiğinde akla "İslam dünyası Yahudileri" gelmektedir.[43]

Osmanlı Devleti ve Yahudiler

Osmanlı Devleti'nde Yahudilere karşı tutum, kuşkusuz, yukarıda özetlenmeye çalışılan bakış açısından bağımsız değildi. Yahudiler her ne kadar zimmî statüsünde bulundukları için çeşitli kısıtlamalarla ve dönem dönem baskılarla karşılaşsalar da Fatih Sultan Mehmet döneminde çıkartılan "Tolerans Fermanı" ile

41 S. D. Goitein, *Yahudiler ve Araplar Çağlar Boyu İlişkileri*, çev. Nuh Arslantaş, Emine Buket Sağlam, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 91.

42 Nuh Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbasî ve Fatımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dini ve Sosyal Hayat*, İz Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 89.

43 *Age*, s. 96.

istedikleri bölgeye yerleşme, istedikleri mesleği icra etme, diledikleri yeri ziyaret etme, inançlarının gereğini yapma, eğitim ve kültür teşkilatlarını oluşturma ve yeni ibadet yerleri kurma konularında daha önce görülmemiş bir özgürlükle tanışmışlardı. Bu politik ve ekonomik güven ortamı sayesinde Osmanlı Devleti 16. yüzyılda en fazla Yahudi nüfusuna sahip ülkelerden birisi olmuştu.[44] Sadece bu olgu bile Osmanlı Devleti içerisindeki Yahudilerin durumunun, dünyanın diğer yerlerine göre daha iyi olduğunu kanıtlamaktadır.

Fransa ve Antisemitizm

Komplo teorilerinin yaygınlaşması ve siyasal bir araç olarak kullanılması Jön Türk Devrimi'nin yapıldığı 1908'den sonradır. Söz konusu komplo teorilerine zemin oluşturacak türden bir Yahudi düşmanlığının Osmanlı Devleti'nde ve özellikle Ortadoğu'da ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasıysa 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşecektir. Bu süreçte Fransa'nın ve Fransız kültürünün büyük bir etkisi olmuştur. Öncelikle bu etkinin nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir.

Kuşkusuz ilk neden aynı dönemde Fransa'da yükselişe geçen antisemitizmdir. 1870 yılındaki Alman yenilgisi ve 1871 yılındaki Paris Komünü sonrasında Fransa'da büyük bir toplumsal kriz yaşanmaktaydı. Bu kriz sayesinde ivme kazanan Yahudi düşmanlığı yüzünden kısa süre içerisinde ortalığı antisemitik kitaplar kapladı. Yukarıda da bahsedilen Roger Gougenot des Mousseaux'nun *Le Juif, le judaisme et la Judaisation des Peuples Chrétiens* (Yahudi, Yahudilik ya da Hıristiyan Halkının Yahudileştirilmesi) isimli kitabı bu türden çalışmalara iyi bir örnektir. Mousseaux, antisemitizm tarihi açısından çok önemli olan bu kitabında ortaçağdan kalma Yahudi karşıtı hurafeleri tekrarlıyordu. Cizvit rahibi Nicolas Deschamps'ın 1874-76 yılında yayımlanan *Les sociétés secretes ou la philosophie de l'historie*

44 Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İsamar Yayınları, İstanbul, Temmuz 2008, s. 37.

contemporaine (Gizli Cemiyetler ya da Günümüz Tarihinin Felsefesi) isimli kitabını da aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu yayınlar arasında daha önce de belirtildiği gibi, Edouard Drumont'un *La France Juive* isimli kitabının ayrı bir yeri vardı.

Dreyfus Davası bu boğucu havanın daha da kesif bir hale gelmesine neden oldu. 1897 yılında Fransız ordusunda görevli Alfred Dreyfus isimli Yahudi kökenli bir yüzbaşının Almanlar için casusluk yaptığı iddia edilmişti. Haksız olduğu sonradan anlaşılan bu iddia Fransa'da yaygın Alman ve Yahudi düşmanlığının sonucunda ortaya atılmıştı. Dava sonucunda Dreyfus idama mahkûm edildi. Bu esnada Fransa'da antisemitizm iyiden iyiye güçlenecekti. Söz konusu dönemde Ortadoğu'da faaliyet gösteren Katolik misyonerler, Suriye ve Lübnan'dan Paris'e eğitim amacıyla gelen Hıristiyan Arap gençler Fransa'daki bu antisemitik havanın bölgeye taşınmasında önemli roller üstlendiler.

Gerçekten de 19. yüzyılın sonlarında antisemitizm Ortadoğu'ya Fransa'nın ve Hıristiyan Arapların sayesinde girdi. Nitekim Arapça yayımlanan ilk antisemitik kitap Georges Corneilhan isimli bir Fransız'a aitti. 1889 yılında Paris'te *Juifs et Opportunistes: Le Judaisme en Egypte et en Syrie* (Yahudiler ve Oportünistler: Mısır'da ve Suriye'de Yahudilik) ismiyle yayımlanan kitap, 1893 yılında Beyrut'ta *Fi'l-zawaya khabaya au kashf asrar al-Yahud* ismiyle okuyucuya sunulmuştu. Yahudilerin Fransa ve bütün dünya için büyük bir tehlike olduğunu öne süren kitap *Levant Herald* gazetesinin muhabirlerinden Najib al-Hajj tarafından yayımlanmıştı. Najib al-Hajj kitaba ek olarak, aslında William Shakespeare'in *Venedik Taciri*'nin kötü bir kopyası olan, *İntikamcı Yahudi'nin Öyküsü* başlıklı bir metni de yayımlamayı uygun bulmuştu.

Bu konuda diğer bir örnekse Paris'te yaşayan ve ateşli bir Fransa taraftarı olan Hıristiyan kökenli Necip Azuri'nin *Le péril juif universel: Révélations et études politiques* (Uluslararası Yahudi

Tehlikesi: Açıklamalar ve Politik Araştırmalar) isimli kitabıydı.[45] Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı savunan bir Arap milliyetçisi olan Azuri 1904 yılında Paris'te Ligue de la Patrie Arabe (Arap Vatanının Birliği) isimli derneği kurmuştu. Ayrıca 1905 yılında *Reveil de la Nation Arabe* (Arap Ulusunun Uyanışı) isimli bir kitap kaleme almış ve 1907-1908 yılları arasında *L'independece Arabe* dergisini yayımlamıştı.

Yine Hıristiyan Araplar tarafından kurulan ve Fransa tarafından desteklenen Suriye Merkez Komitesi'ne göre Osmanlı Devleti, Jön Türklerin Yahudi-mason önderliğinin çabaları sonucunda parçalanmak üzereydi.[46]

Antisemitik külliyatın Arapçaya tercüme edilmesinde Fransız etkisi o kadar belirleyiciydi ki, August Rohling'in 1871 yılında Almanca yayımlanan *Der Talmudjude* (Talmud Yahudisi) isimli kitabı bile 1899 yılında Fransızca baskısından Arapçaya çevrilmişti.[47]

Fransa'nın Yahudilerle ilgili bu kadar baskın bir rol oynamasının ekonomik ve politik nedenleri de mevcuttu. Söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve Ortadoğu'da güç sahibi olmak isteyen ülkeler kendilerine yakın buldukları gayrimüslim topluluklara yanaşmaktaydılar. Fransa başta Maruniler olmak üzere Katolikleri, Rusya ise Ortodoksları kazanmayı hedeflemişti. Ortadoğu'da Protestan bir topluluğun olmamasından dolayı İngiltere'nin işi diğerlerine göre daha zordu. İngiltere bu açığı Yahudilerle kapatmayı denedi ve hemen bölgedeki Yahudi topluluklarının hamisi rolüne soyundu. Dışişleri Bakanı Palmerston, bölgede Fransızların önünü kesmek için, konsoloslarına "Britanya

45 Sylvia G. Haim, "Arabic Antisemitic Literature, Some Preliminary Notes", *Jewish Social Studies*, 17 (1955), s. 307-308.

46 Daniel Pipes, *The Hidden Hand Middle East Fears of Conspiracy*, St. Martin's Press, October 1996, New York, s. 312.

47 Norman A. Stillman, *Anti-Judaism and Antisemitism in the Arap and Islamic World Prior to 1948, Antisemitism A History*, Ed. Albert S. Lindemann, Richard S. Levy, Oxford University Press, 2010, s. 218.

hükümeti tüm Yahudilerin refah içerisinde yaşamasını temenni etmekte ve onların baskı görmelerinden endişelenmektedir" mesajını gönderdi. Böylelikle İngiltere'nin bölgedeki Yahudilerle ilgileneceği açık bir biçimde gösterilmek isteniyordu.[48]

Fransa'nın bu sürece tepkisiz kalması beklenemezdi. Bu durum antisemitik yayınlarla Yahudi düşmanlığının körüklenmesinin maddi zeminini oluşturdu. Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısında çarpıcı bir biçimde artan Yahudi karşıtı kargaşalıkların ve kıyımların en bilinenlerinden birisi olan "Şam Vakası"nda Fransız konsolosu Ratti-Menton'un oynadığı rolü de bu "tepkisiz kalmama" çerçevesi içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. 1840 yılında Şam'da bir Fransisken papazın Yahudiler tarafından öldürüldüğü iddiaları üzerine Hıristiyanlar ayaklanmış ve Yahudi Mahallesi'nde bulunan herkesi katletmişlerdi. Şam Vakası'nda, Hıristiyan ve Müslüman Arapları İngiliz desteğini alan Yahudiler'e karşı örgütlemeye çalışan Ratti-Menton'un büyük bir rolü vardı.[49]

Hıristiyan Cemaatler ve Antisemitizm

Meselenin bir başka yönüyse 1908 Devrimi'nin ardından, özellikle Balkanlar'da, Hıristiyan cemaatlerin ayrılıkçı faaliyetlere girişmesiydi. Yunan, Bulgar, Sırp ve diğer ayrılıkçı milliyetçi akımlar etnik olduğu kadar dini bir temelin üzerinde de şekillenmişlerdi. Bu dönemde Yahudilerin ayrılıkçı akımlara karşı çıkmaları ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmaması için uğraşmaları, söz konusu dini temeli harekete geçirecekti. Böylelikle "kan iftirası" gibi ortaçağa özgü iddialar Yahudilere yönelik saldırılarla

48 İngiltere'nin sadece bölgede söz sahibi olabilmek için savunmaya başladığı bu politika daha sonraki tarihlerde Siyonistler tarafından "İngiltere ve Siyonizm arasındaki ilişkilerin tarihinin ne kadar eskilere dayandığını" göstermek için kullanılacaktı.

49 Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, Kapı Yayınları, çev. Meriç Sobutay, Eylül 2008, s. 315-316.

birlikte tekrar ortaya çıktı.[50] Bu saldırılara eşlik eden boykot çağrıları, Hıristiyanlar arasında güç kazanan Yahudi karşıtlığının ekonomik bir boyutu da bulunduğunu gösteriyordu. Ermeniler ve Rumlar Tanzimat'tan sonra Osmanlı ekonomisinde ağır ve emin adımlarla kilit bir figür haline gelen Yahudilere karşı olan tepkilerini bu tür olaylarla dışa vuruyorlardı.[51] Söz konusu cemaatler, Hıristiyan olmalarından ve Avrupa'yla kurdukları hem kültürel hem de ekonomik ilişkiler yüzünden, Batı'dan esen antisemitik propaganda rüzgârından kolaylıkla etkilenmişlerdi.

Osmanlı Devleti içerisindeki Hıristiyanların komplo teorilerini bir siyasal mücadele aracı haline getirmeleri sürecinde bir başka dönüm noktasıysa Filistin'e Yahudi göçünün başlaması olmuştu. Söz konusu göçle birlikte Hıristiyan Araplar ve bölgedeki diğer Hıristiyan topluluklar dağarcıklarındaki antisemitik iddiaları Müslüman komşularıyla da paylaşmaya başlamışlardı.

Siyon Protokolleri'nin Arapça yayımlanma macerası bu sürecin nasıl işlediğini göstermektedir. *Siyon Protokolleri*'nin ilk Arapça baskısı 1921 yılında yapılmıştır. Ortodoks bir Yunanlı tarafından çevrilen ve İngilizlerin hâkimiyeti altındaki Filistin'de yayımlanan Arapça *Protokoller* ilk başta çok büyük bir ilgi uyandırmamıştı.[52] Ama devam eden Yahudi göçü ve antisemitik propaganda kısa sürede Müslüman Arapların da ilgisini çekecekti. Nitekim 1925, 1926, 1927 ve 1928 yıllarında Katolik Araplar tarafından Fransızcadan yapılan yeni çeviriler sayesinde *Siyon Protokolleri* Müslümanlar tarafından da bilinen metinler haline gelecekti. Fransa'nın başlattığı bu atağı daha sonraki tarihlerde İngiltere devam ettirecekti. Chaim Weizmann'ın anılarında,

50 Stanford J. Shaw, "Christian anti-semitism in the Ottoman Empire", *Belleten*, cilt: LIV, Aralık 1990, s. 1110

51 Shaw, agm, s. 1112. Ayrıca bu dönemde Hıristiyanlar tarafından hayata geçirilen Yahudi karşıtı kargaşalıkların bir listesi için bkz. Shaw, agm s. 1126-1129.

52 Michel Bernhardt, Julia Jaki, "Die Protokolle der Weisen von Zion: Die Genese der Idee einer jüdisch/zionistischen Weltverschwörung in Europa und der arabischen Welt", *Komplotte, Ketzer und Konspirationen Zur Logik des Verschwörungsdenkens Beispiele aus dem Nahen Osten*, Haz. Schirin Fathi, Transcript Verlag, 2010, s, 216.

Siyon Protokolleri'nin Ortadoğu'da ilk kez İngiliz subaylar tarafından dağıtıldığını söylemesi, bu açıdan son derece önemlidir.[53]

Antisemitizmin Osmanlı Devleti'ndeki Etkileri

Fransızca ve Fransız kültürü söz konusu dönemde Osmanlı aydınları arasında da son derece etkiliydi.[54] Gerçekten de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransızca Batı kültürüyle ilişki kurmada en önemli araç haline gelmiş, Fransızcadan birçok eser dilimize çevrilmişti. Bu esnada Fransa'daki antisemitik havanın belli ölçülerde etkili olması son derece doğaldı. Örneğin Ebüzziya Tevfik'in 1881 yılında yayımlanan *Millet-i İsrâiliye* isimli 78 sayfalık kitapçığı Drumont'un kitabını hatırlatmaktaydı. Yahudi tarihiyle ilgili ilk Türkçe eser olma özelliğini taşıyan kitapçığın kaleme alınmasında, aynı yıllarda Fransa'da yaygın olan antisemitizmin belirleyici bir etkisi bulunuyordu.[55] Gerçekten de söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nde masonlar ve Yahudiler hakkında yayımlanan kitapçıklara bakıldığında esas olarak iki olgu dikkat çekmektedir. Birincisi bu kitapçıklar ya tercümedir ya da yazarları Avrupa'daki benzer kitaplardan etkilenmiştir. İkinci olarak bu etkilenmeye rağmen bahsi geçen kitapçıklar, her ne kadar mason ve Yahudi karşıtı ifadeler

53 Chaim Weizmann, *Memoiren Das Werden des Staates Israel*, J. P. Toth Verlag, Hamburg, 1951, s. 323.

54 Fransız kültürünün aydınlar üzerindeki etkisiyle ilgili bir örnek için bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, Yayına hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Basım, Kasım 2002, s. 39-45.

55 Özgür Türesay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda antisemitizmin Avrupalı kökenleri üzerine birkaç not Ebüzziya Tevfik ve Millet-i İsrâiliye (1888)", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı 6, Güz 2007 - Kış 2008, s. 97-115. Türesay makalesinde Ebüzziya'nın makalesinin Drumont'un kitabı *La France Juive*'den etkilenmiş olabileceğini ifade etmektedir. İstanbul'daki İngiliz Elçiliği 1909 yılında Londra'ya gönderdiği raporda Ebüzziya Tevfik'in "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yahudi bankerler tarafından sömürüldüğüne inandığını" söyleyecekti. Aktaran, Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, Ocak 2011, s. 135.

içerseler de, henüz Avrupa'dakilere benzer komplo teorileri içermemektedirler.

Kaldı ki Fransa'dan gelen antisemitik havanın Osmanlı aydınları arasında büyük bir etki yarattığını da söylemek mümkün değildir. Nitekim Osmanlı aydınları Dreyfus Davası esnasında esas olarak Dreyfus'u desteklemiştir.[56] Örneğin Fransız Devrimi'ne ve kültürüne vâkıf en önemli tarihçilerden Ali Reşad'ın, İsmail Hakkı ile birlikte kaleme aldığı *Dreyfus Meselesi ve Esbab-ı Hafiyesi* isimli eserinde "musevviyet düşmanlığı" diye anılan antisemitizm eleştirilmiş; Alfred Dreyfus, avukatı Mösyö Labori ve yazar Victor Hugo her iki yazarı da bu tutumlarından dolayı kutlamışlardı.[57]

56 Özgür Türesay, "Osmanlı Seçkinleri ve Dreyfus Meselesi", *Toplumsal Tarih*, Ocak 2009, sayı: 181, s. 40-45.

57 Zafer Toprak, "Üçüncü Cumhuriyet Fransası, 'Aydınlanma' ve Osmanlı'da tarih yazıcılığı", *Aydınlanma Sempozyumu*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Yayına Hazırlayan: Binnaz Toprak, Kasım 2007, İstanbul, s. 82. Hüseyin Cahit Yalçın da Dreyfus Davası ile ilgili benzer bir tutum içindedir. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s. 44.

III.
İngiltere ve Komplo Teorilerinin Yayılması

Osmanlı Devleti'nde antisemitik hurafelerin ve mason karşıtı rivayetlerin Batı'dakine benzer komplo teorilerine dönüşmesi 1908 Devrimi'nden sonra gerçekleşti. Bu sürecin taşlarını 1908 Devrimi esnasında İngiltere'nin dış politikaları ve İstanbul'daki başkonsolosluğunun Londra'ya gönderdiği raporlar döşemişti. İkinci Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra İstanbul'a büyükelçi olarak atanan Gerard Lowther'in ve elçiliğin baştercümanı Gerald Fitzmaurice'in birlikte giriştikleri faaliyetler ve hazırladıkları raporlar hem bu süreçte hem de Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İngiltere'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) hakkındaki politikalarının belirlenmesinde büyük rol oynamıştı.[1] Bu süreci daha iyi anlayabilmek için öncelikle 20. yüzyılın başında İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere göz atmak faydalı olacaktır.

İngiltere ve Jön Türkler

1900'lü yılların başlarında İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler konusunda ilk üzerinde durulması gereken, bir kırılmanın yaşandığı gerçeğidir. İngiltere, 1830'lu yıllardan sonra Rus yayılmacılığını engellediğini düşündüğü Osmanlı Devleti'ni destekleme politikasını esas almıştı. 1833 yılında imzalanan Hünkâr İskelesi Anlaşması'nın ardından Rus gemilerinin Boğaziçi'nde görülmesi İngiltere'de şok etkisi yaratmıştı. Bu

1 Bernard Lewis, *Semitizm ve Anti-Semitizm Çatışma ve Önyargıya Dair*, çev. Hür Güldü, Everest Yayınları, Mayıs 2004, s.148.

yüzden Lord Palmerston'un dışişleri bakanı ve başbakan olduğu 1830-1865 yılları arasında İngiltere Rusya'ya karşı Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması politikasını benimsemişti.[2] Palmerston'a göre Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü ve bağımsızlığı, Avrupa'daki istikrarın, özgürlüğün ve güç dengelerinin devamı için gerekliydi. Ama bu politikanın etkisi zaman içerisinde azaldı. Almanya'nın sahneye çıkması ve kısa bir süre içinde İngiltere'nin çıkarlarını tehdit eden en büyük güç haline gelmesi, yeni bir güç dengesine ihtiyaç duyulduğunu gösteriyordu. Rusya'nın Japonya tarafından yenilgiye uğratılması ve bu ülkede çıkan ayaklanmalar da artık İngiltere'nin yeni düşmanının Almanya olduğunu göstermişti.[3] Bu şartlar altında 1907 yılında İngiltere ile Rusya arasında imzalanan anlaşma Avrupa'daki devletlerarası ilişkilerde köklü değişikliklere yol açtı.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı, işte tam da bu koşullarda, yani dünyadaki güç dengelerinin yeniden kurulduğu bir dönemde gerçekleşmişti. Yeni dengeler İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki çelişmeleri derinleştirmekteydi. Bu durumun İngiltere ile ilişkilerde soğuk rüzgârların esmesine yol açması son derece doğaldı.

Bu soğukluğun oluşmasında İTC'nin Batı karşıtı söyleminin de payı bulunmaktadır. Aslında çok da derin anlamlara sahip olmayan bu söylemin nedeni Bosna Hersek, Girit gibi konularda Batı'nın takındığı tutumdu. Öte yandan İkinci Meşrutiyet'in ilk hükümet programında Makedonya'nın Avrupa güdümünde yönetimine karşı çıkılması ve kapitülasyonların lağvedilmesinin istenmesi, doğal olarak, Avrupa'da bir endişeye yol açmıştı.

İngiltere'nin ise kaygılanmak için daha da özel nedenleri vardı. Londra, Jön Türk Devrimi'nin Hindistan ve Mısır'da bir örnek oluşturarak sorunlara yol açmasından endişelenmekteydi. Nitekim Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in, Büyükelçi

2 Bayram Soy, "1908 Jön Türk Devrimi'ne İngiltere'nin yaklaşımı", *Doğu Batı*, (Ağustos, Eylül, Ekim 2008), sayı: 46, s. 145.

3 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, Dördüncü Baskı, Ekim 2004, s. 32.

Lowther'e gönderdiği mesajda "Türkiye gerçekten Meşrutiyet idaresini kurar ve bunu yaşatıp kuvvetlendirirse, bu halin sonuçları daha ileriye varır. Bunun Mısır'da etkileri müthiş olur; ta Hindistan'da da kendisini hissettirir. Şimdiye kadar her nerede Müslüman tebamız varsa onlara diyebildik ki, dinlerinin başkanı (halife) tarafından idare edilen ülkelerde merhametsiz bir istibdat vardır. Halbuki bizim istibdadımız şefkatlidir... Fakat Türkiye'de şimdi parlamento hayatı başlarsa ve işler de düzelirse Mısır'da meşrutiyet isteği çok kuvvetlenecek, bizim buna karşı koyma gücümüz çok azalacaktır" diyerek durumun İngiltere açısından hassasiyetini ifade ediyordu.[4]

Grey'in bu telaşı boşuna değildi. 1908 yılı, İngiltere açısından Hindistan'da zor bir dönemin başlangıcıydı. Hindistan'da patlayan isyan dalgasına Müslümanlar da katılıyordu. 1908'in Aralık ayında gizli cemiyetlerle ve isyancılarla daha etkili mücadele için ceza yasası değiştirildi. Bunların yeterli olmadığı görülünce 1909 yılında eğitim görmüş yerlilere Hindistan yönetiminde daha çok söz hakkı tanıyan Minto-Morley Reformları gündeme geldi. Ama Hindistan'ın henüz parlamenter teşebbüslere hazır olmadığını söyleyen Jonh Morley'in imzasını taşıyan reformları Hintliler yetersiz bulmuştu. Öte yandan İTC'nin yaptıkları Hindistan'daki Müslümanlar tarafından ilgiyle izleniyordu. Örneğin Morley'in yanında görev yapan Seyyid Emir Ali, İTC'nin yaptıklarını şeriata uygun bulmuş ve desteklemişti.[5]

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin parlamenter bir rejimle yönetilmesi, İngiltere açısından sorunlara yol açabilirdi. Bu yüzden İngiltere Jön Türklere karşı çıkmasa bile mesafeli bir tutum takınarak, Osmanlı Devleti'nde olan biteni anlamaya çalışıyordu. Bu esnada Jön Türkler ise İngiltere ile ilişkileri geliştirmek peşindeydi. Ama süreç çok daha farklı gelişecekti.

---

4 Öke, s. 181.

5 Edward F. Knight, *1908 İhtilali'nin Hikâyesi Jön Türkler ve II. Abdülhamid*, Kariyer Yayınları, çev. Sabiha Deniz, Şubat 2010, s. 60.

Lowther Raporları ve Jön Türk Devrimi

19 Mart 1908'de ölen İngiliz Büyükelçisi Nicholas O'Connor'ın yerine atanan Sir Gerard Lowther'ın 30 Temmuz'da İstanbul'a gelişi büyük sevgi gösterileriyle karşılanmış, halk büyükelçinin arabasının koşumlarını çözerek elçiliğe kadar çekmişti. Bu "karşılama" aslında Jön Türklerin İngiltere ile dostça ilişkiler geliştirme isteğinin bir göstergesiydi. Jön Türkler İngiltere'den gelecek desteğin II. Abdülhamid ile arası iyi olan Almanya'ya ve Fransa'ya karşı bir denge unsuru olacağını ummaktaydı.

Lowther daha önce de İstanbul'da görev yapmıştı. Ama bu gelişinde konsolosluğun iplerini buradaki en önemli isimlerden birisi olan ve İstanbul'daki ilk görevi esnasında tanıdığı Gerald Fitzmaurice'e bırakmayı tercih etmişti. Bu dönemde baştercümanlık çok kritik bir mevkiydi. Baştercümanın, konsolosu ve dolayısıyla ülke politikasını yönlendirmesi doğal kabul ediliyordu. Ayrıca Fitzmaurice'in kişisel yeteneklerinin bu mevkiyi daha da güçlendirdiği düşünülüyordu. Örneğin İstanbul'da fahri ataşelik görevinde bulunan Aubrey Herbert, Fitzmaurice'i yaşlı, ama içten çürümüş meşe ağacını ayakta tutan sarmaşıklara benzetiyordu. Baştercümanla yıldızı hiç barışmayan T. E. Lawrence bile "Bir kartal zihnine ve çelik gücünde bir kişiliğe sahip" dediği Fitzmaurice'in İngiltere'yi Osmanlı Devleti nezdinde temsil eden bir dizi elçi üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu söylüyordu.[6]

Lowther da bu kişilerden birisiydi. Gerçekten de yeni büyükelçi Fitzmaurice'in varlığının büyük bir şans olduğunu düşünüyor ve Yahudi kökenli bir baştercümana sahip Ruslardan sonra Babıâli'de olup bitene dair en iyi istihbarata İngiliz Büyükelçiliği'nin sahip olduğunu söylüyordu.[7]

Fitzmaurice gerçekten de ülke ve yöneticiler arasındaki güç dengeleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibiydi. Bu konuda bilgisine

6 Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration The Origins of the Arab-Israeli Conflict*, Bloomsbury Publishing, 2010, s. 153.

7 G. R. Berridge, *Gerald Fitzmaurice (1865-1939) Chief Dragoman of the British Embassy in Turkey*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston, 2007, s. 140.

o kadar güveniliyordu ki, Büyükelçi O'Connor'ın ölümünden sonra 12 Nisan 1908 tarihinde İngiltere'ye gönderdiği bir mektubunda hem Britanya'nın Osmanlı politikasının nasıl olması hem de yeni büyükelçi olarak atanacak kişinin ne gibi özellikleri taşıması gerektiğini söyleyebiliyordu. Dolayısıyla Lowther gibi birisini etkilemesi son derece doğaldı. Kısacası 1908 esnasında ve sonrasında İstanbul'daki İngiliz Başkonsolosluğu'nda Fitzmaurice son derece belirleyiciydi. Nitekim Mahmut Muhtar Paşa'nın, anılarında o dönemdeki İngiltere sefaretinin İngiliz-Osmanlı ilişkilerindeki gerginliği derinleştiren kimselerin elinde olduğunu ve bu hususta en feci rolü oynayanın baştercüman Fitzmaurice olduğunu söylemesi çok anlamlıdır.[8]

Fitzmaurice ve Tilkidom

Gerald Henry Fitzmaurice 1865 yılında İrlanda'da doğmuştu. Katolik olan ailesinin şarap ticareti nedeniyle Fransa'yla ilişkileri vardı. Biraz da bu nedenlerle ilk eğitimini bir Fransız kolejinde aldı. Söz konusu kolejde dini bir eğitim verilmekteydi ve bir süre sonra Fitzmaurice de rahip olmaya karar verdi. Fakat kolejde aldığı yabancı dil eğitimi ve bu konudaki yeteneği sayesinde Doğu Akdeniz Konsolosluk Servisi'nde görev almaya karar verdi. Fitzmaurice'in bu kararı almasının en önemli nedeni Müslümanlar arasında yaşayan Hıristiyan halklara ve misyonerlere yardım edebilme isteğiydi.[9]

Fitzmaurice 1888 yılında İngiliz Hariciyesi'nin İstanbul Ortaköy'de açtığı dil okuluna geldi. Burada kısa süre içerisinde sivrildi. O dönemde İstanbul'da bulunan İngiliz topluluğunun önde gelen isimlerinden olan gazeteci Edwin Pears anılarında onun diğer meslektaşlarından farklı olduğunu yazmıştı. Pears'a

8 Mahmut Muhtar, *Maziye Bir Nazar Berlin Anlaşmasından Harb-i Umûmî'ye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri*, Sadeleştirerek yayına hazırlayan Erol Kılınç, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s. 117.

9 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 5.

göre Fitzmaurice zamanının büyük çoğunluğunu Türk kahvehanelerinde geçiriyor ve gündelik dile hâkimiyetini artırıyordu.[10] Fitzmaurice 1890 yılında İstanbul'daki başkonsoloslukta çalışmaya başladı. Bilgisi, becerikliliği ve büyük dil bilgisi sayesinde İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde sözü geçen birisi olmuştu. Daha sonra Doğu Anadolu'ya atandı ve 1891 yılında Van, 1892 yılında Erzurum ile Trabzon'da görev yaptı. Burada alışılmadık bir atılganlık sergiliyordu. 1894 yılında İstanbul'a döndü. Bu esnada Ermeni meselesiyle ilgilenmeye başlayan Fitzmaurice 1896 yılında çıkan Ermeni Olayları ve zorla din değiştirme iddiaları hakkında kurulan komisyona girdi.[11]

Bu dönemde İngiliz Başkonsolosluğu'nun birinci baştercümanı Adam Block idi. Chaim Weizmann tarafından "Galiçya kökenli bir Yahudi dönmesi" olarak nitelendirilen Block ile Fitzmaurice'in çekişmesi hiç dinmedi. Fitzmaurice, biraz da bu çekişmelerin sonucunda, 1902 yılında Osmanlı Devleti ile Aden'i işgal eden İngiltere arasındaki gerginliğe bir çözüm bulmak amacıyla Yemen'e gitti. Aden, Hindistan'ın stratejik güvenliği için önemliydi. Söz konusu gerginlik 1899'da George Curzon'un Hindistan Genel Valisi olmasıyla doruk noktasına varmıştı.[12] Fitzmaurice, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında süren sınır belirleme müzakerelerinde önemli bir rol oynadı.

Bu dönemde hasmı Block daha önce reddedildiği Düyun-u Umumiye'de göreve başlamış ve Fitzmaurice'in terfisinin önündeki en büyük engel kalkmıştı. Ama beklenen olmadı ve baştercümanlığa Türkçesi o kadar da iyi olmayan Harry Lamb getirildi. Fitzmaurice bu duruma çok kızmıştı. 1905 yılında Yemen'deki görevini başarıyla bitirdikten sonra Londra'ya döndü. Ama hâlâ hak ettiği övgü ve terfiyi alamadığını düşünüyordu. Burada vaktini diplomatların ve Dışişleri Bakanlığı çalışanlarının uğrak yeri

10 Edwin Pears, *Forty Years in Constantinople The Recollections of Sir Edwin Pears, 1873-1915*, s. 138.
11 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 24-25.
12 *Age*, s. 42.

olan St. James's Club'ta geçirdi. Bir süre sonra belli bir politik çevre edindiğini fark etti. 1906'da İstanbul'a geri döndü ve sonunda 1907 yılında baştercüman oldu.

Bu dönemde İstanbul İngiliz siyasetinin ve diplomasisinin birçok ünlü isminin uğrak yeri durumundaydı. Fitzmaurice'in bu dönemde tanıdığı isimler arasında Gertrude Bell, Mark Sykes, Aubrey Herbert ve Lloyd George'u özellikle saymak gerekiyor. Fitzmaurice'in Sykes ile ilişkileri ileride İngiliz dış politikası açısından son derece belirleyici olacaktı. Bir diğer arkadaşı Lloyd ile yakınlığı ise dedikodulara sebebiyet verecek kadar ileriydi.[13] İkisi birbirlerini büyükelçiliğin "tilkileri" diye adlandırıyordu. Gizlice Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına gidiyor ve bilgi topluyorlardı. Fitzmaurice bu hayat tarzını "Tilkidom" diye nitelendiriyordu. Bu yüzden Lloyd ile daha sonraki mektuplaşmalarında birbirlerine "Tilki, Yavri, Tilki Paşa" gibi isimlerle hitap edeceklerdi.

"Korkunç Entrikaların Peşinde"

Fitzmaurice'in Jön Türk Devrimi ile ilgili ilk duygularının olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedeni baştercümanın devrimden haberinin bile olmamış olmasıydı. Bu durumun, Türkleri en iyi tanıyan adam olarak tanınan Fitzmaurice'in Londra'daki ününü tehlikeye soktuğu açıktır. Gerçekten de ne resmi ne de özel yazışmalarında gelmekte olan bir devrimle ilgili hiçbir şey yoktu. Ama Fitzmaurice bu durum karşısında yılmadı ve George Lloyd ve William Tyrrell ile yazışmalarında, önceki dönemlerde ısrarla devrimden bahsettiğini ama kimsenin kendisini dinlemediğini ileri sürdü. İşin tuhaf tarafı Fitzmaurice'in bu kampanyası işe yaradı ve ünü fazla zarar görmeden devam etti.[14]

Fitzmaurice'in devrimden hoşlanmamasının bir diğer nede-

13 *Age*, s. 78.
14 *Age*, s. 119.

niyse baştercümanlık kurumunun yeni dönemde eskiye ait bir kurum sayılması ve fazla itibar görmemesiydi. Örneğin 1909 ila 1911 yılları arasında Hariciye Nazırı olan Mehmed Rıfat Paşa, tercümanları görmeyi reddetmiş ve sorunları doğrudan konsoloslarla görüşmeyi istemişti. Nitekim Aubrey Herbert anılarında, devrimden sonra Fitzmaurice'in pozisyonunun etkisini yitirmeye başladığını açıkça ifade ediyordu.[15]

Fitzmaurice bu dönemde, "çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı" diye tarif ettiği Kâmil Paşa ile yakın ilişki içerisindeydi. Kâmil Paşa, Almanya'nın desteklediği Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'ya karşı giriştiği mücadelede İngiltere'nin desteğini istiyordu. Fitzmaurice hemen işe girişti, kendi ifadesiyle "korkunç entrikaların peşine düştü" ve "karanlık çöktüğünde kendisini İstanbul'un tuhaf yerlerinde" buldu. Mektuplarında "gündüz vakti uygulanamayacak" yöntemlere başvurduğunu yazıyordu.[16]

Kâmil Paşa ile Fitzmaurice arasındaki bu işbirliği daha sonra da sürecekti. İşin ilginç tarafı Lowther'in, Fitzmaurice'in bu pek sevgili arkadaşı hakkında "dürüstlüğü, güçlü karakteri ve sebatıyla Türklerde pek rastlanmayan vasıflara sahip olduğunu" söylemesiydi. İlk seferde kulağa garip gelmeyen bu sözlerle aslında Kâmil Paşa'nın Yahudi kökenli olduğu ima edilmekteydi.[17] Kısa bir süre sonra neredeyse her İTC ileri geleninin Yahudi kökenli olduğunu öne sürecek olan Fitzmaurice ve Lowther, kişi İngiliz yanlısı olduğu takdirde böylesi bir kökene sahip olmayı önemsemiyor, hatta avantaj kabul ediyorlardı.

Fitzmaurice'in Kâmil Paşa'ya verdiği destek hiç kesilmedi. Kâmil Paşa, İTC ile her sorun yaşadığında yanında yakın dos-

15 Aubrey Herbert, *Ben Kendim, Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, çev. Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, Şubat 1999, s. 199-201.

16 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 127.

17 Bayram Soy, "1908 Jön Türk Devrimi'ne İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 161. Kâmil Paşa'nın Yahudi kökenli olduğu rivayetinin o dönemde yaygın olduğu anlaşılıyor. Şair Eşref'in de bu konuda bir dörtlük kaleme aldığı biliniyor: "Hazır esvâb satan kavm-i Yehûddan birisi, bana bir 'kaşkariko' eyledi külliyet ile. ...kerim ben ânın ecdâdını ammâ n'ideyim, Sadr-ı a'zam gücenir gayret-i milliyet ile!".

tu Fitzmaurice'i buldu. 17 Aralık 1908 tarihinde açılan Meclis-i Mebusan'da "iplerini elinde tuttuğu" Arap ve Arnavut mebusların İTC'ye karşı Kâmil Paşa'yı desteklemelerini sağladı.[18] Bu entrikalar sonunda Fitzmaurice ile İTC arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştı. Nitekim 13 Şubat 1909 tarihinde İTC'ye bağlı mebusların Kâmil Paşa hükümetini istifaya zorlamasıyla birlikte ipler kopma noktasına geldi. Yeni hükümetin başındaki Hüseyin Hilmi Paşa'nın çabaları da bu durumu değiştirmeye yetmeyecekti.

31 Mart Vakası ve Başkonsolosluk

Fitzmaurice'in İTC'ye düşmanlığı doğal olarak 31 Mart Vakası'na bakışını da etkiledi. Kâmil Paşa'nın düşürülmesinden sonra İngilizler İTC'ye muhalif olan çevrelerle ilişkilerini daha da yoğunlaştırmışlardı. Bu yakınlığın meyveleri kısa zamanda ortaya çıktı ve Lowther'i etkileyen Fitzmaurice İngiltere'nin her türlü diplomatik temayülü bir kenara bırakarak 31 Mart Vakası'nı desteklemesini sağladı. Nitekim ayaklanma sonucunda meclis başkanı olan İsmail Kemal konsolosluktan çıkmıyor ve anılarında minnetle bahsettiği Lowther'dan İngiltere'nin Selanik'ten gelen Hareket Ordusu'na müdahalesini sağlamasını rica ediyordu.[19] Sonunda öyle de oldu. Lowther elinden geleni ardına koymadı ve olayların "gerçek yüzünü" anlatmak için hazırladığı bir raporu "uygun görüldüğü biçimde kullanmak üzere" diğer İngiliz konsolosluklarına yolladı.[20] Fitzmaurice tarafından Selanik, Manastır ve Edirne'deki konsolosluk görevlilerine çekilen telgraflarda da ayaklanmayı bastırmak için Selanik'te

18 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 128.

19 *İsmail Kemal Bey'in Hatıratı*, Editör: Sommerville Story, çev. Adnan İslamoğulları, Rubin Hoxha, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Yayıma hazırlayanlar: Gürol Konca, Ahmet Akşit, Temmuz 2009, s. 244-245.

20 Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Üçüncü Baskı, Kasım 1994, s. 105.

toparlanan Hareket Ordusu'nun ve İTC'nin iddialarının doğru olmadığı haberinin etrafa yayılması için faaliyette bulunulması gerektiği ifade ediliyordu. Bir başka telgraftaysa memnuniyetsiz unsurların İstanbul'a temsilciler göndererek her şeyin yolunda olduğunu görmelerinin sağlanması isteniyordu.[21]

İş bununla da sınırlı kalmadı. Lowther İngiliz savaş gemilerinin İzmir, Beyrut ve Selanik'e gitmelerini istiyordu. Bu arada Adana'da Ermenilere yönelik bir kıyımın başlamasıyla savaş gemilerinin Mersin ve Atina'ya gitmesi de gündeme geldi. İstanbul'un dayatmasıyla İngiltere'nin Selanik konsolosu Mahmud Şevket Paşa'yı iki defa ziyaret ederek Hareket Ordusu'nun İstanbul üzerine yürümesini engellemeye çalıştı.[22]

İsmail Kemal'e göre Fitzmaurice'in kadim rakibi Adam Block, Lowther'in kafasını karıştırmaktaydı; "İttihatçılar denen bu karanlık insanlar topluluğunun zihniyeti ve zararlı politikaları hakkında doğru bir fikir edinmiş tek kişi" Fitzmaurice idi.[23] Fitzmaurice ayaklanmanın o kadar içindeydi ki, Yeşilköy'de konaklayan Hareket Ordusu ile görüşmeye gidecek heyetin sözcüsü olması dahi düşünülmüş, daha sonra bu durumun İTC'nin propagandasına vesile olacağı gerekçesiyle söz konusu düşünceden vazgeçilmişti.[24]

Bu dönemi yaşayan birçok politik aktör, Fitzmaurice'in ayaklanmanın tam göbeğinde olduğu konusunda hemfikirdir. Örneğin Celal Bayar, anılarında, Fitzmaurice'in istikrarı bozmak isteyen şahıs ve gruplarla sürekli temas halinde olduğunu ve meşrutiyeti kuran İTC'yi yıkmak için sürekli uğraştığını ifade ediyordu.[25] Yine Ziya Gökalp de *Yeni Mecmua*'da Fitzmaurice'in

21 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 134-135.

22 Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011, s. 294.

23 *İsmail Kemal Bey'in Hatıratı*, s. 248.

24 *Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, 2007, Üçüncü Baskı, s.65-66. Ayrıca bkz. Berridge, *Chief Dragoman*, s. 136-137.

25 Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, Sabah Kitapları, İstanbul Kasım 1997, cilt 3, s. 139.

"Kara Tehlike" diye tarif ettiği irticanın ortaya çıkmasına neden olduğunu söyleyecekti.[26]

Başarısızlık ve Komplo Teorileri

Fitzmaurice'in 31 Mart Vakası'nda aldığı tutum İngilizler arasında bile sıkıntı yaratmıştı. Sonradan bu yüzden çok eleştirilecek ve İngiltere'nin İstanbul'da kaybolan prestijini tekrar elde etme konusunda tarihi bir fırsatı kaçırmasına neden olduğu söylenecekti. Eleştirilerin başını, doğal olarak, Adam Block çekiyordu. Diyarbakır'da konsolos yardımcılığı yapmış olan William Heard, isim vermeden eleştirdiği Fitzmaurice'in hatalı stratejisi yüzünden Adana Olayları'nın meydana geldiğini ileri sürmüştü. Aubrey Herbert gibi Fitzmaurice'in yakın arkadaşları bile bu eleştiri korosuna katılmıştı. Tepkiler kısa süre içinde Londra'ya da yansıdı. Sir Edward Grey Avam Kamarası'nda İTC karşıtlarını desteklediklerine dair iddiaları reddeden bir konuşma yapmak zorunda kaldı.[27] Fitzmaurice, Lowther'in açık desteği ve İngiltere'yle ilişkileri daha fazla germek istemeyen İTC'nin meselenin üzerine gitmemesi sayesinde görevini sürdürdü.

Yeni dönemde kızağa alınan Fitzmaurice boş vakitlerini kendisini zor durumda bırakan olayları anlamaya çalışarak geçirecekti. Dünya Siyonist Örgütü ile Jön Türkler arasındaki yakınlaşma özellikle dikkatini çekiyor ve bu yakınlaşmanın ardında gizli ilişkiler olduğuna inanıyordu. Fitzmaurice'e göre Dünya Siyonist Örgütü'nün Başkanı David Wolffsohn'un 1909 yazında Türkiye'ye gelişiyle hem mason hem de dönme kökenli olan Cavid Bey'in bakan atanması arasında bir ilişki mevcuttu. Fitzmaurice'in İTC'nin Yahudiler ve masonlar tarafından yönetildiği şeklindeki

26 Celal Nuri, *Kara Tehlike* isimli kitabının (1334/1918 İstanbul) önsözünde söz konusu makaleden bahsetmektedir. Bu konuda verdiği değerli bilgilerden dolayı Orhan Koloğlu'na teşekkür ederim.

27 Berridge, *Chief Dragoman*, s.138-139.

iddiası yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı.[28]

Fitzmaurice'in araştırması o kadar ayrıntılıydı ki ancak 1910 yılının Mayıs ayında bitti. Ama sınırları kendisinin Katolik önyargıları tarafından belirlenen araştırmasının sonunda vardığı sonuçlar genel hatları itibarıyla 1909 yılının Haziran ayında Sir Edward Grey'in özel sekreteri William Tyrrell'e yazdığı mektuptakilerle aynıydı. Bu araştırmanın sonuçları 29 Mayıs 1910 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndan Sir Charles Hardinge'ye gönderilen ayrıntılı bir özel raporda ve Mayıs 1911 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen raporda bütün hatlarıyla ele alınmıştı.[29] Söz konusu raporların altındaki imza her ne kadar Lowther'e ait olsa da, İstanbul'da henüz yeni olan büyükelçiyi asıl yönlendirenin Fitzmaurice olduğu bilinmektedir.[30]

İTC'den "Yahudi İttihat ve Terakki Komitesi" diye bahseden bu raporlar, o dönemde Avrupa'da yaygın olan antisemitizmin ve Türkler gibi "Batılı olmayan" halkların kendi kendilerini yönetemeyeceği inanışının üzerinde şekillenmişti. Bu raporlara göre, masonlar ve Yahudiler Osmanlı Devleti içerisinde büyük bir komplo hazırlığındaydı. Bu gruplar Emmanuel Carosso aracılığıyla nüfusunun büyük çoğunluğu Yahudi ve gizli Yahudi olan Selanik'te İTC'yi etkileri altına almıştı. Osmanlı Devleti artık Yahudiliğin elinde bir oyuncak haline gelmişti. Dahiliye Nazırı Talât Bey ve Maliye Nazırı Cavid Bey, bütün ülkeyi farmason komitesi ağıyla örmekteydiler. Osmanlı masonluğu büyük devletlerin mason örgütlenmelerinden bağımsız bir hale gelirse ve faaliyetlerine devam ederse, Mısır'ın ikinci bir Selanik olması kaçınılmazdı. Buradaki masonluk anlayışı İngiltere'dekinden ve ABD'dekinden tamamen farklıydı. Jön Türkler Yahudi masonluğunun etkisiyle Fransız Devrimi'ni taklit ediyorlardı. Gidişat engellenemezse Türk Devrimi, tıpkı Fransız Devrimi gibi, İngiliz

28 *Age*, s. 145.
29 *Age*, s.146.
30 Elie Kedourie, *Arabic Political Memoirs and Other Studies*, Frank Cass: London, 1974, s. 244.

çıkarlarıyla çatışacaktı. Doğulu Yahudiler gizli güçleri yönetmede uzmandı ve Kara Avrupası türünden siyasal masonluk, bu hareketin içyüzünü saklamak için en etkin güvence ve paravan olarak seçilmişti. Yahudiler Rusya'dan nefret etmekteydiler. Rusya'nın müttefiki İngiltere de bu nefretten payını alıyordu. Almanya Siyonizmle ilişki içindeydi. Yahudiler Ermenilere, Rumlara ve Araplara karşı Jön Türklerle birleşmişti.

Lowther, yukarıda kabaca özetlenen raporunun sonunda, aktardığı bilgilerin İngiltere tarafından Jön Türklerin Doğu ülkelerinde elde ettiği sempatiyi ortadan kaldırmak için propaganda malzemesi olarak kullanılması gerektiğini ifade ediyordu.[31] Jön Türklerin "Yahudi ve dinsiz politik farmason temellerinden esinlendiği bilinirse" Hindistan'daki ve diğer ülkelerdeki Müslümanlara yapılan Panislamizm propagandası tesirsiz kalacaktı. Nitekim anılarında İTC hakkında "kokuşmuş Yahudi komitesi" diyen Hardinge,[32] Lowther'in "çok ilginç bulduğu" raporunun kopyalarının Hindistan'a, Kahire'ye ve Tahran'a gönderildiğini söylüyordu.[33]

Söz konusu raporların bu kadar ilgi çekmesinin nedenlerinden biri de İTC'nin Mısır'daki Muhammed Ferid gibi İngiliz karşıtlarını örgütlemeye çalışırken mason localarını kullanmasıydı.[34] Buna karşılık İngiltere bir yandan İngiliz masonluğunu harekete geçirerek Osmanlı Büyük Doğusu'nun tanınmaması için uğraşırken; diğer yandan da Hindistan ve Mısır gibi ülkelerde Jön Türklerin "Yahudi ve mason" olduğu propagandasını yapmaktaydı.

"Azgın Bir Katolik"

Fitzmaurice hayalinde yarattığı bu dünyaya gerçekten inanmaktaydı. Onun "Yahudi mason komplosu" iddialarının, aldığı

31 Kedourie, s. 249-261.
32 Öke, s. 175.
33 Kedourie, s. 247.
34 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 181.

Katolik eğitimden kaynaklandığı açıktır. Fitzmaurice'in Fransız Koleji'nde okuduğu yıllarda Fransa'da hâkim antisemit havadan daha önce bahsedilmişti. Baştercümanın bu gerici havadan etkilenmemesi eşyanın tabiatına aykırıydı. Nitekim 1910 yılında İngiltere'de yapılan seçimlerin ardından Tyrrell'e yazdığı mektupta "sosyalizme set çektiği ve kadınların seçim hakkını savunanların cırtlak seslerini kestiği için seçim sonuçlarından memnun olduğunu" söylüyordu.[35] Kısacası komplo teorilerine inanmakla sosyalizme ve kadınların seçim haklarına düşmanlık yapmak birbirini tamamlıyordu.

Fitzmaurice'in tavrı o dönem İstanbul'da yaşayan hiç kimse için sır değildi. Örneğin Rauf Orbay, hatıralarında, Fitzmaurice'in çevirdiği entrikalarla memlekette söz sahibi kesildiğini, Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra da boş durmayarak zamanın Şeyhülislamı Musa Kâzım Efendi'nin mason olduğunu ileri sürdüğünü, tecrübesizliğinden yararlandığı Miralay Sadık'ı elinde alet ettiğini söylüyordu.[36] Gerçekten de bu dönemde yayılmaya başlayan rivayetlere göre Fitzmaurice Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin mason olduğunu inanmayan Abdülaziz Mecdi Efendi'ye Musa Kâzım Efendi'yi sınaması için masonların kendi aralarında kullandıkları özel işaretleri öğretmişti. Görüşme esnasında kendisine öğretilen işaretleri yapan Abdülaziz Mecdi Efendi, Şeyhülislam'ın kendisine "Vaaay... Kardeşim, demek ki sen de bizdenmişsin" demesi üzerine İTC muhalifleri arasındaki yerini almıştı.[37] Söz konusu rivayetin doğru olup olmadığı bilinmemekle birlikte, İTC'yi masonlukla ilişki içerisinde gösteren faaliyetlerin kaynağı olarak Fitzmaurice'in işaret edilmesi anlamlıdır. Nitekim Orbay, Fitzmaurice'i ileride de unutmayacak ve Mondros Anlaşması esnasında muhataplarına onun İstanbul'a dönüşünün Ankara tarafından "çok talihsiz

35 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 153.

36 "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz, Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar*, cilt 2, s. 80

37 Orhan Koloğlu, *İslam Âleminde Masonluk*, Kırmızı Kedi Yayınevi, Mart 2012, s. 174.

bir gelişme" olarak değerlendirileceğini ifade edecekti.[38]

1911 yılına gelindiğinde, İTC mensupları, mecliste kendilerine yönelen "Siyonizm" suçlamalarının ardında Fitzmaurice'in olduğunun farkındaydılar. Örneğin Fitzmaurice'in Jön Türklerin Siyonistlerle anlaştıklarını ve Filistin'i Yahudilere vereceklerini söyleyerek Arap mebusları İTC'ye karşı kışkırttığı biliniyordu.[39] *Tanin*'de Ahmed Agayeff'in (Ağaoğlu Ahmed) *Jeune Turc* gazetesinde yayımlanan makalesinden aktarılan bir yazıda İttihatçıların Siyonistlikle suçlandığı bir meclis görüşmesi esnasında iki sefarethane tercümanının "ellerini ovuşturarak mesud ve memnun konuşmaları" anlatılmaktaydı.[40] Hüseyin Cahit 22 Nisan 1911 tarihli *Tanin*'deki yazısındaysa Fitzmaurice hakkında, isim vermeden, "Çeşitli mebus ve gazetecileri geceleri evlerinde gizlice ziyaret eden bir baştercüman" ifadesini kullanmıştı. Yazıda bahsedilen tercüman son derece cömertti ve memleketin feci gidişatı konusunda derin kaygıları mevcuttu. Bu tercümana göre hükümet Siyonizmi teşvik etmekte ve ülkeyi Yahudilere satmak istemekteydi. Yakın bir gelecekte hem ülke hem de din elden gidecekti. Hüseyin Cahit, *Tanin*'deki 4 Mart 1911 tarihli yazısındaysa Fitzmaurice'in son fesat ve tahrik tohumunun Siyonizm meselesi olduğunu söylüyordu.

Avusturya basınına da yansıyan bu makaleler *The Times*'ta haber olunca ortalık iyiden iyiye karıştı. Lowther, Sir Arthur Nicolson'a, söz konusu kötü niyetli makalenin gerçekleri çarpıttığını ve İTC'nin Fitzmaurice'in derin bilgisi karşısında duyduğu korkuyu yansıttığını söyleyecekti.[41]

İstanbul'daki Alman Konsolosluğu'nda da benzer yorumlar yapılıyor ve "azgın bir Katolik" olarak tarif edilen Fitzmaurice'in birtakım entrikalar çevirerek İttihatçıların Siyonistler ile işbirliği

38 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 237.

39 Isaiah Friedman, *The Question of Palestine British-Jewish-Arab Relations: 1914-1918*, Transaction Publishers, Second Expanded Edition, 1992, s. 54.

40 Koloğlu, *İslam Âleminde Masonluk*, s. 178.

41 Berridge, *Chief Dragoman*, s.155.

içinde olduğuna dair rivayetler yaydığı ifade ediliyordu. Hans von Miquel'e göre Siyonist Kongresi'nin Almanya'da yapılması, Almancanın burada iletişim dili olması ve Siyonist liderlerin çoğunun Almanca isimlere sahip olması Fitzmaurice'in şüphelenmesine neden olmaktaydı.[42] Fitzmaurice'in de kuşkusuz bu tür suçlamalardan haberi vardı. Özel mektuplarında bu durumla dalga bile geçmekteydi: "...Bu arada –benimle ilgili evde anlatılan komik şeyler– zavallı tilkinin Katolik olduğu için gerici olduğu ve bu yüzden Yahudi ve masonların Türkiye'yi yenileştirmesine karşı çıktığına dair bir uydurma duydun mu? Wallah –abi! Inglizlara yakishmaz beyle bir intriga. Ne yazık ki, Müslümanların çoğunluğu –Ortodoks Yunanlılar, Ermeniler vs. vs. Türkiye'nin Kıta Avrupası tipi Yahudi masonlar tarafından, ki bunlar diğer Osmanlıların zararına olacak şekilde Siyonizmin rotasındalar, sömürülmesine karşılar. Bunlar Rusya'dan ve diğer yerlerden gelen yüzbinlerce Yahudi göçmeni içeri soktular ve bunlardan bir kısmı kıyıma uğrayanların yerlerini işgal etmek için Adana'ya gitti."[43]

Fitzmaurice'in diplomasinin sınırlarını aşan bütün bu faaliyetleri zaman içerisinde tepki toplamaya başlayacaktı. Bu tepkiler sonucunda Fitzmaurice 1911 Haziranı'nda İstanbul'dan ayrıldı ve İtalyan işgali altındaki Libya'ya giderek Trablus'taki konsoloslukta göreve başladı. Araya giren mesafeler Fitzmaurice'in saplantısını hafifletmeyecekti. Buradan Londra'ya gönderdiği raporlarda da Libya'da yaşanan savaş suçlarının sorumlusunun İtalyanlar ya da Araplar değil İTC olduğunu söyleyerek, İTC düşmanlığına devam ediyordu.

Fitzmaurice bir süre sonra tekrar İstanbul'a döndü. Bu dönemde İTC'ye karşı muhalefet güçlenmeye başlamıştı. Fitzmaurice'in gerek muhaliflerle gerekse de tekrar sadrazam olan Kâmil Paşa

42 Isaiah Friedman, *Germany-Turkey-Zionism 1897-1918*, Transaction Publishers, 1998, s. 151-153.

43 *Tilkidom and the Ottoman Empire The Letters of Gerald Fitzmaurice to Lloyd George*, Edited by G. H. Berridge, Isis Press, Istanbul, 2008, s. 125.

ile ilişkileri çok iyiydi. Balkan Savaşı'nın patlaması ve sonrasında İstanbul'un tehlikeye girmesi karşısında sevincini gizleyemez bir hale gelmişti. Ama İTC beklenmedik bir çıkış yaptı ve 1913 yılının Ocak ayında Babıâli Baskını'yla iktidarı Kâmil Paşa'nın elinden aldı. Fitzmaurice'in yapabildiği tek şey, sürgüne gideceği gemiye kadar Kâmil Paşa'ya eşlik etmekten ibaretti.

İTC Muhalifleri ve Komplo Teorileri

Osmanlı Devleti'nde masonluk ve Siyonizm hakkındaki iddialar 1909 yılının ikinci yarısından itibaren komplo teorilerine dönüşmeye başlamıştı. Bu durumun en önemli nedeni, Osmanlı Devleti içerisindeki 1908 Devrimi'nden rahatsız olan kesimlerin, Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra yaşananlara benzer bir şekilde, devrime olan tepkilerini komplo teorileriyle ifade etmeye başlamalarıydı.

Komplo teorilerine ilk başvuranlar, doğal olarak, 1908 Devrimi'nin alaşağı ettiği kesimlerdi. Örneğin Abdülhamid'in ikinci kâtibi iken yurtdışına kaçan Arap İzzet Paşa, İngiltere'de Fransız elçisi Paul Cambon ile görüşmesinde 1908 Devrimi'nin Yahudiler ve Dönmeler tarafından planlandığını öne sürmüştü.[44] Aynı tarihte Abdülhamid'in desteği ile Paris'te *Orient* gazetesini çıkaran Nikolaides ise, Brüksel'de yayımladığı *Une Année de Constitution: 11/24 Juillet 1909* (Anayasalı bir yıl: 11/24 Temmuz 1909) isimli kitapta, masonluğun Türkleri Müslümanlıktan vazgeçirmeyi hedeflediğini ileri sürüyordu.[45]

31 Mart Vakası'nın faillerinden Derviş Vahdeti'nin çıkardığı *Volkan* gazetesi de sayfalarını masonların ve Dönmelerin komplolarına ayırmaya başlamıştı. *Volkan*'a göre İstanbul'a Müslüman olmayan birçok Yahudi gelmişti ve bazı Müslümanlar mason ol-

44 Değerli tarihçi Orhan Koloğlu İttihatçılara Yahudilik damgasının ilk kez bu olayda vurulduğunu ifade eder.

45 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 147-148.

duklarını açıkça söylemeye başlamışlardı. Ama *Volkan*, güç dengelerini dikkate aldığından olsa gerek, yine de dikkatli olmayı tercih ediyor ve bu durumun inkılaba karışan diğerlerini lekelemediğini ifade ediyordu.[46] Müslümanlar arasında ateizmin yayıldığına dikkat çeken *Volkan* masonluğun, sosyalizmin, komünizmin ve anarşizmin dinsizliğin farklı yollarından ibaret olduğunu ileri sürüyordu.[47] Bir Yahudi komplosu olan masonluk ve ateizmden Selanikli Dönmeler sorumluydu. *Volkan* yayımladığı yazılardan dolayı Kavala, Manastır ve Selanik çevresinde boykot edilecek ve bu boykotu bizzat Doktor Nazım Bey örgütleyecekti.

1911 yılındaki bütçe görüşmelerinde benzer komplo teorileri bu kez meclis kürsüsünden dile getirildi. Söz konusu süreç 1910 yılında Maliye Nazırı Cavid Bey'in bütün çabalarına rağmen İngiltere'den ve Fransa'dan kredi alamaması üzerine başlamıştı. Tam da bu dönemde Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne, üstelik uygun şartlarda, borç vermesiyle yeni bir ittifakın tohumları atıldı. Fitzmaurice, Lloyd George'a yazdığı 15 Ekim 1910 tarihli mektupta bu gelişmeyi değerlendirirken İttihatçıların krediyi Siyonistlerle olan ilişkileri sayesinde aldığını söyleyecekti.[48]

Devamı gelmekte gecikmedi. İttihatçılar 22 Şubat 1911 tarihinde başlayan bütçe görüşmelerinde de aynı suçlamalarla karşılaştılar. Mutedil Hürriyetperveran Fırkası temsilcisi Lütfi Fikri Bey 27 Şubat 1911 tarihindeki görüşmeler esnasında Cavid Bey'i Siyonistlikle suçladı. İki gün sonraysa Ahali Fırkası reisi Gümülcineli İsmail Bey, İbrahim Hakkı Paşa kabinesini ve İttihatçıları Siyonizmin yörüngesine girmekle itham etti. Buna göre Siyonistler Filistin'de sürekli toprak almaktaydılar ve bütçeyi ancak onlardan aldıkları yardımlarla ayakta tutabilen İttihatçılar da bu duruma engel olmamaktaydı. Hükümet Sir

46 M. Ertuğrul Düzdağ, *İkinci Meşrutiyetin İlk Ayları ve 31 Mart Olayı İçin Bir Yakın Tarih Belgesi Volkan Gazetesi 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909 Tam ve Aynen Metin Neşri*, İz Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 213-214.

47 Düzdağ, *Volkan Gazetesi 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909*, s. 167.

48 Berridge, *Tilkidom*, s. 140-143.

Ernest Cassel ve onun adamı Emanuel Salem gibi Siyonistlere Türkiye Milli Bankası'nı kurdurmuştu. 1910 yılında Cavid Bey'in Fransa'da yardım için başvurduğu dört banka da Siyonist teşekkülleriydi. Borcu veren Deutsche Bank bu yardımı yapmayı Siyonist Jacques Menashe'nin aracılığıyla kabullenmişti. Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa daha sonra söz alarak bütün suçlamaları yanıtlayacaktı.[49] Söz konusu zamanlamadan yola çıkarak İTC muhaliflerinin "kaynağı"nın Fitzmaurice olduğunu söylemek mümkündür.

Saldırılar bunlarla sınırlı kalmadı. Aynı yıl içerisinde Ebüzziya Tevfik *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde Siyonizm hakkında bir tartışma başlattı. Daha sonra bu tartışmaya *Yeni Gazete*, *Yeni İkdam*, *Müdafaa-i Maliye*, *İktisadiye* Mecmuası ve *Servet-i Fünûn* da katıldı. Bütün bu sürecin de etkisiyle Talât ve Cavid Beyler kabineden düşürülecek ve İttihatçılar Siyonizm konusunda daha da sert tedbirler almak durumunda kalacaklardı. [50]

"Şeytan Ruhlu"

1908 sonrası oluşan politik sahnede Lowther ve Fitzmaurice'in tezleri Jön Türk Devrimi'ne muhalif olan kesimler tarafından derhal benimsendi ve bütün olan bitenler Yahudiler ile masonların İslam toplumunu ortadan kaldırmak için giriştikleri bir komplo olarak gösterilmeye çalışıldı.[51] Gerçekten de mason ve Yahudi karşıtı söylemlerin sistematikleştirilmesinde, yaygınlaşmasında ve komplo teorilerine dönüşmesinde Fitzmaurice'in çabalarının çok önemli bir rolü bulunmaktaydı.

Rauf Orbay'ın "Fitzmaurice'in elinde bir alete döndüğünü"

49 Öke, s. 134.

50 Öke, s. 134-140.

51 Feroz Ahmad, "The Special Relationship The Committee of Union and Progress and the Jewish Political Elite, 1908-1918", *Jews, Turks, Ottomans A Shared History, Fifteenth Through Twentieth Century*, der. Avigdor Levy, Syracuse University Press, Syracuse, New York, 2002, s. 220-221.

söylediği Miralay Sadık'ın 1909 yılındaki İTC Kongresi'ne sunulmak üzere hazırladığı layiha, bu konuda iyi bir örnektir. Fitzmaurice'in "Yahudi-mason komplosu" tezini olgunlaştırdığı bir dönemde ortaya çıkan bu metinde mason ve Yahudi karşıtlığı temaları komplo teorisi diye adlandırılabilecek bir biçimde işlenmekteydi.[52] İngilizlerle ilişkide olduğu bilinen Miralay Sadık'ın bu tutumu ileride de değişmeyecek ve Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi ile birlikte başını çektiği Hizbi Cedit oluşumunun 1911 yılında yayımladığı on maddelik programın gizli örgütlere girilmesine karşı çıkan onuncu maddesinde de kendisini gösterecekti.[53] Miralay Sadık Bey'in etkisi bununla sınırlı değildi. Arnavut milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden Dukagjinzade Sabri Bey de mecliste yaptığı konuşmalarda Miralay Sadık'ı destekliyor ve "Yahudi-mason tehlikesi"nden bahsediyordu. Dukagjinzade Sabri'ye göre mason localarıyla Almanya arasındaki ilişkileri Yahudiler kuruyordu.[54]

1910 yılında Gümülcineli İsmail'in liderliğindeki Ahali Fırkası da Cavid Bey'in Dönme kökenli olmasından hareketle

52 Faruk Ilıkan, "Miralay Sadık Bey'in Layihası", *Tarih ve Toplum*, c. 38, sayı 225, (Eylül 2002), s. 52-58. Ilıkan, yazısında söz konusu layihanın sonradan ilk olarak Cevat Rıfat Atilhan'ın *Farmasonlar İslamiyeti ve Türklüğü Yıkmak İçin Nasıl Çalıştılar* isimli kitabında yayımlandığını belirtiyor.

53 Ünlü onuncu Madde şöyledir: "Makasıd-ı hafiye-i mahsusaya binaen teşekkül eden Cemiyetlerin harekât ve âmaline mümanaat" dır. Makasıd-ı hafiye-i mahsusa takip eden cemiyetler iki kısım olabilip bunların birisi siyasî, diğeri içtimaîdir. Siyasî olanlar Devletin menafiine muhalif birtakım makasıd takip edecekleri gibi İçtimaî olanları dahi âdab-ı ve ahlâk-i umumiye-i milliye ve bünyeyi hedefi tecavüz ittihaz edebilirler. Bu misillû cemiyatın men'i Cemiyetler Kanunu ile Kanun-u Ceza ve nizamat-ı zabıta icabatından olup bunlar hakkında mütebassırane hareketle mukteziyat-ı kanuniyenin temami-i ifası hükûmetin vazifesidir. Ve hükûmete bu vazifeyi hüsn-ü ifa ettirmek Meclis-i Meb'usanın hakk-ı murakabesi daire-i şümulündedir.

Âdab-ı islâmiye ve milliye ve menafi-i umumiye ve vataniyeye münafi muzır cereyanların bir şekl-i içtimaide izalesine gelince: Merkez-i Umumî raporunda da işaret edildiği veçhile Cemiyetin siyasi ve içtimaî programlarını kendisine meslek-i siyasî ve içtimaî ittihaz edenlerin hafi ve celî başka bir cemiyete intisap edememeleri zaruretiyle beraber bu hususta mevad-ı nizamiye tedvin ve maksad-ı cemiyet muahedat ve irşadat-ı meşrua ile neşr-ü tamim edilmektedir."

54 Orhan Koloğlu, *Üç İttihatçı Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri ve İttihat-Terakki*, Kırmızı Kedi Yayınevi, Temmuz 2011, İstanbul, s. 216.

Siyonistler ile İttihatçılar arasında bir bağ olduğunu savunuyordu.[55] Gümülcineli İsmail her fırsatta Yahudi düşmanı olduğunu tekrarlıyor ve partisinde "Osmanlılar ve Türkler için büyük bir tehlike olduğunu" öne sürdüğü Yahudilerden bir kişinin bile olmadığını söylüyordu.[56] Aynı tarihte benzer tezler Osmanlı Demokrat Fırkası'nın (Fırka-i İbad) sözcülüğünü yapan *Muahede* gazetesinde de yayınlandı.[57] Yine Şehbenderzade A. Hilmi *Hikmet* dergisinde masonluk karşıtı yazılar kaleme aldı. Şehbenderzade A. Hilmi, daha sonraları Leo Taxil'in *Farmasonluğun Esrarı* isimli kitabını *Farmasonlar Maksat ve Meslekleri* adıyla çevirtecekti.

İngiltere kökenli komplo teorilerine rağbet eden bir başka İTC muhalifiyse, yine "Fitzmaurice ile çok yakın" olan Mevlanzade Rıfat idi.[58] Mevlanzade Rıfat'a göre, Yahudiler Bolşevizm adı altında Rusya'yı ve Dönmeler tarafından kurulan İTC sayesinde de Osmanlı Devleti'ni yıkmışlardı.[59] Mevlanzade Rıfat'ın tezleri, aşağıda da gösterilmeye çalışılacağı üzere, günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

Fitzmaurice'in tezlerini tekrarlayanlar arasında, devrimden bir süre sonra İngiliz hâkimiyetindeki Mısır'a kaçan Mehmet Selahattin de vardı. Mehmet Selahattin 1918 yılında İngilizlerin yönetimindeki Kahire'de ve 1919 yılında İngiliz işgalindeki İstanbul'da yayımlanan anılarında İTC'nin Deutsche Bank'ın kasası sayesinde, "Türklerin hakiki ve kadim dostu" İngiltere'nin nüfuz ve politikasının Osmanlı Devleti'ne girmesine engel olduğunu ileri sürüyordu.[60] Mekke Şerifi Hüseyin, Şerif Paşa, Kâmil

55 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 170.

56 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, s. 236-237.

57 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 202-203.

58 Akşin, *31 Mart Olayı*, s. 267.

59 Mevlanzade Rıfat, *Türkiye İnkılabının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İkinci Basım, Ekim 2000, s. 79.

60 Mehmet Selâhattin, *Bildiklerim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkîsamı Muhalif Hatıralar*, Hazırlayanlar: Ali Birinci, Cüneyd Okay, Vadi Yayınları, Nisan 2006.

Paşa gibi İngilizlerle ilişkide olan herkesi cansiperane savunan Mehmet Selahattin'in daha çok propaganda broşürü havasındaki anılarına göre İttihatçılar Alman İmparatoru Wilhelm'in, masonların ve Siyonistlerin emrindeydi.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından İTC'ye yanaşan ama burada bir gelecek göremeyince hızlı bir muhalif haline gelen Kürt Şerif Paşa da çıkardığı *Mechroutiette* gazetesinde Selanik Dönmelerinin ve Yahudilerin iktidarı ele geçirdiği tezini savunuyordu. Örneğin gazetenin 1910 Kasım tarihli sayısında Selanikli Yahudilerin ve Dönmelerin Enver Paşa'yı yüceltiğinden bahsediliyordu. Cavid Bey için David Bey diyen gazetenin 1911 Eylül tarihli sayısında da meclisteki Yahudi ve Dönme kökenli mebuslardan bahsediliyordu.[61] Paris'te Şerif Paşa'nın etrafına toplanan muhaliflerden Yusuf Fehmi ise *La Revolution Ottomane* (Osmanlı İhtilali) isimli kitabında masonluğun hükümeti yönettiğini ileri sürmüştü.[62]

Bu dönemde İTC'nin Siyonist ve mason olduğunu iddia eden bir diğer kampanya da *Şehrah* gazetesi tarafından yürütüldü. Gazetede Mısır'daki *Al Manar* gazetesinde yayımlanan Reşid Rıza'nın yazılarına aynen yer veriliyordu. İngilizlerin açık desteğini alan Reşid Rıza'nın Jön Türklerin dinsiz ve mason olduğu iddialarıyla bezeli yazılarını Rusya'daki Müslümanların çıkarttığı dergilerde bile görmek mümkündü. Gazetenin başyazarı Zeki Bey'in öldürülmesi üzerine, Miralay Sadık, Gümülcineli İsmail gibi isimlerin önderliğinde kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, meseleyi komplo teorilerine dayanak haline getirebilmek için elinden geleni yaptı. Zeki Bey'in öldürülmesiyle ilgili mahkeme sırasında, İTC hakkındaki masonluk ve Siyonistlik suçlamaları tekrar ortaya döküldü. *Şehrah*'ın yerine yayına başlayan, sırasıyla *Alemdar* ve *Nevrah* isimli gazeteler hem İngiliz yanlısı hem de komplocu yayın çizgisini devam ettirdiler. Nitekim Trablusgarp

61 Koloğlu, *Üç İttihatçı*, s. 133.
62 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 240-241.

Savaşı sırasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın dağıttığı bildirilerde ve bu çevrenin yayınlarında Lowther'in ve Fitzmaurice'in, yani İngiltere'nin iddiaları aynen tekrarlanıyordu.[63] Örneğin 20 bin kadar dağıtılan *Açık Söz: Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Makasidini Yanlış Anlayanlara İzahat ve Red-i İtirazat* isimli broşürde Trablusgarp'ın yitirilmesi bir İTC-Siyonist oyunu olarak gösterilmişti.[64]

Bu örneklerin dışında Haydar Rıfat'ın Tevfik Nadir ismiyle 1910 yılında yazdığı *Beynelmilel İhtilal Fırkaları*'nı, sadece adının baş harflerini kullanan "Z. M."nin aynı sene yayımlanan *İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Fırıldakları Yahud Tarih-i Matem*'ini, Hasan Sadi'nin 1912 tarihli *İttihat Terakki'nin İflası*'nı, A. Muhsin'in 1913 tarihli *Siyonizm Tehlikesi*'ni ve Fethi'nin 1916 tarihli *Muhaliflerin Esrarı*'nı saymak mümkündür.[65] Kısacası, bütün İTC muhalifleri İngiltere'nin kanatları ve Lowther ile Fitzmaurice'in antisemitik dünya görüşlerinin çatısı altında kendilerine bir yer bulabilmişti.

Fitzmaurice'in ve ortaya attığı antisemitik komplo teorilerinin Osmanlı siyasetine en vahim etkilerinden birisi de 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa'ya yönelik suikastta yaşanmıştır. Cemal Paşa anılarında "şeytan ruhlu" diye tarif ettiği Fitzmaurice'in bu suikastın hakiki tertipçisi olduğunu söylemektedir.[66] Hüseyin Cahit, aynı zaman içerisinde Talât Paşa ve Cemal Paşa'yı da öldürerek İTC'ye büyük bir darbe vurmak isteyen suikastçıların, bu cinayetlerin bağnaz halk arasında iyi karşılanması için Emmanuel Carosso ile Nesim Russo'yu da öldürmeyi kararlaştırdıklarını, bu ikilinin Yahudi ve mason olmasından hareketle

63 a.g.e., s. 272-278.

64 Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Çev. Türkân Yöney, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ağustos 1998, s. 134. Ayrıca bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutiyet devrinde İttihat ve Terakki'ye karşı çıkanlar*, Dergâh Yayınları, Nisan 1990, s. 131.

65 Öke, s. 176.

66 Cemal Paşa, *Hatıralar İttihat Terakki, 1. Dünya Savaşı Anıları*, Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2001, s. 49.

suikastların ülkeyi düşsel bir Yahudilik ve Farmasonluk tehlikesinden kurtarma girişimi olarak gösterilmek isteneceğini ifade etmiştir.[67] Nitekim olaylar sırasında yakalananlardan Hakkı Efendi bin Hasan isimli şahsın çıkarıldığı mahkemede amaçlarının iktidarı "Yahudilerden, Siyonistlerden ve masonlardan" geri almak olduğunu söylemesi Hüseyin Cahit'in tespitini doğrulamaktadır.[68]

Dünya Savaşı ve Propaganda

Lowther 1913 yılında İngiltere'ye geri döndü. Fitzmaurice'in yıldızı, Lowther'ın yerine İstanbul'a gelen Sir Louis Mallet ile de pek barışmamıştı. Mallet, Andrew Ryan'ın ifadesiyle, Lowther'in tam tersi bir kişiliğe sahipti ve bir önceki dönemde iyiden iyiye gerginleşen Jön Türk liderliğiyle ilişkileri tekrar iyileştirmeye çalışacaktı.[69] Fitzmaurice bu dönemde Ermeni Meselesi'ne el atmış; Doğu Anadolu'da yapılması planlanan idari reformlar sürecinde rol almaya çalışmıştı. Ama işler umduğu gibi gitmedi.

Fitzmaurice için artık geri sayım başlamıştı. 1914 yılının Ocak ayında sinir krizleri geçirmeye başladı ve elçilik doktoru tarafından tedavi altına alındı. İTC'den gelen itirazlar yüzünden bunalmış durumdaki İngilizler fırsatı kaçırmadılar ve Şubat ayının sonuna doğru Fitzmaurice Londra'ya yollandı.[70]

Fitzmaurice İngiltere'deyken Birinci Dünya Savaşı patladı. Hemen Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Özel Servis'te siyasal propaganda ve istihbaratla uğraşmaya başladı. İlgi alanı Arap topraklarıydı. Büyük bir hararetle Osmanlı Devleti'ni parça-

67 Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasi Anılar*, Yayına Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, Haziran 2000, s. 265.

68 Şükrü Hanioğlu, "Jews in the Young Turk Movement to the 1908 Revolution", *The Jews of the Ottoman Empire*, der. Avigdor Levy, The Darwin Press, INC. Princeton, New Jersey, s. 519.

69 Andrew Ryan, *The Last of the Dragomans*, Hazel Watson & Viney Ltd Aylesbury, 1951, s. 83-84.

70 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 202.

layacak bir Arap ayaklanması tezini savunmaya başlamıştı. Fitzmaurice bu dönemde İngiltere adına Fransa'yla "Müslüman Meselesi", yani Arap ayaklanması konusunda görüşmeler yapan Sir Henry McMahon'ın yardımcılığını yapıyordu. İngiltere ve Fransa arasında bu konuyla ilgili toplantı 30-31 Aralık 1914 tarihinde Paris'te yapılmıştı. Toplantıda her iki ülkenin de sömürgelerindeki Müslüman nüfusa yönelik Türk karşıtı propagandayla ilgili fikirler ve malzemeler bir araya getirilmişti. İngilizlerin tavsiyesi, Jön Türkleri kendilerini Müslüman gibi gösteren "dinsiz yabancılar" olarak damgalamaktı. Fitzmaurice'in fikirleri kısa bir dönem sonra İngiliz propagandasının savaş sürecindeki temeli haline gelecekti.

İngiltere'nin Ortadoğu'daki taleplerini belirlemek üzere Başbakan Herbert Asquith tarafından kurulan De Bunsen Komitesi 8 Nisan 1915'te işe başladı ve çalışmalarını 30 Haziran 1915 tarihinde rapor haline getirdi. Komitenin başındaki Maurice de Bunsen, Fitzmaurice'in eski bir arkadaşıydı. Bu komiteye Savaş Bakanı Lord Horatio Herbert Kitchener'in temsilcisi sıfatıyla katılan Sir Mark Sykes, savaş boyunca İngiltere'nin Ortadoğu işlerinden sorumlu bürokrat olarak kalmıştı.

Mark Sykes ile Fitzmaurice'in arkadaşlığı İstanbul'a kadar dayanıyordu. Her ikisi de bağnaz Katolikti ve Yahudiler konusunda benzer bir hissiyat içerisindeydiler. Sykes, aynı zamanda Yahudiler konusundaki fikirleriyle Lowther'i etkileyen Sir Eldon Gorst'un damadıydı. Sykes'ın kitabına önsöz yazan Cambridge Üniversitesi Arapça profesörü Edward Granville Browne'ın onun hakkında "Her yerde Yahudi görüyor" demesi boşuna değildi.[71] Gerçekten de Sykes antisemitik komplo teorilerinin İngiliz dış politikasını etkileme sürecinde kilit bir rol oynayacaktı.

Fitzmaurice bir süre sonra İngiliz istihbaratının belkemiği durumundaki Deniz Kuvvetleri İstihbarat Dairesi'nde (NID) görev aldı. Bu esnada Bulgaristan'a atanmıştı. Grey 21 Şubat 1915

71 Fromkin, s. 162.

tarihinde Sofya'daki İngiliz Elçisi Sir Henry Bax-Ironside'a gönderdiği özel telgrafta şöyle diyordu: "Çanakkale Boğazı'na yapılan saldırı ve olası gelişmeler ışığında, Fitzmaurice'in Yakındoğu'da olmasını istiyorum. Bu nedenle onu Birinci Kâtip rütbesiyle Sofya Elçiliği'ne gönderiyorum. Fakat bu rütbe sembolliktir. Ne zaman, nerede ihtiyaç duyulursa orada görevlendirilecektir. Balkanlar ve özellikle Türkiye ile ilgili bilgi toplama ve bilgi dağarcığını geliştirme fırsatlarını kaçırmayacaktır. Çanakkale Boğazı'ndaki operasyonlar meyvelerini vermeye başladığında, İstanbul'daki Alman karşıtı ve onu çok iyi tanıyan Türklerle ilişki kurmak için Sofya'da kalması çok faydalı olacaktır."[72]

Tam bu noktada 1915 yılında Bulgaristan'ın savaşın gidişatını etkileyebilecek kritik bir konumda olduğunu hatırlamak gerekiyor. Bu yüzden söz konusu dönemde Almanya ve İngiltere Bulgaristan'ı yanlarına çekmek için sürekli baskı yapıyorlardı.

Fitzmaurice, Sofya'da Çanakkale Savaşı'nın sonucunu beklerken, Bulgaristan'ı İngiltere'nin yanında savaşa sokmak için elinden geleni yaptı. Bu esnada Bax-Ironside'ın yerine atanan ve dini inançları güçlü bir Katolik olan Hugh James O'Bierne ile tanışmıştı. Fitzmaurice, burada yaptığı sohbetler sırasında Yahudilerin ve Dönmelerin Jön Türklerden desteklerini çekmeleri halinde Osmanlı Devleti'nin yıkılacağı konusunda O'Bierne'ı da ikna etmişti.[73]

Antisemitik komplo teorilerinin İngiliz dış politikasında bu kadar etkili olması ilk başta tuhaf gelebilir. Öncelikle göz önünde tutulması gereken olgu, söz konusu dönemde antisemitizmin ve buna bağlı olarak Yahudiliğin uluslararası planda muktedir bir güç olduğu fikrinin etkisidir. Bu tek başına açıklayıcı değilse bile önemli bir etkendi. Fitzmaurice'in Avrupa'da yaygın antisemitizmden beslenen tezleri, Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle, İngiliz diplomatları arasında şaşırtıcı bir hızla yayılmıştı.

72 Berridge, s. 215.
73 Schneer, s. 153-157.

Güney Afrika'da İngiliz emperyalizminin önemli isimlerinden Lord Milner'in sekreterliğini yapan ve sonradan onun tavsiyesiyle Lloyd George hükümetine istihbarat servisi müdürlüğüne atanan John Buchan, İTC liderlerini "Yahudi ve Çingene topluluğu" olarak görüyor ve Babıâli'nin uluslararası Yahudiliğin elinde oyuncak olduğunu düşünüyordu.[74] Buchan kaleme aldığı romanlarında sürekli bu tezleri işlemişti.

İngiliz istihbarat subayı Aubrey Herbert de anılarında Türk Devrimi'nin gerçek atalarının Dönmeler olduğunu ve Dönmelerin önderlik yaptığı devrimin dünyayı salladığını yazıyordu.[75] İstanbul'da da görev yapan Herbert'in bu fikirlerinin oluşumunda yakın arkadaşı Fitzmaurice'in payının olup olmadığını söylemek zor görünüyor. Ama benzer tezlerin Osmanlı Devleti'ndeki diğer İngiliz diplomatlar arasında da yaygın olduğu biliniyor. Örneğin 1912-1914 yılları arasında İstanbul'da görev yapan George Kidston da 25 Ekim 1916 tarihinde İTC'nin ve aslında bütün Jön Türk hareketinin Selanik Yahudileri tarafından kurulduğunu ve Yahudi etkisinin bu harekette ağır bastığını ileri sürmüştü. Kidston'a göre Yahudi etkisi Jön Türkleri gerçek reformculardan uzaklaştırmıştı ve ahlaksız bir terör rejimi kuran İttihatçılar Almanya'nın emrindeydiler.[76] Yine Selanik'teki İngiliz istihbaratı da 1918 yılında Londra'ya gönderdiği raporda İTC'nin oluşumunda Yahudilerin ve masonların büyük rol oynadığını ileri sürüyordu.[77]

Ortadoğu Cephesini Açmak

Kuşkusuz dünya Fitzmaurice'in saplantılı fikirlerinin etrafında dönmüyordu. Ama Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan gelişmeler ve İngiltere'nin içinde bulunduğu durum, zaten yaygın ve etkili olan antisemitik komplo teorilerinin önünü

74 Fromkin, s. 41.
75 Herbert, *Ben Kendim*, s. 29.
76 Friedman, *The Question of Palestine*, s. 55.
77 Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, s. 382-383.

açmış ve bir süre sonra da İngiliz dış politikası açısından belirleyici olmalarına neden olmuştu.

Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi fikri İngiliz devlet aygıtının önüne yeni gelmiyordu. 1915 yılının Ocak ayında İngiliz Kabinesi'ne giren ilk Yahudi ve aynı zamanda Liberal Parti'nin önde gelenlerinden olan Herbert Samuel o zamanki Başbakan Herbert Henry Asquith'e verdiği bir önergede Filistin'in bir Yahudi kolonizasyonu aracılığıyla İngiliz hâkimiyeti altına alınmasını önermişti.[78] Savaş Bakanı Kitchener ise doğru dürüst bir limana bile sahip olmayan Filistin'in hiçbir stratejik öneminin olmadığını söyleyerek bu teklifin reddedilmesini sağlamıştı. Ama savaşın kazanılması için uluslararası Yahudiliğin mutlaka ikna edilmesi gerektiğini düşünen Lloyd George'un 1916 Aralık ayında iktidara gelmesiyle bütün bu stratejik değerlendirmeler değişecekti.[79]

İlk olarak Lloyd George, o döneme kadar dış politikayı belirleyen Kitchener'in aksine, savaşın kazanılmasında Doğu'da açılacak bir cephenin büyük önemi olduğuna inanıyordu. İngiliz hükümetine hâkim olan yeni görüşe göre, kesin ve ezici bir zafer mümkün görünmemekteydi. Avrupa'da savaş kilitlenmişti ve Doğu Cephesi bu kilidi açabilirdi.

İkinci olarak Lloyd George yönetimindeki İngiltere artık Ortadoğu'dan büyük bir pay kapmak istiyordu. Bu dönemde İngiltere, Mısır ve Hindistan'ın yanı sıra Doğu Afrika'daki Alman sömürgelerini de ele geçirmişti. Böylece Cape Town'dan Süveyş'e kadar İngiliz hâkimiyeti sağlanmış oluyordu. Filistin ve Mezopotamya'nın da ele geçirilmesiyle İran'dan Burma'ya, Avustralya ve Yeni Zelanda sayesinde de Pasifik Okyanusu'na kadar İngiliz hâkimiyeti sağlanacaktı.[80] Tek eksik halka Filistin'di. Ayrıca dini inanışları gereği Siyonizme sempatiyle bakan Lloyd

78 Fromkin, s. 236.

79 Tom Segev, *Es War Einmal Ein Palaestina Juden und Araber vor der Staatsgründung Israels*, Pantheon Verlag, Almancaya çeviren: Doris Gerstner, Üçüncü Baskı, s. 49.

80 Fromkin, s. 245.

George Yahudilerin Kutsal Topraklara, yani eksik halkaya geri dönmesi gerektiğine inanıyordu. İşin tuhaf tarafı aynı dönemde Fransa'da iktidarda bulunan George Clemenceau, Lloyd George'un tam tersi bir politikayı savunmakta ve Fransa'nın Ortadoğu'da ya da dünyanın bir başka yerinde sömürgeleri olması fikrine mesafeli durmaktaydı.[81]

Fitzmaurice ve Sykes'ın antisemitik komplo teorileri işte bu stratejik değişimi hem kolaylaştırmış hem de bir noktadan sonra söz konusu değişime yepyeni bir yön vermişti.

Arap Bürosu'nun Kuruluşu

İngiltere'nin Ortadoğu ile ilgili politikalarının oluşumunda Mark Sykes'ın önerisi doğrultusunda kurulan Arap Bürosu'nun çok önemli bir rolü vardı. Kahire İstihbarat Dairesi'nin bir parçası olarak kurulan Arap Bürosu'nun amacı resmi açıklamalarda Ortadoğu'yla ilgili İngiliz politikalarını uyumlu hale getirmek ve Dışişleri'ni, Hindistan yönetimini ve bütün askeri birimleri Alman-Türk politikaları hakkında bilgilendirmek olarak gösteriliyordu. Büro'nun kuruluşu 1915 yılında Mısır'dan başlayıp Hindistan'a kadar uzanan bir seyahat yapan Sykes'ın gözlemleri sonucunda gerçekleşmişti. Sykes, bu geniş bölgede Almanya'nın ve Osmanlı Devleti'nin İngiltere aleyhine yaptıkları propagandanın çok güçlü olduğu kanısına varmıştı. İngilizlerin Ortadoğu'daki askeri komutanlığıysa bu propagandaya karşı çıkmaktan âciz bir görünüm sergiliyordu. Sykes, İngiliz karşıtı propagandayı etkisizleştirmenin ve bir karşı atağa geçmenin gerekli olduğunu düşünmüştü.

Sykes ile 1915 yılında tanışan ve Mısır'da askeri istihbaratı yöneten Gilbert Clayton da bu öneriye sıcak bakıyordu. Clayton'ın Sykes ile hemfikir olduğu tek konu bu değildi. Yahudiler karşısındaki hissiyatı Sykes'a çok benzeyen Clayton 3 Ağustos 1916

81 *Age*, s. 212.

tarihli bir raporunda, çeşitli ülkelerde Yahudilerin yaşadığını, ama bunların sonuç olarak Yahudi olduğunu ve hepsinin İngiltere'nin müttefiki Rusya'dan nefret ettiğini unutmamak gerektiğini ileri sürüyordu. Clayton'a göre Türk yanlısı görüşlerin arkasındaki asıl güç olan Yahudiler İTC'nin dayanağı durumundaydılar.[82]

Yahudiler konusunda benzer bir biçimde düşünen bir diğer kişiyse Kahire'deki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Reginald Wingate idi. Wingate savaşın İstanbul'daki "Yahudi, tefeci ve avam kesimden oluşan komplocu bir grup" tarafından çıkarıldığını düşünüyordu. İşin ilginç tarafı hem Clayton hem de Wingate Fitzmaurice'den etkilenmişlerdi.[83] Ama tuhaf bir biçimde, Arap Bürosu'nda Fitzmaurice'e hayran olanlar bu isimlerle sınırlı değildi. 1916 yılında kurulan büroyu yöneten Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon'ı da bu guruba dahil etmek mümkündür. Gerçekten de McMahon Paris'teki görüşmelerden tanıdığı Fitzmaurice'in de Arap Bürosu'na katılmasını istiyordu.[84] McMahon'ın ayrıca Dışişleri'ne uluslararası Yahudilerin gücü hakkında rapor gönderdiği de bilinmektedir.[85] Büro tarafından çıkartılan *Arab Bulletin* dergisinin 26 Eylül 1916 tarihli nüshasında da "Yeni Rejim (1908-1914) Altındaki Türkiye'de Farmasonluk Üzerine Notlar" başlığıyla yayımlanan yazı bütünüyle Fitzmaurice'in tezlerini tekrarlıyordu.[86]

Görüldüğü gibi Arap Büro içerisinde başta Sykes olmak üzere "Uluslararası Yahudi Komplosu" tezine inanan birçok kişi bulunmaktaydı. Bu kadroların varlığı, İngiltere'nin Arap Ayaklanması esnasında neden Jön Türklerin Yahudi oldukları propagandasına başvurduğu sorusuna da bir yanıt teşkil etmektedir.

82 Kedourie, s. 249.
83 Fromkin, s. 80.
84 Berridge, s. 229.
85 Schnerr, s. 155.
86 Kedourie, s. 248.

Arap Ayaklanması ve Türk Milliyetçiliği

İngiliz propagandası kısa sürede meyvelerini vermeye başlayacaktı. Nitekim Mekke Şerifi Hüseyin'in 27 Haziran 1916 tarihli Arap Ayaklanması'nın başladığını ilan eden bildirisinde, ayaklanmanın İslam halifesi olan Sultan'a değil, Osmanlı Devleti'ni İslamiyet ile birleştiren bağları kopartan İTC'ye karşı olduğu özenle vurgulanıyordu. Bildiriye göre İTC'nin bir gazetesi Hz. Peygamber'e saygısızlık yapmış, Türkler Kâbe'yi bombalamışlardı. Halifenin yetkilerini sınırlayan Jön Türkler Allah'ın dinini bir tür eğlence olarak görmekteydiler. İstanbul'dayken Fitzmaurice ile tanışan ve onun İTC'ye karşı duyduğu nefreti paylaşan Şerif Hüseyin'in isyan bildirisine rengini veren vurgular, aslında İngiltere'nin o tarihten sonra propaganda savaşını nasıl yürüteceğini de göstermekteydi.

Peki, bir propaganda savaşına neden gerek duyuluyordu? İlk olarak, İngiltere'nin Arap Ayaklanması'nı açıktan desteklemesi başta Mısır gibi Arap ülkeleri olmak üzere bütün Müslüman âleminde büyük bir sıkıntı yaratmıştı. İslam hukuku açısından Arapların, Hıristiyan bir devletin yardımıyla, hilafeti elinde tutan Türklere karşı ayaklanmasını meşrulaştırmak oldukça zordu. Bu koşullar altında Arapların hoşnutsuzluğunu kırmanın en kolay yolu "Jön Türklerin aslında Müslüman sayılamayacakları" tezini ortaya atmaktan geçmekteydi. 1916 yılından itibaren İngilizlerin Müslümanlara yönelik yayınlarında bu vurgular öne çıkacaktı.

Bu çerçeve içerisinde Savaş Bakanlığı 26 Ekim 1916'da Dışişleri Bakanlığı'na bu türden belgeler yollamış ve söz konusu belgelerin Kahire'deki El Ezher uleması arasında büyük ilgi uyandırdığını, Mısır kamuoyunu etkilediklerini belirtmişti. Aralarında Mark Sykes'ın "Araplara Mektup" başlıklı bir yazısının da bulunduğu belgelerin kopyaları çeşitli İslam ülkelerine gönderilmişti. Örneğin 2 Kasım 1916 tarihinde İran'a gönderilen belgelerin "Mahalli Müslüman kamuoyunu etkilemek için faydalı olabileceği" ifade edilmişti.

Bu belgelerde ayrıca Türklerin Kâbe'yi, Kerbela'yı bombaladıkları, oysa İngilizlerin Kutsal Topraklar'a son derece hürmetle yaklaştığı ifade ediliyordu. Yine Sykes tarafından hazırlanan *The Clean Fighting Turc A Spurious Claim* (Temiz Dövüşen Türk Sahte Bir İddia) isimli makale *The Times*'ta yayımlandıktan sonra broşür haline getirildi. Broşür Arapçaya da çevrilecek ve 100 bin nüshası dağıtılacaktı.

Şerif Hüseyin tarafından çıkartılan *Kıble* dergisinde de Türklere karşı isyanın meşru olduğu, ayaklanmanın halifeye değil İTC yönetimine karşı olduğu fikirleri işlenmekteydi. Halife İTC'nin elinde esir olmuştu. Şerif Hüseyin'in isyanı dine karşı kayıtsız bir tutum içerisindeki İTC'ye ve hempalarına karşıydı ve saltanat bile kalben bu isyanı desteklemekteydi.

Bu konuda yapılan bütün yayınlar doğrudan İngiliz istihbaratı tarafından denetlenmekteydi. Reginald Wingate Kahire'den Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'a gönderdiği 22 Şubat 1917 tarihli bir yazıda *Hakikat* adlı bir derginin Mekke'de ve Mısır'daki Suriyeli Araplar arasında çok okunduğunu, *Kıble*'nin bu dergiden alıntılar yaptığını, "Arap taraftarı ve Türk karşıtı" bu yayının Kuzey Afrika'daki Fransız sömürgelerindeki Müslümanlara dağıtılmasının gerektiğini söylüyordu. Yazıda ayrıca Kasım 1916'da yayına başlayan ve Basra ile Aden'de çok başarılı olan *Kawkab*'ın masraflarını gösteren ayrıntılı bir döküm bulunuyordu.[87] Arapça bilen Wingate Arap basınını sıkı bir biçimde kontrol etmekteydi.

İngilizlerin komutasındaki Arap basını Arapları Türklere karşı kışkırtırken hem dinsel hem de ulusal motifleri kullanıyordu. Örneğin *Kıble*'ye göre Medine Savaşı esnasında ölen bir subayın "üzerinde bulunan" bir belgede Jön Türklerin asıl amacının Turancılık ve bütün Araplara hükmetmek olduğu ve bunun için

87 Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, 135-138.

de İslam'a karşı çıktıkları yazılıydı.[88] Burada akla doğal olarak Türklerin neden İslam'dan uzaklaşıp Turancılık ve Türk milliyetçiliği gibi fikirlerin peşinden koştukları sorusu geliyordu. Fitzmaurice'in "mason-Yahudi komplosu" tezleri, bu türden sorulara tam da İngiltere'nin istediği türden cevaplar vermek için son derece uygundu. Bu zemin üzerine inşa edilen iddialarla Türk milliyetçiliğinin "Yahudi işi" olduğu tezi oluşturuluyordu. Nitekim *The Near East* dergisinin 25 Ağustos 1916 tarihli nüshasında yayımlanan "Yeni Turan" isimli ve "İslam'a İhanet" altbaşlıklı makalede Türkçülüğü İTC'ye Siyonistlerin benimsettiği ve İTC'nin önde gelenlerinin Yahudi ya da Dönme oldukları iddia ediliyordu.[89]

Ekim 1917 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı Politik İstihbarat Bürosu tarafından hazırlanan 25 sayfalık "Turancılık Hareketi Hakkında Bir Rapor"da da İTC önderliği içerisindeki Yahudi ve Dönmelerin Türkçülüğü desteklediğinden bahsedilmekteydi.[90] Yine Dışişleri'nden St. Petersburg'daki Büyükelçi George William Buchanan'a gönderilen 26 Kasım 1917 tarihli yazıda Jön Türklerin ve Türk Ocağı'nın gayrimüslim karakteri ve Jön Türklerin masonluk faaliyetlerine ilişkin raporların faydalı olacağı ifade ediliyordu.[91]

Türk milliyetçiliğinin bir Yahudi icadı olduğu fikri İngiliz Dışişleri'nin yazışmalarında daha sonraki tarihlerde de sürdü. 1919 yılında Dışişleri tarafından yayımlanan kitapçıklarda hâlâ Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde Yahudilerin etkilerinden bahsedilmekteydi.[92]

---

88 Bu iddianın İngiliz istihbaratıyla ilişkisini daha iyi anlamak için bkz. Öke, s. 252. İngiliz Dışişleri'nin yazışmalarında da yer alan ve doğruluğu tartışma götürür bu "iddia" Arap tarihçiliği açısından bile bir referans haline gelmiştir. Bkz. Zeine N. Zeine, *Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Gelenek Yayıncılık, çev. Emrah Akbaş, Haziran 2003, s. 84. Zeine'in milliyetçi bakış açısının eleştirisi için bkz. Yavuz Selim Karakışla, "Arap Milliyetçiliği ve Zeine. N. Zeine", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1997, Cilt. 28, sayı 167, s. 316-320.

89 Öke, s. 248-249. Öke, propaganda amaçlı yazılmış bu yazının Arnold Janus Toynbee tarafından kaleme alınmış olabileceğini ifade etmektedir.

90 Öke, s. 249.

91 Kürkçüoğlu, s. 137.

92 Aktaran Zeine, s. 82.

Hindistan'da Propaganda Savaşı

İngiltere, İTC'nin cihad çağrılarının İslam ülkelerinde ve özellikle de kendi sömürgelerinde bir yankı bulmasından çekiniyordu. Bu süreçte İngiltere açısından en kritik yer, doğal olarak, Hindistan'dı. İşin ilginç yanı Hindistan'daki İngiliz yönetimi Arap Bürosu'nun bütün yaptıklarına kuşkuyla bakıyordu. Aslında bu durumun çok basit bir nedeni vardı. Hindistan yönetimi altkıtanın hububat ihtiyacını karşılamak amacıyla İran Körfezi'ni ve Irak'ın bazı bölgelerini işgal etmeyi amaçlamış; ama Arap Bürosu'nun varlığı ve faaliyetleri bu planın rafa kaldırılmasına neden olmuştu. Bu yüzden Hindistan yönetimi kurulduğu andan itibaren Arap Bürosu'na soğuk bakmış ve bu durumu hâkimiyet alanına bir tür müdahale olarak görmüştü.

Ama her şeye rağmen Hindistan'da Arabistan'dakinden daha kalabalık bir Müslüman nüfus vardı ve bu geniş kitle İngiltere'nin Kutsal Topraklar'daki faaliyetlerini tepkiyle izliyordu. Hintli askerlerin Batı Cephesi'nde görevlendirildiği ve dolayısıyla Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin zayıfladığı bir zamanda bu tepki çok tehlikeli olabilirdi. Bu yüzden Hindistan da bu yayın furyasından payını aldı. Örneğin İngiliz Dışişleri'nde bir belgeye düşülen 30 Haziran 1916 tarihli bir derkenarda Hint Müslüman kamuoyunun Türk taraftarı eğilimlerine karşı İTC'nin anti-İslam eğilimlerinin vurgulanması gerektiği açıkça ifade ediliyordu. İngiliz raporlarında Şerif Hüseyin'in isyanının Hintli Müslümanlar arasında büyük bir hoşnutsuzluğa neden olduğu, bu durumun Afganistan'a sıçrayıp sıçramayacağının ise henüz bilinmediği ifade ediliyordu. Yine 29 Haziran 1916 tarihli bir başka raporda da benzer fikirler ifade ediliyor ve şöyle deniliyordu: "Şerif'in liderliğinde bir Arap isyanı tahmin edilmiyordu ve [o sebeple] bomba gibi bir etki yarattı. Birçok kişi, isyan bildirisinin doğruluğundan şüphe etmekte; bazıları da, isyanda İngilizlerin iştiraki olduğundan kuşkulanmaktadır... Eğer Şerif durumunu koruyamazsa, burada gösteriler vs. başlayabilir

– ki bunlar esnasında, şimdiye kadar kısmen gizli kalmış kızgınlıklar bir boşalma yolu bulabilir. Sadık ve makul Müslümanlar bile, Şerif'i tasvip etmekte duraksıyorlar ve hüküm vermek için henüz çok erken olduğunu söylüyorlar."[93]

Bütün bu raporlardan 1916 yılında İngiltere'nin meseleye bakışını anlamak mümkündür. Eşyanın tabiatına uygun bir biçimde Hindistan'a "sadık ve makul Müslümanların hüküm vermesi"ni kolaylaştıracak propaganda evrakları gönderilmeye başlandı. Nitekim İngiltere aynı tarihlerde Hint asıllı iki subayı Şerif Hüseyin ile görüşmeleri ve sonra da bu görüşme esnasında edindikleri izlenimlerle Hint Müslüman kamuoyunu etkilemeleri için görevlendirmişti. Şerif'in oğlu Abdullah, Hintli subaylarla görüşmesinde Türk Hükümeti'nin İslam'ı savunmayı bıraktığını ve inançtan koptuğunu ileri sürerek isyana meşruiyet kazandırmaya çalışıyordu. Nitekim subaylar da notlarında söz konusu görüşleri Hindistan'a döndüklerinde yayacaklarını belirtiyorlardı.[94] Öte yandan Hindistan'da görev yapan Halil Halid'in İngiltere'nin Hindistan'daki Müslümanlar arasında yürüttüğü İTC'nin mason olduğu yönündeki propaganda faaliyetine dikkat çekmesi çok manidardır.[95]

Sykes-Picot Anlaşması ve Değişimin Başlangıcı

Sykes'ın Ortadoğu'daki işleri başından aşkındı. Arap Bürosu'nun Şerif Hüseyin ile görüşmelerinden haberdar olan Fransa, İngiltere'yle Ortadoğu'nun paylaşılmasıyla ilgili bir mutabakata varmak istiyordu. 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması bu talep üzerine gerçekleşmişti. İngilizler adına Mark Sykes'ın, Fransızlar adına da François Georges-Picot'nun imzaladığı anlaşmaya göre Suriye'nin Akka'dan itibaren kuzeye doğru Beyrut

93 Kürkçüoğlu, s. 132.
94 *Age*, s. 134-135.
95 Halil Halid, *İngilizlerin Osmanlı'yı Yok Etme Siyaseti*, Ekim Yayınları, Ocak 2008, s. 80.

dahil olmak üzere bütün kıyı bölgesi, Adana ve Mersin Fransa'ya ait olacaktı. Geri kalan topraklarda bir Arap Devleti yahut Arap Devletleri Konfederasyonu kurulacaktı. Bu devletin kurulacağı alanın Akka-Kerkük çizgisinin güneyinde kalan kısmı İngiliz, kuzey kısmı ise Fransız nüfuz alanı olarak ayrılmıştı.

Anlaşmada İskenderun'un serbest liman, Filistin'in de milletlerarası bölge olacağı ifade ediliyordu. Bu durumu, Filistin'in kime ait olacağı daha belli olmadı diye yorumlamak da mümkündür.

Bu belirsizliğin nedeni aslında yeni stratejiler ve güç dengeleriydi. Savaşın uzaması ve Doğu Cephesi'nin önem kazanması İngiltere açısından Fransa ile ilişkilerde de bir gevşemeyi beraberinde getirmişti. Şerif Hüseyin ile gizli görüşmeler yapan İngiltere, Fransa'nın Suriye, Filistin ve çevresinde hak iddia etmesinden esas olarak rahatsızdı. İngiltere'nin Hindistan'a giden yolunun güvenliğini tehlikeye atacak bu iddianın Araplarla ilişkileri de zora sokacağı ortadaydı. Ama bütün bunlara rağmen İngiltere savaşın ortasında Fransa gibi en önemli müttefikiyle ters düşmeyi göze alamıyordu. Öte yandan İngilizler bölgede güçlü bir Arap devletinin kurulmasının da çıkarlarına ters düşeceğine inanıyorlardı. Kısacası mesele tam bir kördüğüm haline gelmişti.

Tam bu noktada bir kırılma yaşandı ve İngiltere Ortadoğu'ya yerleşmek amacıyla Siyonizmi kullanabileceğini düşünmeye başladı. Yahudilerin diğer etnik ve dini gruplardan farklı olarak dünya çapında örgütlendikleri ve bir komplo hazırladıkları inanışı, savaş şartlarının giderek ağırlaşmasıyla, bu sözde güçten faydalanma isteğine dönüşüyordu. Kısacası daha düne kadar antisemitik komplo teorilerini savunanlar, birdenbire Siyonizmin en önemli savunucuları haline gelmişlerdi. Listenin başında doğal olarak Fitzmaurice vardı. Meseleye bu çerçeveden bakıldığında Chaim Weizmann'ın anılarında "Deniz Kuvvetleri'nde Siyonizmin önemini anlayan kişilerden" bahsetmesi anlam

kazanmaktadır. Artık Fitzmaurice, "Siyonizme hizmet eden vizyon sahibi az sayıdaki İngilizlerden" birisi olarak gösteriliyordu.[96]

Mark Sykes anlaşmayı onaylatmak için Rusya'ya gitmeden önce, Fitzmaurice'in de görev yaptığı Deniz Kuvvetleri İstihbarat Dairesi'nin başkanı Albay William Reginald Hall ile görüştü. Fitzmaurice'in etki alanında olduğu bilinen Hall söz konusu görüşme esnasında, Fransızlarla yapılan anlaşmada Yahudilerin ihmal edildiğini söylemişti. Kafası karışan Sykes Rusya'ya gitmeden önce İçişleri Bakanı Herbert Samuel ile de görüşme gereğini hissetti.[97] Samuel uzunca bir süredir Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi gerektiğini, bu durumun İngiltere'nin çıkarlarına uygun olduğu fikrini savunuyordu. Görüşmenin gerçekten de önemli sonuçları oldu. Sykes, Samuel'in görüşlerinden etkilendi ve Rusya yolculuğu öncesinde kafasında Yahudi hâkimiyetindeki bir Filistin projesi ete kemiğe bürünmeye başladı.

Sykes, *Siyon Protokolleri*'nin anavatanı Rusya'da da benzer görüşlerle karşılaştı. Gerçekten de antisemitizm Rusya'da çok etkiliydi ve bu düşünsel iklimin de etkisiyle Ruslar Sykes'a sürekli Yahudilerin ne kadar güçlü ve örgütlü olduğunu anlatmışlardı.[98] Bu yüzden Sykes, görüşmeler esnasında Picot ve Sergey Dimitriyeviç Sazanov ile Yahudi göçü ve kolonizasyonu aracılığıyla Filistin'i uluslararası bir idare altına almayı tartışacaktı. Rus tarafı bu teklifi hemen desteklemişti. Böylelikle hem ülke içerisindeki antisemit uygulamalardan vazgeçmeyecekler hem de uluslararası Yahudiliği kazanmak için gerekli görülen ödünleri kendilerinden çok uzak bir coğrafyada vermiş olacaklardı. Geriye sadece söz konusu teklife soğuk bakan Fransızlar kalıyordu. İngilizler bu zorlu iş için Siyonistleri kullanacaklardı. Nitekim Sykes'ın yönlendirmesiyle Weizmann ve Nahum Sokolow harekete geçecek ve Fransızları, Filistin'in Yahudi idaresine

96 Berridge, *Chief Dragoman*, s. 233.
97 Fromkin, s. 160.
98 *Age*, s. 161

girmesinin herkesin çıkarına olduğuna ikna etmeyi başaracaklardı.

Filistin'in Yahudilerin idaresine verilmesi konusunda bir başka öneri de O'Bierne'den geliyordu. Fitzmaurice'den bariz bir biçimde etkilenen O'Bierne Yahudilere Filistin'de yerleşim hakkı verilmesini savunuyordu. Böylelikle ABD'deki, Doğu'daki ve dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler İngiltere'nin tarafına çekilecekti. O'Bierne'e göre bu konuda sorun çıkarsa Fitzmaurice'e danışılabilirdi.[99] Fitzmaurice de 1916 yılında Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu başka bir teklifte Yahudilere Filistin konusunda ödün verildiği takdirde, onların Jön Türklere verdiği desteği geri çekmelerinin sağlanabileceğini ileri sürüyordu. Böylelikle Türk hükümeti düşecek ve İngiltere savaşta büyük bir avantaj elde edecekti.[100] Yine Fitzmaurice'in 18 Eylül 1917 tarihinde görüştüğü William Yale'e Arapları kaybetme pahasına Yahudilere Filistin'de bir şans verilmesi gerektiğini söylediği bilinmektedir.[101]

Görüldüğü gibi, Ortadoğu'yu ele geçirmeyi ve burada kendine bağlı bir manda hükümeti kurmayı planlayan İngiltere'nin Dışişleri Bakanlığı kadrolarında uluslararası Yahudiliği kazanma fikri giderek ağırlık kazanmaya başlamıştı. Fitzmaurice ve Sykes'ın da dahil olduğu bir çekirdek kadro sistemli bir biçimde savaşı kazanmak için uluslararası Yahudiliği ikna etmek gerektiği fikrini savunuyordu.

Fitzmaurice, Siyonistlerin siyasal programı hakkında Moses Gaster'dan bilgi almış ve bunları kendi antisemitik dünya görüşüne uygun bir biçimde yorumlamıştı. Sykes da 1916 Nisanı'nda Rusya'dan Londra'ya döndüğünde Gaster ile tanışacaktı. Fitzmaurice ayrıca 30 Ekim 1916 tarihinde Londra'ya gizli bir ziyarette bulunan Aaron Aaronsohn'la yaptığı görüşmede Sykes'a eşlik etmişti. Sykes'ın Siyonizme sempati duyması sürecinde çok

99 Berridge, s. 234.
100 Fromkin, s. 162.
101 Friedman, *The Question of Palestine*, s. 54.

önemli bir rol oynadığına inanılan Aaronsohn Filistinli Yahudiler arasında en önemli isimdi ve İngilizler için çok değerli bir istihbarat kaynağıydı.[102] Sykes ayrıca 1917 yılının başında Chaim Weizmann ile de tanışmıştı.

İngiliz Dışişleri yavaş yavaş kendi yarattığı puta tapmaya başlamış ve uluslararası Yahudiliğin gücüne giderek daha fazla inanır hale gelmişti. Bu etkinin ilk sonucu ABD konusundaki politikalarda ortaya çıktı. ABD bir an önce Almanya'ya karşı savaşa girmeliydi ve bu zor işi sadece uluslararası Yahudilik başarabilirdi. Bu süreç içerisinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na dünya Yahudiliğinin gücü ve etkisi hakkında birçok rapor geliyordu. Söz konusu raporlar daha çok ABD'de finans ve siyaset alanında faaliyet gösteren Yahudiler hakkındaydı. Örneğin Wisconsin Üniversitesi'nden bir profesörün raporuna göre Yahudiler Fransız ve İngiliz taraftarı ama Rus karşıtıydı. Profesör bu yüzden ABD'deki Yahudilerin desteğinin alınması gerektiğini söylüyordu.[103] Bu raporları okuyan Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Cecil'in "Yahudilerin uluslararası gücünün kolay kolay abartılabileceğini düşünmüyorum" demesi ve raporların doğruluğuna peşinen inanması, İngiliz Dışişleri'ndeki hâkim olan zihin yapısını göstermesi açısından anlamlıdır.[104]

Ekim Devrimi ve Balfour Deklarasyonu

1917 yılında Rusya'da Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle mesele daha da karışık bir biçim aldı. O zamana kadar sürekli olarak ABD'de yaşayan Yahudi finansçıların Almanya'yı desteklediğinden bahsedilmişti. Bolşevik Devrimi'nden sonra ortalıkta yeni bir hayalet dolaşmaya başladı. Bu kez de Yahudi Bolşeviklerin Almanya ile barış imzalayıp İngiltere'yi zor durumda bırakacak-

102 *Age*, s. 122.
103 Schneer, s.155.
104 *Age*, s. 168.

larından korkuluyordu. Diplomatların Rusya'daki Yahudi gücüyle ilgili korkuları gazeteler tarafından da besleniyordu. Aynı zamanda ajan olan Robert Wilton, Petrograd'dan *The Times*'a yazdığı makalede öğrencilerin üniversitedeki hareketlerinden Yahudileri sorumlu tutuyordu. Söz konusu dönemde Odessa'dan gelen bir rapor hâkim olan düşünceyi özetlemekteydi. "Herkes Yahudilerin İngiltere'ye karşı işbirliği içinde oldukları hususunda hemfikir. Hepsi genç olan Yahudi ajitatörler kasaba ve köylerde Almanya taraftarı toplantılar düzenliyorlar."[105] İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda genel kanı, Bolşeviklerin "Yahudilerin ve Alman Genelkurmayı'nın müstahdemleri oldukları" yönündeydi.[106] Bu dönemde Fitzmaurice'in Rusya'ya atanması ciddi ciddi düşünülüyordu.[107]

O arada Fitzmaurice de boş durmadı ve Sykes'ı Siyonistler ile Papalık arasında bir görüşme ayarlaması için teşvik etti. Bu teşvikin sonunda Mayıs 1917'de Dünya Siyonist Örgütü'nün önde gelen yöneticilerinden Nahum Sokolow Roma'ya gidecek ve ardından Papa XV. Benediktus ile görüşecekti.[108]

Savaş Kabinesi sekreter yardımcılarından Leo Amery aynı tarihlerde hazırladığı bir raporda, Almanya'nın Ortadoğu'da İngiltere'ye yönelik bir tehdit olduğunu ileri sürdükten sonra, "Filistin'de Alman kontrolünün Britanya İmparatorluğu için en büyük tehlike olduğunu" ifade ediyordu.[109] Amery, Filistin'de Alman-Türk baskısına karşı direnebilecek yegâne kuvvetin Yahudiler olduğunu söylüyordu. Ona göre savaştan sonra dünya Yahudilerinin çıkarlarının Almanya'nın yanında olması çok büyük bir kayıp olurdu.[110]

---

105 Mark Levene, "A Case of Mistaken Identity", *English Historical Review*, January 1992, s. 70.
106 Fromkin, s. 219.
107 Berridge, s. 230.
108 Schneer, s. 216-217.
109 Fromkin, s. 241.
110 *Age*, s. 253.

Bu süreç içinde Sykes'ın ve Fitzmaurice'in saplantılı fikirleri giderek daha fazla itibar kazanmaya başlamıştı.[111] Buna göre, devrimin asıl failleri olduğu zannedilen Yahudiler, Filistin ile ilgili çeşitli ödünlerle kazanıldığı takdirde, Rusya'nın İngiltere'nin yanında savaşa devam etmesi sağlanabilirdi. Lloyd George bu konuda şunları söylüyordu: "(Rus Yahudileri) Rusya'da pasifist Alman propagandacılarına dönüştüler. 1917 geldiğinde Rus Yahudileri Rus toplumunu itilaftan kopartmaya çalışıyorlardı... İngiltere'nin Filistin'deki Siyonist düşünceyi desteklemesinin... Rus Yahudileri İtilaf Devletleri'ne çekeceğine inanılıyordu."[112]

Söz konusu hava o kadar güçlüydü ki *The Times* gazetesi 26 Ekim 1917 tarihli sayısında "Devlet adamlarımız dünya Yahudiliğinin içten sempatilerinin kazanılmasının İtilaf Devletleri için ne kadar değerli olacağını göremiyorlar mı?" diye soruluyordu.[113] Oysa aynı dönemde Petrograd'daki İngiliz Büyükelçisi Londra'ya gönderdiği raporlarda, Siyonistlerin Rusya'daki iktidar mücadelesini etkileyemeyeceğini açıkça ifade ediyordu. Ama Dışişleri Bakanlığı, aslında kendi mensupları tarafından ortaya atılan antisemitik komplo teorilerinden etkilenerek, Yahudilerin Rusya'yı İtilaf Devletleri'nin safında savaşta tutabileceğine inanmaya devam etti.[114]

Bu dönemde Fitzmaurice ve Sykes savaşın gidişatını etkileyecek bir başka girişimde daha bulundular. İkili 1917'nin ikinci yarısında Siyonistlerle birlikte İngilizler ve Türkler arasında ayrı bir barış anlaşması imzalanmasına engel olmak için faaliyet yürüttüler. Bahsi geçen dönemde ABD eski İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau ile İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndan bazı

111 İşin tuhaf tarafı Fitzmaurice ve Sykes, Balfour Deklarasyonu'nun hazırlanmasındaki rolleri ve gayretleri yüzünden İkinci Dünya Savaşı öncesinde Nazilerin propaganda amacıyla yayımladıkları kitaplarda "Yahudilerin emrinde olmakla" suçlanıyorlardı. Peter Aldag, *Juden beherschen England*, Nordland Verlag, Berlin, 1939, s. 239.

112 Mark Levene, "A Case of Mistaken Identity", s. 70.

113 Fromkin, s. 257.

114 *Age*, s. 256.

yetkililer Osmanlı Devleti ile ayrı barış anlaşması yapmak istiyorlardı.[115] Fitzmaurice ve Sykes böylesi bir anlaşmanın İngiltere'nin Filistin'de hamilik yapmasını engelleyeceğini düşünüyorlardı ve böyle bir anlaşmanın gerçekleşmemesi için ellerinden geleni yaptılar.

Bu koşullar altında 2 Kasım 1917 tarihinde Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Lord Rotschild'e ünlü "Balfour Deklarasyonu"nu göndererek İngiltere'nin Siyonizme verdiği desteği açıkladı. Elisabeth Monroe'nun tabiriyle, Yahudiler hakkında yanlış bilgilendirme ve yanlış algıdan kaynaklanan Balfour Deklarasyonu "İmparatorluğun en büyük hatalarından biri" olarak tarihe geçmişti.[116]

Sykes ise Balfour Deklarasyonu sonrasında gelen istihbarat raporlarını okurken hâlâ Jön Türk hareketinin beynini oluşturan Dönmelerin ve Yahudilerin İttihat ve Terakki Hükümeti'ni terk etmeleri durumunda Ortadoğu'da değişikliklerin yaşanacağını ve bundan sonra Yahudilerin emellerinin kilidinin İtilaf Devletleri'nde olduğunu söylüyordu.[117]

115 *Age*, s. 273.
116 Mark Levene, "A Case of Mistaken Identity", s. 77-78.
117 Öke, s. 254.

IV.
Tarihi Gerçekler ve Komplo Teorileri

Peki, Lowther'in ve Fitzmaurice'in sürekli dillerine doladıkları "Yahudilerin, Dönmelerin ve masonların iktidarı gasp ettikleri" iddiası tarihsel açıdan ne kadar doğruydu? İkinci Meşrutiyet'in ilanında ve İTC içerisinde bu unsurların durumu neydi? Siyonistlerin Almanya, İngiltere ve Osmanlı Devleti'ndeki etkileri ne kadardı? Lowther ve Fitzmaurice'in tezlerinin günümüze kadar süren etkilerine geçmeden önce bu soruları yanıtlamaya çalışmak gerekiyor.

İttihatçılar ve Yahudiler

Feroz Ahmad, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği tarafından çıkarılan, İTC'yi Yahudilerin kontrol ettiğine ilişkin iddiaların iki nedeni olduğunu ifade eder. Birincisi Avrupa'daki antisemitik komplo teorileridir. İkincisiyse Türkler gibi Batılı olmayan halkların modern hükümetler kurma ve yönetme kapasitesine sahip olmadıklarına ve bunun ardında Avrupalı bir el aramanın gerektiğine dair önyargıdır.[1]

Peki, bütün bu iddiaların gerçekle bir ilişkisi var mıydı? Burada öncelikle Jön Türkler ile Yahudiler arasında özel bir ilişki olup olmadığı sorusuna cevap vererek başlamak gerekiyor. 1908 esnasında ve sonrasında Jön Türklerin Yahudilerle özel değil ama sıcak ilişkileri olduğu doğrudur. Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne ve bu devletin bekasını sağlamaya çalışan Jön Türklere bakışı,

1 Ahmad, "The Special Relationship", s. 220.

diğer etnik grupların, özellikle de Hıristiyanların bakışından daha farklıdır. Ama gizli ve anlaşılmaz bir nedeni olmayan bu durum Lowther'in ve Fitzmaurice'in iddialarını kanıtlamamaktadır. Örneğin o dönemde İstanbul'da yaşayan İngilizler arasında belki de Osmanlı Devleti'ni ve kültürünü en iyi tanıyan kişi olan Edwin Pears, Lowther ve Fitzmaurice'den farklı bir tablo çizmektedir. Pears'a göre İstanbul'da Yahudi karşıtlığı sadece eğitimsiz kesimler arasında yaygındır ve bu kesimlerin İTC'ye yönelik "ateist, Yahudi" ithamlarının gerçekle bir ilgisi bulunmamaktadır.[2]

19. Yüzyıla Kadar Osmanlı Yahudilerinin Durumu

İTC ile Yahudiler arasındaki ilişkilerin gelişme sürecini daha iyi anlamak için öncelikle Yahudilerin 1908 öncesindeki durumuna, konumuz çerçevesinde kısaca bakmak gerekiyor. Burada 19. yüzyılın ortalarına doğru Yahudilerin devleti oluşturan diğer gayrimüslim topluluklara karşı bir denge unsuru olarak görülmeye başlandığı olgusu göz ardı edilmemelidir. Osmanlı sınırları içindeki her yere dağılmış durumdaki Yahudiler, Ermenilerin ve Rumların aksine, belli bölgelerde nüfusun çoğunluğunu oluşturmuyordu. Bu yüzden ayrılıkçı bir hareketin peşine takılmalarına kimse ihtimal vermiyordu. Üstelik Hıristiyan toplulukların Avrupalı büyük devletlerle düzenli ilişkileri varken, Yahudilerin bu türden ilişkileri son derece kısıtlıydı. Bu durum doğal olarak sarayın dikkatini çekti ve hahambaşılık kurumu yeniden düzenlenerek Yahudilerin gayrimüslimler arasındaki pozisyonları düzeltilmeye çalışıldı.[3]

Hahambaşılık kurumu daha önce de mevcuttu. Ama 22 Şubat 1835 tarihinde *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanan bir kararla

2 Pears, s. 258-259.

3 *The Sephardim in the Ottoman Empire*, Darwin Press, by Avigdor Levy, Princeton, New Jersey, 1992, s. 105.

İstanbul hahambaşısının rolü diğer yerel hahambaşılarından üstün tutulmaya başlandı. Böylelikle Yahudilerin, tıpkı Ermeniler ve Rumlar gibi, merkezi bir biçimde örgütlenmesi ve sarayın doğrudan muhatabı olması amaçlanıyordu. Kısacası Yahudiler Ermeniler ve Rumlarla eşit bir seviyeye getirilmek isteniyordu. Ama sürecin işlemesi o kadar kolay olmadı. Yeni hahambaşılık müessesesi Yahudi toplumu tarafından şüphe ve isteksizlikle karşılandı. Bunda en önemli etkenlerden birisi de Yahudiliğin Hıristiyanlıktaki gibi hiyerarşik bir yapıya sahip olmamasıydı. 1864 yılında kabul edilen "Hahamhane Nizamnamesi" ile bu tartışmalara bir son verilmek istendi. Tanzimat'la birlikte başlayan bu sürecin en önemli sonucu Yahudiler arasındaki dini önderliğin gücünü kısıtlamak oldu. Ama merkezi bir hahambaşılığı örgütlemek ancak İkinci Meşrutiyet'ten sonra gerçekleşebilecekti.

Sarayın Yahudilere yönelik ilgisinin başka nedenleri de vardı. Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketlerin güç kazanmasından çekinen Yahudiler tercihlerini hep Osmanlı Devleti'nin devamı yönünde kullanmışlardı. Örneğin Yahudiler, Hıristiyanlardan farklı olarak "bedel-i askeriye" ödemek yerine askere gitmeyi tercih ediyorlardı.[4] Balkan Savaşları'nda Bulgar Ordusu Edirne'ye ve Yunan Ordusu Selanik'e girerken, bu şehirlerdeki Yahudi cemaati savunmaya katılmıştı.

Yahudiler Osmanlı'dan boşalan yeri alacak olan Hıristiyan milliyetçi önderliklerden ve onların Yahudi düşmanlığından o kadar çekiniyorlardı ki Kırım Savaşı'ndan ve 1912 Balkan Savaşı'ndan sonra, kaybedilen topraklardan Müslümanlarla birlikte ayrılmayı tercih etmişlerdi.[5] Zaman içerisinde bu çekincelerinin boşuna olmadığını gösterecek birçok acılı örnek yaşanacaktı.

1908 Devrimi öncesinde Yahudilerin bu tercihi basında da

4 Ahmad, "The Special Relationship", s. 225-226.

5 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Nisan 2004, İkinci Baskı, s. 304.

işleniyordu. 1903 yılında *Türk Yurdu* dergisinde çıkan "İcmâl-i siyasi: Türkler-Yahudiler" başlıklı makalede Yahudilerin çektiği sıkıntılardan, Hıristiyanların kötü davranışlarından bahsedilmekte ve sadakatlerinden dolayı Yahudiler övülmekteydi. Makaleye göre çokuluslu bir imparatorlukta yaşamak Yunanistan ya da Bulgaristan gibi bir ulusal devlette yaşamaktan daha iyiydi. 1905 yılında Abdullah Cevdet *İçtihad*'da Bulgaristan'daki Türklerin ve Hindistan'daki Müslümanların durumuyla Rusya'daki Yahudilerin durumlarını kıyaslıyordu.[6]

Bu dönemde Yahudilerin durumunda köklü değişiklikler olmasının bir başka nedeni de Alliance Israélite Universelle (AIU)'in (Evrensel Yahudi Alyansı) başlattığı eğitim atağıydı. 1860 yılında Paris'te kurulan Alyans köktendinci Yahudiliğe karşı modernizmi temsil etmekteydi. Gerçekten de Alyans sayesinde Osmanlı Yahudileri arasında modern eğitimle teçhizatlanmış bir orta sınıf gelişecekti. Aslında Fransa kökenli Alyans dışında, Avrupa'daki farklı Yahudi örgütleri de Doğu'daki dindaşlarının hayat seviyelerini bağış kampanyaları ve çağdaş bir eğitimle iyileştirmek için uğraşıyordu. Bunlar arasında 1871 yılında Londra'da kurulan Anglo-Jewish Association (İngiliz-Yahudi Derneği), 1873 yılında Viyana'da kurulan Israelitische Allianz (İsrail Birliği) ve 1901 yılında da Berlin'de kurulan Hilfsverein der Deutschen Juden'ı (Alman Yahudileri Yardım Birliği) saymak gerekir. Görüldüğü üzere söz konusu dönemde Batı'daki bütün büyük devletlerin başkentlerinde Ortadoğu'daki Yahudilerle ilgilenen örgütler kurulmuştur. Ama bu derneklerin hiçbirisi Siyonizme karşı çıkan Alyans kadar etkili değildi. Büyük devletlerin Yahudilere olan ilgisini de gösteren bu durumun 1908'e giden süreçte önemli sonuçları olacaktı.

Türkler ve Yahudiler arasında bir başka ittifak konusuysa kapitülasyonların kalkmasıydı. Hıristiyan topluluklar kapitülasyonların kalkmasına kesin bir biçimde karşıydı. Bu durum onlar

6 Aktaran Hanioğlu, "Jews in the Young Turk Movement", s. 523-524.

açısından h ekonomik zenginlikleri hem de büyük devletlerin himayesini devam ettirebilmeleri için önemliydi. Yahudiler ise ekonomik açıdan bir eşitsizliğe neden olan bu duruma karşıydı. Nitekim 1914 Eylülü'nde kapitülasyonların kaldırılması Türkler ve Yahudiler arasında sevinçle karşılanmıştı.[7]

Görüldüğü gibi İTC'nin Yahudilere "imtiyazlı" davrandığını söyleyen komplo teorisyenlerinin iddialarının aksine, Osmanlı Devleti'ni yönetenlerin Yahudi toplumuyla kurduğu iyi ilişkilerin tarihi 1908 Devrimi'nin çok öncesine dayanıyordu.

1908 Devrimi ve Yahudiler

Jön Türk Devrimi Yahudi toplumu arasında gerçekten de büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Yahudiler meşrutiyetin kendileri açısından daha iyi bir geleceği müjdelediğine inanıyorlardı. Ama buna benzer düşünceler devlet içerisinde yaşayan diğer gayrimüslim topluluklarda da mevcuttu. Öte yandan İttihatçılar, Hıristiyan azınlıklar gibi ayrılıkçı olmadıklarını düşündükleri Yahudilerin maddi imkânları ve becerileriyle ülke kalkınmasına fayda sağlayacağına inanıyorlardı.

1908'e kadar Jön Türklerin içinde Osmanlı Devleti'ndeki bütün etnik grupların temsilcileri bulunuyordu. 1902 yılında Paris'te toplanan ilk Jön Türk kongresine, Slavlar dışında, bütün grupların temsilcileri katılmıştı. Ama bu durum bir süre sonra değişecekti. İlk olarak etnik grupların temsilcileri ayrılıkçı akımları desteklemeye başlamıştı. Bu akımların başarı kazanması ve devletin dağılmaya başlaması İTC'nin milliyetçi politikalara yönelmesine neden oldu. Bu süreçte Yahudiler nüfusça kendilerinden çok daha kalabalık diğer grupların aksine ulusal bir program etrafında birleşmeyerek İTC'de yer almaya ve destek vermeye devam ettiler. Bu durum Jön Türk Devrimi'nin, komplo teorisyenleri tarafından "Yahudi komplosu" olarak sunulmaya baş-

7 Ahmad, "The Special Relationship", s. 224.

lanması için yeterliydi. Söz konusu sunumda İngiliz basınının ve İTC muhaliflerinin rollerinden özellikle bahsetmek gerekir.[8]

İTC'nin Yahudilerle özel ilişkileri olduğunu ima eden çevreler, bu iddialarını kanıtlamak için sıklıkla cemiyetin içindeki ve etrafındaki Yahudilerden bahsetmektedir. Bu Yahudiler arasında belki de en önemli isim Emanuel Carasso'dur. Selanik'teki Macedonia Risorta locasının yöneticisi olan Carasso, 1908 öncesinde İTC'nin gizlice toplanmasında ve örgütlenmesinde önemli görevler yapmıştı. Bir diğer önemli isim Nesim Russo ise İTC'ye Selanik'te katılmıştı. Makedonya'da Hüseyin Hilmi Paşa'nın yanında hizmet etmiş, maliye bakanlığı döneminde Cavid Bey'le çalışmıştı. 1908 öncesinde Selanik'te İTC'yi destekleyen Nissim Mazliyah da mecliste İzmir'i temsil etmişti. Yine bunların dışında 31 Mart Vakası'ndan sonra Hareket Ordusu'na katılan Samuel İsrael de, ki cumhuriyetle birlikte İzisel soyadını alacaktır, İTC içinde yer almış Yahudilerdendi.[9] Bunların dışında ikinci Jön Türk kongresine davet edilen Avram Galante, Munis Tekinalp ismini kullanan Moiz Kohen, meclise Bağdat'tan giren Hezekiel Sason, Paris'te yayımlanan *Mechveret Supplément Français*'de yazan Albert Fua gibi isimlerden de bahsetmek mümkündür.

İkinci Meşrutiyet'in hemen ardından, 1909 yılında hahambaşı seçilen Hayim Nahum Efendi'nin Jön Türklerle iyi ilişkileri de İngiliz Büyükelçiliği ve onlardan etkilenen İTC muhalifleri tarafından bir "Yahudi-Siyonist komplosu"nun kanıtı sayılmıştı. Nahum, Alyans'ın desteğiyle Paris'teki Haham Okulu'na devam ettiği günlerde Jön Türklerle ilişkiye girmişti. Nahum'un atanmasıyla 1864 yılında yayımlanan Hahambaşı Nizamnamesi

8 Hanioğlu, agm, s. 519-521. Hanioğlu bu konuda *The Morning Post* gazetesinin 7 Ekim 1911 tarihli nüshasını örnek olarak göstermektedir. Gerçekten de söz konusu gazetenin komplo teorilerinin İngiltere'deki gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca, aşağıda da gösterilmeye çalışılacağı gibi, bu gazeteyi çıkaran çevreler ile Fitzmaurice'in dolaylı ilişkileri bulunmaktadır.

9 Hareket Ordusu'ndaki Yahudiler için ayrıca bkz. Rıfat Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 53-81.

tam anlamıyla uygulanmaya başlanmış ve Yahudiler de tıpkı Ermeniler ve Rumlar gibi merkezi bir idareye kavuşmuştu. Nitekim Nahum'un tayin beratında "Başkent ve çevresindeki bütün Yahudiler ile Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan Yahudilerin baş rabbi"si olarak atandığı belirtilmiş; yeni dönemde bütün hahamlardan ve cemaat başkanlarından Nahum'un sözünden çıkmamaları istenmişti.[10] Nahum'un İTC ile ilişkileri zaman içerisinde komplo teorisyenleri açısından çok verimli bir kaynak haline geldi. Nahum bir dönem gerçekten de Siyonistlere yaklaşmış ama sonradan İTC'nin Siyonistlere soğuk bakmaya başladığını fark ederek bu akımla arasına mesafe koymayı tercih etmişti. Nitekim komplo teorisyenleri tarafından Siyonist olmakla eleştirilen Nahum'a en büyük muhalefet Siyonistlerden gelmişti. Siyonistler Alyans taraftarı olan Nahum'un hahambaşılığına karşı çıkmışlar ve bunun için Hilfsverein der Deutschen Juden taraftarlarıyla ve Nahum'un ilerici uygulamalarından rahatsız olan muhafazakâr Yahudi çevrelerle ittifak yapmışlardı. İşin tuhaf tarafı İTC muhaliflerini Siyonist bir komplonun varlığına inandıran İngiliz Büyükelçiliği bu kez de Nahum'un yerine Sykes ile Fitzmaurice'in yakından tanıdığı bir Siyonistin, İngiliz Yahudi Cemaati'nin eski Hahambaşısı Moses Gaster'in, atanması için çaba göstermiştir.[11] Büyükelçiliğin 1920 yılında hazırladığı raporda Siyonizm karşıtı olan Nahum'un çekilmeye zorlandığı ve Siyonistlerin Yahudilerin İstanbul'daki temsilci heyetini baştan aşağı değiştirdikleri söyleniyordu.[12]

---

10 Ali Güler, "Son Osmanlı Hahambaşısı Hayim Nahum Efendi ile ilgili bazı arşiv belgeleri ışığında Türk-Yahudi ilişkileri", *Turkish-Jewish Encounters Studies on Turkish-Jewish Relations through the Ages*, der: Mehmet Tütüncü, 2001 Haarlem Hollanda, s. 183-223.

11 agm, s. 211.

12 İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920, der. Ali Satan, çev. Burak Özsöz, İkinci Baskı, Aralık 2010, s. 133.

İttihatçıların Siyonizme Bakış Açısı

1908 Öncesi Siyonizme Bakış

Yukarıda da gösterilmeye çalışıldığı gibi İttihatçıların Siyonistler tarafından yönetildiği tezini İngilizler ortaya atmıştı. Buna göre II. Abdülhamid Theodor Herzl'in Filistin'de toprak talebini reddetmişti. Bunun üzerine Yahudiler (ve Dönmeler) İTC adı altında padişahı tahttan indirmiş ve Filistin'i Yahudilerin ele geçirmesini sağlamışlardı. Söz konusu iddianın gerçekle ilişkisini daha iyi anlamak için öncelikle Siyonistlerin 1908 öncesinde Osmanlı coğrafyası içindeki faaliyetlerine bir göz atmak gerekmektedir.

Siyonizmin kurucusu Theodor Herzl'in 1896-1902 yılları arasında İstanbul'a tam beş kez geldiği biliniyor. Herzl bu gelişlerinde iktidarda bulunan II. Abdülhamid'e Filistin'de özerklik karşılığında Osmanlı Devleti'nin borçlarını tasfiye etmeyi teklif etmişti. II. Abdülhamid ise özerklik teklifine yanaşmamakla birlikte, köprüleri atmamış ve mali konularda Siyonistlerle anlaşmak istediğini belli etmişti. Rusya'dan ve diğer ülkelerden göçen Yahudileri kabul edeceğini ve bunların Filistin dışındaki bölgelere yerleşmesine izin vereceğini belirten Abdülhamid'in Herzl'i Siyonistlerin lideri olarak değil de Yahudi banka ve bankerlerle ilişki kurmasını sağlayacak bir arabulucu olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Öte yandan II. Abdülhamid Filistin'e Yahudi göçüne de karşı çıkıyordu. Bu karşı çıkış çerçevesinde 1882 yılında hac görevi dışında Filistin'e girmek isteyen yabancı Yahudilere izin verilmeyeceği ilan edilmişti. Zaman içerisinde Yahudi göçmenlerin Filistin'e kaçak yollarla gelmeye devam ettiği görüldüğü için, yasaklar daha da sertleşti. 1890'ların sonuna doğru Doğu Avrupa'da Yahudilere yönelik baskıların artması göç sürecini hızlandırmıştı. Gelişmeler üzerine 1898 Ağustosu'nda Filistin'in, nereden gelirse gelsin, bütün Yahudilere kapalı olduğu ilan edildi. 21 Kasım 1900 tarihinde "İbrani Misafirler İçin Mukaddes Topraklara Duhûliye Şartları"

açıklandı. Buna göre Filistin'i ziyaret eden her Yahudi pasaportunu ya da üzerinde kim olduğu ve nereden geldiği yazılı olan bir tezkereyi pasaport memuruna teslim edecek, bunun karşılığındaysa kendisine geçici bir ziyaret ve oturma tezkeresi verilecekti. Yahudilerin ancak bir aylık bir süre için Filistin'de kalmalarını sağlayan bu tezkereye, renginden dolayı, "kırmızı tezkere" deniyordu.

Peki, Abdülhamid yönetiminin Siyonizme bakışı gerçekten de komplo teorisyenlerinin iddia ettiği gibi, Jön Türklerin bakışından farklı mıydı? Tarihsel olgular böyle olmadığını gösteriyor. Örneğin Herzl'in ölümünden sonra Dünya Siyonist Örgütü'nün başına geçen David Wolffsohn'un 1907 yılında İstanbul'a gelişinin ardından yaşananlar farklı bir duruma işaret etmektedir. Wolffsohn'un teklifleri kabul edilmemesine rağmen, Babıâli bir iyi niyet göstergesi olarak Anglo-Palestine Company'nin İstanbul'da Anglo-Levantine Bankası'nı kurmasına izin vermişti. Bu bankanın başına Dr. Victor Jacobson ve Richard Lichtheim gibi Siyonist liderler yönetici olarak getirilecekti. Bu süreç 1908'in hemen öncesinde Babıâli'nin Siyonizmi önemli bir tehlike olarak görmediğini kanıtlamaktadır.

Yine aynı dönemde yayımlanan ve yarı resmi bir karakter taşıyan *Tercüman-ı Hakikat*'in yayın çizgisinden de bunları anlamamız mümkündür. *Tercüman-ı Hakikat*'te Osmanlı topraklarını ilgilendirmediği sürece Yahudilere yönelik baskılar kınanmış ve Türklerle Yahudiler arasında tarih boyunca süren iyi ilişkilerden bahsedilmişti. Ancak Siyonizmin Filistin konusundaki talepleri karşısında hemen bir tavır değişikliğine gidilmiş ve Osmanlılık içinde bütünleşme ve bunun için Türkçe öğrenmenin gereği gibi konuların üzerinde durulmaya başlanmıştı.[13]

Bu dönemde Siyonistlerle Jön Türkler arasında bir ilişki bulunmamaktaydı. Jön Türklerin arasında sadece Abdullah Cevdet'in Herzl ile görüştüğü bilinmektedir. 1902'de Herzl ile

13 Orhan Koloğlu, "Ahmet Midhat ve Tercüman-ı Hakikat'te Yahudi Sorunu", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 13, 1993, s. 21.

görüşen Abdullah Cevdet, Siyonist lidere birtakım tavsiyelerde bulunmuştu.[14] Ama bu, açıkçası çok da bağlayıcı olmayan, tek örnek dışında hiçbir ilişki kurulmamıştı.

1908 Sonrası Siyonizme Bakış

Siyonistler 1908 sonrasında Jön Türklerin iktidara gelmesiyle oluşan siyasal değişiklikten faydalanmayı ummuşlardı. 1908 yılının sonbaharında Anglo-Levantine Bankacılık Şirketi'nin başına Jacobson getirilmişti. Jacobson'un asıl amacı hükümetle ilişki kurmak ve Siyonizm davasının gelişmesini sağlamaktı. Max Nordau, bu konuda "Eğer Herzl yaşasaydı, (Hürriyetin ilanı için) 'Bu benim beratım!' derdi" demişti. Wolffsohn ise daha tedbirli davranmayı tercih ederek, Jacobson'dan İstanbul'daki politik çekişmelerden uzak durmasını ve Siyonistlerin amaçlarının Osmanlı Devleti'nin yararına olduğu tezini işlemeye devam etmesini istemişti. Jacobson bu amaçla bütün Yahudi gazetelerini ya satın aldı ya da parayla desteklemeye başladı. Bunlar arasında Fransızca yayın yapan *L'Aurore*, Ladino dilinde yayın yapan *El Judio* ve İbranice yayın yapan *ha-mevaser* vardı. Jacobson ayrıca Siyonizmi desteklemesi için başında Celal Nuri'nin bulunduğu, eski adı *Courier d'Orient* olan, *Le Jeune Turc*'e de mali yardımlarda bulunuyordu. Nitekim Sir Gerard Lowther, Londra'ya gönderdiği raporlara ek olarak *Le Jeune Turc*'ün bir nüshasını da yollamıştı.[15] Jacobson, *Le Jeune Turc*'un yazarlarından Ahmed Agayeff ve Esad Bey'in "Siyon dostu" olduğuna inanıyordu. Oysa halefi Richard Lichtheim bunların sadece İngilizlere karşı olduklarını ve amaçlarının ayaklanan gayrimüslim Osmanlı topluluklarına karşı Yahudilerin desteğini almak olduğunu ifade etmekteydi.[16] Gelişmeler Lichtheim'ı haklı çıkaracaktı.

14 Öke, s. 125.

15 Isaiah Friedman, *German, Turkey and Zionism*, s. 150.

16 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Nisan 2004, İkinci Baskı, s. 309.

1908'in hemen sonrasındaki dönemde Siyonizm Jön Türkler arasında hoşgörüyle değilse bile tepkisizlikle karşılanmıştı. Bunun nedeni bir tür seküler milliyetçilik olan Siyonizmin silahlı mücadele yürüten Bulgar, Ermeni milliyetçiliklerinden farklı algılanmasıydı. Hatta yer yer Hıristiyan Batı'ya karşı bir tür direniş gibi algılanmakta ve bu yüzden sempati bile toplamaktaydı.[17]

Bu durumun farkında olan Siyonistler hemen faaliyete girişmişlerdi. Söz konusu faaliyetleri iki kısma ayırmak mümkündür. Birinci olarak bu elverişli ortamdan faydalanarak Osmanlı coğrafyasında Siyonizm fikrini yaymak istiyorlardı. Buradan Siyonizmin, İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yahudiler arasında hiç de söylenildiği kadar etkili olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Bu dönemde Osmanlı Yahudileri arasında Alyans'ın fikirlerinin etkili olduğu bilinmektedir.

Bu durumu değiştirmek isteyen Jacobson ve yardımcısı Vladimir Jabotinsky'ye çok iş düşüyordu. İkili öncelikle büyük bir Yahudi nüfusa sahip Selanik üzerine yoğunlaşmıştı. Selanik Hahambaşısı Yakup Meir, bir Yahudi gazetesi olan *L'Epoca*'nın yazı işleri müdürü Saada Levi ve Selanik Belediye Başkanı Josef Naor kısa sürede Siyonist oldular. Ama asıl büyük kazanç bu esnada Emanuel Carasso'yu ve ardından da Nesim Russo ile Nesim Mazliyah'ı etkilemeleriydi.

Siyonistler daha sonra İstanbul'da da örgütlenmeye başladılar ve burası zaman içerisinde Siyonist hareketin merkezi haline geldi. Bu çabaların belli ölçülerde etkili olduğu bilinmektedir. 1911'de İstanbul'daki gençlerin yüzde 90'ı Siyonist olmuş; 1913 ve 1914 seçimlerinde cemaatin idare meclisi olan Meclis-i Cismani'nin çoğunluğu Siyonistlerin eline geçmişti.[18] Ama bütün bunlara rağmen Siyonizmin Osmanlı Yahudileri arasında çok etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim 1931

17 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Nisan 2004, İkinci Baskı, s. 305.

18 Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması "Alliance" Okulları 1860-1925*, çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Haziran 1997, Ankara, s. 193.

yılına kadar Osmanlı Devleti'nden Filistin'e giden Yahudilerin sayısı, dünyanın diğer bölgelerinden gelenlere oranla, çok azdır. Osmanlı sınırları içerisindeki toplulukların ulusal bilince erdiği bu dönemde Yahudilerin Siyonizme yönelişini bir tür ulusal kimlik arayışı olarak değerlendirmek mümkündür.[19]

Jacobson ikinci olarak İTC içerisinde destek bulmaya ve Abdülhamid döneminin, Yahudi göçmenlerin Filistin'e yerleşmesini engellemese bile zorlaştıran uygulamalarını kaldırtmaya çalıştı; bu amaçla Ahmet Rıza, Enver Paşa, Talât Paşa ve Nazım Bey gibi İTC'nin önde gelen isimleriyle görüştü.[20] Ahmet Rıza, meclis başkanlığına seçilmesini tebrik etmek için kendisiyle görüşmeye gelen ve o dönemde Siyonistlerle arası iyi olan Hayim Nahum'a Yahudilerin fen, ticaret gibi alanlarda birinci olduklarını ve kendilerine yardım etmeleri halinde memleketin her yerine istedikleri gibi yerleşebileceklerini söylüyordu. Hüseyin Hilmi Paşa da kendilerine Siyonistler adına başvuran Nesim Russo'ya, Filistin'e yerleşmek isteyen Yahudi göçmenlere karşı çıkılmayacağını belirtiyordu.[21] Nitekim Hüseyin Hilmi Paşa "kırmızı tezkere" uygulamasını kaldırdı. Bu da, doğal olarak, Siyonistlerin umutlarını artırmıştı.

Ama bu durum fazla uzun sürmedi. Filistin'e Yahudi yerleşimini önlemeye yönelik uygulamalar kısa süre içerisinde daha da sıkı bir biçimde uygulamaya konuldu. İTC'nin tavrındaki bu ani değişimin nedeni, yeni rejimin karşılaştığı sorunlarda gizliydi. Arka arkaya patlayan isyanlardan bunalan İTC yönetimi, meşrutiyeti ilan etmenin tek başına yeterli olmadığını anlamıştı. Jön Türkler Yahudilerin maddi ve manevi birikimlerinin Osmanlı Devleti'ne faydalı olacağına inanıyorlardı. Bu yüzden ilk olarak onları Makedonya, Mezopotamya gibi sorunlu yerlere yerleştirmeyi ve bu sorunlu bölgeleri hem merkeze daha fazla bağlamayı hem de kalkındırmayı hedeflediler. Bu çerçevede de ilişkileri iyi

19 Ahmad, "The Special Relationship", s. 213.
20 Öke, s. 108.
21 Öke, s. 104-106.

tutmaya dikkat ettiler. Örneğin Nazım Bey, Siyonist ideologlardan Jabotinsky'ye, Makedonya'ya olmak şartıyla, Yahudi göçünü memnuniyetle karşılayacaklarını söylüyordu. Aslında benzer bir fikri Moiz Kohen de 1909 yılındaki Siyonist Kongresi'nde savunmuştu.[22] Ama zaman içerisinde Siyonizm ayrılıkçı bir akım olarak algılanmaya ve İTC'nin tavrı da değişmeye başladı.

Bu süreçte Jakobus H. Kann'ın özerk bir Yahudi devletinden bahsettiği *Eretz Israel* (İsrail Vatanı) isimli kitabı etkili oldu. Kitapta dile getirilen fikirler İTC çevresinde tepkiyle karşılanmıştı. Kâzım Nami Bey'in yazıları ve Yunus Nadi'nin *Rumeli* gazetesinde "Kahrolsun Siyonizm" başlıklı makalesi İTC'nin Siyonizme karşı tavrının değiştiğini gösteriyordu.[23] Öte yandan Yahudi göçmenlerin büyük devletlerle ilişkileri de kaygı uyandırmaya başlamıştı. Örneğin Rusya'nın bu ülkeden göçen Yahudileri bahane edip müdahale etmesinden ya da Alman Yahudileri arasında yaygın olan Siyonizmin Doğu'daki Alman tesirinin öncüsü olmasından çekiniliyordu.

Bu sürecin sonunda, Yahudilerin Filistin'e göçü ve burada arazi ya da mülk alımları tekrar yasaklandı. Bu durum Siyonistleri büyük bir hayal kırıklığına uğratacaktı. Nitekim Wolffsohn hemen İstanbul'a gelerek İTC yöneticilerini Siyonizmin ayrılıkçı bir akım olmadığı konusunda ikna etmeye çalıştı. Hüseyin Hilmi Paşa bu konuda izin verilmeyeceğini açık biçimde ifade etti. Maliye Nazırı Cavid Bey ve Doktor Nazım ile görüşen Jacobson da hükümetin Siyonistlere güvenmediğini ve soğuk bir tutum takındığını anlamıştı.[24]

Kaldı ki Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Yahudiler arasında

---

22 Mark Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2007, İstanbul, s. 292.

23 Öke, s. 111-112. Yunus Nadi'nin makalesi ve makalenin hazırlanış koşulları için bkz. Orhan Koloğlu, "İttihat ve Terakki'de, Komite-Hizb-i Cedid Tartışması Sırasında Yunus Nadi'nin Selanik'te Tokatlanması Olayı", *Tarih ve Toplum*, (Ağustos 1993), sayı: 116, s. 34-35.

24 *Age*, s. 114

da Siyonizme karşı sesler yükselmekteydi. *El Tiempo* gazetesinin editörü David Fresco Türkiye'ye ihanet etmekle suçladığı Siyonistlere karşı çıkmaya başlamıştı.[25] Hahambaşı Nahum da bu dönemde, yukarıda da bahsedildiği gibi, İstanbul'da Siyonizme karşı düşmanlığın arttığını fark ederek Siyonistlerle arasına bir sınır çekme ihtiyacı hissedecekti.

Yeni dönemde İTC baskılar ve katliamlar yüzünden Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudileri kabul edebileceğini, ama bunları ayrılıkçı akımlara karşı denge unsuru olmaları için Makedonya'ya ya da Mezopotamya'ya yerleştireceğini söylüyordu. Nitekim Doktor Nazım, 1909 Temmuzu'nda *Journal de Salonique*'de yayımlanan bir söyleşisinde Yahudileri Makedonya'ya yerleştirmeyi düşündüklerini ifade ediyordu. Yine Nesim Mazliyah ve Sasun Efendi de aynı tarihlerde *The Jewish Chronicle*'ın muhabirine Yahudilerin Mezopotamya'ya yerleşeceğini belirtiyorlardı. Tabii ki Mezopotamya seçeneğinin, Siyonistleri Almanya'nın emrinde bir güç olarak gören İngiltere tarafından benimsenmesi düşünülemezdi. İngiltere, Almanya'nın Doğu'ya açılma politikasının bir ürünü olarak gördüğü bu talebin Hindistan yolunun güvenliğini tehlikeye attığını düşünüyordu. Bağdat-Berlin Demiryolu hattının inşa edildiği bir dönemde Yahudileri Mezopotamya'ya yerleştirmenin İngiltere açısından kabul edilebilir bir tarafı yoktu. Öte yandan Almanya'nın Yahudi Meselesi'yle ilgilendiği belliydi. Almanya'nın bu ilgisi ileride Lowther ve Fitzmaurice ekibinin Siyonizmi ve giderek bütün Yahudileri Almanya'nın emrindeki kuvvetler şeklinde tasavvur etmesinin de önünü açacaktı.

Almanya ve Siyonizm

Aynı dönemlerde Fransız Dışişleri'nde de Yahudilerin gücü ve etkisi konusunda tuhaf görüşlerin olduğu biliniyor. Örneğin ABD'deki Yahudilerin Almanya'yı desteklemelerinden çekinen

25 Friedman, *German, Turkey, Zionism*, s. 146.

Fransız hükümeti de bu ülkeye Dr. Nahum Slousch ve Victor Basch isimli iki Yahudi temsilci göndermiş ve bu kişilerin çabalarına yardım amacıyla da Tarafsız Ülkelerdeki Yahudiler Arasında Fransız Bilgi ve Faaliyet Komitesi (Comité français d'information et d'action auprès des Juifs des pays neutres) adlı bir komite kurmuştu.[26] Nitekim Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan Jules Cambon 1917 Nisanı'nda Nahum Sokolow'a Yahudilerin uluslararası planda verecekleri destek karşılığında Fransa'nın Siyonistlerin Filistin'deki faaliyetlerine yardım edeceğini söyleyecekti. İşin tuhaf tarafı Sokolow'a bu güvenceyi verenler arasında, yukarıda da bahsedildiği gibi, Arap İzzet Paşa tarafından "Jön Türk Devrimi'nin Yahudi-Dönme işi" olduğu konusunda "bilgilendirilen" Paul Cambon da bulunmaktaydı. Bu görüşme esnasında verilen destek 4 Haziran 1917 tarihinde yazılı hale de gelecekti.

Görüldüğü üzere bahsi geçen dönemde uluslararası Yahudilik ve Siyonizm hakkındaki abartılı görüşler sadece İngilizlerin tekelinde değildi. İngiltere ve Fransa'nın savaş politikalarını belirleyen bu siyasi iklim, Almanya'yı da etkilemişti. Nitekim aynı dönemde Almanya da Siyonizme "Doğu'ya Açılma Politikası" çerçevesinde yaklaşıyor ve sempati besliyordu. Peki, Almanya ile Siyonizm arasındaki ilişki Fitzmaurice'in iddia ettiği kadar "yakın" mıydı? Siyonizmin İngiliz dış politikasını nasıl etkilediğini daha iyi anlamak için öncelikle bu soruya bir yanıt vermek gerekmektedir.

Almanya ile Siyonizm arasındaki ilk yakınlaşma II. Wilhelm'in 1898 yılındaki ikinci Doğu seyahati esnasında gerçekleşmiş; İstanbul'da kayzerin huzuruna çıkan Theodor Herzl Yahudiler adına himaye talep etmişti. Alman tarafının ilk başta bu talebe sıcak baktığı biliniyor. Örneğin Kudüs'teki Alman Konsolosu Paul von Tischendorf Yahudilerin Filistin'e göçmeleri durumunda ülkesindeki sosyal demokratların ve diğer muhaliflerin güçlerini

26 Schneer, s. 156.

önemli ölçüde yitireceklerini ve Alman mallarının bölgeye satılmasının önünün açılacağını iddia etmişti. Ancak II. Wilhelm, padişahın bu talebe sıcak bakmadığını anladığı için fazla ısrarcı olmamayı tercih etmişti.[27]

Siyonizmin Ortadoğu'da koloni kurmaya yaptığı vurgu Almanların ilgisini çekiyordu. Bu bölgede, yani Hindistan yolu üzerinde kendi himayeleri altında bir kolonininin kurulmasının İngiltere'nin işini zorlaştıracağına inanıyorlardı. Almanlar bu yüzden gerek Berlin-Bağdat Demiryolu güzergâhına gerekse de Filistin'e Yahudilerin yerleşmesine sıcak bakıyorlardı.

Bu ilgi doğal olarak dünya savaşı öncesinde ve esnasında artarak sürdü. Bu dönemde Almanya özellikle Rusya'da yaşayan Yahudilerden, Siyonistler aracılığıyla istihbarat toplama, sabotaj düzenleme ve karışıklık çıkarma gibi konularda faydalanabileceğini düşünüyordu.

Almanya'nın Siyonizme olan ilgisinin bir diğer nedeniyse, tıpkı İngiltere gibi, Yahudiler vasıtasıyla ABD'yi etkilemeye çalışmasıydı. Almanya'dan ABD'ye göçen Jacob Schiff gibi Yahudi kökenli bankerlerin Alman yanlısı bir tutum içerisinde oldukları biliniyordu. Almanya ABD'deki Yahudilerle görüşmek için Dr. Isaac Strauss'u görevlendirmişti. ABD'deki Yahudi çevrelerse Strauss ile yaptıkları görüşmelerde Rusya'ya karşı olduklarını ama Almanya'daki antisemitik uygulamalardan da rahatsız olduklarını ifade etmişlerdi.[28]

Kuşkusuz Siyonistlerin de Almanya'ya karşı bir ilgisi vardı. İlk olarak Siyonistler arasında Almanca konuşan Yahudiler ağırlıktaydı. Dünya Siyonist Örgütü'nün merkezi savaş esnasında tarafsız bir görüntü vermek için Kopenhag'a taşınana kadar Berlin'deydi. Ama Siyonistleri Almanya'ya yaklaştıran asıl etken, Rusya'ya duyulan nefretti. Dünya üzerindeki bütün

27 Bayram Soy, "II. Wilhelm'in ikinci Doğu seyahatindeki (1898) dini motifler", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı: 6, Güz 2007-Kış 2008, s. 122-123.

28 Friedman, *Germany-Turkey-Zionism*, s. 201-207.

Yahudilerde, yaşanan katliamlardan dolayı Rusya'ya karşı bir düşmanlık mevcuttu. Bu düşmanlık, tek başına belirleyici olmasa bile Yahudileri ve Siyonistleri Almanya'ya yaklaştırmaktaydı.

Bütün bunların sonucunda İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Hans von Wangenheim, Lichtheim ile görüşerek, açıkça olmasa bile, Siyonistleri destekleyeceklerini söylemişti. 1915 yılında Deutsch-Israelitisch Ottomanische Union (Alman-Yahudi Osmanlı Birliği) isminde bir örgüt kuruldu.[29] Ama bütün bu girişimlere rağmen Babıâli, Filistin meselesinde ödün vermeye kesinlikle yanaşmıyordu. Bu durum karşısında Almanya müttefiki Osmanlı Devleti'ni kızdırmayı göze alamadığı için Siyonistlere açıkça destek vermemeyi tercih etmişti.

Görüldüğü gibi Almanya'nın Siyonizme olan ilgisi diğer büyük devletlerinkinden çok da farklı değildi. Almanya'yı Siyonizmi desteklemekle suçlayan İngiltere, aynı dönemlerde Siyonistlerle çok daha yakın ilişkiler kurmuş; hatta işine yarayacağını düşündüğü kliklerin önünü açacak kadar Siyonistlerin içişlerine karışmıştı. Öte yandan Almanya ile Siyonizm arasındaki her türlü yakınlaşma olasılığı İngiltere'yi telaşlandırıyordu. İşin komik yanı, antisemitik komplo teorilerinden beslenen bu telaşın sonu Siyonizmi bir müttefik haline getirmeye çalışmak olacaktı.

İTC'nin Siyonizme 1912 Sonrası Bakışı

İTC'nin Siyonizme karşı tavrını daha iyi anlamak için Arnavut Ayaklanması'ndan sonra Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın yönetiminde kurulan "Büyük Kabine"nin icraatlarına da bakmak gerekmektedir. İttihatçıların muhalefete çekildiği bu dönemde başa geçen "Büyük Kabine" Siyonistlerle yakınlaşmaya çalışmıştı. Devlet Şûrası'nın başkanlığını yapan Kâmil Paşa 1912 Eylülü'nde Jacobson ile görüşerek kabinede ülkeye Yahudi

29 *Age*, s. 261.

göçünün faydalarını anlatacağını söylemiş ve Siyonistlerden yardım istemişti. Bu esnada Kudüs Mutasarrıfı olan Reşid Bey, Sami Hochberg aracılığıyla Siyonistlerden taleplerini içeren bir muhtıra hazırlamalarını istemiş ve bu muhtıranın kabinede inceleneceğini söylemişti. Bu esnada Kâmil Paşa'nın sadrazam olması Siyonistler arasında çok olumlu bir hava yaratmıştı ama 23 Ocak 1913 tarihinde İTC'nin iktidarı Babıâli Baskını'yla alması üzerine bu süreç sonuçsuz kalmıştı.[30]

Bütün bunlardan yola çıkarak İTC'nin Siyonizm ile ilişkisinin kendisinden önce ve sonra iktidara gelenlerden farklı olmadığını söyleyebiliriz. Batı'daki antisemitik iklimden etkilenmeyen İTC Hıristiyan toplulukların ayrılıkçı hareketlerine karşılık Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmayı tercih ettiklerini görmüştü. İTC'nin bu dönemde Siyonizme yaklaşımında bahsi geçen bakış açısı etkili olmuştur. Yahudi göçleri yoluyla Makedonya ve Mezopotamya gibi yerlerdeki siyasal sorunların ortadan kaldırılması ve ekonomik gelişme sağlanması hedeflenmişti. Ama zaman içinde İttihatçılar arasında Siyonizmin ayrılıkçı bir akım olduğu fikri ağır bastı ve bu noktadan sonra İTC'nin Siyonizme karşı olumsuz tavrı ne Birinci Dünya Savaşı esnasında ne de Balfour Deklarasyonu'ndan sonra değişti. Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, Almanya'nın bütün itirazlarına rağmen, Suriye-Filistin bölgesindeki kaçak Yahudileri ülkeden çıkarması ve bazı illegal yerleşimleri göçe zorlaması, söz konusu tavır değişikliğinin en somut örneklerinden biriydi.

İngiltere ve Siyonizm: Kim Kimi Yönetiyor?

Tam da bu noktada İngiltere ile Siyonizm arasındaki ilişkinin muhtevası hakkında birkaç kelime etmek gerekiyor. Siyonistler ve antisemitik çevreler, İngiltere ile Siyonizm arasındaki ilişkide belirleyici olanın Siyonistler (yani Yahudiler) olduğunu öne sür-

30 Öke, s. 149-153.

mektedir. Antisemitiklere göre bu durumun nedeni Yahudilerin kötücül doğasından kaynaklanan kurnazlıkları ve hain planlarıdır. Siyonistlere göreyse bu durumun nedeni Weizmann ve çevresinin (yani yine Yahudilerin) becerisi ve siyasal kurnazlığıdır.

İlk bakışta birbirine zıt gibi görünen her iki tez de aynı ölçüde metafiziktir ve emperyalizmin ekonomik-politik ihtiyaçlarının bir dinin ya da mezhebin istek ve planlarına göre şekillenebileceği gibi akıldışı bir zemin üzerinde yükselmektedir. Bu tez günümüzde ABD ile İsrail arasındaki ilişkide ABD emperyalizminin gücünü ve etkisini bir kenara bırakarak İsrail'in (yani Yahudilerin) belirleyici olduğunu savunan çevrelerin iddialarını andırmaktadır.

Komplo teorisyenlerine göre İngiltere ile Siyonizm arasında köklü bir ilişki mevcuttur. Bu tarihi ilişki çerçevesinde Yahudiler İngiltere'yi ve diğer ülkeleri istedikleri gibi yönetmektedirler. Dolayısıyla İngiltere'nin 19. yüzyılın başlarından itibaren Ortadoğu'da Yahudileri himaye etmesi ve Balfour Deklarasyonu sonrasındaki süreç Yahudilerin planları doğrultusunda gelişmiştir.

Siyonistler ise aynı tarihsel süreci farklı bir yerden ama benzer bir biçimde değerlendirmektedirler. Siyonistler, Filistin üzerindeki hak iddialarına bir arka plan yaratmak için Batılı ülkeler ile Yahudilerin tarihsel ortaklıklarının çok eskilere dayandığını ileri sürmektedirler. Nahum Sokolow, Franz Kobler ve Barbara Tuchman'ın çalışmaları bu konuda verilebilecek en iyi örneklerdendir.[31] Bunlardan ilki olan Sokolow, Balfour Deklarasyonu'nun ilan edilmesinden iki yıl sonra, yani 1919'da yayımlanan kitabı *Siyonizm Tarihi 1600-1918*'de İngiltere ve Fransa'nın Yahudilerin Filistin üzerindeki haklarını dört asırdır tanıdığını iddia etmekteydi. Zamanlamadan hemen anlaşılacağı üzere kitaptaki bu tezle Balfour Deklarasyonu'na tarihi bir arka plan kazandırılmak isteniyordu. Franz Kobler'in 1956 yılında, bir başka deyişle

31 Daniel Cil Brecher, *Der David Der Westen und sein Tarum von Israel,* Papy Rossa Verlag, s. 24.

İsrail'in kuruluşundan kısa bir süre sonra, yayımlanan *The Vision was There – a History of the British Movement for the Restoration of the Jews to Palestine* (Hayal Vardı: Filistin'in Yahudilere Verilmesi İçin İngiliz Faaliyetlerinin Tarihi) isimli kitabındaysa İngiltere'nin yüzlerce yıldır Yahudilerin Filistin üzerindeki haklarını tanıdığı öne sürülüyordu. Barbara W. Tuchman'ın aynı yıl yayımlanan *Bible and Sword: England and Palestine from the Bronze Age to Balfour* (İncil ve Kılıç: Bronz Çağı'ndan Balfour'a İngiltere ve Filistin) isimli kitabında da Protestan dünyada Yahudilerin Filistin'e dönüşü fikrinin çok köklü olduğu ve Balfour Deklarasyonu'na yol açan politikaların büyük bir tarihi geleneğin sonucunda oluştuğu tezleri savunuluyordu. Bu çalışmaların amacı Siyonizme Hıristiyanlık ve özellikle de Protestanlık içerisinde kökler aramak ve böylelikle de hem İsrail'in hem de önce İngiltere'nin, daha sonraları da ABD'nin bölgedeki faaliyetlerine meşru bir zemin sağlamaktı.

Materyalist bir emperyalizm eleştirisi geleneğinin zayıf olduğu koşullarda bu türden tezler zaman içerisinde Siyonizme karşı çıkan çevrelerde de bir etki yarattı ve Siyonistler ile emperyalistlerin Ortadoğu'daki faaliyetlerini tarihsel köklere sahip bir İngiliz (ya da Protestan)-Yahudi ittifakıyla açıklamaya çalışmak teorik bir gelenek haline geldi.

Oysa İngiltere'nin Siyonizmle ilk teması, Siyonistlerin ve komplo teorisyenlerinin iddia ettiklerinden çok daha geç bir tarihte, 1900'lü yılların başında gerçekleşmişti. İngiltere'ye Doğu Avrupa'dan büyük bir Yahudi göçünün yaşandığı bu dönemde İngiliz hükümetinin Siyonizmle ilgilenmesinin tek nedeni Ortadoğu'yla ilgili politikalarıydı. Theodor Herzl ile görüşmeler yapan Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain, Uganda, Kıbrıs gibi yerlerde yoksul Yahudilerden koloniler kurmayı amaçlamaktaydı. Kısacası İngiltere Siyonizm aracılığıyla Yahudi göçmenleri kendi sömürge siyasetlerinde kullanmayı istemişti.[32] İşin tuhaf

32 *Age*, s. 52-56.

tarafı bu dönemde Lord Rotschild, açıklamalarının İngiltere'de yeni bir antisemitik dalgaya yol açmasından korktuğu Herzl ile yapılan görüşmeleri büyük bir tedirginlikle izlemişti.

İkinci temas ise daha önce de aktarıldığı üzere Birinci Dünya Savaşı esnasında oldu. Ortadoğu'da ne Fransa'yı ne de büyük bir Arap devletini isteyen İngiltere, Siyonistler aracılığıyla himayesine aldığı Yahudilerin bölgede hâkimiyet kurmasının, kendi çıkarları açısından daha uygun olacağını düşünmeye başlamıştı. Öte yandan Fransa ve ABD, İngiltere'nin bu bölgede etkin olmasını istemiyordu. Bu durumda Siyonistler İngiltere'nin Filistin'i ele geçirmesi için son derece uygun bir araç haline geliyorlardı. Nitekim bütün bu süreçte İngiltere adına hareket eden Sykes, yukarıda da bahsedildiği gibi, ikna işini Siyonistlere havale etmiş; Weizmann ve Sokolow'dan Fransızlarla görüşmelerini ve onlara Siyonist çözümü kabul ettirmelerini istemişti. Sykes aynı dönemde Picot'ya yazdığı mektuplarda uluslararası Yahudiliğin ikna edilmesinin ne kadar önemli olduğundan bahsediyordu. Ama burada asıl hedef İngiltere'nin bölgedeki hâkimiyetini sağlamaktı. Kısacası Siyonistler İngiltere'yi değil, İngiltere Siyonistleri kullanmıştı.

Kaldı ki söz konusu dönemde İngiltere'deki Siyonist önderlerin fazla bir ağırlığı da bulunmamaktaydı. İngiltere'deki Yahudi toplumu içerisinde Siyonizmin gelişmesi sanıldığı kadar kolay olmamıştı. İngilizler, hem emirleri altına girme konusundaki heveslerinden hem de Filistin ile ilgili planlarının İngiliz emperyalizminin çıkarlarına uygun olmasından dolayı, Siyonistlerin Yahudi toplumu içerisinde güçlenmesini desteklemişlerdi. Weizmann'ın İngiliz emperyalizminin basit bir memuru gibi davranması Siyonist çevrelerde bile eleştiri konusu olmuştu.[33] Siyonistler, Avrupa'da çok yaygın olan antisemitik tezleri kullanarak bütün dünyayı saran ilişkileri olduğunu iddia ediyor ve emperyalist merkezleri etkilemeye çalışıyorlardı. Savaşın kaderini belirlediğine inanılan Siyonistlerin merke-

33 Schneer, s. 271-273.

zi, Londra'daki Piccadilly Circus'ta dört karanlık ve ufak odaya sahip bir bürodan ibaretti. Örgütün bütün arşivi Sokolow'un bir otel odasındaki yatağının altında duran valizde saklanıyordu.[34] Ama gerek İngiltere'nin emperyalist politikalarını maskelemek istemesi gerekse de Siyonist önderlerin olan biteni kendi "diplomatik maharetleri"yle açıklama alışkanlıkları, Yahudilerin ve/veya Siyonistlerin çok güçlü bir görüntü vermelerine neden olmuştu. Kısacası Balfour Deklarasyonu'na giden yolun taşlarını, komplo teorisyenlerinin iddia ettiği gibi uluslararası Yahudilik döşememişti. Burada bir noktanın altını çizelim. Komplo teorisyenleri, Lloyd George kabinesinin Balfour Deklarasyonu'na karşı çıkan tek üyesi Edwin Montagu'dan ve onun Yahudi kökenli olduğundan hiç bahsetmezler. Montagu'ya göre Yahudilerin Filistin'de toplanmaları durumunda Batı'daki Yahudi düşmanı çevrelere gün doğacak ve ülkelerindeki Yahudileri atmak için harika bir bahaneye sahip olacaklardı. Nitekim Montagu'nun bu çıkışı deklarasyonu geciktirmişti.[35] Görüldüğü gibi Yahudilerin Filistin'e yerleşmesinin hızlandırılması tamamen İngiliz emperyalizminin ihtiyaçlarıyla ve İngiltere'nin dış politikalarını belirleyen dar kadronun dünya görüşüyle ilgiliydi. İsrailli tarihçi Mayir Vereté'nin, "Eğer Siyonistler olmasaydı İngiltere onları icat etmek zorunda kalacaktı" lafını bu çerçevede ele almak gerekmektedir.[36]

İttihatçılar ve Dönmeler

İTC kadrolarının Dönme diye adlandırılan Sabetaycılar ile olan ilişkisini daha iyi anlamak için öncelikle bu dini grup ve söz konusu grubun 20. yüzyılın başındaki durumu hakkında bilgi vermek gerekiyor. Ayrıca aşağıda gösterilmeye çalışılacağı üzere

34 Segev, s. 54.
35 Fromkin, s. 255.
36 Brecher, s. 77.

bu dönemde Selanik'in önemi de çok büyüktür. Selanik'in ekonomik ve toplumsal şartları 1908 öncesi İstanbul'a karşı muhalefeti korumuş, kollamış ve hatta onu şekillendirmiştir. Kısacası Selanik'in muhalefetin merkez üssü olmasının nedeni buradaki demografik durum değil, şehrin maddi koşullarıdır. Kaldı ki başta Dönmeler olmak üzere Selanik'te yaşayanları belirleyen de bu koşullardır. Nitekim Selanik'in burjuva devrimci hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi için çok uygun olan durumu, şehrin Yunanistan'ın eline geçmesinden sonra da belli ölçülerde devam etmiştir. Elefterios Venizelos'un önderlik ettiği cumhuriyetçi hareketin merkezi yine Selanik olmuş; hatta İTC'nin genel merkez binası Venizelos'un hareketine de ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla İTC ve Dönmeler arasındaki ilişkiyi incelerken işe Selanik'in durumundan bahsederek başlamak isabetli olacaktır.

Selanik: Hürriyet Kâbesi'nin Ortaya Çıkışı

Jön Türk Devrimi'nin kötü niyetli kişiler tarafından hayata geçirilmiş bir komplo olarak göstermek isteyen komplo teorisyenleri, İkinci Meşrutiyet'in ve İTC'nin üzerinde fazla durmamayı tercih eden Cumhuriyet Devrimi sonrası tarihçiliğinin zaaflarından da faydalanarak, bütün muhalefeti tek bir şehirden ibaret göstermeye çalışırlar. Oysa genel kanının aksine, 1908 Devrimi öncesinde Osmanlı Devleti'nde saraya karşı muhalefet sadece Selanik'le sınırlı değildir. 1906 ve 1907 yıllarında Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde patlayan vergi ayaklanmalarını dikkate almadan 1908 yılında Selanik'te olanları anlamak mümkün görünmemektedir. Bu dönemde konan vergilerden dolayı şehirlerde kıtlığın başgösterdiği, ticaretin durduğu, köylülerin köylerini terk etmeye başladığı biliniyor. Nitekim bu huzursuzluğun sonucunda en büyüğü ve örgütlüsü Erzurum'da olmak üzere Kastamonu, Sinop, Samsun, Giresun, Trabzon, Sivas, Bitlis, Van, Kayseri, Musul gibi yerlerde halk

ayaklanmış ve kısa sürelerle yönetimi ele geçirmiştir. Kaldı ki İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra gerek İstanbul'da gerekse de yurdun diğer yerlerinde kendiliğinden gelişen kitlesel kutlamalar II. Abdülhamid rejiminin bir komplo nedeniyle değil kendi iç çürümüşlüğü yüzünden yıkıldığını kanıtlamaktadır.[37]

Öte yandan İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağlayan İTC'nin şekillenmesinde Selanik ve onun hinterlandı Makedonya'daki ekonomik-siyasi koşulların önemi büyüktür. Selanik merkezli muhalifler, 1908 öncesinde Anadolu'da patlayan ayaklanmalarla ilişkisi olan ve bu isyan havasından beslenen Jön Türk muhalefetine kısa sürede hâkim olmuşlardı. Bu hâkim oluş sürecinde Selanik'in güçlü ekonomik altyapısının ve buradaki kozmopolit ticaret burjuvazisinin desteğinin önemli bir rolü vardı. Nitekim Bolşevik Devrimi'nin önderlerinden Troçki de, 1908 Devrimi hakkında "Türk subaylarının gücü ve başarılarının sırrı, olağanüstü hazırlanmış herhangi bir planda veya şeytani zekânın eseri bir komploda değil, ileri sınıfların onlara gösterdiği aktif sempatide aranmalıdır" diyordu.[38] Gerçekten de kente egemen olan özgürlük havası, şehrin kozmopolit yapısı, mason localarının etkisi ve canlı ekonomik yaşamın ortaya çıkardığı burjuva sınıfının kurduğu dernek, kulüp ve okullarla günlük yaşama müdahale etmesinin yarattığı ortam, merkeze uzak ve Avrupa'ya görece yakın bu şehirde muhalif düşüncelerin ortaya çıkması ve yayılması için elverişli bir ortam hazırlamıştı.

Selanik, özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde hızlı bir değişim sürecine girmişti. 15. ve 16. yüzyıllarda Balkanlar'da şehirleşmenin ivme kazanması, Selanik'in ticaret kesiminin gelişmesinde önemli rol oynamıştı. Bu gelişmelerin yanı sıra 16. yüzyılda hızlı nüfus artışı da, iç pazarın büyümesine yardımcı oldu. Artan

37 Söz konusu dönemde patlayan vergi ayaklanmaları ve yükselen toplumsal muhalefet için bkz. Aykut Kansu, *1908 Devrimi (The Revolution of 1908 in Turkey)*, İletişim Yayınları, çev. Ayda Erbal, Düzeltilmiş Yeni Baskı, 2001, s. 35-95.

38 Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Arba Yayıncılık, çev. Tansel Güney, İstanbul 1995, s.16.

nüfus ve şehirleşme altyapı yatırımlarını zorunlu kılmış; devletin merkezileşme ihtiyacı ile Avrupa'da finans kapitalinin geri kalmış ülkelerde kârlı yatırım sahaları arama ve denetim alanları oluşturma istekleri de birleşince şehir hızla gelişmeye başlamıştı.[39]

Bu dönemde Selanik, Beyrut ile birlikte Osmanlı Devleti içerisindeki en büyük üçüncü limandı. Selanik Limanı'na gelen gemilerin tonajı 1880'de bir milyon ton iken, 1912 yılında iki milyon tona çıkmıştı. Avusturyalıların, Almanların ve Fransızların yaptığı demiryolları limanın Makedonya ile ilişkisini güçlendirmişti.[40] Bu zengin bölge kısa sürede büyük devletlerin hâkimiyet kurmak istedikleri ve bunun için yatırım yaptıkları bir alana dönüştü.[41]

Gelişen kapitalizm Selanik'in eğitim ve kültür hayatını da zenginleştirmişti. Şehrin geçirdiği değişim yetişmiş, eğitimli insan ihtiyacını beraberinde getiriyordu. Eğitim alanında 19. yüzyılın ikinci yarısında kentin gayrimüslim cemaatleri ve özellikle Yahudi cemaati tarafından sağlanan ilerlemeler şehrin Türk seçkin kesimini benzer bir yola sevk ediyordu.[42]

İstanbul dışında ilk tramvay Selanik'teydi. 1903'te şehre elektrik geldi. 1908 yılında şehir nüfusunun yüzde 27'si Müslüman, yüzde 40'ı Yahudi, yüzde 13'ü Rum, yüzde üçü Bulgar ve yüzde 17'si başka ülkelerin tebaası idi. Ama bugünden bakıldığında Müslüman nüfusun ne kadarının Dönme olduğunu tahmin etmek kolay değildir. Genel tahmin Dönmelerin sayısının Türklerden daha fazla olduğu yönündedir.[43]

Selanik'te ciddiye alınması gereken bir işçi sınıfı da mevcuttu. 20. yüzyılın başında imalat kesiminde 20.000, taşımacılıkta 5.000

39 İlhan Tekeli-Selim İlkin, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", *Cumhuriyetin Harcı Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, Haziran 2007, s. 12-22.

40 Donald Quataert, "Fabrika Bacalarından Tüten İlk Dumanlar", *Selanik 1850-1918*, haz. Gilles Veinstein, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 186.

41 İlhan Tekeli-Selim İlkin, s. 24-25.

42 François Georgeon, "Müslüman ve Dönme Selanik", *Selanik 1850-1918*, s. 122.

43 agm, s. 117-118.

çalışanın olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayıların toplamı, söz konusu dönemdeki şehir nüfusunun yaklaşık yüzde 17'sine eşitti.[44] Makedonya'daki etnik bölünmelerin doğrudan yansıdığı işçi örgütlenmesi, bütün bölünmelere rağmen Sosyalist İşçi Federasyonu'nun kurucusu Avram Benaroya gibi önemli sınıf liderleri yetiştirebilmiş ve belli ölçülerde etkili olabilmişti. Selanik, komünistler ile Yahudiler arasında bir ilişki olduğunu ima etmek isteyen komplo teorisyenlerinin sıkça dile getirdiği gibi, aralarında Şefik Hüsnü Değmer'in de bulunduğu birçok komünist önder yetiştirmişti.

Bölge etnik kapışmalar açısından da çok hareketliydi. Bütün etnik azınlıklar okullar vasıtasıyla milli bilinç kazanmış ve örgütlenmişti. 1908'e kadar bölgede 1903 Manastır Ayaklanması gibi birçok isyan ve etnik kapışma yaşandı. Bu isyanları ve kapışmaları bastıran Osmanlı subayları arasında da siyasal bilinç hızla gelişiyordu.

Bütün bu faktörlerin dışında Selanik'in İstanbul'a, yani merkeze uzaklığı burada faaliyet gösteren Jön Türkler açısından son derece önemliydi. İstanbul'da çok güçlü olan hafiye ağı, Selanik'te etkisini önemli ölçüde yitiriyordu. Sayılan bütün bu koşullar İTC'nin Selanik'te ve Makedonya'da hızla güç kazanmasını sağlamıştı. Kısacası İTC'nin ortaya çıkışını ve Anadolu'daki vergi ayaklanmaları karşısında iyice yıpranan II. Abdülhamid rejimini yıkmasını nesnel şartlarla değil de bir komployla açıklamaya çalışmanın tarihsel gerçeklerle bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Dönmeliğin Ortaya Çıkışı

Lowther ve Fitzmaurice tarafından yerli komplo teorileri külliyatının olmazsa olmazı haline getirilen Dönmelik, 17. yüzyılda ortaya çıkmış bir dini hareketti. Bu hareket İzmir'de yaşayan İspanyol kökenli (Seferad) Yahudilerden Sabetay Sevi

44 Quataert, "Fabrika Bacalarından Tüten İlk Dumanlar", s. 199.

(1632-1675) tarafından başlatılmıştı. İzmir'in ünlü hahamlarından Yosef Escapa'dan dini eğitim alan Sevi, 18 yaşına geldiğinde hahamlık için gerekli icazeti almıştı. Ama Kabala'ya merak saran Sevi, ilki 1648 yılında İzmir'de, diğeriyse Hıristiyanlar açısından özel bir tarih olan 1666 yılında beklenen mesihin kendisi olduğunu ilan etti. Bu dönemde Doğu Avrupa'da yaşanan kıyımların yol açtığı karamsar ruh hali Yahudiler arasında bu türden beklentileri güçlendirmişti.[45]

Sevi'nin inananlarının hızla artması ve etkisinin Osmanlı Devleti'nin sınırlarının dışına taşması, Yahudi cemaati içinde büyük bir tepkiye yol açtı. Sevi'nin ünü Yemen'den Isfahan'a, Fas'tan Selanik'e, Moskova'dan Londra'ya kadar ulaşmıştı. Başından itibaren Sabetay Sevi'yi kuşkuyla izleyen Osmanlı Sarayı, bu durum karşısında sahte mesihi tutuklama yoluna gitti. Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa, Sevi'yi önce İstanbul'da hapsettirdikten sonra, yalancı mesihin hapiste de rahat durmadığı şikâyetleri üzerine, Çanakkale'ye göndererek Kumkale'de kalebent olmasını sağladı. Sabetay Sevi burada da faaliyetlerine devam etti. Bunun üzerine Sevi Edirne'deki saraya götürüldü. Dönemin padişahı IV. Mehmed'in kafes arkasından izlediği görüşme esnasında, Sevi Sadaret Kaymakamı Mustafa Paşa, Şeyhülislam Minkarizade Yahya Efendi ve Şeyh Vanizade Mehmed Efendi'nin karşısına çıkarıldı. Tercümanlığı, kendisi de Yahudi kökenli olan Hekimbaşı Hayatizade Feyzi Efendi yapıyordu. Bu noktadan sonra hikâye garipleşmeye başladı. Görüşme esnasında Sevi'ye, Müslüman olmadığı takdirde öldürüleceği söylendi. Bunun üzerine Sevi fikirlerinde ısrar etmek yerine, Müslüman olduğunu ilan etti ve inananlarından da aynı şeyi yapmalarını istedi. Nitekim Sevi'nin mesihliğine inanan müritleri de din değiştirmeyi tercih ettiler. Ama bu kitlesel

45 Sabetay Sevi'nin fikirlerinin oluşumunda ve yayılmasında mesih beklentisinin etkileri hakkında bkz. Matt Goldish, *Sabetayist Ermişler*, Kırmızı Kedi Yayınevi, çev. Levent Göktem, Eylül 2011.

ihtida, gerek Müslümanlar gerekse Yahudiler tarafından şüpheyle karşılandı.

Gerçekten de, Müslüman olduktan sonra Mehmed Aziz Efendi adını alan Sevi, gizlice faaliyetlerine devam ediyordu. Bir süre sonra Yahudilerin şikâyetleri üzerine Arnavutluk'taki Berat şehrine sürüldü ve kimilerine göre bu şehirde kimilerine göreyse Ülkün'de öldü.

Sevi Arnavutluk'tayken müritleri onu düzenli bir biçimde ziyaret edebilmek için haham Filozofos'un önderliğinde Selanik'te toplanmışlardı. Bu dönemde Sevi'nin Filozofos'un kızı Ayşe ile evlenmesi Filozofos'un ailesinin cemaat içerisindeki gücünü daha da artırdı. Müritlerine göre, ölümünden sonra Sabetay'ın ruhu Ayşe'nin kardeşi Yakup Çelebi'de ortaya çıkmıştı.

Sevi'nin müritleri bir süre sonra liderlik kavgası yüzünden kendi aralarında çeşitli gruplara ayrıldılar ama şehir içerisindeki etkileri hep sürdü. Bu yüzden Dönmelik ve Selanik hep birlikte anıldı. Selanikliler ya da Avdetiler de denilen Dönmeler bu tarihten sonra kendi aralarında Yakubiler, Karakaşlar, Kapancılar gibi gruplara bölündüler.

Komplo teorisyenleri Dönmelerin, tıpkı Hıristiyanlar gibi, yüzyıllar önce Yahudilikten ayrılmış olmalarını hiç önemsemediler. Onlara göre bir Yahudi hep Yahudi idi. Onu Yahudi yapan ve diğerlerinden ayıran farklı bir doğaya ya da dinsel inanışlara sahipti. Oysa tarihsel olgular bu iddiayı çürütmektedir. Sabetay Sevi'nin peşinden gidenler söz konusu dönemde Yahudiler tarafından sürekli dışlanmıştır. İronik bir biçimde bu dışlanma sayesinde Dönmeler, hem devletten destek gördükleri hem de hahamların dinsel baskılarından kurtuldukları için, modernleşmeyi çok daha hızlı benimsemişlerdir. Selanik Dönmesi gençler tarafından 1883-84 yılları arasında çıkarılan *Gonca-i Edeb* isimli dergide yayımlanan yazıların incelenmesi meseleyi daha da aydınlatacaktır. Söz konusu yazılar Selanik Dönmeleri arasında Aydınlanmacı fikirlerin ve gelenek karşıtlığının yaygın

olduğunu göstermektedir.[46] Bu durum onların, tıpkı Avrupa'daki Yahudiler gibi, modernliğin canlı timsalleri olarak görülmelerine yol açmıştı. Özellikle eğitim konusuna verdikleri önem, Selanik Dönmelerini hem Yahudilerden hem de Müslümanlardan ayırmaktaydı.

1908 Devrimi sırasında "Balkanların Kudüs'ü" diye anılan Selanik'in nüfusunun ağırlıklı kısmı Yahudilerden oluşuyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi, Müslümanlar arasında sayıldıkları için kesin sayıları bilinmeyen Dönmelerin, daha az nüfusa sahip olmalarına rağmen, ekonomik açıdan büyük etkileri vardı. Selanik'in bu demografik durumu İTC karşıtlarının ürettiği komplo tezlerinde sürekli işlenecekti. Komplo teorisyenlerine göre Yahudiler ve Yahudi kökenli Dönmeler, İTC aracılığıyla Osmanlı Devleti'ni yıkmak istemiş ve bunda da başarılı olmuşlardı. Oysa bu iddianın dönemin gerçekleriyle hiçbir ilgisi yoktu. Selanik'teki Yahudiler ve Dönmeler arasında, esas olarak, Osmanlı hâkimiyetinin devamının kendileri için çok daha iyi olduğu fikri yaygındı. Gerçekten de ticaretle uğraşan bu kesimler Yunan burjuvazisi açısından bir tehditti. Nitekim Selanik Yunanlılar tarafından ele geçirildiğinde, Yahudiler ve Dönmeler şehri terk etmek zorunda kalmışlardı. Ayrıca milliyetçi akımların başarısı, zengin hinterlandı parçalanan Selanik'in şaşaalı günlerinin bitmesi anlamına geliyordu.

Selanik Dönmeleri hakkındaki ilk komplo suçlamaları Lowther'in yazışmalarında yer almıştı. Bu yazışmalarda İTC'nin masonlukla, Siyonistlikle, Yahudilerin ve Maliye Bakanı Cavid Bey üzerinden Dönmelerin kontrolünde olmakla suçlanması, komplo teorisyenlerine gerekli cephaneyi sağlıyordu. Bu ideolojik çimento sayesinde, gerici kesimler arasında Selanik Dönmeleri aleyhine dolaşan rivayetler büyük bir komplo iddiası biçiminde

46 Cengiz Şişman, "Gonca-ı Edeb'den İki 'Söz'", *Tarih Toplum*, cilt 38, sayı 223, (Temmuz 2002) s. 10. Derginin günümüz diline çevirisi için bkz. Şeyda Oğuz, Sevengül Korkmaz, *Selanik'te Osmanlı Matbuatı Gonca-i Edeb*, Turkuvaz Yayınları, Mayıs 2009, İstanbul.

bir araya getirildi. Gerçekten de Fitzmaurice'in faaliyetlerine kadar Dönmeler hakkında komplo teorisi diye niteleyebileceğimiz bir çalışma mevcut değildi.

Selanik Dönmeleri hakkında Türkçe basılmış ilk makale 1879 yılında Selanik'te askeriye başkâtipliği vazifesinde bulunmuş olan Ahmed Safi'nin "Dönmeler Âdeti" başlıklı çalışmasıdır. Ahmed Safi 1926 yılında ölene kadar kendi elyazısıyla 3350 sayfa ve 18 cilt tutan *Sefinetü's-Sâfi* (Safi'nin Gemisi) isimli bir çalışma kaleme almıştı. "Dönmeler Âdeti" başlıklı makale bu çalışmanın 5. cildinin 444-466. sayfalarında yer almaktaydı. Bahsi geçen çalışmada Selanik Dönmelerine karşı düşmanca bir dil kullanılmasına rağmen söz konusu grubun bir komplo düzenlediğine dair bir ifade bulunmamaktadır.[47]

1911 yılında Mülkiye kaymakamlarından Leskovikli Mehmet Rauf tarafından kaleme alınan *İttihad ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?* isimli 112 sayfalık kitapta, Dönmelere yapılan saldırılara karşı çıkılmaktaydı. Kitapta Selanik Dönmelerinin hürriyet mücadelesindeki fedakârlıkları ve eğitime verdikleri önem anlatılarak, kendilerinden kuşkulananların cahil oldukları söyleniyordu.[48]

Selanik Dönmelerinin aleyhinde bir başka propaganda kitapçığı ise 1919 yılında İstanbul'da yayımlandı. Şemsi Matbaası'nda basılan *Dönmeler, Honyus, Kuvaryus, Sazan* adlı kitapçık, komplo teorileri açısından yeni bir dönemin haberini vermekteydi. Yazarı bilinmeyen 15 sayfalık bu kitapçıkta Selanik Dönmeleri bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösteriliyordu.[49] Kitapçığa

47 M. Ertuğrul Düzdağ, *Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler,* Zvi- Geyik Yayınları, Kasım 2002, s. 251.

48 Aynı eser, s. 285-288. Mehmet Rauf, *İttihat ve Terakki Ne İdi?*, Yayına Hazırlayan: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, Kasım 1991. Söz konusu kitabın hazırlanışıyla ve ele alınışıyla ilgili eleştiriler için bkz. Ali Birinci, "Leskovik'li Mehmet Rauf ve Eseri: İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?", *Tarih ve Toplum,* (Nisan 1992), c: 17, sayı: 100, s. 57-60.

49 Abdurrahman Küçük, *Dönmeler Tarihi,* Rehber Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İlaveli Yeni Baskı, s. 469. Küçük, bu kitapçığın yazarının Sait Molla olabileceğini söylüyor.

göre Dönmeler sürekli kendi içlerinde evlendikleri için çeşitli hastalıklara tutulmuşlardı. Dönmelerin Müslüman kızlarıyla ve Avrupalı kadınlarla evlenmeye başlamaları yeni nesillerin sağlıklı olması içindi. Ama tüberküloz gibi hastalıklara yol açabilecek bu durum çok tehlikeliydi. Dönmeler Müslümanların arasında sadece hastalıkların değil ahlaksızlığın da yayılmasına neden oluyorlardı. Karakaş ve Kapancılar insanları ticari olarak aldatırken, Yakubiler devlet hazinesini soymakla meşguldü.[50]

Aynı yıl içinde Atik Nizamiye 41. Alayı'nın 3. Taburu binbaşılığından emekli Sadık tarafından *Dönmelerin Hakikati* başlıklı 32 sayfalık bir başka kitapçık yayımlandı. Söz konusu kitapçıkta zehirli bir dille yazıldığı söylenen *Dönmeler* başlıklı kitapçıktaki iddialar reddediliyordu.[51] Binbaşı Sadık'a göre Dönmeler dindar Müslümanlardı ve devlete bağlılıkları tamdı. Yazar, Dönmelerin Yahudi kökenli olduğundan bahsetmediği gibi Sabetay Sevi'den de sürekli Aziz Mehmet Efendi diye bahsetmekteydi. Yazara göre Aziz Mehmet Efendi korktuğu için değil inandığı için Müslüman olmuştu. Onun ardılları olan Dönmeler de samimi Müslümanlardı ve bu konu hakkındaki bütün şüpheler temelsizdi.[52]

Peki, İTC'nin Dönmelere karşı tavrı nasıldı? Bu soruyu kısaca iyi diye yanıtlamak mümkündür. Dönmeler, 1908 Devrimi'ni ve İTC'yi hararetle desteklemişlerdi. Bu yüzden İTC'nin ana yayın organı *Mechveret* Selanik Dönmelerini Selanik'te "hareket için çalışan tek grup" olarak niteliyordu.[53] Ama bu duruma rağmen İTC Selanik Dönmelerinin içekapanık yaşam tarzlarından

50 Daha geniş bir özet için bkz. Marc David Baer, *Selanikli Dönmeler Yahudilikten Dönenler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler*, Doğan Kitap, çev. Sevinç Kayır, Haziran 2011, s. 152-156.

51 Düzdağ, *Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler*, s. 271-284. Soner Yalçın *Efendi* isimli kitabında bu kitapçığın yazarının Miralay Sadık olduğunu iddia eder. Her iki kitapçık için şu kaynağa bakılabilir. Orhan Koloğlu, "Marrano'dan Sabetaycı'ya Avdeti'den Dönme'ye... 350 yıllık Serüven", *Tarih ve Toplum*, (Temmuz 2002), c: 38, sayı: 223, s. 50-61.

52 Daha geniş bir özet için bkz. Baer, *Selanikli Dönmeler*, s. 156-166.

53 Hanioğlu, "Jews in the Young Turk Movement", s. 522.

hoşnut değildi. Hatta İTC çevresinden Rasim Haşmet'in bu konuda bir tartışma açtığı biliniyor. Rasim Haşmet, söz konusu tartışmayı Selanik'te yayımlanan *Kadın* dergisinde "Râfıza Hasnâ" adıyla yazdığı "Enin-i Muhit" isimli şiirle başlatmıştı. Dergide yazan Akil Koyuncu ve Rasim Haşmet, Selanik Dönmelerinin kapalı bir kast olmaktan çıkmaları ve Türklere karışmaları gerektiğini söylüyorlardı. *Kadın* dergisinin özel bir sayısında Dönmelerin bir an önce Türklerle kaynaşması meselesi tartışılmış, ama İTC'nin bu tartışmanın zamansız olduğunu belirtmesi üzerine, söz konusu sayı basıldığı halde dağıtılmamıştı. Yine bu konudaki bir şiir yüzünden *Kadın* dergisinin 27. sayısı dağıtıma verilmemiş, bahsi geçen şiir çıkarıldıktan sonra dergi ikinci defa basılmıştı.[54]

Zekeriya Sertel'in Dönme bir aileden gelen Sabiha Derviş ile evlenmesi sırasında da İTC benzer bir tavır göstermişti. İTC'nin ünlü isimlerinden Doktor Nazım, bir "Dönme kızı" ile evleneceğinin duyulması üzerine Sertel'i çağırarak tebrik etmiş ve yaptığı işin yüzyıllardır birbirine yan bakan iki toplumun kaynaşmasını sağlayacağını söylemişti. Doktor Nazım'a göre, "Dönmelik kastına ölüm yumruğu indiren bu nikâh milli bir olay haline getirilmeli" idi. Nitekim nikâhta gelinin şahidinin Talât Paşa olması, İTC'nin meseleye ne kadar önem verdiğini göstermektedir.[55]

İttihatçılık ve Masonluk İlişkisi

Jön Türkler ve masonlar arasında bilinen ilk ilişki Scalieri'nin locasında yer alan Ali Şefkati ve onun Napoli'de yayımlamaya başladığı *İstikbal* gazetesi sayesindeydi. Şefkati'nin ani ölümünün ardından Jön Türkler ve masonlar arasındaki bu ilk ilişki de kesintiye uğrayacaktı.[56]

54 İ. Arda Odabaşı, *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık –Rasim Haşmet Bey–*, Kaynak Yayınları, Ekim 2011, s. 282-283.

55 Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, Beşinci Basım, İstanbul, Şubat 2001, s. 70-71.

56 Hanioğlu, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti*, s. 83-85.

Yine Jön Türkler tarafından yayımlanan *Şûra-yı Ümmet* dergisinde 1903 Nisanı'nda çıkan bir makalede Avrupa masonlarının hürriyet uğruna çalışmalarından övgüyle söz ediliyordu.[57]

Bu tarihten sonrasıyla ilgili olarak en önemli rivayet Ernest E. Ramsaur'a aittir. Ramsaur'un aktardığı rivayete göre İTC'nin kurucularından İbrahim Temo Arnavutluk'taki evine gittiği bir dönemde Brindisi'ye ve Napoli'ye uğrayarak buralardaki bir mason locasını ziyaret etmiş ve bu ziyaret esnasında Carbonari örgütünün İtalya'da oynadığı rol hakkında bilgi almıştır. Temo'nun aldığı bilgiler Jön Türklerin örgütlenme biçimlerini etkilemiştir.[58] Ama Temo'nun anılarında böyle bir olaya yer verilmemişti. Gerek bu durum gerekse de masonların mücadelelerini Scalieri'nin ve Comité Libéral Ottoman'ın faaliyetleri örneklerinde görüldüğü üzere Jön Türklerden farklı bir kanalda yürütmeleri, Ramsaur'un aktardığı rivayetin doğruluğu hakkında şüphe uyandırmaktadır. Gerçekten de 1908 öncesinde masonların beyannameler çıkartmakla ve büyük devletlere şikâyetle sınırlı mücadele biçimleri, Jön Türklerin mücadelesinden ve örgütlenmesinden farklı bir güzergâh izlemekteydi.

İşin tuhaf tarafı Comité Libéral Ottoman ismi, 1902 yılından sonra sadece Prens Sabahattin ve İsmail Kemal Bey gibi ileride İTC'nin en azılı muhalifleri olacak iki şahsın etrafında toparlanan bir grup tarafından kullanılmıştı.[59] Bu tarihten sonra masonların, başını Ahmed Rıza'nın çektiği Terakki ve İttihad Cemiyeti ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştıkları, Ahmed Rıza'nın da bu çabalara sıcak baktığı anlaşılmaktadır. 1892 yılında mason olması teklif edildiğinde, "ıslaha muhtaç" diye adlandırdığı bu kuruma

57 Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, 16. Baskı, 2010, İstanbul, s. 267-268. Mardin bu makaleden yola çıkarak Paris'teki Jön Türkler ile masonlar arasında bir ilişki olduğunu söylemenin mümkün olmadığını ifade etmektedir.

58 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, çev. Nuran Yavuz, Pozitif Yayınları, Mart 2007, s. 32.

59 Hanioğlu, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti*, s. 87.

girmeyi reddeden[60] Ahmed Rıza'ya göre masonlar ilerleme ve özgürlük fikirlerinin yayılmasına ve Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesine yardım etmişlerdi.[61]

Bütün bunlardan yola çıkarak 20. yüzyılın başında Selanik'te ve yakın çevresinde Jön Türklerin, mason localarını sadece faaliyetlerini gizlemek için kullandıklarını söylemek mümkündür. 1906 yılından itibaren masonlarla ilişki kuran Jön Türklerin davranışlarını, çeşitli örgütlerle kendi amaçları için ittifaklar yapan bir grubun davranışları olarak ele almak gerekir.[62] Bu çerçeve içerisinde özellikle İtalyan masonluğuna bağlı Macedonia Risorta locası devrimci kadroların toplanması, gizlenmesi ve arşivlerin saklanması açısından son derece faydalı olmuştu. Nitekim 1908 yılında Adliye Nazırı Refik Bey, *Morning Post* gazetesine verdiği bir demeçte İtalyan locaları olan Macedonia Risorta ve Labor et Lux'un gizlilik ve örgütlenmek açısından kendilerine büyük hizmetler verdiğini söyleyecekti.[63]

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de İngiliz ve İtalyan büyük localarına bağlı localarda bu ülkelerin diplomatları bulunuyordu. Zaten İtalyan hükümeti mason localarının kuruluşunu, esas olarak Osmanlı devletindeki etki alanını genişleteceği umuduyla desteklemişti.[64] Bu koşullar çerçevesinde, daha önceden kurulmasına rağmen, faaliyet göstermediği için zamanla "uyutulan" Macedonia Risorta locası, 1900 yılında Ettore Ferrari tarafından yeniden faaliyete geçirildi. Locanın "uyandırılma" çalışmaları sırasında öne çıkan Emanuel Carasso sayesinde Jön Türkler toplantılarını locada yapmaya başladılar. Bu dönemde İtalyan masonluğuna bağlı bu locadan ayrılan bir grup mason Fransız masonluğuna bağlanarak ayrı bir loca

60 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 33.
61 Hanioğlu, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti*, s. 88-89.
62 *Age*, s. 93.
63 Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilal İttihat-Terakki ve Masonluk*, çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, Aralık 1999, s. 43.
64 *Age*, s. 9.

kurmuştu. Bu durum Jön Türklerin faaliyetlerinin burada bir rahatsızlığa neden olduğunu gösteriyor. Aslında sadece söz konusu rahatsızlık, İTC ve masonlukla ilgili komplo teorilerini geçersiz kılmakta; İttihatçı kadroların mason localarını esas olarak gizlice örgütlenmek için kullandıklarını kanıtlamaktadır.[65] Kaldı ki, İttihatçıların İtalyan Büyük Locası'na bağlı bu locadaki faaliyetlerinden İtalyan masonlarının haberi bile olmamıştı. 1908 Devrimi'nin ardından İTC kadrolarının Macedonia Risorta locasında örgütlendikleri anlaşıldığında bu duruma şaşıranlar arasında İtalyan masonları da vardı.[66]

Mason karşıtı komplo teorilerini yayan İngilizler açısından durum daha da karışıktı. Eski büyükelçilerden Henry Bulwer masondu ve Osmanlı Devleti'nde birleştirilen İngiliz localarının Büyük Üstadı görevini yapmıştı. Fitzmaurice'in yakın arkadaşları Aubrey Herbert ile George Lloyd'un ve yukarıda da adı geçen Edwin Pears'in de mason oldukları biliniyor. Tam bu noktada Pears'in anılarında masonluk ile devrim arasındaki ilişkinin abartıldığını belirttiğini hatırlatmak gerekiyor. Pears'e göre devrime kadar Jön Türklerin arasında çok fazla mason bulunmamaktaydı. Osmanlı Devleti'nde masonluğun gelişimi esas olarak İttihatçıların iktidarı almasından sonra gerçekleşmiş; mason olduğu takdirde İTC ile iyi ilişki kuracağını düşünenler locaları doldurmuştu.[67]

İTC eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi şiarlarından etkilenmekle birlikte, masonluğu esasında bir araç olarak görüyordu. İTC'nin, masonluğu Avrupa'da destek bulmak için kullanmaya çalışırken söz konusu ilişki nedeniyle hiçbir teminat altına girmemesi, bu bakış açısının en büyük kanıtıdır. İngiliz, Fransız, İtalyan

65 *Age*, s. 36-41. Macedonia Risorta locasından ayrılanlar Fransız Büyük Locası'na bağlı Veritas locasını oluşturacaklardı. Dumont, Iacovella ve Koloğlu'ndan farklı olarak bu yönelişin nedenini Fransız Büyük Locası'nın daha politik bir karakteri olmasına ve Selanik'teki Fransız etkisinin artmasına bağlamaktadır. Bkz. Dumont, s. 66.

66 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 78-85.

67 Pears, s. 259.

masonluğunun bu devletlerle ilişkisinin farkında olan İTC, zaman zaman bu kanalları kullanmasına rağmen, ülke içinde ulusal bir masonluk örgütlenmesine giderek aynı kanalların kendi aleyhine kullanılmasının önüne geçmek istemişti. Nitekim İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Şûra-yı Âli-i Osmanî kurulmuş ve başına Müfettiş-i Umumî-i Âzam sıfatıyla Talât Paşa getirilmişti. Talât Paşa'nın diğer Müslüman ülkelerle dayanışma için bir "İslam masonluğu" kurulmasını istemesi anlamlıdır. Nitekim bu hamlenin altındaki niyetleri anlayan İngiltere bu girişimden rahatsız olmuştu. Fransız ve İtalyan locaları da söz konusu girişimi, saklamaya gerek görmedikleri bir hoşnutsuzlukla izlemişlerdi.[68]

Bu hoşnutsuzluğun neticesi ilk kapışma İngiltere açısından çok önemli olan Mısır'da yaşandı. Sait Halim Paşa burada Osmanlı Maşrıkı'na bağlı bir Mısır locası kurmak için işe girişmişti. Başta milliyetçi lider Muhammed Ferid olmak üzere Mısır'daki İngiliz karşıtları kısa zaman içerisinde söz konusu locanın çatısı altında örgütlenmeye başlamışlardı. İngiltere ise bu duruma karşılık olarak hidivin de üyesi olduğu İskoç ritine bağlı locayı güçlendirmeye çalıştı. Sir Eldon Gorst'un 1910 yılında Kahire'den Londra'ya çektiği telgraf, Muhammed Ferid'in İstanbullu masonlar tarafından Mısır Büyük Locası'na atanmasından duyulan endişeyi dile getiriyordu. Lowther'in 1910 tarihli raporu Gorst'un bu telgrafında dile getirdiği fikirlerden etkilenmişti.[69]

Bu esnada İttihatçılar Mısır'da yaptıklarıyla yetinmeyip İran'ın Türkiye Maslahatgüzarı Feracullah Han'ı da mason yaparak, İngiltere'nin ve Rusya'nın ortak etki alanındaki İran'da da Batı sömürgeciliğine karşı bir hareket yaratmaya girişmişlerdi. Aslında bu konudaki kapışma daha sonra da sürecek ve İstanbul'un işgalinden sonra İngilizler Osmanlı masonları arasında bir tutuklama kampanyasına başlayacaklardı.

---

68 Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 115-124.

69 H. V. F. Winstone, *Ortadoğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğu'daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü*, Risale, çev. Fuad Davudoğlu, İstanbul 1999, s. 21.

Lowther'in raporlarına da yansıyan Mısır meselesinin çıkış noktası bu kapışmaydı. Ama mesele raporlarda aktarıldığı gibi masonların iktidarı gasp etmesi değildi. Zaten Osmanlı Devleti'nde masonluğun kuruluş ve gelişmesinde İstanbul'daki İngiliz elçilerinin rolleri düşünüldüğünde, Lowther'in ve Fitzmaurice'in "mason komplosu" tezinin manasızlığı ortaya çıkacaktır. Aslında olup biten çok daha basitti. Burjuva devrimlerinin "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" şiarlarından etkilenen İttihatçılar İngiltere'nin etkisini kırmak için ulusal bir örgütlenme yaratmaya ve İngiliz karşıtı milliyetçi odakları buralarda örgütlemeye çalışmaktaydı. Fransız ritine bağlı masonluğu fazla politik bulan İngilizler II. Abdülhamid'e karşı localarda örgütlenen İttihatçıların bu kanalları kullanarak sömürgelerinde kargaşa çıkartmasından endişeliydi.

İttihatçılar Arasında Mason Karşıtlığı

İTC ile masonluk arasındaki ilişkinin "masonların yönetiminde bir örgüt" kurgusuyla açıklanamayacağını gösteren en somut kanıtlardan birisi de İttihatçılar arasında masonluğa farklı bakış açılarının mevcut olmasıdır. Mason karşıtı komplo teorilerinden bahsederken bir-iki cümleyle de olsa 1908 sonrasında İTC içinde ortaya çıkan farklı türde bir masonluk eleştirisinden ve bunun komplo teorilerindeki mason karşıtlığına benzemeyen siyasal içeriğinden bahsetmek gerekir.

Fransız Devrimi öncesinde ve esnasında masonluk burjuva devrimci fikirlerin oluşmasında oynadığı rolle ilerici bir işlev görmüştü. 1908 Devrimi öncesinde Osmanlı Devleti'ndeki durumsa daha farklıydı. Bu dönemde mason locaları hâlâ bazı ilerici fikirlerin yayılmasını sağlamakla ve devrimci kadroların istibdattan korunması için bir sığınak olmakla birlikte esas olarak dışa bağımlı bir karaktere sahipti. Osmanlı Devleti sınırları içinde örgütlenmeye çalışan farklı mason grupları arasında büyük bir rekabet yaşanmaktaydı.

Söz konusu rekabet, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin, masonluğu Osmanlı Devleti'ne sızmak ve kendi etki alanlarını artırmak için bir araç olarak kullanmalarından dolayı ortaya çıkmıştı.[70]

Bu durum 1908 Devrimi'nden sonra masonluk karşıtı söylemin iki ayrı biçimde gelişmesine neden olmuştu. Bunlardan birincisi masonluğun Yahudilerle el ele vererek büyük bir komplo tezgâhladığı yönündeki rivayetlerden oluşmaktaydı. Hem biçim hem de içerik olarak Batı'daki komplo teorilerinin bir benzeri olan bu akım, yine tıpkı Batı'da olduğu gibi, devrime karşı olan kesimlerin politik hedefleri çerçevesinde şekillenmişti.

Mason karşıtı diğer söylemse farklı tarihi koşullar yüzünden son derece özgün bir tarzda şekillenmiş ve doğrudan Jön Türk saflarında ortaya çıkmıştı. Ömer Seyfettin'in Selanik'teki *Genç Kalemler* dergisinde yer alan "Primo Türk Çocuğu" isimli hikâyesi ve yine Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınan *Vatan! Yalnız Vatan* broşürü bu eleştirinin iki örneğiydi. Her iki metinde de "beynelmileliyet" adı altında mason localarının Osmanlı Devleti'ne yönelik sömürgeleştirme faaliyetlerinde aldıkları rol eleştirilmekteydi. Görüldüğü gibi buradaki mason karşıtı eleştirilerin komplo teorileriyle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Nitekim Ömer Seyfettin *Vatan! Yalnız Vatan*'da açıkça, masonluğa hücumlarının cahillerin, mutaassıpların yaptıkları hücumlardan farklı olduğunu ve avamın mantığı okşamayı hedeflemediklerini ifade etmişti.[71]

---

70 Paul Dumont, *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları*, çev. Ali Berktay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 2000, s. 52.

71 *Vatan! Yalnız Vatan*'ın tam metni için bkz. Ali Birinci, "Vatan! Yalnız Vatan Hakkında Birkaç Söz..", *Tarih ve Toplum*, cilt: 12, sayı 70, (Ekim 1989), s. 235-242. "Fakat ey genç kari!... Emin ol ki Masonluğa, avamın mantığını okşayarak, eski ve cahilâne fikirleri bâtıl taassubları takdir ve tetvic ederek hücum etmeyeceğiz. Cahilâne hücum cahillerin... mutaassıbane hücum mutaassıpların hakkıdır! Bizim silahımız fen ve felsefe olacaktır. Masonluğun 'Mâ'bâd-ül matbuiye'sinden ziyade siyasi neticesi olan beynelmileliyet fikrine, 'insaniyet' hülyasına itiraz edecek, bunların vatan için ne kadar müdhiş ve mühlik rahneler olduğunu isbat edeceğiz." Ayrıca "Primo Türk Çocuğu" için bkz. *Genç Kalemler Dergisi*, Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1999, s. 316-330.

V.
Fitzmaurice ve Günümüz Komplo Teorileri

Gerald Fitzmaurice 23 Mart 1939 tarihinde Londra'da bir bakımevinde öldü. Ölümünün ardından *The Times*'ta çıkan bir yazıda onun için "İlham verme gücü muazzamdı" deniliyordu. Gerçekten de Fitzmaurice'in verdiği ilham çok fazlaydı ve sadece İngiliz diplomatlarıyla sınırlı kalmamıştı. Kendisiyle aynı dönemde yaşayan komplo teorisyenleri de onun verdiği ilhamdan bolca yararlanmıştı. Zaman zaman siyaset alanına da sızan bu ilhamların sonuçlarını günümüzde de gözlemlemek mümkündür.

Fitzmaurice'in tezlerinin komplo teorileri literatürünü etkilemesini üç ana başlık altında incelemek gerekir. Bunlardan birincisi Batı'daki komplo teorisyenlerine olan etkisidir. Ama Fitzmaurice'in tezleri ve Lowther Raporları bununla sınırlı kalmamış ve hem Arap hem de Türk komplo teorisyenleri üzerinde de derin tesirler bırakmıştır. Fitzmaurice'in etkilerini daha iyi anlamak için söz konusu üç komplo teorisi geleneğine de bir göz atmalıyız.

1- Batı'daki Komplo Teorisyenleri Arasındaki Etkisi

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Avrupa'da devrim korkusu, antikomünizm ve antisemitizm iç içe girmişti. Aynı tarihlerde dünya üzerindeki Yahudi nüfusunun üçte birinin yaşadığı Rusya'da da büyük toplumsal patlamalar yaşanmaktaydı. Çarlık rejiminin devrim dalgasını engelleyebilmek için düşünebildiği tek çare gizli polis servisi Ochrana aracılığıyla komplo teorileri

külliyatının en önemli eserlerinden birisi olan *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'ni hazırlatıp dağıttırmak oldu. 1917 yılından sonra devrimden kaçan "Beyaz" Ruslar *Protokoller*'i hem Avrupa'ya götürdüler hem de aristokratik ve politik ilişkilerini kullanarak tanıttılar.

Bu dönemde savaş ve bütün Avrupa'da sürmekte olan toplumsal hareketler yüzünden komplo teorileri büyük rağbet görmekteydi.

Örneğin Winston Churchill *Illustrated Sunday Herald* gazetesinde 1920 yılında yayımlanan "Zionism Versus Bolshevism" başlıklı makalesinde İlluminati'nin kurucusu Adam Weishaupt ile Karl Marx arasında hayali bir ilişki kurguladıktan sonra Bolşevikliğin dünyayı yıkmak için tasarlanmış büyük bir komplo olduğunu öne sürüyordu.

Yine ünlü tarihçi R. W. Seton-Watson da *The Rise of Nationality in The Balkans* isimli kitabında Jön Türk hareketinin beyninin Yahudiler ve Dönmeler olduğunu, bu hareketin Viyana, Budapeşte ve Berlin'deki uluslararası kapitalistlerden yardım gördüğünü ileri sürmekteydi.[1] Ernest E. Ramsaur, son derece haklı olarak, savaş esnasında Doğu Avrupa ülkeleriyle ilgili Propaganda Bürosu'nda (British Propaganda Bureau) çalışan Seton-Watson'ın bu sözlerinin kitabın basıldığı 1917 yılında yaşananlarla ilgisi olduğunu söylemektedir.[2]

Dönmeler hakkındaki iddialar antisemitizmin güçlü olduğu Fransa'da da etki yaratmıştı. Nitekim Jean Brunhes ve Camille Vallaux *La Géographie de L'Historie* (Tarihin Coğrafyası) isimli çalışmalarında İslam karşıtı gizli Yahudilerin 1908 devrimini kışkırttığını ileri sürüyorlardı.[3] Brunhes'un Sosyal Katolik Hareket'e bağlı olduğu ve coğrafyacılığının bu akımdan etkilendiği bilin-

1 R. W. Seton-Watson, *The Rise of Nationality in The Balkans*, Howard Fertig, New York, 1966, s. 134-135.

2 Ramsaur, s. 131.

3 Jean Brunhes, Camille Vallaux, *La Géographie de L'Historie Géographie de la Paix et de la Guerre sur Terre et sur Mer, F. Alkan, Paris 1921, s. 591-595.*

mektedir. Bu yüzden eserlerinde o dönemin yaygın antisemitik görüşlerine yer vermesine şaşırmamak gerekir. Brunhes ve Vallaux'un yazdıkları bu bölüm 1924 yılında *Mihrab* dergisi tarafından da Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştı.[4]

Bu dönemde Avrupa'daki komplo teorisyenlerinin iddiaları ile Fitzmaurice'in tezleri arasında karşılıklı bir ilişki vardı. Bu ilişkiyi göstermek için o dönemde çok tanınan ve benzerleri üzerinde büyük tesire sahip iki komplo teorisyeninin çalışmaları üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar Almanya'dan Friedrich Wichtl ve İngiltere'den Nesta Webster'dir. Bu iki komplo teorisyeni 1908 Devrimi'nin ve Ekim Devrimi'nin arkasındaki gücün Yahudiler olduğuna; Yahudilerin Osmanlı Devleti'nde ve Rusya'da iktidara geldiğine inanıyorlardı. Bu senaryoya göre sırada Avrupa ve dünya devrimi vardı.

Friedrich Wichtl'in *Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik* (Dünya Masonluğu, Dünya Devrimi, Dünya Cumhuriyeti) isimli kitabı 1919 yılında yayımlanmıştı. O sırada 19 yaşında olan Heinrich Himmler'in, Wichtl'in kitabını okuduktan sonra günlüğüne "Her şeyi açıklayan ve kime karşı savaşmamız gerektiğini anlatan bir kitap" diye not düştüğü biliniyor.[5] Wichtl'e göre İlluminati'nin kurucusu Adam Weishaupt'un kod adının Spartaküs olmasıyla Rosa Lüksemburg ve arkadaşlarının Spartakistler ismini seçmesi arasında bir ilişki vardı. Spartakistlerin Yahudi kökenli önderlerinin İlluminati üyesi olduğuna inanan Wichtl, Fransız masonluğunun Abdülhamid'i devirmek için Jön Türkleri kullandığını söylüyordu.[6]

Ünlü komplo teorisyeni Nesta Webster'in durumuysa daha da vahimdi. Webster 1910 yılında İsviçre'ye yaptığı bir gezi esnasında birdenbire daha önceki yaşamında bir Fransız kontesi

4 "Dönmeler", *Mihrab*, 1924 [1340 (15 Kanun-i Sani)], sayı: 5, s. 150-154. Aktaran Rıfat Bali, Sabetaycılık Konusunda Bir Bibliyografya Denemesi", *Tarih ve Toplum*, cilt 38, sayı: 223, (Temmuz 2004), s. 63-68.

5 Helmut Reinalter, "Die Verschwörungstheorie", *Handbuch der freimaurerischen Grundberiffe*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2002, s. 167.

6 Ramsaur, s. 129.

olduğuna ve ailesinin Fransız Devrimi sırasında öldürüldüğüne karar vermişti. Bu tarihten sonra Webster, daha önceki kontes kimliğine uygun bir biçimde, monarşiyi savundu ve her türlü devrim fikrine düşman oldu. Webster, *The French Revolution: a Study in Democracy* (Fransız Devrimi: Bir Demokrasi Çalışması) isimli kitabında devrimin ekonomik kriz, halkın hoşnutsuzluğu ve XVI. Louis'nin kötü yönetimi nedeniyle değil de İlluminati ve masonların komploları yüzünden gerçekleştiğini ileri sürmüştü. Ona göre tarih öncesi gnostiklerden, İsmailiye'ye, oradan Haçlı Seferleri sırasında Tapınak Şövalyeleri'ne, İlluminati'ye ve masonlara aktarılan, burada da durmayarak Lenin'e ve Rus Devrimi'ne kadar etkisini gösteren dünya çapında büyük bir komplo vardı. Hıristiyanlık karşıtı bu komploda Yahudiler, Dürzüler, gnostikler, masonlar ve sosyalistler işbirliği içindeydi.

Webster 1924 yılında yayımlanan *Secret Societies and Subversise Movements* (Gizli Cemiyetler ve Yıkıcı Hareketler) isimli kitabıyla İlluminati'nin komplo teorisyenleri arasında tekrar popüler olmasına yol açmıştı. Jakobenleri Alamut İsmailiyesi'nin devamı olarak gören Webster'a göre komünistlerin 1 Mayıs'ı işçi bayramı ilan etmelerinin asıl nedeni Adam Weishaupt'un İlluminati'yi bu tarihte kurmuş olmasıydı. Webster ayrıca bu kitabında Jön Türklere de yer ayırıyor ve Mustafa Kemal'in başarısının arkasında mason localarında doğan Jön Türk hareketi olduğunu öne sürüyordu.[7]

1920 yılında "Jewish Peril" başlığı altında *Morning Post* gazetesinde aralarında Webster ve Wichtl'in de olduğu bir grup yazarın kaleme aldığı bir dizi yayımlanmıştı. Söz konusu dizi aynı yıl *The Cause of World Unrest* başlığıyla kitap haline getirildi. Kitabı hazırlayan gazetenin editörü Howell Arthur Gwynne idi. Kitapta Lowther'in ve Fitzmaurice'in raporlarında dile getirdikleri tezler tekrarlanıyor; Jön Türk Devrimi'nin ve Türk ulusal kurtuluş

7 Türkçesi için bkz. Nesta H. Webster, *Aydınlık Dünyanın Karanlık Güçleri Masonluk*, çev. Hacasan Yüncü, İlgi Yayınları, Mayıs 2006, s. 278. Ayrıca Churchill yukarıda bahsedilen makalesinde akıl sağlığının yerinde olmadığı bilinen bu komplo teorisyenine gönderme yapıyordu.

hareketinin Yahudiler ve masonlar tarafından İngiltere'nin çıkarlarını zedelemek için tezgâhlandığı ileri sürülüyordu.[8]

Gwynne, kitabın yayımlandığı tarihte resmi bir kurum olan Politik İstihbarat Dairesi'ne (PID) başvurarak *Siyon Protokolleri*'nin gerçek olup olmadığını sormuştu. Kurumun başında bulunan Sir William Tyrrell, Gwynne'in samimi arkadaşıydı. Fitzmaurice de bu kurumda görevliydi ve "Uluslararası Yahudilik" konusundaki çalışmalarından dolayı onun yorumunun alınmaması mümkün değildi.[9]

Öte yandan Politik İstihbarat Dairesi Gwynne'in sorusuna olumsuz yanıt vermiş ve *Protokoller*'in büyük ihtimalle uydurulmuş olduğunu söylemişti. Nesta Webster, yayıncısının aldığı bu yanıtı *Secret Societies and Subversive Movements* isimli kitabında kullanacak ve *Protokoller*'in gerçekte Yahudilere değil İlluminati'ye ait olduğunu söyleyerek kendi hayran kitlesini şaşırtacaktı.

Jön Türkler hakkındaki iddiaları dile getiren bir başka isimse Leon de Poncis idi. Bağnaz bir Katolik olan Poncis'e göre masonlar ve Yahudiler Jön Türk adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidarı ele geçirmişlerdi.[10] Poncis'in Wichtl'den aktardığını belirttiği bu iddiaları asıl adı Edith Starr Miller olan Lady Queenborough tarafından da tekrar edilmişti.[11]

Troçki ve Fitzmaurice

İngiliz Hariciyesi içerisinde "Uluslararası Yahudi Komplosu" senaryosuna inanan çok sayıda insan bulunmaktaydı. Dünya üzerindeki bütün Yahudilerin arasında özel bir iletişim ve örgütlenme olduğu; bu büyük gücün Almanya'nın yanında yer

8 H. A. Gwynne, *Derin İhtilal "Küresel Entrikanın İçyüzü"*, Selis Kitaplar, çev. İlker Özyaşar, Temmuz 2003.

9 Berridge, *Gerald Fitzmaurice*, s. 239-240.

10 Leon de Poncins, *Freemasonry and Judaism The Secret Powers behind the Revolution*, s. 66-68.

11 Lady Queenborough, *Occult Theocrasy*, s. 585-586.

almayı seçtiği tezi üzerinde şekillenen bu senaryoya göre "Yahudi Meselesi"nin iki boyutu bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Yahudilerin ve gizli Yahudilerin devrimler yoluyla iktidarları ele geçirmesiydi. Bunlar Osmanlı Devleti'nde ve nihayet Rusya'da iktidara gelmişlerdi. İkna edilmeleri ve böylelikle hem Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesi hem de Rusya'nın savaşa devam etmesi sağlanmalıydı.

İngiliz Hariciyesi açısından meselenin ikinci boyutuysa bir an önce savaşa sokulmak istenen ABD ile ilgiliydi. Londra'ya gönderilen raporlarda Jacob Schiff ile İstanbul'a Amerikan sefiri olarak atanan Oscar Strauss'dan bahsedilmesi Fitzmaurice'in meselenin ABD ayağı hakkında da bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Schiff ve Strauss American-Jewish Committee'nin (Amerikan Yahudileri Komitesi) yönetimindeydilerve esas olarak Siyonizme mesafeli duruyorlardı. Yahudilerin Mezopotamya'ya, yani Berlin-Bağdat Demiryolu'nun geçtiği bölgeye yerleşmelerini istiyorlardı. İngilizler açısından bu durum Alman nüfuzunun Ortadoğu'da artması anlamına geliyordu. Fitzmaurice'in bu planın büyük bir komplonun parçası olduğundan şüphelendiği anlaşılmaktadır.

Bu dönemde Fitzmaurice'inkine benzer görüşler İngiliz diplomatları arasında son derece yaygındı. Örneğin Rusya uzmanı olan ve Rus basınıyla İngiliz basını arasındaki iletişimi sağlayan Bernard Pares, *The Times*'ın Varşova sorumlusu Stanley Washburn, Yahudi komplo teorilerinin ateşli bir taraftarı olan İngiliz ataşesi General Alfred Knox, Almanya taraftarı olan Yahudi finansçıların büyük bir kumpasın parçası olduklarını ileri süren İngiltere'nin ABD elçisi Sir Cecil Spring-Rice da aynı şekilde düşünüyorlardı.[12] Spring-Rice, Lord Balfour'a yazdığı bir mektupta ABD'deki Yahudilerin önde gelen isimlerinden Louis D. Brandeis ile yaptığı bir görüşmeden bahsediyor ve Jön Türk Devrimi ile Ekim Devrimi'ni yapan Yahudilerin ve gizli

12 Mark Levene, "A Case of Mistaken Identity", s. 61-62.

Yahudilerin davranışlarından şikâyet ediyordu.[13]

Fitzmaurice ve Lowther'in Schiff'den neden bahsettiklerini daha iyi anlamak için Spring-Rice'ın Londra'ya gönderdiği raporlara dikkat etmek gerekmektedir. Spring-Rice, raporlarında Grey'e ABD'deki havanın pek iç açıcı olmadığını söylüyordu. Amerikalılar İngiltere'nin yanında Almanya'ya karşı savaşmak noktasında çok isteksizdi. Kongre'nin havası son derece tehditkârdı. İrlandalılar, Almanlar, Katolikler, kısacası ABD'deki bütün İngiliz düşmanları, bir araya gelmiş, Almanya'nın desteklenmesi için uğraşıyorlardı. Bunlar arasında basın, finans gibi alanlarda öne çıkan Yahudilere özellikle dikkat etmek gerekiyordu. İngilizlere göre Amerikan mali sistemini Yahudiler kontrol etmekteydi ve içlerinde Jacob Schiff gibi açıktan açığa İngiliz aleyhtarı bir çizgiye sahip olanlar mevcuttu.[14] Spring-Rice ABD'li Yahudi kökenli diplomatlara da güvenmiyor ve Osmanlı Devleti'ni Almanya'dan ayırma ve tek başına barışa zorlama projesinin İstanbul'daki eski ABD Büyükelçisi Morgenthau ile konuşulmasına bile karşı çıkıyordu. Spring-Rice'a göre ABD'deki Almanlarla sıkı ilişkisi olan Morgenthau'ya güvenmek mümkün değildi. Morgenthau Türkiye'deki Jön Türk hareketi içinde etkili olan Yahudilerle ve Dönmelerle sıkı ilişki içerisindeydi. Bu yüzden İngiltere'den ziyade Almanya'ya yakın olması doğaldı.

Fitzmaurice ve Spring-Rice gibi düşünen bir başka isimse İngiltere'nin Petrograd'daki elçisi olan Sir George Buchanan'dı. Buchanan 1915'te Londra'ya yolladığı raporda şunları söylüyordu: "Yahudilerin büyük kısmının Almanya'dan para aldıkları ve Polonya'da casusluk yaptıkları şüphe götürmez. Sınırda görev alan hemen her Rus subayının bu konuda anlatacak bir hikâyesi var."

Buchanan da, tıpkı Fitzmaurice gibi, bir yandan komplolar düzenliyor bir yandan da komplo teorileri uyduruyordu.

13 Friedman, *The Question of Palestine*, s. 51.
14 *Age*, s. 41-42.

Örneğin Troçki'nin Kanada Halifax'ta İngilizler tarafından tutuklanmasının hemen ardından Buchanan Petrograd'daki gazetelere açıklamalar gönderip Troçki'nin Alman Elçiliği'nden aldığı parayla yola çıktığını iddia etmişti. Troçki, kendisi hakkında ortaya atılan "Yahudi-komünist komplosu" iddialarının arkasında Moskova'daki İngiliz Elçiliği'nin ve Buchanan'ın olduğuna emindi. Nitekim Buchanan, "Yahudi-komünist komplosu" iddiasını daha sonraları yalanlayacak ve Troçki'nin para alıp almadığını bilmediğini söyleyecekti.[15]

Gerçekten de Fitzmaurice, Spring-Rice, Sykes ve Buchanan gibilerinin antisemitik iddiaları daha sonraları, özellikle de ABD'deki aşırı sağcı çevrelerin antikomünist komplo teorilerine temel oluşturacaktı. Bu çevrelere göre Yahudi bankerler hem ABD'yi hem de sosyalizmi perde arkasından yönetmekteydiler.[16] Bu türden komplo teorilerine en iyi örnek Henry Ford'un ünlü kitabı *Beynelmilel Yahudi*'dir. Ford bu kitabında Siyonizm ile Bolşevizmin yan yana geliştiğini, Yahudilerin Jön Türk hareketi de dahil olmak üzere cumhuriyetçi ve sosyalist fikirleri etkilediklerini ileri sürmüştür.[17] Görüldüğü gibi Fitzmaurice'in kurguladığı komplo teorileri günümüzde, dolaylı bir biçimde de olsa, hâlâ etkilerini göstermektedir.

Ermeni Olayları ve Lowther Raporları

Batı'daki komplo teorisyenleri Yahudilerin, tezgâhladıkları büyük komplonun bir gereği olarak, başta Ermeniler olmak üzere bütün Hıristiyanlara karşı savaş açtıklarını öne sürmektedir.

---

15 Lev Troçki, *Hayatım*, Yazın Yayıncılık, çev. Müntekim Öçmen, İkinci Baskı, Ekim 1999, s. 304-305.

16 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Haluk Hepkon, "Her taşın altında CFR mi var?", *Soros, CFR ve Arap Ayaklanması*, Kırmızı Kedi Yayınevi, O. Koloğlu, M. A. Güller, B. Doster, H. Hepkon, Mart 2011, İstanbul, s. 118-154.

17 Henry Ford, *Beynelmilel Yahudi*, Etkin Kitaplar, çev. Hacasan Yüncü, Aralık 2007, s. 68.

Komplo teorisyenlerine göre Doğu'nun Hıristiyan halklarını ve bunların en kadimleri sayılan Ermenileri katledenler aslında açık ve gizli Yahudilerdir. Yaşanılanların nedeni Yahudilerin Hıristiyanlığa duyduğu derin nefrettir. Bu saçma kurgular, yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı üzere, 1908 Devrimi'nden sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen Hıristiyan azınlıkların Yahudi karşıtı hissiyatlarından ve Batı'daki kamuoyunun önyargılarından beslenmekteydi.

1911 yılında Katolik Arnavutların ayaklanması esnasında takınılan tutum bu duruma iyi bir örnektir. Bu tarihte Makedonya'da Karadağ gibi Batılı ülkelerin kışkırtmasıyla Katolik Arnavutlar ayaklanmıştı. Ayaklanmayı bastırma görevi İşkodra Kuvayı Mürettebe Kumandanı Şevket Turgut Paşa'ya düştü. Şevket Turgut Paşa'nın ayaklanmayı bastırmak için giriştiği harekâta karşı İngiltere'de ve Avrupa'nın başka ülkelerinde hemen bir kampanya başlatıldı. *The Times* gazetesi 24 Haziran 1911 tarihli nüshasında Avusturya'da muhafazakâr Katolikler tarafından yayımlanan *Vaterland* gazetesine dayanarak Şevket Turgut Paşa'nın komutasındaki Osmanlı birliklerinin Hıristiyan (Katolik) Arnavutlara büyük bir vahşet uyguladığını öne sürüyordu.[18] Gazeteye göre bu vahşeti planlayan "Selanik Komitesi" idi. *The Times*, 26 Haziran 1911 tarihli nüshasındaysa bu vahşetin Türklere "Selanik Komitesi" tarafından zorla yaptırıldığını öne sürüyordu.

Aynı gazetenin 11 Temmuz 1911 tarihli nüshasında yayımlanan makale konu hakkında daha kesin bilgiler verecekti. *The Times*'ın Avusturya muhabiri tarafından kaleme alınan makale, gazetenin ifadesiyle aynı gün *Zeit* gazetesinde de yer almıştı. Söz konusu makaleye göre Şevket Turgut Paşa, Katolik Arnavutları yok etmekteydi. Durum çok vahimdi. Bu yüzden Şevket Turgut

18 Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914)* Birinci Cilt, İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, 2011, İstanbul, s. 78.

Paşa'yı durdurmak için komitenin sözünü dinleyeceği çevrelerin baskısına ihtiyaç vardı. Bu çevreler ise İngiltere'deki, ABD'deki ve diğer ülkelerdeki Yahudilerdi. "Selanik Komitesi" Yahudilerin, Dönmelerin ve Gizli Yahudilerin kurduğu bir teşkilattı. Böylelikle Yahudiler Ermenilere, Bulgarlara ve diğer Hıristiyanlara yönelik kıyımların asıl faili ilan edilmekteydi.[19]

Bu türden iddialar Ermeniler özelinde sıklıkla kullanıldı. Bu durumun nedeni antisemitik komplo teorilerine fazlasıyla aşina İngiliz Dışişleri Bakanlığı kadrolarının Ermenilerle ilgili yürüttükleri faaliyetlerdi. Bir dönem Fitzmaurice ile aynı büroda çalışan Arnold Toynbee ve Seton-Watson gibi İngiliz savaş aygıtının en önemli isimleri bir yandan Ermeni Meselesi'yle ilgili propaganda malzemesi hazırlarken, diğer yandan da Yahudilerin ve gizli Yahudilerin Jön Türkleri nasıl yönettikleri meselesine kafa yormuşlardı. Bu propagandanın Birinci Dünya Savaşı esnasında Batı'daki ve özellikle de ABD'deki köktendinci Hıristiyanları etkilemek için yürütüldüğü açıktır. Tarihi iyi Hıristiyanlar ve başta Yahudiler olmak üzere şeytani güçler arasındaki mücadeleyle açıklamaya çalışan köktendinci Hıristiyanlar ve aşırı sağcı gruplar arasında bu türden iddiaların yayılmak için zemin bulmasına şaşırmamak gerekir. Öte yandan Lowther ve Fitzmaurice'in görev yaptıkları süre içerisinde Ermeni Meselesi ile özel olarak ilgilendiklerini ve konu hakkında Londra'ya aktarılan bilgilerin önemli bir kısmının bunların süzgecinden geçerek gittiğini unutmamak lazım. Bu durum Lowther Raporları'nın komplo teorisyenleri tarafından Ermeni Olayları'yla ilgili olarak da kullanılmasına neden olmuştur.

Bu konuda en iyi örnek, Türk basınında da sıkça gönderme yapılan Joseph Brewda'nın tezleridir. Brewda, 1994 yılında Lynden LaRouche ile ilişkili Schiller Enstitüsü'nde verdiği bir konferansta, Yahudilerin kendilerine kucak açan Osmanlı Devleti'ni 400 yılda yıktıklarını ileri sürüyordu. Brewda'ya göre

19 *Age*, s. 83-85.

Yahudiler zaferlerini Ermenileri, Yunanları ve Süryanileri katlederek kutlamışlardı.[20]

Brewda'nın yazdıklarından yola çıkan Jack Manuelian ise tezlerini yukarıda Fitzmaurice ile ilişkilerine değinilen Mevlanzade Rıfat'ın yazdıklarına dayandırmaktadır. Manuelian yazısında ayrıca Clifford Shack tarafından yazılan "The Armenian & Jewish Genocide Project: Eliminating Ethnic Conflict Along the Oil Route From Baku to the Suez Canal Region" adlı makaleye de değinmektedir.[21]

Manuelian, yazısında aşırı sağcı Texe Marrs'ın yazdıklarına da gönderme yapmaktadır. Başlı başına bir vaka olarak incelenmeyi hak eden Marrs'a göre aslen Yahudi olan Neron, İlluminati'nin kurucusu Adam Weishaupt ve Fransız Devrimi'nin önderlerinden Robespierre Hıristiyanları öldürmüşlerdi. Ermenilerin Yahudi masonlar tarafından katledildiğini öne süren Marrs, aslında okur kitlesinin dini duygularını harekete geçirerek kendi görüşleri için taraftar toplamayı hedeflemekteydi.[22]

Manuelian'ın dayandığı bir başka kaynak ise Islamic Party of Britain'in (Britanya İslamcı Parti) başkanlığını yapan David Musa Pidcock'tur. Pidcock *Satanic Voices* (Şeytani Sesler) isimli kitabında mason Yahudilerin Ermenileri katlettiklerini öne sürerken ünlü komplo teorisyeni Lady Queenborough ve Texe Marrs'a gönderme yapmaktadır. Pidcock aynı zamanda Gerard Lowther tarafından Sir Charles Hardinge'e gönderilen raporu da iddialarına kanıt olarak göstermektedir. Benzer iddialar ülkemizdeki İslamcı yazarlar arasında da yaygındır. Abdurrahman Dilipak, Mehmet Şevki Eygi, Mehmet Kamış, M. Emin Kazcı, Nuh Gönültaş, Salim Meriç gibi isimler söz konusu iddiaları yazılarında işlemişlerdir.[23]

---

20 Bkz. http://www.schillerinstitute.org/conf-iclc/1990s/conf_feb_1994_brewda.html#brewda (Son Erişim 25.06. 2011)

21 Manuelian'ın tezleri için bkz. http://www.rense.com/general64/genoc.htm.

22 Bkz. http://www.texemarrs.com/052005/sea_of_blood.htm.

23 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Rıfat N. Bali, *A Spacegoat For All Seasons: The Dönmes or Crypto-Jews of Turkey*, Isis Press, 2008, s. 277-316.

Bu konuda bir başka örnek ise Christopher Jon Bjerknes'in *The Jewish Genocide of Armenian Christians* isimli çalışmasıdır. Bjerknes, Lowther Raporları'ndaki iddiaların üzerine inşa ettiği çalışmasında bilinen en uç komplo teorilerine yer vermektedir.[24]

2- Araplar Arasındaki Etkileri

1908 Devrimi'nden sonra İTC'nin merkeziyetçi politikaları Araplar arasında hoşnutsuzluklara neden olmuştu. İTC, Araplara imtiyazlar vermekle birlikte özerklik tanımamaya kararlıydı. Bu yüzden İTC'ye muhalif olan ademimerkeziyetçiler Araplar arasında hızla güç kazandı. Bu durum komplo teorilerinin Araplar arasında yayılması için uygun bir zemin hazırlamıştı.

Araplar açısından bir başka sorunsa Siyonizm ile ilgiliydi. Muhalefetin İTC'yi sürekli olarak Siyonizm ile ilişkide olmakla, Yahudilere ekonomik imtiyazlar vermekle suçlaması Arap mebuslar arasında kafa karışıklıklarına yol açmaktaydı. Bu dönemde Arap vilayetlerinde de Yahudi göçmenlere karşı bir tepki oluşmaya başlamış ve halkı Siyonizme karşı uyaran ilk makale Necib Nasır adındaki bir Arap tarafından Hayfa'da çıkan *El Karmil* gazetesinde yayımlanmıştı. Bir Protestan olan Nasır hayatının on beş yılını İngiliz misyonerlerinin yanında geçirmiş ve bu misyonerlerin antisemit propagandalarından etkilenmişti.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde Filistinli Arap mebuslar kendilerini ve geldikleri bölgede yaşayanları doğrudan ilgilendiren bu türden iddiaları mecliste gündeme getirdiler. Ruhi Halidi, Said Hüseyni ve Hafız Said Beyler bu konudaki muhalefetin başını çekiyorlardı.[25] Lütfi Fikri Bey ile aynı partide olan Şükrü el Esalî, Siyonizm suçlamalarının gücünü gördükten sonra bu türden iddiaları merkezi yönetime karşı

24 Bjerknes'in çalışmasının tamamı internette bulunmaktadır. http://www.jewishracism.com/JewishGenocide.pdf.

25 Öke, s. 140-149.

kullanmaya başlamıştı. El Esalî'ye göre Türk yöneticiler Arap topraklarını ele geçirmeye çalışan Yahudilere yardımcı oluyordu. Böylece Fitzmaurice tarafından kurgulanan komplo teorileri kısa bir zaman içerisinde Araplar arasında etkili oldu ve mason Jön Türklerin Yahudilerle işbirliği içinde olduğu iddiaları yayılmaya başladı.[26]

1913 yılında Bağdat ve Basra'da Araplar içerisinde başlayan huzursuzluğun sonucunda hazırlanan Basra Reform Cemiyeti'nin programında bu türden ifadelere yer verilmesini, bu yayılmanın örneklerinden birisi olarak ele almak gerekmektedir. Basra'daki İngiliz Konsolosu Crow tarafından hemen Londra'ya bildirilen programda İTC Siyonistleri teşvik etmekle ve Filistin'i Yahudilere satmakla itham ediliyordu. Buna göre İTC Müslüman değildi ve mensuplarının amaçları İslam'ı yıkmaktı. Bu suçlamalar İstanbul'daki başkonsolosluk tarafından da ilgiyle izleniyordu.[27]

Ama bütün bu iddiaların başta Araplar olmak üzere Müslümanlar arasında sistemli bir biçimde dolaşması Birinci Dünya Savaşı esnasında oldu. Savaş sürerken İngiltere, yukarıda gösterilmeye çalışıldığı üzere, cihad fetvasının etkisini önlemek için İTC önderlerinin ve kadrolarının dinsiz-mason-Yahudi olduğu propagandasını yaptı. İşin ilginç tarafı İTC önderliğini Yahudilerle ve Siyonistlerle işbirliği yapmakla suçlayan İngiltere aynı anda Siyonistlerle sonu Balfour Deklarasyonu'na kadar gidecek olan bir pazarlık içerisindeydi. Üstelik Arap Ayaklanması'nın önderleri ne Bolşevikler Sykes-Picot Anlaşması'nı, yani İngilizlerin ve Fransızların Ortadoğu'yu gizlice paylaştıkları gerçeğini açıkladıklarında, ne de Balfour Deklarasyonu ilan edildiğinde İngiltere'ye karşı seslerini çıkarmadılar. İTC'yi Siyonistlikle suçlayan Arap önderleri İngiliz emperyalizminin dayatması sonucunda bölgeye Yahudilerin yerleş-

26 Öke, s. 141.
27 Zeine, s. 95-96.

mesine ve diğer uygulamalara sessiz kaldılar.[28] Şerif Hüseyin'in büyük oğlu Faysal'ın Siyonistlerle "aynı kandan ve ırktan geldikleri"ni söylemesi, Arap önderliğinin bu konudaki tutumunu göstermesi açısından manidardır.

Araplar arasında Birinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında atılan fikri temeller 1970'li yıllardan sonra tekrar önem kazanacaktı. Bu dönemde Arap tarihçiliğinin Osmanlı Dönemi'ni değerlendirme biçimi değişmiş; Arap milliyetçiliğinin söz konusu döneme bakışındaki olumsuzluklar yavaş yavaş silinmeye başlamıştı. İslamcı hareketlerin de etkisiyle yeni dönemde moda II. Abdülhamid'in Theodor Herzl'in tekliflerini reddettiği iddiasından hareketle bütün olumsuzlukların nedeni olarak Jön Türk Devrimi'ni göstermek olmuştu. Böylelikle Jön Türk Devrimi'nin "mason-siyonist komplosu" olduğunu iddia eden Lowther Raporları yeniden gündeme gelmişti.[29] Bu konuda en iyi örnek Mısır'daki köktendinci hareketlerin en önemli isimlerinden Seyyid Kutub'un konu hakkında fikirleriydi. Kutub şöyle yazıyordu: "Koca Osmanlı Devleti'ni parçalayan, milliyetçi ve ırkçı hareketlerin ardında sinsi emellerini gerçekleştirmeye çalışan, Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren ve İslam hilafetini sona erdiren de Yahudilerdir!"[30]

Lowther Raporu'nda ifade edilen komplo teorilerine geniş bir biçimde yer veren çalışmalardan bir diğeriyse Muhammad Safwat al-Saqqa Amini ve Sa'di Abu Habid tarafından hazırlanmış olan ve İngilizcesi 1982 yılında yayımlanan *Freemasonry* (Masonluk) isimli kitaptı.[31] Kitapta masonluk hakkında bilinen komplo teorileri ve Jön Türkler hakkındaki "Dönme-Yahudi"

28 Kürkçüoğlu, s. 217-226.

29 Maurus Reinkowski, "Late Ottoman Rule over Palestine: Its Evaluation in Arab, Turkish and Israeli Histories, 1970-90", *Middle Eastern Studies*, vol. 35, No:1, January 1999, s. 69-73.

30 Seyyid Kutub, *Yahudi ile Savaşımız*, Hikmet Neşriyat, çev. Abdulhamid Dağdeviren, İstanbul 2007, s. 108.

31 Muhammad Safwat al-Saqqa Amini, Sa'di Abu Habid, *Freemasonry*, Muslim World League Publications, 1982.

iddiaları tekrarlanmaktaydı. Muslim World League tarafından yayımlanan kitabın yazarlarından Muhammad Safwat al-Saqqa Amini, İslam El Rabıta örgütünün yöneticilerindendi.

Ahmad Muhammad Auf, 1992 yılında Mısır'da yayımlanan kitabı *Al-Mu'amarat al-hafiya didda l-İslam wa l-Masihiya*'da (İslama ve Hıristiyanlığa Karşı Gizli Komplolar) komplo teorilerine benzer bir biçimde yaklaşıyordu. Auf'a göre masonlar ve Yahudiler Fransız Devrimi'nden sorumlu oldukları gibi II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden ve hilafetin kaldırılmasından da sorumluydular. Auf'a göre Mustafa Kemal Atatürk Dönme olduğu için laik bir cumhuriyetin kurulmasına önayak olmuş ve Türkiye'yi Arap ülkelerinden ayırmıştı. Gizli toplantılarında Talmud okuyan Dönmelerin lideri Ziya Gökalp'ti. Dönmeler, Yahudilerin Hıristiyan bir çocuğun kanıyla hazırlanmış ekmek yeme âdetini devam ettiriyordu. Yazara göre masonların yönettiği Jön Türkler Birinci Dünya Savaşı esnasında İngilizlerin ve Fransızların Filistin ile Suriye'yi ilhak etmesini kolaylaştırmış, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını sağlamışlardı.[32]

Araplar tarafından yapılan bu türden çalışmalardan bir kısmı Türkçeye de çevrilmiştir. Filistinli Refik Şakir en-Nedşe'nin dilimize *Sultan II. Abdülhamid ve Filistin* ismiyle tercüme edilen çalışması söz konusu çalışmalar hakkında bilgi edinmek için iyi bir örnektir. Kitapta yazar söz konusu rapordan bir gerçeklik gibi bahsetmekte, ayrıca "Fitesmuis" diye bahsettiği Fitzmaurice'in Jön Türkler aleyhine ifadelerine de yer vermektedir.[33]

Arapçadan çeviri meselesinde bir başka örnekse Mısırlı bir araştırmacı olan Hüda Derviş'in *Yeni Belgeler Işığında Türkiye'de*

32 Fink, Lantzerath, s. 163-171.

33 Refik Şakir en-Nedşe, *Sultan II. Abdülhamid ve Filistin*, çev. Necmeddin Gevri, Semerkand Basım Yayın Dağıtım, İkinci Baskı, Eylül 2004, İstanbul, s. 136-139. Yazarın üslubu güven vermekten uzaktır. Örneğin Ernest Ramsaur'un kendi kitabında eleştirmek için alıntı yaptığı Webster ve Wichtl gibi komplo teorisyenlerinin görüşleri, sanki Ramsaur'un görüşleri gibi aktarılmaktadır. Karşılaştırmak için bkz. Refik Şakir en-Nedşe, s. 148 ve Ernest Edmondson Ramsaur, s. 129.

Dönme Yahudi Gerçeği isimli kitabıdır. Derviş de kitabında Lowther Raporu'ndan bahsetmektedir.[34]

3- Günümüz Türkiyesi'ndeki Etkileri

Lowther'in ve Fitzmaurice'in 1900'lü yılların başında ortaya attığı komplo teorileri doksanlı yıllarda Türkiye'de yeniden gündeme gelecekti. Bu durumun en önemli nedeni ülkenin içinde bulunduğu büyük siyasal, ekonomik ve toplumsal krizdi. Türkiye'de önemli altüst oluşlar yaşanmaktaydı ve bu dönemde komplo teorileri söz konusu krize aşağıdan yukarıya doğru bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştı. Bu süreçte, aşağıda da gösterilmeye çalışılacağı üzere, Lowther ve Fitzmaurice'in tezlerinin rolü büyüktü.

Öte yandan ülkenin içerisinde bulunduğu kriz sayesinde yükselişe gelen İslamcı akımların tarihe ve günümüze bakışı komplo teorilerinin gelişmesi ve yayılması için son derece uygundu. Bu dönemde ABD'nin açık desteğini alan İslamcı akımlar, Rand Corporation uzmanı ve CIA mensubu Graham Fuller'in "modası geçmiş" ilan ettiği Kemalizmin tasfiyesini, devlet aygıtının ABD'nin Ortadoğu politikaları çerçevesinde yeniden şekillendirilmesini ve sermayenin belli ölçülerde el değiştirmesini "Selaniklilere" ya da "Beyaz Türklere" karşı bir mücadele biçiminde göstermeye çalışmışlardı. AKP muhaliflerine yönelik düzenlenen Ergenekon ve benzeri operasyonların başlamasıyla birlikte Lowther Raporları, yeni dönemin uygulamalarına tarihsel bir arka plan oluşturmak için kullanılacaktı. Yukarıdan aşağıya gelişen bu süreç komplo teorilerinin Türkiye'de yaygınlık kazanmasının önünü açan bir diğer nedendi.

Kısacası Fitzmaurice'in tezlerinin doksanlı yıllardan itibaren Türkiye'de tekrar yaygınlık kazanmasının birisi aşağıdan yukarıya, diğeriyse yukarıdan aşağıya doğru işleyen iki ayrı

34 Hüda Derviş, *Yeni Belgeler Işığında Türkiye'de Dönme Yahudi Gerçeği*, çev. Mustafa Özcan, Ark Kitapları, Ekim 2006, s. 54.

dinamiği bulunmaktaydı. Üstelik her iki dinamiğin kesiştiği birden çok nokta vardı. Dolayısıyla Türkiye'de Lowther Raporları'nın yeniden doğuşu ve komplo teorilerinin yaygınlaşması sürecini iyi anlamak için öncelikle her iki dinamiği de incelemek gerekmektedir.

Komplo Teorilerinin Aşağıdan Yukarıya Doğru Yükselişi

Doksanlı yıllarda komplo teorileri bütün dünyada yükselişe geçmişti. Siyasal planda gericiliğin, ideolojik planda küreselleşmeciliğin ve kültürel planda postmodernizmin atağa geçtiği bu dönemde Türkiye'nin de bu yükselişten payına düşeni alması kaçınılmazdı. Öte yandan yirmi dört ülkenin sınırlarını değiştireceği ilan edilen Büyük Ortadoğu Projesi, Irak'ın işgali, Kuzey Irak'ta kurdurulan Kürt devleti, bölgede İsrail'in artan saldırganlığı, AKP iktidarının ABD ile fazlasıyla yakın ilişkileri ve daha birçok olgu Türkiye'de büyük bir toplumsal ve siyasal krize neden olmuştu. Bu tabloya Cumhuriyet Devrimi'nin kazanımlarının yok edilmesini ve İslamcılığın güç kazanmasını da eklemek gerekiyor. Bütün bunlar komplo teorilerinin yayılması için kültürel bir ortam hazırlamıştı.

Bu siyasal konjonktürde Selanik Dönmeleri ya da sıklıkla kullanılan ve onlara siyasal bir akım havası veren yeni isimleriyle Sabetayistler hakkında ortaya atılan komplo teorileri "muhalif" bir içerik kazanmaya başladı. Söz konusu tezler artık Büyük Ortadoğu Projesi, Kıbrıs Sorunu, Kürt Meselesi gibi Türkiye'nin karşılaştığı önemli sorunları ve çözümlerini açıklamak için kullanılıyordu.

Komplo teorilerinin muhalif bir içerik kazanmasının en önemli nedeni Türkiye'nin içinde bulunduğu krizin beraberinde yeni ve derin bir saflaşmayı getirmesindeydi. Krizin ABD'nin Ortadoğu politikalarıyla ilişkili olduğu açıkça ortadaydı. Bu yüzden söz konusu saflaşma da ABD'ye karşı tavır çerçevesinde

oluşmuştu. Ulusalcı diye bilinen ve ABD'ye karşı konumlanan güçlerin oluşturduğu cephe içerisinde İslamcı ve/veya milliyetçi kökene sahip kişi ve gruplar da bulunmaktaydı. Komplo teorileri özellikle bu kişi ve gruplar arasında zaten eskiden beri yaygındı. İslamcı ve milliyetçi hareketlerin düşünsel kalıplarının oluşumunda komplo teorilerinin rolü hatırlandığında, geçmişten gelen bu alışkanlıkların günümüzde hâlâ etkili olmasını anlamak daha kolaylaşacaktır. Aslında durum, söz konusu kişi ve grupların siyaseti ve siyasal saflaşmaları hâlâ eski kalıplarıyla yorumlamaya çalışmasından ibaretti.

Ama iş ne yazık ki bununla sınırlı kalmadı. Lowther ve Fitzmaurice'in tezleri Türkiye'deki ABD karşıtlarının, yani ulusalcıların, farklı sosyalist geleneklerden gelen bileşenlerini de etkilemişti. Yeni dönemde Lowther ve Fitzmaurice sol çevrelerde de tanınmaya başlamıştı.

Bu tanınma sürecinde en önemli isim kuşkusuz Yalçın Küçük oldu. Türkiye siyaset sahnesinde önemli bir muhalif figür olan ve Ergenekon tertibiyle haksız yere tutuklanan Küçük AKP'nin politikalarına ciddi eleştiriler getirmektedir. Ama komplo teorileri Küçük'ün iktidara yönelik eleştirilerinin bir kısmının içini boşaltmakta ve onu siyasal planda muhalif olduğu kesimlere yaklaştırmaktadır.[35]

Küçük, son kitaplarından *Çöküş*'te Gerald Fitzmaurice'i ve Mark Sykes'ı telaffuz etmekte ve uzun süredir dile getirdiği Sabetayizm hakkındaki iddiaların kaynağının İngiliz Hariciyesi olduğunu açıkça ifade etmektedir. Küçük, İstanbul'dan Londra'ya gönderilen ve halen Büyük Britanya Dışişleri arşivlerinde bulunan raporların "masonizm ve judaizm çığlıklarıyla dolu" olduğunu söylemektedir.[36]

Küçük kitabında ayrıca Christopher Jon Bjerknes'in *The*

35 Yalçın Küçük'ün tezlerinin eleştirisi için bkz. Haluk Hepkon, "Yalçın Küçük'ün Çöküş kitabı ya da komplo teorilerinde son nokta", *Teori*, Ağustos 2010, s. 59-73.

36 Yalçın Küçük, *Çöküş*, Mızrak Yayınları, İstanbul, Ocak 2010, s. 125.

Jewish Genocide of Armenian Christians (Hıristiyan Ermenilerin Yahudiler Tarafından Soykırımı) isimli "çalışma"sına dayanarak Ermeni Olayları'ndan Yahudilerin sorumlu olduğunu öne sürmekte; Arthur Koestler'in *On Üçüncü Kabile* ve Kevin Alan Brook'un *Hazar Yahudileri*[37] isimli kitaplarına göndermelerde bulunarak İstiklal Marşı'nın şairi Mehmet Akif Ersoy'un da Yahudi olduğunu iddia etmektedir.[38]

Bu konuda bir diğer örnek olan Orhan Gökdemir de *Helenizm, Siyonizm Türkçülük Avrupa Türkiyesi'nde Üç Tarz-ı Siyaset*[39] başlıklı kitabında Küçük gibi Lowther Raporları'ndaki tezleri kullanmakta ve devrimlerdeki Yahudi etkilerinden bahsetmektedir.[40]

Bu noktada ayrıca muhalif fikirleri yüzünden tutuklu gazeteci-yazar Soner Yalçın'dan da bahsetmek gerekiyor. Küçük'le benzer fikirler savunan Yalçın'ın *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*[41] isimli kitabı Sabetayizm tartışmalarının popülerleşmesinde

---

37 Kevin Alan Brook, *Hazar Yahudileri*, çev. İsmail Çulcalı, Nokta Kitap, Şubat 2005. Söz konusu kitabın eleştirisi için bkz. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4175.

38 *Age*, s. 101-105. Küçük'e göre İstiklal Marşı'nda hiç Türk kelimesinin geçmemesi ve marşta "vaat ettiği günler hakkın" denmesi manidardır. Küçük, İslam'ın tanrısının vaat etmediğini, vaat eden tanrı kavramının Yahudilikte olduğunu söylemektedir. Yine Küçük "korkma sönmez" derken "-ma" ile "sön-" arasında bir "liason" olabileceğini, yani "mason" olarak da okunabilecek bu iki sesin özellikle bir araya getirildiğinin düşünülebileceğini ileri sürmektedir. Bu noktadan sonra "garbın afakını saran çelik zırhlı duvar"ın duvarcı ustalarıyla, yani masonlarla bir ilişkiyi gösterdiğini ileri sürmek mümkün hale gelmektedir.

39 Orhan Gökdemir, *Helenizm, Siyonizm Türkçülük Avrupa Türkiyesi'nde Üç Tarz-ı Siyaset*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2007.

40 Gökdemir'in Lowther Raporları'nı kullanımıyla ilgili eleştiriler için bkz. Haluk Hepkon, "Püfür Püfür Komplo Teorileri", *Radikal Kitap*, 20. 07. 2007. (Yazıya internetten ulaşmak için bkz. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&ArticleID=859645&Date=10.08.2011&CategoryID=40). Gökdemir bu eleştiriye verdiği yanıtta kitabında Lowther diye birisinin raporlarından bahsetmediğini, bu eleştiriyi yapanların kitabını okumadıklarını ileri sürmüştür. Gökdemir, Lowther'in ismini zikretmese de kitabının 132. sayfasında devrimin (İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinin) hemen ardından İstanbul'daki İngiliz Elçiliği'nin hazırladığı rapora, yani Lowther Raporu'na, gönderme yapmaktadır. Gökdemir'in söz konusu rapor hakkındaki araştırmasının eksik olduğu anlaşılıyor.

41 Soner Yalçın, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*, Doğan Kitapçılık, Nisan 2004, İstanbul.

önemli bir rol oynamıştır. Yalçın bu konudaki ikinci kitabı *Efendi 2*'de[42] bazı İslamcı yazarların ve AKP ileri gelenlerinin ABD ve İsrail'e karşı takındıkları uzlaşmacı tavrın, aslen Yahudi kökenli olmalarından kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Komplo Teorilerinin Yukarıdan Aşağıya Pompalanması

Lowther'in ve Fitzmaurice'in tezleri etrafında şekillenen komplo teorilerinin yaygınlaşmasının bir diğer nedeniyse söz konusu hurafelerin iktidardaki AKP tarafından da siyasal bir silah olarak kullanılmasıdır. Aslında AKP'nin de dahil olduğu İslamcı akımların komplo teorilerine ilgisi geçmişe dayanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren İslamcı akımlar Kemalist kadrolara ve onların selefi olarak gördükleri İTC'ye karşı ideolojik mücadelede Lowther ve Fitzmaurice'in ortaya attığı komplo teorilerini ufak tefek değişikliklerle kullanmakta bir mahzur görmemişlerdi. Bu tezlere göre "Yahudilerin, Dönmelerin ve masonların yönettiği" İTC bütün olumsuzlukların nedeniydi. Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik doğumlu olmasına sıklıkla atıfta bulunan sağcı ve İslamcı çevreler Cumhuriyet'e yönelik eleştirilerini Kemalist kadroların da aynı kökten geldiği imasının üzerine inşa etmekteydiler. Bu konuda verilebilecek en iyi örnek Necip Fazıl Kısakürek'in *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han* isimli kitabıdır. Kısakürek, kitabında "büyük bir tarihi sırrı aydınlattığını" öne sürdüğü Lowther Raporu'nu olduğu gibi yayımlamıştı.

İslamcı akımların komplo teorilerine olan bu eğilimi doksanlı yıllarda oluşan siyasal tabloyla birlikte farklı bir biçim aldı. Bu dönemde Ortadoğu'ya müdahale eden ABD Türkiye'yi bölgeyle ilgili planlarında görevlendirmek istiyordu. Ama Cumhuriyet Devrimi'nin kazanımları ve Türk Ordusu, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasını da içeren bu planların gerçekleşmesi

42 Soner Yalçın, *Efendi 2: Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*, Doğan Kitapçılık, Haziran 2006, İstanbul.

yolunda önemli engellerdi. ABD'nin Irak'a müdahalesinden hemen önce Fazilet Partisi'nden kopartılan kadrolarla kurulan AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte söz konusu engellerin ortadan kaldırılma süreci başlatıldı. AKP, iktidarı tam olarak ele geçirmesinin önünde orduyu büyük bir engel olarak görüyordu. Öte yandan ABD'nin Türkiye'nin bağımsızlığını ortadan kaldırmak ve onu kriz bölgelerine müdahale gücü olarak kullanmak istemesi ile AKP'nin Cumhuriyet Devrimi'nin kazanımlarını tasfiye etmek istemesi birbirleriyle örtüşmekteydi. Komplo teorileri, ordunun yeni dönemin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi ve cumhuriyetin son kazanımlarının ortadan kaldırılması sürecinde çok önemli bir rol oynadılar.

Gerçekten de AKP'ye yakın çevreler siyasal mücadelede komplo teorilerine sıklıkla başvurmuş ve düşman gördükleri herkesin Yahudi ya da Ermeni kökenli olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin AKP ile sorun yaşayan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü Yücel Aşkın'ın, AKP'nin YÖK Yasa Tasarısı'na karşı çıkan Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Emin Alıcı'nın, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) Başkanı Türkân Saylan'ın Ermeni kökenli olduğu iddiaları aynı çevreler tarafından sürekli işlenmiştir.[43] Aynı çevreler KCK Operasyonları esnasında tutuklanan Büşra Ersanlı'nın eski eşinin Yahudi olduğunu sürekli vurguladılar. Bu saldırılar sadece muhaliflere yönelik yapılmadı. İktidara yakın çevreler bile dönem dönem söz konusu kampanyalardan nasiplerini aldılar. Örneğin iktidara yakınlığıyla bilinen *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Ali Bayramoğlu da hükümete yönelik eleştirilerinin ardından "Ermeni olmakla" suçlandı.

Burada ayrıca orduya yönelik kampanyalardan da bahsetmek gerekiyor. Generaller hakkındaki benzer iddialara hemen her Yüksek Askeri Şûra (YAŞ) öncesi AKP'ye yakın basın organ-

43 Hasan Karakaya, "İsimleri Yerli, Cisimleri Yabancı Ünlüler!", *Vakit*, 14.05.2008. Ayrıca bkz. http://www.belgehaber.com/artikel.php?artikel_id=1111 (Son Erişim 03.09.2011).

larında genişçe yer verilmiştir. Bu süreci 1997 yılına kadar geri götürmek mümkündür. Aydoğan Vatandaş, bu tarihte yayınlanan *Armagedon* isimli kitabında, İngiltere'de yayımlanan *Islama Impact International* dergisine dayanarak, dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in ve etrafındakilerin "dönme" olduğunu ileri sürüyordu.[44] Bu örnekle başlayan süreç daha sonra da devam etti. Nitekim Genelkurmay eski başkanlarından Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın genelkurmay başkanı seçilmesinin hemen öncesinde Yahudi kökenli olduğu iddiasının, İnternet Andıcı Soruşturması kapsamında tutuklanan Genelkurmay eski Başkanı İlker Başbuğ'un Ağlama Duvarı'nın önünde çekilmiş resminin,[45] Ergenekon, Balyoz ve benzeri davalarda tutuklanan Orgeneral Hasan Iğsız, Orgeneral Çetin Doğan ve Tümamiral Ramazan Cem Gürdeniz'in damatlarının Yahudi olduğu haberlerinin[46] basına servis edilmesi gibi faaliyetleri bu sürecin devamı olarak değerlendirmek gerekmektedir.

AKP iktidarı, cumhuriyetin kazanımlarının tasfiyesini ve gerek Türkiye'ye gerekse de Türk Ordusu'na ABD'nin Ortadoğu'daki ihtiyaçları çerçevesinde şekil verme sürecini kamuoyuna "Beyaz Türklere karşı mücadele" olarak sunmuştur. Burada "Beyaz Türk" denilirken Sabetayistlere gönderme yapılmaktadır. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan 2002 yılında, AKP'nin birinci kuruluş yıldönümünde yaptığı konuşmada iktidara gelmeleri halinde Beyaz Türk-Zenci Türk ayrımını kaldıracaklarını söylemiş,[47] 2003 yılında *New York Times* gazetesinde yayımlanan söyleşisinde de kendisinin "Zenci Türk" olduğunu iddia etmiştir.

İktidara yakınlığıyla tanınan *Taraf* gazetesinin başyazarı

44 Aydoğan Vatandaş, *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*, Timaş Yayınları, 33. Baskı, Ocak 2010, İstanbul, s. 128. Çevik Bir 2012 Nisanı'nda 28 Şubat'la ilgili yapılan bir operasyon sonucunda tutuklandı.

45 "Ağlama Duvarı'nda Bir Bürokrat", *Vakit*, 12.06.2008. Ayrıca bkz. http://www.timeturk.com/tr/2008/06/12/aglama-duvari-ndaki-burokrat-basbug-mu.html.

46 Kemal Gümüş, *"Generallerin Damatlarına Bak"*, *Vakit*, 29.06.2010. Ayrıca bkz. http://www.bugun.com.tr/haber-detay/107605-generallerin-damatlarina-bak-haberi.aspx.

47 http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/agustos/15/politika.html.

Ahmet Altan'ın 16 Eylül 2009 tarihli yazısını da bu çerçeve içerisinde ele almak gerekmektedir. Altan bahsi geçen yazısında Atatürk'ün esas amacının Anadolu'da büyük bir Selanik oluşturmak olduğunu ama onun kurmayı düşlediği Selanik'in "ne Osmanlı'nın bir mezbele halinde tuttuğu Anadolu'nun geleneklerine, ne de Müslümanlığın inançlarına uyduğunu" söylemektedir. Altan'a göre Atatürk "bu göstermelik Selanik'i memleketin bir parçasında büyük şehirlerin yeni zenginleri ve bürokratlarla birlikte kurmuş; geride kalanlarsa 'Yeni Selanikliler'in esiri durumuna düşmüştür".

Ahmet Altan'ın Anadolulular ile Selanikliler arasındaki mücadeleyi Selaniklilerin kaybedeceği tezi etrafında şekillenen yazısını, AKP'nin cumhuriyetin tasfiyesini "Beyaz Türklere karşı mücadele" biçiminde sunma niyetinin bir göstergesi olarak ele almak gerekiyor. AKP'ye yakın çevreler son on yıllık zaman diliminde bu sunumu güçlendirecek her türlü komplo teorisini canı gönülden desteklemiştir. Tayfun Er'in yazdığı *Erguvaniler Türkiye'de İktidar Doğanlar* isimli kitabın başına gelenler bu desteğe en iyi örneklerden biridir.[48] Sosyalist bir gelenekten gelen Er kitabında "Tanzimat-İttihat-Cumhuriyet üçlemesi" diye nitelendirdiği süreç içerisinde aynı ailelerin iktidarda olduğu iddiasından hareketle, Türkiye'de neredeyse hiçbir toplumsal dönüşümün gerçekleşmediğini, yaşananların kayıkçı kavgasından öteye gitmediğini öne sürmektedir. 1908 Devrimi'ni Yahudi mason darbesi ilan eden Er, AKP'ye yakınlığıyla bilinen Fehmi Koru'nun dikkatini çekmiş ve takdir görmüştür. Koru'ya göre, Er'in yazdıkları AKP'nin "iktidar doğmayanları iktidara taşıyan" bir parti olduğunu göstermektedir.[49] Koru'nun tutumu AKP'ye yakın çevrelerin komplo teorilerini nasıl kullandıklarına dair iyi bir örnektir.

48 Tayfun Er, *Erguvaniler Türkiye'de İktidar Doğanlar*, Duvar Kitabevi, İzmir, Nisan 2007.

49 Fehmi Koru'nun yazısı için bkz.http://fkagenda.blogspot.com/2007/05/erguvaniler-trkiyede-iktidar-doanlar.html.

Ergenekon ve Komplo Teorileri

Komplo teorileri Ergenekon, Balyoz ve diğer davalar sırasında da AKP ve AKP'ye yakın çevreler tarafından gündeme getirildi. Bu kez de sözde Ergenekon örgütünün masonlar, Yahudiler, Siyonistler ve benzerleri tarafından yönetildiği iddiaları ortaya atılmıştı.[50] Bu çerçeve içerisinde Tuğamiral İlker Güven'in[51] ve Ankara Ticaret Odası eski Başkanı Sinan Aygün'ün mason olmasından yola çıkarak Ergenekon örgütünün masonik bir yapıya sahip olduğu ileri sürüldü.[52] Bütün bu suçlamalar Ümit Sayın ve Tuncay Güney gibi fazlasıyla "renkli" tanıkların iddialarına dayanıyordu.[53]

Kısa bir süre sonra bu masonik ilişki iddiaları generallere yönelik Yahudilik söylentileriyle birleştirildi. Böylelikle sözde Ergenekon örgütüne, Jön Türklere ve İTC'ye kadar dayanan tarihsel bir arka plan icat edilmeye çalışılıyordu. Cumhuriyetin tasfiyesini "Beyaz Türklere karşı mücadele" diye sunan iktidar ve iktidar yanlısı basın Ergenekon Operasyonu'nu "İttihatçı zihniyetin tasfiyesi" biçiminde göstermeye çalıştı.[54] Örneğin sonradan AKP'den milletvekili olan gazeteci Şamil Tayyar bu dönemde kaleme aldığı kitabında "İttihatçı gelenek"ten bahsetmekteydi. Tayyar'a göre bu geleneğin ortaya çıkışında masonların ve gizli örgütlerin önemli bir rolü vardı. Cumhuriyeti kuran Osmanlı derin devletiydi. Atatürk derin devletin parçası olan gizli teşkilatları bir siyasal parti çatısı altında toplamış

50 Hüseyin Gülerce, "Masonluk Ergenekon'un Neresinde?", *Zaman*, 31. 07. 2008. Ayrıca bkz. http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=720572.

51 "Güven Paşa Mason Üstadı Çıktı", *Zaman*, 17. 07. 2008. Ayrıca bkz. http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=715206.

52 http://www.ihlassondakika.com/haberdetay2.php?id=164134).

53 Komplo teorisyeni Ümit Sayın bir süre sonra nedamet getirerek "gizli tanık" oldu. Sabetayist olduğunu iddia eden Tuncay Güney'in iddialarıysa AKP yanlısı basın dışında kimse tarafından ciddiye alınmadı.

54 Mümtaz'er Türköne, "31 Mart Vak'ası: Bir Siyasi Parti Olarak Ordu", *Zaman*, 13. 04. 2009. Ayrıca bkz. http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=836774&title=31-mart-vakasi-bir-siyasî-parti-olarak-ordu ve http://www.yenisafak.com.tr/Yorum/?t=16.07.2008&c=12&i=129011.

ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) savaş makinesi olarak kurmuştu. Dolayısıyla bugünkü CHP'nin Ergenekon Davası'na karşı çıkmasının maddi bir temeli vardı. Ama AKP iktidarıyla birlikte masonların ve gizli örgütlerin kurduğu bu gelenek tasfiye edilmeye başlanmıştı.[55] İktidara yakınlığıyla bilinen gazeteci Mehmet Baransu da Tuncay Opçin'le birlikte kaleme aldığı *Pirus Devşirme Orduların Son Savaşı* isimli kitapta Ergenekon-Balyoz operasyonlarıyla tutuklananların Ermeni, Rum ve Sabetaycı olduğunu ileri sürüyordu.[56]

Nitekim dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin'in Ergenekon Davası'na yönelik eleştirilere karşılık "Bu İttihat Terakkici zihniyeti bırakalım" demesi, söz konusu arka plan icat etme sürecinin iktidar partisi tarafından doğrudan desteklendiğini gösteriyordu.[57] Bu süreçte İslamcı yazarların yanı sıra Mehmet Altan,[58] Markar Esayan,[59] Eser Karakaş[60] gibi "liberal" isimler de önemli görevler üstlendiler.

Komplo Teorileri ve Yeni "Resmi Tarih"

Bu sürecin bir başka önemli tarafıysa yükselişe geçen İslamcılığın "resmi tarih" eleştirisi adı altında kendi tarihini yazmaya başlamasıydı. Cumhuriyet Devrimi'nin tasfiyesiyle birlikte kurulmaya başlayan yeni düzen, ihtiyaçlarına ve dünya görüşüne uygun yeni bir tarih kurgulamanın peşindeydi. Bu tarih

55 Şamil Tayyar, *Çelik Çekirdek Türkiye'de Derin Devletin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

56 Mehmet Baransu, Tuncay Opçin, *Pirus Devşirme Orduların Son Savaşı*, Karakutu Yayınları, Mart 2012, s. 251-286.

57 "Şahin'den Baykal'a: İttihat Terakkici Zihniyet", *Radikal*, 15. 04. 2009. Ayrıca bkz. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&Date=15.4.2009&ArticleID=931323.

58 Bkz. http://www.stratejikboyut.com/haber/ittihat-ve-terakki-hortlaklari--9777.html.

59 Bkz. http://www.analizmerkezi.com/haber/-ergenekonun-dibi-ittihad-terakki--2768.html.

60 Bkz. http://www.aktifhaber.com/ittihatcilardan-ergenekonculara-153581h.htm.

anlayışı Cumhuriyet'in ilk adımı sayılan İkinci Meşrutiyet'i ve Kemalistlerin selefi kabul edilen Jön Türk geleneğini eleştirmekte, II. Abdülhamid'i ise bir tür kanatsız melek gibi tasvir etmekteydi. Bu yeni tarih anlayışının inşasında Lowther Raporları çok önemli bir rol oynuyordu.[61]

Nitekim Lowther'in 1908 yılında Londra'ya gönderdiği raporlar bu dönemde tekrar yayımlandı.[62] 2005 yılında raporları kitap haline getiren Halil Ersin Avcı, yazdığı önsözde İTC'nin, raporlarda da iddia edildiği gibi, farmasonluk çizgisinde çok gizli bir biçimde örgütlendiğini öne sürüyordu. Avcı'ya göre Jön Türklerin Makedonya ve Selanik'te örgütlenmeyi seçmelerinin nedenlerinden birisi de buradaki Yahudi ve Dönme tüccarlardan yardım almalarıydı.[63] Bu ifadeler, Avcı'nın bir diğer çalışmasının Tapınak Şövalyeleri hakkında olduğu düşünüldüğünde, anlam kazanmaktadır.[64]

Yeni tarih anlayışının oluşumunda akla gelen isimlerden birisi de "popüler tarihçi" diye nitelendirilebilecek Mustafa Armağan'dır. *Zaman* gazetesinde yazan ve iktidara yakın televizyon kanallarında program yapan Armağan da çalışmalarında Kısakürek üzerinden Lowther Raporu'nu kullanmakta ve Meşrutiyet ile Ergenekon arasında masonik bir bağ olduğunu öne sürmektedir.[65]

Lowther Raporları'nı kullanan bir diğer "tarihçi" ise Harun Yahya adıyla kitaplar kaleme alan Adnan Oktar'dır. Adnan Hoca olarak da bilinen Oktar, Jön Türkler ile İTC'nin Yahudilerin, Dönmelerin, gizli Yahudilerin ve masonların oyuncağı olduğu

61 Benzer iddialar için bkz. http://www.timeturk.com/tr/makale/kemal-ozer/masonik-yapilanma-ve-eksi-sozluk-te-ergenekon.html. http://www.haber7.com/haber/20081106/Guclu-Ergenekon-dunku-cocuk.php. http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=718166&title=ittihatcilik-ve-ergenekon.

62 Halil Ersin Avcı, İngiliz Gizli Raporu Türkiye 1908, Emre Yayınları, Kasım 2005.

63 A.g.e., s. 21-22.

64 Halil Ersin Avcı, *Tapınağın Gizli Kapısı*, Truva Yayınları, Ağustos 2005.

65 http://www.mustafaarmagan.com.tr/mesrutiyet-ile-ergenekon-arasindaki-masonik-hat.html.

tezini tekrarlamaktadır.[66] Oktar meseleyi kavramaktan o kadar uzaktır ki Lowther Raporları'nı eleştirel bir gözle inceleyen Elie Kedorie'nin bile kendisi gibi düşündüğünü söylemekten çekinmemektedir.

"Yeni tarih" dalgasından akademik tarihçiler bile nasiplerini almıştır. Örneğin Necmettin Alkan *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vak'ası, II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi* ve *Selanik'in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı 1908 İhtilali* isimli kitaplarında Hareket Ordusu'nun 31 Mart Vakası'nı bastırmasını askeri vesayetin ilk örneği olarak değerlendirmektedir. Alkan'a göre tarihimizin bu ilk "askeri vesayet denemesi" Yahudilerin, masonların ve Dönmelerin cirit attığı Selanik'te ortaya çıkmıştır. Hareket Ordusu'nun çeşitli kademelerinde görev yapanların önemli bir kısmının Cumhuriyet'in kurulmasında da rol aldığını söyleyen Alkan'a göre bu durumun iki önemli neticesi olmuştur. Birincisi, 31 Mart Vakası Türkiye'de laikliği savunanlar için bir irtica sembolüne dönüşmüştür. İkincisi, Yahudiler ve Dönmelerle iç içe olan Hareket Ordusu'nun siyasete müdahale geleneği günümüze kadar sürmüştür.

Alkan'ın bu tespitleri yaparken dayandığı kaynakların başında Lowther'in 1908 tarihli raporunu kitap haline getiren Halil Ersin Avcı'nın *İngiliz Gizli Raporu* isimli çalışması gelmektedir. Alkan'ın diğer kaynakları da Lowther Raporları'nı aratmamaktadır. Örneğin bunların arasında İkinci Dünya Savaşı esnasında kurulan toplama kamplarını "pırıl pırıl temiz, havadar, konforlu ve mükemmel otellere" benzeten Cevat Rıfat Atilhan'ın *31 Mart Faciası* isimli eseri de bulunmaktadır.[67]

66 http://www.harunyahya.org/kitap/kabalavemasonluk/kvm05.html. Adnan Oktar'ın bu tezlerine gönderme yapan Emre Polat ise Avram Benaroya hakkında yaptığı bir tarih çalışmasında sosyalizmin yayılmasıyla Yahudiler arasında bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. Emre Polat, *Osmanlı'nın İlk Yahudi Sosyalisti Avram Benaroya ve Faaliyetleri*, Truva Yayınları, İstanbul, 2004. Polat'ın fikirlerinin eleştirisi için bkz. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&ArticleID=856573&Date=15.08.2011&CategoryID=40.

67 Alkan'ın kitabına yönelik eleştirilere verdiği yanıt için bkz. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&ArticleID=1062114&Date=05.09.2011&CategoryID=40.

Aslında Alkan'ın kaynak sorunu yeni değildir. Alkan, aynı konu hakkında daha önce yazdığı *Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler* isimli kitabında da kaynak olarak H. A. Gwynne'i ve Friedrich Wichtl'ı göstermektedir.[68]

Atilhan, Gwynne ve Wichtl... Bu isimler hem ülkemizde inşa edilmekte olan yeni resmi tarihin politik niteliği hakkında önemli ipuçları vermekte, hem de cephanesini komplo teorilerinden sağlayan bir tarihçiliğin söz konusu hurafeleri besleyip büyütmek dışında bir işe yaramayacağını gözler önüne sermektedir. Öte yandan tarihçiliğin komplo teorilerinden beslendiği bir ülkede, Lowther ve Fitzmaurice'in antisemitik tezlerinin yüz yıldır güncelliğini korumasına şaşırmamak gerekir.

68 Necmettin Alkan, *Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler*, Selis Kitaplar, Şubat 2009, s. 85-93.

EK
Lowther Raporu Tam Metin

Sir G. Lowther'dan Sir C. Hardinge'e
(Kişiye Özel ve Gizli)

İstanbul, 29 Mayıs 1910

Sevgili Charles,

Muhammed Ferid'in İstanbul masonlarının Mısır delegesi olarak atandığına dair rivayetin "İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakından ilişkili olduğunun söylendiği" konusunda, 23 Nisan tarihli Gorst'un ve 25 Nisan tarihli sizin telgraflarınız, beni Jön Türk hareketi üzerindeki Avrupa'daki benzerleri türünden masonluk etkisini size biraz uzunca anlatmaya zorladı. Bunu özel olarak ve gizlice yapıyorum; çünkü İngiltere ve Amerika'dakilerin tersine, Türkiye'deki bu yeni masonluk büyük ölçüde gizli ve siyasal bir konum arz ediyor. Konu hakkında bilgi yalnızca tam gizlilik içinde elde edilebiliyor. Bu arada masonluğun siyasal gizlerini açığa vuranlar mafyanın eline düşmek korkusu içinde yaşıyorlar. Birkaç gün önce, sanatının alametlerini açığa vuran bir mason resmen sıkıyönetim kurallarını çiğnemekle suçlanıp, savaş divanına verilmekle tehdit edildi.

Farkında olduğunuz gibi, Paris'teki Jön Türk hareketi büyük ölçüde Selanik'tekinden ayrıdır ve onun iç işleyişini büyük ölçüde bilmez. Selanik'in nüfusu yüz kırk bindir. Bunların seksen bin kadarı İspanyol Yahudisi, yirmi biniyse dışarıya Müslüman olduklarını söyleyen Sabetay Sevi'ciler yani Yahudi dönmeleridir.

(Dönme) Yahudilerden birçoğu, daha önce İtalyan vatandaşlığına geçmişler ve İtalyan localarına bağlı masonlar olmuşlardır. Roma'nın Yahudi Belediye Başkanı Nathan, masonlukta oldukça yüksek bir rütbe sahibidir. Ayrıca Yahudi Başbakanlar Luzzati ve Sonnino'nun, öteki Yahudi senatör ve milletvekillerinin de mason oldukları görülüyor. "Eski İskoç" ritinden geldiklerini ve bu gelenekleri izlediklerini ileri sürmekteler.

Birkaç yıl önce, şimdiki Osmanlı Meclisi'nde Selanik milletvekili olan Yahudi-mason Emanuel Carasso, Selanik'te İtalyan masonluğu ile ilişkili, "Makedonya Rizorta" adlı bir loca kurmuştu. Bu adamın Türkiye'deki yeni yönetim üzerinde gizli bir Yahudi etkisi yaratmak amacı ile asker ve sivil Jön Türklere masonluğu benimsetmek için çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunu, görünüşte yalnızca Abdülhamid'in casuslarını atlatmak için, Jön Türklere yabancı bir evde toplanmakla, hafiyelik yöntemlerine karşı ülke toprakları dışında sayılma ayrıcalıklarından yararlanabildikleri locasına sığınma hakkı tanıyarak yapıyordu. Abdülhamid'in casusları bu durumdan haberdardı; Temmuz 1908 devriminden kısa bir süre sonra, esrarengiz bir biçimde öldürülen –gece çöktükten sonra gerçekleşen bir kaza– İsmail Mahir Paşa'nın bu gizlerini öğrenip Yıldız Sarayı'na jurnallediği anlaşılıyor. Casuslar, locaya devam eden subayları ve diğerlerini saptamakla görevlendirilmişti. Bu harekete karşı tedbir alan masonlar, gizli polisleri "birader" yazmaya başladılar. "Liberté" (Özgürlük), "Egalité" (Eşitlik) ve "Fraternité" (Kardeşlik) gibi kelimelerin Jön Türklerin kullandıkları dönemde İtalyan masonluğunun da sloganları olmasına karşın, Selanik'teki hareketin özünün Yahudilik olduğu kesindir. Jön Türklerin de İtalyan masonluğunun da kırmızı-beyaz renkleri yine birdir. Temmuz 1908 devriminden kısa bir süre sonra, Cemiyet İstanbul'a yerleştiğinde önde gelenlerinden birçoğunun mason olduğu ortaya çıktı. Carasso önemli bir rol oynamaya başladı. Bu rolün içine Balkan Komitesi'ni ele geçirme başarısı da dahil edilebilir. İster yerli ister yabancı olsun, her

türlü Yahudi'nin, yeni yönetimin ateşli destekçileri olduğu fark edildi. Bu hal, bir Türk'ün de belirttiği gibi, her Musevi'nin okült Cemiyet'in gizli bir casusu olarak görülmesine ve hareketin bir Türk devrimi olmaktan çok Yahudi devrimi olduğunun halk arasında söylenmesinin başlamasına kadar böyle sürdü. İtalyan hükümeti dış temsilcilikte deneyimi olmayan bir Yahudi-masonu, Primo Levi'yi, Selanik Başkonsolosluğu'na atadı. Öteki yurt edinme planlarına karşı Siyonizmin gelişmiş bir biçimi olarak görülen Mezopotamya'ya Yahudi göçünü sağlamak için Jacob Schiff ile birlikte Amerikan Yahudilerini etkileyen Oscar Strauss (*sic*) da buraya Amerikan elçisi olarak atandı. Herhalde biliyorsunuzdur, Ortodoks İslamiyet, dinsizlikten daha kötü gördüğü masonluğa karşı kesin bir önyargı sahibidir. Cemiyet'e karşı girişilen ve 13 Nisan'da (eski takvimle 31 Mart) doruğuna varan ayaklanmalarda bu konu önemli rol oynamıştır. Sözü geçen olaylar henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır, ama daha o zaman gözden kaçmayan bir şey var: Selanik'ten başkente özel olarak gönderilen, Kâmil Paşa'nın ise III. Ordu'ya geri gönderilmesini istediği dört tabur, ayaklanmayı ya da "gericilik olarak adlandırılan hareketi" başlatmışlardır. Bunların başında da Selanikli bir Dönme ve mason olan Albay Remzi Bey bulunuyordu. Remzi Bey, emri altındaki müfrezelerin hareketleri yüzünden savaş divanına verileceği yerde, Padişah V. Mehmed'in (Reşat) başyaverliğine getirilmiştir. Carasso, Abdülhamid'e, tahttan indirildiğini iletenlerden biriydi. Devrik padişah Selanik'e götürüldü; Cemiyet'in İtalyan Yahudisi bankerlerinden birisinin köşküne kapatıldı. Başına da nöbetçi olarak Remzi Bey'in bir kardeşi bırakıldı. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra, Selanik'teki Yahudi gazeteleri, Siyonist önder Herzl'in çağrılarına iki kez kulaklarını tıkadılar, Polonyalı Yahudi göçmenlere ve başkalarına karşı tıpkı bizim Yabancılar Yasası'yla yaptığımız gibi, kırmızı pasaport koyarak Filistin'de Siyonist ideallerin gerçekleştirilmesini engelleyen Abdülhamid'den, "İsrail zaliminden" kurtulunduğu

yolunda yaygaraya başladılar. 1909 Aralık ayında Hamburg'da yapılan dokuzuncu Siyonist Kongresi'nde, "Türk devriminin bir mucizesi" sonucu, Yahudi dünyasındaki Yurt Edinme Yanlıları ile Siyonistler arasındaki bölünmenin ortadan kalktığı açıklandı. Aynı günlerde, Selanik milletvekili, akıllı, becerikli bir Yahudi Dönmesi ve mason olan Cavid Bey Maliye Nazırlığı'na atanırken, yine bir mason olan Talât Paşa Dahiliye Nazırlığı'na getiriliyordu. Sadrazam Hilmi Paşa mason olmak için başvurmasına karşın "işlemleri yürütmedi." İki yıl süre ile sıkıyönetim ilan edildi. Savaş divanında yargılanan subaylardan birçoğu masondu. Parlamentoya sıkı bir Basın Yasası'nın geçirilmesi "emredilmişti". Matbuat Umum Müdürlüğü'ne Selanikli bir Yahudi Dönmesi ve Mason getirildi. Bu çok büyük yetkileri olan bir görevdir. Başındaki kişiye, herhangi bir gazeteyi "yeni rejimi ağır biçimde eleştirmekle" ("mürteci" diye) suçlayıp yasaklama, başyazarını ya da sahibini savaş divanına verme gücü sağlar. Cemiyet'e Osmanlıların iç ve dışişleri ile ilgili fikir veren yarı resmi Osmanlı telgraf ajansı, Bağdatlı bir Yahudi'nin yönetimi altında faaliyete geçirildi. Adalet Nezareti Müşavirliği'ne, Selanikli bir Yahudi ve mason avukatın atanması için tüm girişimler yapıldı ancak başarıya ulaşılamadı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul Merkez Şubesi de bir Selanikli Yahudi dönmesi mason tarafından yürütülmekteydi. Mısırlı bir mason olan Prens Sait Halim'in vekâleten atanmasına karşın, bir başka Selanikli Yahudi dönmesi ve masonun İstanbul Valiliği'ne atanabilmek için yaptığı kararlı girişimler henüz sonuç vermedi. İstanbul Valiliği Fransa'da olduğu gibi büyük yetkiler içeren bir görevdi. Valinin yetkileri, kent sakinlerinin günlük hayatlarını ve davranışlarını ilgilendirdiği gibi, Meclis'te İstanbul'u temsil edecek milletvekillerinin seçimi ve yerel seçimlere ilişkin konularda da büyük önem taşımaktaydı. Aynı zamanda, eski Zabıta Nezareti yerine "Sûreté Publique" (Emniyet-i Umumiye Teşkilatı) kuruldu ve hem polisi hem de jandarmayı denetleyen bu kuruluşun başına Selanikli bir mason

getirildi. Parlamentoya ayrıca bir "Cemiyetler Kanunu" geçirilmesi emredilmişti. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu yasaya dayanarak kendine benzeyen Bulgar, Rum vb. cemiyetleri kapatabilecekti; bu bastırma sürecinden sonra, kendini gizli devrimci bir cemiyetten tüzüğü olan "siyasal bir parti ve toplumsal bir derneğe" dönüştürdü.

Bu arada Makedonya'nın küçüklü büyüklü kentlerinde ve başkentte, mason localarının mantar gibi bitmeye başladıkları dikkati çekiyordu. Başkentte, geçen yıl içinde on ikiye yakın loca kurulmuştu. Masonluk faaliyetinin gizli tutulmasının daha önce sözde gizli bir cemiyet olarak çalışmayı bırakan Cemiyet'in yeraltı çalışmalarını örtmek yolunda bir araç olarak kullanıldığını anlamak için fazla bir soruşturma da gerekmedi. Bir yeraltı propagandasının yürütüldüğü, önemli görevlerde bulunan memur ve öteki kişilere durumlarının, ilerlemelerinin ve geçimlerinin "birader" olmalarına bağlı olduğunun iyice anlatıldığı görülmektedir. Bazılarına, mason olduklarında ülkenin ulusal büyüklüğünü etkileyen Mısır, Girit ve öteki sorunların Türkiye lehine çözüleceği, siyaset dünyasının en önemli gizlerinin onlara açıklanacağı, eski İngiliz Kralı'nın kardeşleri olacağı, İstanbul'u ziyaret ettiğinde onun elini sıkıp görüşebilecekleri vb. söylenmiştir. Bu yeni üyelerden birçoğu eskiden kurulmuş olan İngiliz Locası "La Turquie" ye gidip gelmeye başlamışlar, hatta bazıları locaya katılmayı bile başarmışlardır. Bu kişileri mason olmakla bir İngiliz kuruluşuna katıldıklarına inandırma yolunda her türlü çaba harcanıyordu. Mısır'daki benzerleri gibi bazı yeni localar, "Eski İskoç" ritini sürdürdüklerini söylüyorlar, İngiltere Kralı'nın "koruyuculuğunu" yaptığı İskoçya Büyük Locası'ndan dolaylı bir imtiyazları olduğu söylentisini yayarak, tüm Osmanlı sınıflarınca İngiltere'nin adına duyulan güvenden yararlanmaya çalışıyorlardı. Cemiyet'in ordudaki etkisini sürdürmek için de, subaylar masonluğa alınıyor ve Niyazi Bey'in doğum yeri olan Makedonya'daki "Resne"den adını alan Binbaşı Niyazi

Bey'in kardeşi Osman Fehmi Bey'in üstadı olduğu locaya kabul ediliyorlardı. Cemiyet mensubu milletvekili ve senatörlerin çoğu da mason oldular ve Dahiliye Nazırı Talât Bey ile Maliye Nazırı Cavid Bey'in ileri gelenleri arasında bulundukları "La Constitution" (Kanunu Esasi) adlı locaya alındılar. Muhalefetteki bazı milletvekilleri, özellikle Araplar, yerel siyasal gizem ve entrikaların dışında bir köşede kaldıklarını görerek ya yeni localar kurdular ya da var olanlara katıldılar. "Uhuvvet-i Osmaniye" ve "Muhibban-ı Hürriyet" bunlardan bazılarıdır. Ardından, İslamiyetin Sünni olmayan mezheplerinden gelen ve masonluğa benzer bazı gizli ilkeleri ve örgütlenişi bulunan çoğunlukla Güney Arnavutluk ve Makedonya'da görülen Bektaşiliğin bir milyona yakın taraftarı masonluğa girme dileklerini belirttiler. Yine de bunlar, bazı Kıta Avrupası ülkelerinde karşılanan siyasal nitelikli ve ateist türüne karşı olarak, daha çok masonluğun gerçek ruhu ile harekete geçmişlerdi.

Yukarda sözü edilen localara ek olarak, 1909 ile 1910 yıllarında İstanbul'da şu localar kuruldu: "Vefa-yı Şark", "Les Vrais Amis de l'Union et Progrés" (İttihat ve Terakki'nin Gerçek Dostları), "Byzantio Risorto", "La Véritas", "La Patrie", "La Renaissance", "Makedonya Rizorta"nın bir şubesi ve Mısır yeraltı siyasetini inceleyenlerin yabancı olmadığı bir ad: "Şafak" (L'Aurore). Masonluğun Selanik ve Makedonya'daki örgütlenmesi gibi bütün localarında ya doğrudan yönetim olarak ya da yönlendirme bakımından Yahudilerin elinde olduğu anlaşılmaktadır. Rum, Ermeni gibi öteki yerli Hıristiyan öğeler şayet dışarıda bırakılmamışlarsa temsil edilmemektedirler. Daha önce Mısırlı Prens Sait Halim'den söz etmiştik. O, kardeşi Abbas Halim, Prens Aziz Hasan ve öteki Mısırlılar, Hidiv hazretlerine duydukları nefretle harekete geçerek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mali yardımda bulunmuşlar ya da kişisel çalışmalarıyla katkıları olmuştur. Genç Türkiye masonluğunun Selanik'ten başkente atlaması sürecinin Mısır masonluğu ile ilişkilenmesi, Boğaz kıyılarındaki siyaseti

öteden beri belirleyen ters akımların bir sonucudur ve biraz da karanlıkta kalmıştır. Masonlar ne olup bittiği konusunda çelişkili ifadelerde bulunmaktadır.

Mısır Büyük Locası'nın Üstad'ı ve İskoçya Büyük Locası'nca da tanındığı söylenen İdris Ragıp Bey, Mısır, Suriye, Filistin ve Lübnan'da birçok locanın kurucusu olduğu gibi, söz konusu localarda üstünlüğü elinde tutmaktadır. Özellikle Lübnan'daki locaya çok sayıda Katolik masonun üye olması gibi ilginç bir durum ile karşılaşılmaktadır.

Muhammed Örfi Paşa da Mısır, Kudüs ve Güney Suriye'de bazı locaların kurucusuydu, İstanbul localarını kendi "sistemi" içine sokmak amacı ile 1909 ilkbaharında başkente geldi. Kimi güçlüklerle karşılaştı ve 13 Nisan isyanı patlak verince aceleyle Mısır'a kaçtı. Bu olaylardan bir süre önce, İdris Ragıp İskenderiye'deki İtalyan Locası'nda on yedinci dereceye kadar yükselmiş Prens Aziz Hasan'ı, İstanbul'daki locaları Mısır Büyük Locası altında toplamak üzere görevlendirmişti. Masonların önderliğini ve yönetimini yürüttükleri Makedonya kuvvetlerinin başkente girmeleri ile tehlikeli ve gizli bir cemiyet kabul ettiği masonluğa şiddetle karşı çıkan Abdülhamid'in devrilmesinden bir süre sonra da görüşmeler başlamıştı. Gerekli yetki İtalyan Büyük Locası'ndan alınmıştı. Prens Aziz Hasan, Belçika Masonluk Yüksek Konseyi'nden Yusuf Sakakini Bey sayesinde elde ettiği özel yetkilerle otuz üçüncü dereceye yükseltilmiş ve Türkiye Büyük Locası'nı kurma görevi almıştı. Bunlar 1909 yılının Temmuz ya da Ağustos ayında oluyordu ve Dahiliye Nazırı Talât Bey de Üstad-ı Âzamlığa getirilmişti. Böylece Makedonya kuvvetlerinin 1909 Nisanı'nda Abdülhamid'e karşı kazandıkları zafer, aynı zamanda İtalyanlardan feyz alan masonluğun İngilizlerce tanınan Mısır Büyük Locası'na karşı kazandığı zafer anlamına geliyordu. Makedonya'dakiler gibi İstanbul'daki tüm localar da yavaş yavaş yeni merkeze kabul edildiler. Suriye, Mısır vb. tüm Osmanlı localarının da Osmanlı Büyük Locası'na

bağlanması kararlaştırıldı. Prens Aziz Hasan, yanında Yusuf Sakakini ile bu amacı gerçekleştirmek üzere Mısır'a döndü, ama İdris Ragıp Bey ve ötekiler bu fikre karşı çıkarak ayrıcalıklı vilayetler olan Mısır ile Lübnan'ın (siyasal) masonlukta bile bağımsız olması gerektiğinde direttiler. Kendisini elçi olarak İstanbul'a gönderen İdris Ragıp Bey ile ters düşen Prens Aziz Hasan bunun üzerine Osmanlı Büyük Locası'nın Üstad-ı Âzam'ı olan Talât Bey'den aldığı yönergeler uyarınca, Mısırlı milliyetçi önder Muhammed Ferid'i İstanbul Büyük Locası'nın Mısır delegesi olarak atadı. Atama işlemi Tanta'daki bir locada yapılmıştı. Halil Hamada Paşa, "Mukattam"dan Şahin Makaryus ve öteki ileri gelen Mısırlı masonların arası milliyetçilerle iyi olmayanları, bu atamaya şiddetle karşı çıktılar. Bu arada Hidiv hazretleri de, Mısır milliyetçilerinin siyasal masonluk bağı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlanması için atılmış bu adımı kınıyordu; lakin bir kez yapılan bu atama artık geri alınamazdı. Halil Hamada Paşa çare olarak Muhammed Ferid'in Üstad-ı Âzam ya da Loca Başkanı (Grand Venerable) olmaması açık koşuluyla ayrı bir Mısır "Osmanlı Büyük Locası" kurulmasını önerdi. Mısır'da Osmanlı Büyük Locası'nın kurulup başkanlığına bir Üstad-ı Âzam atanmasıyla Muhammed Ferid'in İstanbul Büyük Locası'nın Mısır delegesi olarak atanması kendiliğinden düşmüş olacaktı. Halil Hamada Paşa şu an için İstanbul'dadır ve Selanik İtalyan Locası Başkanı, Yahudi milletvekili Carasso'yu kandırıp Talât Bey ile olan iyi ilişkilerini kullanarak işi sonuca bağlaması çabasındadır. Prens Aziz Hasan ile Muhammed Ferid de İstanbul'a gelmek üzere yoldalar. Talât Bey, Muhammed Ferid'in delege olarak atanmasının gerçek olmadığını, kendisinin ve Cemiyet'teki diğer arkadaşlarının böyle bir gaf yapmayacaklarını açıklarken büyük ihtimalle Cemiyet'in bağlantıda olduğu kişilerin baskısı altında, sırlarının ortaya çıkmaması için bile bile yalan söylediği anlaşılacaktır.

Bu arada Sakakini de Mısır'dan Suriye'ye geçtikten ve

buradaki locaları Osmanlı Büyük Locası'na bağladıktan sonra İstanbul'a geldi.

Türkiye Büyük Locası İttihat ve Terakki Cemiyeti bir kez Mısır'daki locaları ele geçirip buralara milliyetçileri doldursun; bundan sonraki eğilimi, hiç şüphesiz bir gün Temmuz 1908'de Selanik'te yaşanan ve tüm dünyayı şaşırtan patlama gibi beklenmedik bir infilakı hazırlamak üzere çalışmalarını gizlice ve yeraltından yürütmek olacaktır. Bununla ilgili olarak size ilginç bir olaydan söz etmek istiyorum. Bir süre önce Jön Türklerin zeki, enerjik, ileri gelenlerinden bazılarının okul arkadaşı ve eski rejim sırasında Abdülhamid'in sarayına kütüphaneci olmak üzere birkaç kez girişimde bulunmuş olan Türkiye'deki hahambaşı, elçilikten, bir Yahudi mason için yardım talebinde bulundu. Adı Ventura olan bu adam, İtalyan vatandaşıydı. Yıllar önce kendini Osmanlı vatandaşı göstererek Sudan'da bir iş kurmuş, bundan sonra da Serdar tarafından Suakim'deki iki Yahudi aracılığıyla White adlı bir onbaşı için tütün kaçakçılığına karıştığı iddia edilerek sürgüne gönderilmişti. Söz konusu onbaşı sınır dışı edilmiş ve rütbesi indirilmişti. Ventura, davasını Karma Mahkeme'ye götürdü ve buradan Harp Nezareti'ne karşı kendi lehine bir karar çıkarttı. Fakat, temyiz kararı bozdu. Hahambaşı, Ventura'nın kurbanı olduğu ileri sürülen bu adaletsizliği ayrıntılarıyla ortaya koyan 200 sayfaya yakın bir rapor hazırlamıştı. Benden, yeniden Mısır mahkemelerinde görülecek olan Ventura davası lehine etkisini kullanması için Sir E. Gorst'a bir tanıtma mektubu yazıp mektubu Ventura'ya vermemi rica ediyordu. Adaleti etkileme girişimi olacağından böyle bir davranışta bulunmamın imkânsızlığını belirttim. Ayrıca, adam İtalyan uyrukluydu. Bir süre sonra, buradaki Yahudi masonlardan biri, Dr. Farhi, yerel İngiliz mason locasından aldığı tanıtma mektubu ile elçilikteki adamlarımdan birine başvurdu ve yarı tehdit eder bir tonda, Ventura'ya Gorst için tanıtma mektubu verilmesini istedi. Kendisine, söz konusu kişi İngiliz uyruklu bile olsa, böyle bir şeyin imkânsız olduğu

anlatılınca hırçınlaştı. Böyle bir adaletsizliğin düzeltilmesi için dünyanın en yetkili güçlerinin, hatta Lordlar Kamarası'ndaki Yahudilerin işe karıştırılacağını, gerekirse Mısır hükümetini devirmek için tedbir alınacağını, böylece de İngiltere'nin Mısır'daki durumunun tehlikeye gireceğini söyledi. Adam akıl hastası değildi, gayet ölçülü bir dille konuşuyordu.

Çingene asıllı olan Dahiliye Nazırı Talât Bey, bir Yahudi dönmesi olan Maliye Nazırı Cavid, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli gücünün resmi izdüşümleridir. Bunlar kabinenin sözü geçen biricik üyeleridir ve masonluğun da Türkiye'deki zirvesini oluşturmaktadırlar. Sakakini niteliğinde birini ajan olarak kullanmaları fazlasıyla şüphe uyandırıcıdır. Bir yıl kadar önce Dahiliye Nazırı olmasından bu yana Talât Bey bölgelerdeki valilik, mutasarrıflık, kaymakamlık gibi önemli görevlere ya mason ya da Cemiyet'e bağlı olan, genellikle de her iki niteliği birden taşıyan kişileri atayarak, imparatorluk çapında Mason Komitesi ağını örmektedir. Böylece, Türkiye'nin görünmez hükümeti Büyük Loca, Üstad-ı Âzam'ı da Talât Bey olmaktadır. Niyet şudur: Kaza ile ya da sıkıyönetimin şiddetli baskısına karşın, şimdiki meclisin büyük çoğunluğu Talât ve Cavid'in nazırlık makamlarını tehlikeye sokacak derecede muhalefeti sürdürürlerse, bu kişiler derhal bir hükümet darbesi ile durumu karşılayacaklar, Meclis'i lağvedecekler; bölgelerindeki mason locaları ve Cemiyet'in kulüplerinde yürütülecek olan yeni seçimlere gidilerek daha uysal milletvekilleri seçilecek. Böyle Türkiye'nin görünmez hükümeti Üstad-ı Âzamlığını Talât Bey'in yaptığı Büyük Loca'dır. Eugène Tavernier'nin *Nineteenth Century* dergisinin Nisan sayısındaki yazısında, Fransız Cumhuriyeti, "Büyük Loca'nın kızı" olarak tanımlanmaktadır. Aynı yakıştırma İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne de uygun düşmektedir çünkü masonlar cemiyeti desteklerken mason olmayan birçok kişi, yani nüfusun büyük çoğunluğu Cemiyet'in yönetimine gizli muhalefet etmektedir. Fransız cumhuriyetçileri ve masonları gibi bunların da dudaklarından

eksik olmayan iki terim vardır: "İrtica" ve "Din adamları". İlk eğilimleri, İslam şeriatını çağdaşlaştırmak ve biçimlendirmek değil, onu engellemek ve ezmek olmuştur. Önderlerinden çoğu açıktan açığa akılcı olduğu halde bu durumla çelişkili olarak da İslam'a bağlılığı siyasal bir silah olarak kullanmaya, bunu Asyalı ya da Panislamist bir ulusal şovenlik yoluna saptırmaya çabalamaktadır! Muhalefete karşı hoşgörüsüzdürler ve karşıtlarını yok etmekte kullandıkları ilk yöntem onları açık vermeye zorlayıp, "mürteci" damgası vurarak başlarını ezmektir. Ulemadan bazıları mason olmaya zorlanmışlardır; örnekler endişe ve önyargıları ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır. Bir Türk, bu süreci "Halkı Yahudi afyonu ile uyuşturma" olarak tanımladı.

Yukardaki açıklamalardan ya da herhangi bir biçimde şimdiki haliyle Jön Türk hareketinin yakından gözlenmesinden, bu hareketin başlıca öteki Osmanlı unsurlarına yani Araplara, Rumlara, Bulgarlara karşı, Yahudi "Türk" olduğu anlaşılacaktır. Türk, özünde askerdir ve anayasal biçimlerle ırk üstünlüğünü korumaya çalışmakta, bunu da ancak ordu kanalı ile yapabilmektedir. Gelirinin yarısını yatırdığı orduyu, öteki grupları bir terör havasında tutmak ve karşı çıkmalarını bastırmak için kullanmaktadır. Bir anayasa, bir bakıma ekonomik gelişmeyi içerir, ama Türk'ün ekonomik yapısı en zayıf türdendir ve desteklenmeden bir hafta bile dayanamaz. Başlangıçta Ermenilerin, Bulgarların, Rumların ve Osmanlı Yahudilerinin ekonomik destek görevi yapacakları umulmuştu, ama Jön Türk'ün kendini yalnızca Osmanlı Yahudilerine ya da yabancı uyruklu Yahudilere bağladığı, öteki ırklara yabancılaştığı görülmektedir. Türk kökenli ve aynı biçimde gerçek iş yeteneklerinden yoksun olan Macar'ın, Yahudilerin malî ve ekonomik egemenliği altına girdiği Macaristan'da da aynı sonuca tanıklık ettik. Yahudi, iktisatöncesi zihniyetle malul olan Türk'ü kandırmış görünmektedir. Türkiye sınırları içinde İsrail'in kutsal toprakları bulunduğuna göre, Yahudi'nin kendine önemli bir yer edinmeye çalışması

ve bu yerini ideallerini gerçekleştirmek, yani Israel Zangwill'in *Fortnight Review* dergisinin Nisan sayısındaki yazısında açıkladığı gibi, Filistin ya da Babil'de bağımsız bir İsrail devletinin yaratılması için kullanması çok doğaldır. Yahudi, yıllardır peşinde olduğu amacı gerçekleştirir ve Türklerden Yahudilerin Türkiye'ye özgür göçü için izin alabilir ve ayrıca Rusya ile Romanya'da tutsak kalmış dindaşlarının birkaç milyonunu Mezopotamya'ya transfer edebilirse bir taşla iki kuş vurmuş olacaktır. Yabancı ellerdeki Yahudilerin "güç kısıtlaması"nın kaldırılmasına karşılık olarak da Jön Türklere anadilinden özveri yapmayı ve Türkçeyi kabul etmeyi, hatta Türk ulusal borçlarının tümünü ödemeyi önermiştir. Selanik Komitesi'nin en yetkili üyelerinden biri ve Yahudi asıllı olduğu söylenen Doktor Nazım, yanında Selanikli bir Yahudi dönmesi olan Faik Toledo Bey adlı biri ile I.C.A.'nın (Judeo-Colonisation Association) Paris şubesini ziyaret etmişti ve o zamandan beri 200 bin Romen Yahudisini Makedonya'ya, birkaç milyon Rus Yahudisini de Mezopotamya'ya getirmeyi açıkça savunur oldu. *Forthnigth Review*'deki yazısında buna değinen Israel Zangwill, şimdiki Sadrazam Hakkı Paşa'nın "Konuyu (yani Mezopotamya'da bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasını) Babıâli'ye etkin biçimde önerme açısından güvenilecek biri olması" umudunu belirtmektedir. Hakkı Paşa'ya özel sekreter olarak bir Yahudi verilmiştir ve Paşa bazı Yahudilerin evlerine sık sık gitmektedir, ama Yahudilerin planları henüz gerçekleşmiş değildir, (şüphesiz, Jön Türkler yüklü askeri harcamalar yüzünden) borç alma gereği duyduklarında, borç veren Yahudilerce daha ağır baskılar yapılacaktır. Çok kötü malî koşullar altındayken Abdülhamid, Siyonist önder Herzl'den gelen aynı tür önerileri geri çevirmişti. Zangwill de şunları söylerken kafasında aynı fikirler olsa gerek: "Çünkü, Jön Türklerin idrakleri paralarından da az değilse, sanayici olan ve asker olmayan bir beyaz nüfusun barışçı yollardan denetimine izin vermekle, İmparatorluklarına kazandıracakları yararlara yine de akılları yatacaktır." Zangwill,

Osmanlı parlamentosundaki dört Yahudi milletvekilinin "korkutucu derecede Siyonizm karşıtı" olduklarını söylemektedir. Herhalde, kelimenin Filistince anlamıyla böyle görünmektedirler; yoksa Mezopotamyacı anlamıyla böyle değillerdir.

Jön Türklerin Türkiyesi'ndeki siyasetin bu özelliği, Mezopotamya, Suriye ve hatta Mısır'da planlanan girişimlerle ilgili kişilerce görmezlikten gelinemez. İstanbul'da bir yıl önce yayımlanmaya başlanan Siyonist *Aurore* (Şafak) gazetesi okurlarına, Yahudilere zorla piramitler yaptıran Firavunların ülkesi Mısır'a egemen olmanın, İsrail'in gelecekteki mirasının bir parçası olduğunu tekrar tekrar hatırlatmaktan yorulmamıştır. Yine de Mezopotamya ve Filistin, Yahudilerin son amaçlarıdır. Bu teori gerçekten çok imkânsız görünmektedir, ama anlaşılıyor ki, bazı idealistler tarafından tutulmuş ve yaygınlaştırılmıştır. Bunların ulaşmaya çalıştıkları ilk amaç, Türkiye'nin ve bu ülkedeki ekonomik yatırımların tümüyle ele geçirilmesidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, ayrıcalıkların verilmesini etkileyebilecek Nafıa Nazırlığı'nın hâlâ bir Ermeni'nin (Hallaçyan'ın) elinde bulunmasına karşın, Jön Türk hükümet mekanizmasındaki bütün hayati noktalar Yahudiler tarafından ya ele geçirilmiş ya da denetimleri altına girmiştir. Hallaçyan Efendi'nin selefi olan bir başka Ermeni görevden uzaklaştırıldığında, bir Yahudi'yi ya da Yahudilerin desteklediği bir adayı atamak için kararlı bir girişim yapılmıştı. Ama özellikle Adana'daki Ermeni kıyımından sonra, Ermenilerin bakanlıkta hiç olmazsa bir kilit noktayı ellerinde tutmaya devam etmeleri gereği duyulmuştu. İki ay önce Hallaçyan düştü, düşecek gibi görünüyordu. Ama Talât ve Cavid beylerin de bulunduğu locaya girerek mason olunca, yeni bir hayat şansı elde etti. Şimdiki durumu yine de sallantıda. Kendinden sonraki kişinin ya bir Yahudi ya da ardında Yahudi olan bir Türk olacağına ilişkin söylentiler sürüp giderken, Yahudilerin malî olarak desteklediği *Le Jeune Turc* gazetesinin de sürekli ve ağır saldırılarına hedef olmaktadır.

Jön Türklerin Türkiyesi'ndeki meclislerde tek başına ege-

menliğini sürdürmek konusu ile yakından ilgilenen Yahudilerin muhtemel rakipleri Ermeniler, Rumlar vb. ile Türkler arasındaki anlaşmazlığı canlı tutmakla da aynı derecede ilgilendikleri ortadadır. Bu arada Yahudi'nin yeni rejime karşı olmayacağı çıkarsaması da yapılmalıdır. Tarihi ilginçliği bir yana, Yakındoğu'nun yan sorunlarıyla doğrudan ya da dolaylı bağlantıları olan Türk Devrimi'nin bu özellikleri, bir hayli tartışılmıştır. Yahudiler, Rusya'dan ve Rus hükümetinden nefret etmektedirler ve İngiltere'nin şu günlerde Rusya ile dost olması, Yahudilerin Türkiye ve İran'da İngiliz karşıtı olmalarını bir ölçüde etkileyici bir olgudur. Almanların bunun pekâlâ farkında olduğu kanısındayım. Yahudi, ekonomik çıkarlar sağlanması ve İsrail ideallerinin bir gün gerçekleşmesi karşılığı Jön Türk'e beyniyle, iş yatırımlarıyla, Avrupa basınındaki büyük etkisiyle, parayla yardım edebilir. Öte yandan da Jön Türk, sıradan bir Batılı'ya şovence görünecek bir tutum içinde ve hızla, genel Asya uyanışının bir parçası olarak ulusal bağımsızlığını yeniden kazanıp, herkese ilan etmek ve Avrupa'nın vesayetinden kurtulmak istemektedir. Yahudiler Jön Türklere paraca yardımda bulunmuşlar, böylelikle onların üzerinde bir hak elde etmişlerdir. Fakat bu hakkı korumak için en azından "ulusal" düşlerinin gerçekleşmesi yolunda Jön Türk'e destek ve yardım sağlıyormuş gibi görünmek zorundadırlar. Gizli ve kaçak yöntemler her ikisi için de gereklidir. Doğulu Yahudi, gizli güçleri yönetmede uzmandır ve Kıta Avrupası türünden siyasal masonluk, hareketin içyüzünü saklamanın en etkin güvencesi ve paravanı olarak seçilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, masonluğun Türkiye'deki yeni biçimi, dış görünüşle, İstanbul'da elli yıl önce kurulmuş olan Britanya, yani İskoç Localarının üyeleri ile "kardeş olmuştu". Fakat Britanya localaları kısa süre içinde çoğu Yahudilerce yönetilen yerel localaların, gerçek masonluğun sokağa dökülmüş bir taklidinden başka bir şey olmadıklarını sezmeye başladılar. Sonunda İskoçya Büyük Locası, bunların "sahte" olduklarını açıkladı. Bunun sonucu

olarak da İngiliz Locası her şeye kadir nazırlar Talât Bey ve Cavid Bey'in de içinde oldukları tüm yeni masonlara kapılarını kapattı. Türkiye'nin ordularını, maliyesini, sıkıyönetimini, parlamentosunu, kısacası bütün imparatorluğunun yazgısını denetimi altında tutan Cavid Bey doğal olarak bu "İngiliz terslemesini" haksızlık diye kabul etmişti, çünkü belki sonuçta daha az İngiliz yanlısı olabilecek bu davranış çabucak yayılmış, koridorlarda fısıldanmaya başlanmıştı. "Bu aşağılama karşısında hiddetten çılgına döndükleri" söylenmiştir, ama bunun kabinenin bize karşı dostluk siyasetini kökten değiştirmesini gerektirecek bir etmen olduğunu düşünmek için bir neden yoktur. Belki onlara bir şans daha tanıyabilir ve yerel locaların Kahire, İskenderiye vb.'de aynı yeraltı çalışmasını sürdüren Mısırlı masonlarla ilişkide olan ya da bunlara sempati duyan bazı üyelerinin aşırı fikirleri ya da siyasetleri hakkında pek az fikir sahibi olduklarını veya somut olarak hiçbir bilgileri bulunmadığını varsayabiliriz. Bir mason Arap milletvekili geçenlerde, Mısır'daki İngilizlere ve Hidiv'e karşı olan gruplarla çalışan buradaki bazı aşırı şoven masonlar hakkında, bunların art niyetlerinden birinin, propaganda yoluyla, Osmanlı filosunun İskenderiye'de sık sık gövde gösterisi yapmasıyla, düzensizlikleri kışkırtarak huzursuzluğu beslemekle, sonunda Hidiv Hazretleri'nin "Kara El" tarafından yok edilmesi ve İran'daki son hanedan değişikliği çizgisinde, Halim kolundan birinin Hidiv'in oğlunun naibi olarak atanması olduğunu düşünmek için haklı nedenleri bulunduğunu söylüyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sözü geçen olayda İranlılarla işbirliği yaptığı ve onları kışkırttığı bellidir ve şimdi, geçenlerde mason olan yeni İran Maslahatgüzarı Feracullah Han ile bir İran Büyük Locası'nın kurulması sorunu vardı. Böyle düşünceleri olan şoven Jön Türk tipi, "Asya milliyetçisidir" ve ona yardımcı olan bir Avrupa hükümetine karşı ne kadar şükran duyarsa duysun, "özgür olmak için haklı bir savaş veren" Mısır ya da Hindistan'daki öteki Doğululara yardım etmeyi, Avrupa'nın "egemenliği"nden

kurtulmalarına destek olmayı "vatanseverce" bir görev olarak kabul eder. Cemiyet'in siyaseti duygusal hesaplarla yönetilmemektedir. Jön Türklere yaptığı hizmetler için teşekkür bekleyen herhangi bir devlet, çok yanlış bir hesap yapıyor olacaktır.

Bağdat milletvekili ve Cemiyet'in dış işlerinde uzmanlaşmış kişilerden biri Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in Kahire'de Osmanlı Yüksek Komiserliği'nde Rauf Paşa'nın emrinde çalışan Hikmet Bey adında bir kardeşi olduğu söyleniyor. Şefinin dürüst davranmasına karşın, Hikmet Bey'in çoğunlukla Suriyeliler aracılığı ile, Muhammed Ferid ve öteki milliyetçilerle şüphe verici ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı başkentindeki bazı başka yayınlar gibi, Yahudilerin mali destek sağladığı *Le Jeune Turc*, zaman zaman Mısır konusunda aşırı Müslüman karşıtı yazılar yayımlıyor. Yazarlarından biri, adı Celal Nuri olan genç bir Giritlidir. Kendisi Komite üyesidir ve Cemiyet senatörlerinden Nuri Bey adlı birinin oğludur. Bir başka yazar da, Seyfettin T. Gastowtt adında Polonyalı bir Dönme'dir. Gastowtt'un Akabe Olayı ve sonrasında Kahire'de iyi tanınan bir Alman Yahudisi olan Oppenheim ile bir zamanlar para ilişkileri olmuştur. Seyfettin T. Gastowtt, kısa bir süre önce İstanbul'da Hüseyin Hasip adlı bir Mısırlı ile *Kürsî-i Milel –La Tribune des Peuples* (Halkın Kürsüsü) adlı Türkçe ve Fransızca yayımlanan bir pan-İslamist yayın organı çıkarmaya başladı. Bu yayının amacı, Hindistan, Mısır, Rusya, Tunus, Cezayir'de ezilen milyonlarca din kardeşinin genç Türkiye Müslümanları ile dayanışma duygularını uyandırmak ve geliştirmek olarak açıklandı. Gazete, Avrupa siyasetinin Müslümanlığa ve Asyalılara karşı olduğunu, Türklerin aldatmaca dolu Avrupalı dostluğuna umut bağlamamaları gerektiğini öne sürüyor. İngiltere için de, Ahmet Rıza Bey'in sözlerini yenilemekte: "L'écrasement de L'Empire Ottoman augmentera et consolidera sa force en Egypt et en Arabie." (Osmanlı İmparatorluğu'nun ezilmesi onun –İngiltere'nin– Mısır ve Arabistan'daki gücünü artıracak ve sağ-

lamlaştıracaktır.) Hüseyin Hasip Bey, burada Mısır milliyetçilerinin bir tür sözcüsü durumundadır ve bazı genç milliyetçilerin Türk okullarına alınmasıyla ilgilenmektedir. Erkek kardeşi de Muhammed Ferid ile birlikte çalışmaktadır.

Bu durumda Genç Türkiye'nin muhtemel eğilimleri nedir? Sivil temsilcileri, bir zamanlar ayda üç Osmanlı lirası maaş ile telgraf memuru olarak çalışan Talât Bey, on lira maaşla okul müdürü olan, şimdinin Maliye Nazırı Cavid Bey, Abdülhamid için sayfası dört kuruşa Türkçeye roman çevirisi yapan *Tanin*'in yayımcısı, milletvekili Hüseyin Cahit Bey... Doğal olarak bunların ilk tepkileri başkalarını kendi düzeylerine indirmek olmuştu, hâlâ da öyledir. 30 milyon nüfuslu bir imparatorlukta, Türklerin sayısı altı milyon kadar. Öteki milletten kişilere de özgürlük ve eşitlik tanınan gerçek anayasal bir yönetimde, azınlıkta kalan Türkler, ötekilere (Araplar, Rumlar, Bulgarlar vb.) göre hem zekâ ve eğitim, hem de iş nitelikleri açısından zayıf olduklarından, yutulup gideceklerdir. Üstün ırk olarak durumlarını ancak savaşçı özellikleri, yani ordu ile koruyabilirler. Başkent ve parlamentoya ancak sıkıyönetimle egemen olabilmektedirler. Ermeniler, Adana kıyımları ile sindirilmiş, Rumlar dehşet içinde kırgın bir sessizliğe gömülmüşler, Bulgarların siyasal hayatları, kulüplerinin ve derneklerinin zorla kapatılması yüzünden parçalanmıştır. "Haşarı" Hıristiyan unsurlar için bu kadar söz yeter. Türk ordusu, şimdi başkaldıran Müslüman Arnavutları "yerle bir" ediyor. Sıraları gelince, Kürtlerle Arapları da aynı yazgı beklemekte; Türk, zekâsı ya da ticari başarısı ile parlayamayacağından, içgüdüsü onu, üstünlüğünü askeri "etkinlik" ile ortaya koymaya itiyor. İmparatorluğu, içte sessiz bir boyun eğmeye dönüştürmeyi başarırsa, İran, Mısır, Yunanistan, hatta belki de Bulgaristan'a karşı şovence bir siyaset benimsemeye eğilim gösterecektir. Şimdi bu isteğini, iyi bir çözüm için hâlâ Avrupalının iyi niyetini gerektiren Girit sorununa ilişkin hesaplarla ilgilenerek içinde saklamaktadır. Bu konuda iyi bir çözüme ulaşılması, ancak Mısır vb. konu-

sunda aynı tasarıyı elde etmek için Türk'ün iştahını kabartmaya yarayacaktır. Fakat bütün bunlar, şu andaki ekonomik gelişmesi ile orantısız bir orduyu beslemek için gereken parayı ona sağlayan Avrupalı, özellikle Yahudi sermaye sahiplerine bağlıdır. Şimdilik Türk meşrutiyeti (anayasal rejimi) bir sahtekârlıktır; ama geleceğe baktığımızda, Türklerin gerçek anayasal bir yönetim altında, üstünlüklerini kaba kuvvet yoluyla nasıl sağlayabilecekleri, çözümü olmayan bir sorun gibi görünüyor. Buna karşın, Jön Türkler kendilerini uyanan Asya'nın önderi olarak kabul ediyorlar, "Şimdi Rusya ile İngiltere'nin bencil, egemenlik siyasetleri ile tehlikede olan" İran'ın, doğmaya başlamış özgürlüklerini korumakla kendilerini görevli sayıyorlar. Batı Azerbaycan'daki faaliyetleri, Genç İran encümenleri ile yeraltı bağlantıları, 1906'da Fas'ta olduğu gibi, İran'da Alman müdahalesine karşı ve Kafkas devrimcileri ile sürdürdüğü serüvenci siyaset de bundan dolayıdır. Rusya'daki Yahudiler ve Ermeni (Taşnak) aşırı devrimcileri ile de ilişkileri vardı. Huzursuzluğu, içte değişim isteyen akımları besleyip, Rusya'yı zayıflatmak, zararsız duruma getirmek istemektedir. Bu arada Yahudilerin yardımı ile, Turan kökenli Macar biraderi ile kırıştırmakta, bir yandan da Afganistan ve Hintli Müslümanlar arasında bir duygudaşlık akımı uyandırmaya çalışmaktadır.

Kısmen Yahudi masonluğun etkisiyle, kısmen de Fransızcanın Levant'ta yaygın tek Avrupa dili olması yüzünden, Jön Türkler Fransız Devrimi'ni ve onun tanrısız, yerle bir edici yöntemlerini taklit etmişlerdir. Fransız Devrimi'ndeki gelişmelerin Fransa ile İngiltere arasında şiddetli bir çekişmeyi doğurmuş olması gibi, Türk Devrimi de aynı çizgide gelişecek olursa, kendini aynı biçimde, İngiliz idealleri ve çıkarları ile çelişir durumda bulabilir.

Şimdiye kadarki Jön Türk siyaseti, Osmanlıları ve özellikle Suriyeli olan Arapları hemen hemen tümüyle yabancılaştırmıştır. Bunlar, Rumlar, Bulgarlar ve diğerleri Türkiye'de gerçek anayasal bir yönetimin kurulması umudunu yitirmişler, Türk'ün ağır

pençesini sırtlarında hissederek, Arap çıkarlarını savunmak üzere çevrelerinde bir toplanma merkezi aramaktalar. Türk'ten hoşlanmıyor, ondan nefret ediyorlar. Akılca ve kültürce ondan üstün olduklarına inanıyorlar. Türkleştirmeye boyun eğmeyecekler; Siyonizmden ve Suriye ile Mezopotamya'da gerçekleşecek bir Yahudi istilasından korkuyorlar. Ama çöller, lehçe ayrılıkları ve ırksal birleşebilme yeteneksizliği onları ayırıyor. Bunlardan bir kısmı gözlerini gizlice bir 'Arap hükümeti' olmasını ümit ettikleri Hidivliğe çevirmişler, bir gün İngiliz koruması altında tüm Osmanlı Araplarını bir merkezde toplayabilecek şekilde etkileyebileceklerine inanıyorlar. Birçoğu için bu fikir kesin biçimini almıştır. Bazılarında ise ya biçimlenmek üzeredir ya da biçimlenmeye başlamıştır. Ama bunların tümü, aşırı Mısır milliyetçilerinin ne kendilerine ne de yöntemlerine sempati duymaktadır. Bazıları da İngiliz tarafından tanınan Büyük Mısır Locası'nın, siyasal masonların "sahte" Mısır locasını kanatları altına almak için çabalaması gerektiğini savunuyorlar. Böyle bir düşünce elbette saçmadır ve elbette ki siyasal olmayan Britanya masonluğunun gerçek ilkeleri hakkında bunların yalan yanlış anlayışlarını ortaya koymaktadır. Ve muhtemelen Mısır'daki İngiliz masonları, İngiltere ve İskoçya'daki büyük locaların yönergelerine uyarak masonluğu siyasal eylemleri için bir paravan olarak kullanan "sahte biraderleri" ile her türlü ilişkiden kaçınmak zorunda kalacaklardır. Yukarıda sözü edilen, yerel masonlarımıza ilişkin tüm olaylar ve yorumlar, gizlilik güvencesi verilerek yine masonlardan alınmıştır. Ama kendi türündeki bütün gizli siyasal örgütler gibi, masonluk da tedirgindir ve gizlerinin ortaya çıktığını sezinlediğinde, kendisini daha da derinlere gömmek eğilimindedir. Bu yüzden, sizden bu belgenin çok gizli olarak işlem görmesini rica ediyorum. Birçoğu Kahire'yi ilgilendirmektedir ve sanırım, bunları gizliliklerini koruyarak Gorst'a iletirsiniz. Tahran'ı ve belki de Hint hükümetini ilgilendirebilirler. Çünkü Hintli Müslümanlara, Jön Türk hareketinin Yahudiler ve tanrısız

siyasal masonluk tarafından ciddi olarak etkilendiği el altından anlatılabilirse, bunun sonucu aşırı şoven Jön Türklerce yürütülen etkin bir İngiliz karşıtı Panislamizm propagandası için karşı tedbirlerin alınması olacaktır.

Alman meslektaşımın Yahudilik ve Latin masonluğunun Cemiyet'i ne derece etkilediğinin farkında olduğuna ve Jön Türk siyasetinin bu özelliği hakkında hükümetine gizli olarak bilgi verdiğine inanıyorum.

En içten dileklerimle
Gerard Lowther

Not: Yukarıda, İskoçya Büyük Locası'nın, masonluğunun "sahte" olduğunu açıkladığı yeni "Osmanlı Büyük Locası"nı tanımayı reddettiği belirtilmişti. Fakat öğrendiğime göre, İngiltere Büyük Locası'nın yeni Türk kuruluşunu kabul etmesi yolunda çalışmalar yapılarak, bu engelin ortadan kaldırılması istenmektedir. Mısır masonluğundaki ilginç gelişmelerin ışığında, İngiltere Büyük Locası'nın da İskoç kardeşinin izinden giderek, siyasetin böylesine boyadığı bir kuruluşun doğuşuna karşı çıkması iyi olabilir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, Üçüncü Baskı.

Ahmad, Feroz, "The Special Relationship The Committee of Union and Progress and the Jewish Political Elite, 1908-1918", *Jews, Turks, Ottomans A Shared History, Fifteenth Through Twentieth Century*, der. Avigdor Levy, Syracuse University Press, Syracuse, New York, 2002.

Akşin, Sina, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Üçüncü Baskı, Kasım 1994.

Aldag, Peter, *Juden beherschen England*, Nordland Verlag, Berlin, 1939.

Alkan, Necmettin, *Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler*, Selis Kitaplar, Şubat 2009.

Alkan, Necmettin, *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011.

Alkan, Necmettin, *Selanik'in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı 1908 İhtilali*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ağustos 2012.

Amini, Muhammad Safwat al-Saqqa, Sa'di Abu Habid, *Freemasonry*, Muslim World League Publications, 1982.

Arslantaş, Nuh, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbasî ve Fatımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dini ve Sosyal Hayat,* İz Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 89.

Avcı, Halil Ersin, *İngiliz Gizli Raporu Türkiye 1908*, Emre Yayınları, Kasım 2005.

Avcı, Halil Ersin, *Tapınağın Gizli Kapısı*, Truva Yayınları, Ağustos 2005.

Ayverdi, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1999.

Baransu, Mehmet, Opçin, Tuncay, *Pirus Devşirme Orduların Son Savaşı*, Karakutu Yayınları, Mart 2012.

Baer, Marc David, *Selanikli Dönmeler Yahudilikten Dönenler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler*, Doğan Kitap, çev. Sevinç Kayır, Haziran 2011.

Bali, Rıfat, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Bali, Rıfat, *A Spacegoat For All Seasons: The Dönmes or Crypto-Jews of Turkey*, Isis Press, 2008.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Sabah Kitapları, İstanbul, Kasım 1997, cilt 3.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, Kasım 2008.

Bernhardt, Michel, Jaki, Julia, "Die Protokolle der Weisen von Zion: Die Genese der Idee einer jüdisch/zionistischen Weltverschwörung in Europa und der arabischen Welt", *Komplotte, Ketzer und Konspirationen Zur Logik des Verschwörungsdenkens Beispiele aus dem Nahen Osten*, Haz. Schirin Fathi, Transcript Verlag, 2010.

Berridge, G. R., *Gerald Fitzmaurice (1865-1939) Chief Dragoman of the British Embassy in Turkey*, Martinus Nijhoff Publihers, Leiden-Boston, 2007.

Tilkidom and the Ottoman Empire The Letters of Gerald Fitzmaurice to George Lloyd, Edited by G. H. Berridge, Isis Press, Istanbul, 2008.

Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yayınları, Nisan 1990.

Brecher, Daniel Cil, *Der David Der Westen und sein Tarum von Israel*, Papy Rossa Verlag, 2001.

Brook, Kevin Alan, *Hazar Yahudileri*, çev. İsmail Çulcalı, Nokta Kitap, Şubat 2005.

Brunhes, Jean, Vallaux, Camille, *La Géographie de L'Historie géographie de la paix et de la guerre sur terre et sur mer, F. Alkan, Paris 1921.*

Cemal Paşa, *Hatıralar İttihat Terakki, 1. Dünya Savaşı Anıları*, Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2001.

De Poncins, Leon, *Freemasonry and Judaism The Secret Powers behind the*

Revolution, CreateSpace (June 18, 2011).
Derviş, Hüda, *Yeni Belgeler Işığında Türkiye'de Dönme Yahudi Gerçeği*, çev. Mustafa Özcan, Ark Kitapları, Ekim 2006.
Dumont, Paul, *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları*, Yapı Kredi Yayınları, çev. Ali Berktay, İstanbul, Ekim 2000.
Düzdağ, M. Ertuğrul, *İkinci Meşrutiyetin İlk Ayları ve 31 Mart Olayı İçin Bir Yakın Tarih Belgesi Volkan Gazetesi 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909 Tam ve Aynen Metin Neşri*, İz Yayıncılık, İstanbul 1992.
Düzdağ, M. Ertuğrul, *Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler*, Zvi-Geyik Yayınları, Kasım 2002.
En-Nedşe, Refik Şakir, *Sultan II. Abdülhamit ve Filistin*, çev. Necmeddin Gevri, Semerkand Basım Yayın Dağıtım, İkinci Baskı, Eylül 2004, İstanbul.
Fink, Martina, Lantzerath, Nina, "Die Freimaurer im Europaeischen und Islamischen Raum", *Komplotte, Ketzer und Konspiration Zur Logik des Verschwörungsdenkens Beispiele aus dem Nahen Osten*, Derleyen Schirin Fathi, Transcript Verlag, 2010, s. 150.
Ford, Henry, *Beynelmilel Yahudi*, Etkin Kitaplar, çev. Hacasan Yüncü, Aralık 2007, s. 68.
Friedman, Isaiah, *Germany-Turkey-Zionism 1897-1918*, Transaction Publishers, 1998.
Friedman, Isaiah, *The Question of Palestine British-Jewish-Arab Relations: 1914-1918*, Transaction Publishers, Second Expanded Edition, 1992.
Fromkin, David, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, Dördüncü Baskı, Ekim 2004.
Georgeon, François, "Müslüman ve Dönme Selanik", *Selanik 1850-1918*, haz. Gilles Veinstein, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 113-127.
Genç Kalemler Dergisi, Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1999.
Goitein, S. D., *Yahudiler ve Araplar Çağlar Boyu İlişkileri*, çev. Nuh Arslantaş, Emine Buket Sağlam, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

Goldish, Matt, *Sabetayist Ermişler*, Kırmızı Kedi Yayınevi, çev. Levent Göktem, Eylül 2011.

Gökdemir, Orhan, *Helenizm, Siyonizm Türkçülük Avrupa Türkiyesi'nde Üç Tarz-ı Siyaset*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2007.

Güler, Ali, "Son Osmanlı Hahambaşısı Hayim Nahum Efendi ile ilgili bazı arşiv belgeleri ışığında Türk-Yahudi ilişkileri", *Turkish-Jewish Encounters Studies on Turkish-Jewish Relations through the Ages*, der: Mehmet Tütüncü, 2001 Haarlem Hollanda.

Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsamar Yayınları, İstanbul, Temmuz 2008.

H. A. Gwynne, *Derin İhtilal "Küresel Entrikanın İçyüzü"*, Selis Kitaplar, çev. İlker Özyaşar, Temmuz 2003.

Halil Halid, İngilizlerin Osmanlı'yı Yok Etme Siyaseti, Ekim Yayınları, Ocak 2008.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları.

Hanioğlu, Şükrü, "Jews in the Young Turk Movement to the 1908 Revolution", *The Jews of the Ottoman Empire*, der. Avigdor Levy, The Darwin Press, INC. Princeton, New Jersey.

Hepkon, Haluk, "Her taşın altında CFR mi var?", *Soros, CFR ve Arap Ayaklanması*, Kırmızı Kedi Yayınevi, O. Koloğlu, M. A. Güller, B. Doster, H. Hepkon, Mart 2011, İstanbul, s. 118-154.

Herbert, Aubrey, *Ben Kendim Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, 21. Yüzyıl Yayınları, çev. Yılmaz Tezkan, Ankara, Şubat 1999.

Hıdır, Özcan, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İnsan Yayınları, İstanbul, Şubat 2006.

Iacovella, Angelo, *Gönye ve Hilal İttihat-Terakki ve Masonluk*, Çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, Aralık 1999.

Im Hof, Ulrich, *Avrupa'da Aydınlanma*, çev. Şebnem Sunar, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995.

İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920, der. Ali Satan, çev. Burak Özsöz, İkinci Baskı, Aralık 2010.

İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, Editör: Sommerville Story, çev. Adnan İslamoğulları, Rubin Hoxha, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Yayıma ha-

zırlayanlar: Gürol Konca, Ahmet Akşit, Temmuz 2009.
Kansu, Aykut, *1908 Devrimi (The Revolution of 1908 in Turkey)*, İletişim Yayınları, çev. Ayda Erbal, Düzeltilmiş Yeni Baskı, 2001.
Kara, İsmail, *İslamcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet*, Dergâh Yayınları, Geniletilmiş İkinci Baskı, Kasım 2001.
Kayalı, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Çev. Türkân Yöney, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ağustos 1998.
Kedourie, Elie, *Arabic Political Memoirs and Other Studies*, Frank Cass: London, 1974.
Kısakürek, Necip Fazıl, *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han*, Büyük Doğu Yayınları, 17. Basım, Aralık 2008.
Kocatürk, Önder, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914)* Birinci Cilt, İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, 2011, İstanbul.
Koloğlu, Orhan, *Abdülhamit ve Masonlar*, Eylül Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Eylül 2001.
Koloğlu, Orhan, *İslam Âleminde Masonluk*, Kırmızı Kedi Yayınevi, Mart 2012.
Koloğlu, Orhan, *Üç İttihatçı Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri ve İttihat-Terakki*, Kırmızı Kedi Yayınevi, Temmuz 2011, İstanbul.
Knight, Edward F., *1908 İhtilali'nin Hikâyesi Jön Türkler ve II. Abdülhamid*, Kariyer Yayınları, çev. Sabiha Deniz, Şubat 2010.
Kutay, Cemal, *Tarih Sohbetleri 9*, İstanbul 1968.
Kutub, Seyyid, *Yahudi ile Savaşımız*, Hikmet Neşriyat, çev. Abdulhamid Dağdeviren, İstanbul 2007.
Küçük, Abdurrahman, *Dönmeler Tarihi*, Rehber Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İlaveli Yeni Baskı, s. 469.
Küçük, Yalçın, *Çöküş*, Mızrak Yayınları, İstanbul, Ocak 2010.
Kürkçüoğlu, Ömer, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
Lady Queenborough (Edith Starr Miller), *Occult Theocrasy*. CreateSpace, May 13, 2009.
Levy, Avigdor, *The Sephardim in the Ottoman Empire*, Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1992.
Lewis, Bernard, *Semitizm ve Anti-Semitizm Çatışma ve Önyargıya Dair*,

çev. Hür Güldü, Everest Yayınları, Mayıs 2004.
Mahmut Muhtar, *Maziye Bir Nazar Berlin Anlaşmasından Harb-i Umûmî'ye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri*, Sadeleştirerek yayına hazırlayan Erol Kılınç, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.
Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, 16. Baskı, 2010, İstanbul.
Mazower, Mark, *Selanik: Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2007, İstanbul.
Mehmet Rauf, *İttihat ve Terakki Ne İdi?*, Yayına Hazırlayan: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, Kasım 1991.
Mehmet Selâhattin, *Bildiklerim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkîsamı Muhalif Hatıralar*, Hazırlayanlar: Ali Birinci, Cüneyd Okay, Vadi Yayınları, Nisan 2006.
Mevlanzade Rıfat, *Türkiye İnkılabının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İkinci Basım, Ekim 2000.
Odabaşı, İ. Arda, *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık –Rasim Haşmet Bey–*, Kaynak Yayınları, Ekim 2011.
Oğuz, Şeyda, Korkmaz, Sevengül, *Selanik'te Osmanlı Matbuatı Gonca-i Edeb*, Turkuvaz Yayınları, Mayıs 2009, İstanbul.
Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, Turhan Kitabevi, İkinci Baskı, Nisan 2004.
Öke, Mim Kemal, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, Ocak 2011.
Pears, Edwin, *Forty Years in Constantinople The Recollections of Sir Edwin Pears 1873-1915*.
Petras, James, Robin Eastman Abaya, *İsrail Siyonizm ve Ortadoğu*, çev. Ezgi Korkmaz, Kalkedon Yayınevi, Mart 2007.
Pipes, Daniel, *The Hidden Hand Middle East Fears of Conspiracy*, St. Martin's Press, October 1996, New York.
Pipes, Daniel, *Verschwörung Faszination und Macht des Geheimen*, Almancaya çeviren: Gerhard Beckmann, Gerling Akademie Verlag, Münih, 1998.
Pfahl-Traughber, Armin, "Die Ideologie von der angeblichen

Verschwörung der Freimaurer. Zur historischen Entwicklung und inhaltlichen Analyse einer Konspirationsvorstellung", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, s. 36-38.

Pfahl-Traughber, Armin, "Die Ideologie von der angeblichen Verschwörung der Freimaurer. Zur historischen Entwicklung und inhaltlichen Analyse einer Konspirationsvorstellung", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2004, s. 38-39.

Polat, Emre, *Osmanlı'nın İlk Yahudi Sosyalisti Avram Benaroya ve Faaliyetleri*, Truva Yayınları, İstanbul, 2004.

Quataert, Donald, "Fabrika Bacalarından Tüten İlk Dumanlar", *Selanik 1850-1918*, haz. Gilles Veinstein, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 186-204.

Ramsaur, Ernest Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, çev. Nuran Yavuz, Pozitif Yayınları, Mart 2007.

"Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz, Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar*, cilt 2.

Reinalter, Helmut, "Die Verschwörungstheorie", *Handbuch der freimaurerischen Grundbegriffe*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2002, s. 163-164.

Rodrigue, Aron, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması "Alliance" Okulları 1860-1925*, çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Haziran 1997, Ankara.

Ryan, Andrew, *The Last of the Dragomans*, Hazel Watson & Viney Ltd Aylesbury, 1951.

Schneer, Jonathan, *The Balfour Declaration The Origins of the Arab-Israeli Conflict*, Bloomsbury Publishing, 2010.

Segev, Tom, *Es War Einmal Ein Palaestina Juden und Araber vor der Staatsgründung Israels*, Pantheon Verlag, Almancaya çeviren: Doris Gerstner, Üçüncü Baskı.

Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, Beşinci Basım, İstanbul, Şubat 2001.

Seton-Watson, R. W., *The Rise of Nationality in The Balkans*, Howard Fertig, New York, 1966.

Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde*

Yahudiler, Kapı Yayınları, çev. Meriç Sobutay, Eylül 2008.
Stillman, Norman A., "Anti-Judaism and Antisemitism in the Arap and Islamic World Prior to 1948", *Antisemitism A History*, Ed. Albert S. Lindemann, Richard S. Levy, Oxford University Press, 2010.
Tanyu, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler 1*, Elips Kitap, Mayıs 2005.
Tayyar, Şamil, *Çelik Çekirdek Türkiye'de Derin Devletin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", *Cumhuriyetin Harcı Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, Haziran 2007, s. 12-22.
Toprak, Zafer, "Üçüncü Cumhuriyet Fransası, 'Aydınlanma' ve Osmanlı'da Tarih Yazıcılığı", *Aydınlanma Sempozyumu*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Yayıma Hazırlayan: Binnaz Toprak, Kasım 2007, İstanbul.
Troçki, Leon, *Balkan Savaşları*, Arba Yayıncılık, çev. Tansel Güney, İstanbul 1995.
Troçki, Lev, *Hayatım*, Yazın Yayıncılık, çev. Müntekim Öçmen, İkinci Baskı, Ekim 1999.
Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı.
Vatandaş, Aydoğan, *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*, Timaş Yayınları, 33. Baskı, Ocak 2010, İstanbul.
Vatandaş, Aydoğan, *Monşer: Saklı Seçilmişler*, Timaş Yayınları, 2009.
Von Bieberstein, Johannes Rogalla "Die demokratische und sozialistisch-komünistisch-jüdische 'Verschwörung'", *Typologien des Verschwörungsdenkens*, der. Helmut Reinalter, Studien Verlag, 2004, s. 100-111.
Von Bieberstein, Johannes Rogalla, *Die These von der Verschwörung 1776-1945 Philosophen, Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung*, Flensburger Hefte Verlag, Flensburg, 1992.
Webster, Nesta H., *Aydınlık Dünyanın Karanlık Güçleri Masonluk*, çev. Hacasan Yüncü, İlgi Yayınları, Mayıs 2006.

Weizmann, Chaim, *Memoiren Das Werden des Staates Israel*, J. P. Toth Verlag, Hamburg, 1951.

Wichtl, Friedrich, Schneider, Robert, *Weltfreimaurerei Weltrevolu-tion Weltrepublik*, Verlag für ganzheitliche Forschung und Kultur, Wobbenbüll, 1981.

Winstone, H. V. F., *Ortadoğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğu'daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü*, Risale, çev. Fuad Davudoğlu, İstanbul, 1999.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Edebiyat Anıları*, Yayına hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Basım, Kasım 2002.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Siyasi Anılar*, Yayına Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, Haziran 2000.

Yalçın, Soner, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*, Doğan Kitapçılık, Nisan 2004, İstanbul.

Yalçın, Soner, *Efendi 2: Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*, Doğan Kitapçılık, Haziran 2006, İstanbul.

Zeine, N. Zeine, *Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Gelenek Yayıncılık, çev. Emrah Akbaş, Haziran 2003.

Makaleler:

Atabek, Reşat, "Yabancı Obedianslara Bağlı Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışan Localar Hakkında", *Mimar Sinan*, 1985, sayı: 55.

Bali, Rıfat, "Sabetaycılık Konusunda Bir Bibliyografya Denemesi", *Tarih ve Toplum*, cilt 38, sayı: 223, (Temmuz 2004), s. 63-68.

Birinci, Ali, "Leskovik'li Mehmet Rauf ve Eseri: İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?", *Tarih ve Toplum*, (Nisan 1992), c: 17, sayı: 100, s. 57-60.

Birinci, Ali, "Vatan! Yalnız Vatan Hakkında Birkaç Söz", *Tarih ve Toplum*, cilt: 12, sayı 70, (Ekim 1989), s. 235-242.

Gülerce, Hüseyin, "Masonluk Ergenekon'un Neresinde?", *Zaman*, 31. 07. 2008.

Gümüş, Kemal, "Generallerin Damatlarına Bak", Vakit, 29.06.2010.

Haim, Sylvia G., "Arabic antisemitic Literature Some Preliminary Notes", *Jewish Social Studies*, 17 (1955), s. 307-308.

Hepkon, Haluk, "Yalçın Küçük'ün Çöküş kitabı ya da komplo teorilerinde son nokta", *Teori*, Ağustos 2010, s. 59-73.

Ilıkan, Faruk, "Miralay Sadık Bey'in Layihası", *Tarih ve Toplum*, c. 38, sayı 225, (Eylül 2002), s. 52-58.

Karakaya, Hasan, "İsimleri Yerli, Cisimleri Yabancı Ünlüler!", *Vakit*, 14.05.2008

Karakışla, Yavuz Selim, "Arap Milliyetçiliği ve Zeine. N. Zeine", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1997, Cilt. 28, sayı 167, s. 316-320.

Koloğlu, Orhan, "Ahmet Midhat ve Tercüman-ı Hakikat'te Yahudi Sorunu", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 13, 1993, s. 11-21.

Koloğlu, Orhan, "İttihat ve Terakki'de, Komite-Hizb-i Cedid Tartışması Sırasında Yunus Nadi'nin Selanik'te Tokatlanması Olayı", *Tarih ve Toplum*, (Ağustos 1993), sayı: 116, s. 34-35.

Koloğlu, Orhan, "Marrano'dan Sabetaycı'ya Avdeti'den Dönme'ye... 350 yıllık Serüven", *Tarih ve Toplum*, (Temmuz 2002), c: 38, sayı: 223, s. 50-61.

Levene, Mark, "A Case of Mistaken Identity", *English Historical Review*, Januar 1992.

Reinkowski, Maurus, "Late Ottoman Rule over Palestine: Its Evaluation

in Arab, Turkish and Israeli Histories, 1970-90", *Middle Eastern Studies*, vol. 35, No:1, January 1999, s. 69-73.
Shaw, Stanford J., "Christian antisemitism in the Ottoman Empire", *Belleten*, cilt: LIV, Aralık 1990, s. 1073-1149.
Soy, Bayram, "1908 Jön Türk Devrimi'ne İngiltere'nin Yaklaşımı", *Doğu Batı*, (Ağustos, Eylül, Ekim 2008), sayı: 46, s. 143-177.
Soy, Bayram, "II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dini Motifler", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı: 6, Güz 2007-Kış 2008, s. 122-123.
Şişman, Cengiz, "Gonca-ı Edeb'ten İki 'Söz'", *Tarih Toplum*, cilt 38, sayı 223, (Temmuz 2002)
Türesay, Özgür, "Osmanlı İmparatorluğu'nda antisemitizmin Avrupalı kökenleri üzerine birkaç not Ebüzziya Tevfik ve Millet-i İsrâiliye (1888)", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı 6, Güz 2007 - Kış 2008, s. 97-115.
Türesay, Özgür, "Osmanlı Seçkinleri ve Dreyfus Meselesi", *Toplumsal Tarih*, Ocak 2009, sayı: 181, s. 40-45.
Türköne, Mümtaz'er, "31 Mart Va'kası: Bir Siyasi Parti olarak Ordu", *Zaman*, 13. 04. 2009.
"Ağlama Duvarı'nda Bir Bürokrat", *Vakit*, 12.06.2008.
"Dışarıda Masonların Görüşü İçinde Türkiye'de Fran-Masonluk", çev. Cemal Kıpçak, *Mason Dergisi*, Nisan 1975, sayı: 19.
"Güven Paşa Mason Üstadı Çıktı", *Zaman*, 17. 07. 2008.
"Şahin'den Baykal'a: İttihat Terakkici Zihniyet", *Radikal*, 15. 04. 2009.

DİZİN

A
Aaron Aaronsohn 110, 111
Abdülaziz 54, 55, 56, 86, 92
Abdülaziz Mecdi Efendi 56, 86, 92
Abdülhamid II 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 75, 76, 82, 89, 124, 125, 128, 140, 142, 153, 159, 170, 171, 176, 182, 183, 184, 186, 187, 191, 193, 196, 201
Abdullah (Şerif Hüseyin'in oğlu) 107
Abdullah Cevdet 120, 125, 126
Abdurrahman Dilipak 167
Adam Block 78, 82, 83
Adam Weishaupt 31, 158, 159, 160, 167
Adnan Oktar (Harun Yahya) 182, 183
Adolph Franz von Knigge 18
Ağaoğlu Ahmed 87
Ahmad Muhammad Auf 171
Ahmed Agayeff 87, 126
Ahmed Muhtar Paşa 133
Ahmed Rıza 149, 150
Ahmed Safi 146
Ahmet Altan 179
Ahmet Rıza Bey 128, 200
Akil Koyuncu 148
Albert Fua 122
Alexander Lawrie 46
Alexandre Drummond 46, 47
Alfred Dreyfus 35, 65, 70
Alfred Knox 162
Al Hac İzzettin Muhammed El Amili 55
Ali Bayramoğlu 177
Ali Reşad 70
Ali Şefkati 148
A. Muhsin 95
Andrew Ryan 96
Angelo Iacovella 151
Anselmo Tilloy 35
Arap İzzet Paşa 89, 131
Armand-Joseph Fava 34
Arnold Janus Toynbee 105, 166
Arthur James Balfour 104, 114
Arthur Koestler 175
Arthur Nicolson 87
Aubrey Herbert 76, 79, 80, 83, 99, 151
August Birle 33
Augustin Barruel 19, 22, 23, 24, 25, 30
August Rohling 66
Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa 80
Avram Benaroya 142, 183, 211

Avram Galante 122
Aydoğan Vatandaş 178
Ayşe (Sabetay Sevi'nin karısı) 144
Aziz Hasan 190, 191, 192

B
Babanzâde İsmail Hakkı Bey 200
Barbara W. Tuchman 135, 136
Béla Kun 40
Bernard Pares 162
Binbaşı Sadık 147
Büşra Ersanlı 177

C-Ç
Camille Vallaux 158, 159
Cavit Bey 83, 84, 90, 91, 92, 94, 122, 129, 145, 188, 190, 194, 197, 199, 201
Cecil Spring-Rice 162, 163, 164
Celal Bayar 82
Celal Nuri 83, 126, 200
Cemaleddin Afgani 58
Cemal Paşa 95, 134, 206
Cevat Rıfat Atilhan 92, 183, 184
Cevdet Paşa 51
Chaim Weizmann 68, 69, 78, 108, 109, 111, 135, 137
Charles Hardinge 84, 85, 167, 185
Charles Lois Cadet de Gassicourt 24
Christopher Jon Bjerknes 168, 174
Cleanti Scalieri 53, 54, 55, 56, 57, 148, 149
Clifford Shack 167
Crow 169
Çetin Doğan 178
Çevik Bir 178
Çiçero 29

D
Daniel Pipes 15, 16, 23, 66
David Fresco 130
David Musa Pidcock 167
David Wolffsohn 83, 125, 126, 129
Derviş Vahdeti 89
Diana Vaughan 34
Doktor Nazım Bey 90, 129, 130, 148, 196
Dr. Farhi 193
Dukagjinzade Sabri 92

E
Ebüzziya Tevfik 69, 91, 215
Edith Starr Miller (Lady Queenborough) 161, 167, 209
Edmund Burke 23
Edouard Drumont 31, 65, 69
Eduard Emil Eckert 32
Edward Granville Browne 97
Edward Grey 74, 75, 83, 84, 97, 163
Edwin Montagu 138
Edwin Pears 77, 78, 118, 151
Eldon Gorst 97, 152, 185, 193, 203
Elefterios Venizelos 139
Elie Kedorie 183
Elisabeth Monroe 114
Emanuel Salem 91
Emin Alıcı 177
Emir Abdülkadir 58
Emmanuel Carasso 84, 95, 122, 127, 150, 186, 187, 192

Enver Paşa 94, 128
Ernest Cassel 91
Ernest E. Ramsaur 149, 158, 171
Ernst August von Göchhausen 22
Esad Bey 126
Eser Karakaş 181
Eugène Tavernier 194

F
Faik Toledo 196
Fatih Sultan Mehmet 63
Faysal (Şerif Hüseyin'in oğlu) 170
Fehmi Koru 179
Feracullah Han 152, 199
Feroz Ahmad 82, 91, 117
Filozofos 144
François Georges-Picot 107, 109, 137
Franz Kobler 135
Friedrich Wichtl 159, 160, 161, 171, 184

G
General Denikin 39
General Wrangel 39
George Clemenceau 101
George Curzon 78
George Kidston 99
Georges Corneilhan 65
George William Buchanan 105, 163, 164
Georgi Plehanov 35
Georg Michael Pachtler 32, 33, 34
Gerald Henry Fitzmaurice 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 122, 123, 130, 131, 142, 146, 151, 153, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 169, 171, 172, 174, 176, 184
Gerard Lowther 73, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 95, 96, 97, 117, 118, 126, 130, 142, 145, 152, 153, 157, 160, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 182, 183, 184, 185, 204
Gertrude Bell 79
Gilbert Clayton 101, 102
Graham Fuller 172
Gregor Schwartz-Bostunitsch 39
Grigory Zinoviev 40
Gümülcineli İsmail Bey 90, 92, 93, 94

H
Hafız Said 168
Hakkı Efendi bin Hasan 96
Hakkı Paşa 90, 91, 196
Halid bin Velid 58
Halil Ersin Avcı 182, 183
Halil Halid 107
Halil Hamada Paşa 192
Hallaçyan Efendi 197
Hans von Miquel 88
Hans von Wangenheim 133
Harputizade Hoca İshak Efendi 51
Harry Lamb 78

Hasan Ağa 51
Hasan Iğsız 178
Hasan Sadi 95
Hayatizade Feyzi Efendi 143
Haydar Rıfat 95
Hayim Nahum 109, 112, 122, 123, 128, 130, 131, 135
Heinrich Himmler 159
Henry Bax-Ironside 98
Henry Bulwer 151
Henry Ford 164
Henry McMahon 97, 102
Henry Morgenthau 113, 163
Herbert Henry Asquith 97, 100
Herbert Samuel 100, 109
Hermann Goedsche (John Ratcliffe) 38
Herodes 21
Hezekiel Sason 122
Hikmet Bey 200
Hobart Paşa 56
Horatio Herbert Kitchener 97, 100
Howell Arthur Gwynne 160, 161, 184
Hüda Derviş 171, 172
Hugh James O'Bierne 98, 110
Humbaracı Ahmed Paşa (Comte de Bonneval) 47
Hüseyin Cahit Yalçın 69, 70, 87, 95, 96, 201
Hüseyin Hasip Bey 200, 201
Hüseyin Hilmi Paşa 81, 122, 128, 129, 188

I-İ

Isaac Deutscher 41
Isaac Strauss 132
Israel Zangwill 196
İbrahim Hakkı Paşa 90, 91
İbrahim Müteferrika 47
İbrahim Pertev Paşa 55
İbrahim Temo 149
İdris Ragıp Bey 191, 192
İlker Başbuğ 178
İlker Güven 180
İsa Peygamber 21, 60
İsmail Hakkı Bey 70, 200
İsmail Kemal Bey 81, 82, 149
İsmail Mahir Paşa 186

J

Jacob Schiff 132, 162, 163, 187
Jack Manuelian 167
Jacques Menashe 91
Jakobus H. Kann 129
Jean Baptiste Simonini 29, 30, 37
Jean Brunhes 158, 159
Joachim Albrecht 40
Johann August von Starck 20, 25
Johann Christian Ehrmann 31
Johannes Rogalla von Bieberstein 16
John Buchan 99
John Robison 19, 25
Jonh Morley 75
Josef Naor 127
José Fra Torrubia 21
Joseph Brewda 166, 167
Joseph Chamberlain 136

Pawolatschi Kruschewan 38
Peder Gaultier 20
Peder Larudan 20
Peder Proyart 28
Philip Graves 37
Philippe IV. 24
Pilatus 21
Pius IX. 34
Pjotr Iwanowitsch Ratschovski 37
Platon 18
Prens Sabahattin 149
Primo Levi 187

R
Ramazan Cem Gürdeniz 178
Rasim Haşmet 148, 210
Ratti-Menton 67
Rauf Orbay 86, 91
Recep Tayyip Erdoğan 178
Refik Bey 150
Refik Şakir en-Nedşe 171
Reginald Wingate 102, 104
Remzi Bey 187
Resneli Niyazi 49, 58, 189, 206
Reşid Bey 134
Reşid Rıza 94
Richard Lichtheim 125, 126, 133
Robert Cecil 111
Robert Wilton 112
Robespierre 167
Roger Gougenot des Mousseaux 31, 64
Rosa Lüksemburg 40, 159
Ruhi Halidi 168
R. W. Seton-Watson 158, 166

S-Ş
Saada Levi 127
Sabetay Sevi 142, 143, 144, 147, 185
Sabiha Derviş 148
Sa'di Abu Habid 170, 205
Said Hüseyni 168
Said-i Nursi 58
Sait Halim Paşa 152, 188, 190
Salim Meriç 167
Sami Hochberg 134
Samuel İsrael 122
Sasun Efendi 130
Sergej Nilus 38
Sergey Dimitriyeviç Sazanov 109
Seyfettin T. Gastowtt 200
Seyyid Emir Ali 75
Seyyid Kutub 170
Sinan Aygün 180
Soner Yalçın 147, 175, 176
Sonnino 186
Spartaküs 159
Stanley Washburn 162
Şahin Makaryus 58, 192
Şair Eşref 80
Şamil Tayyar 180, 181
Şefik Hüsnü Değmer 142
Şehbenderzade A. Hilmi 93
Şemseddin Sami 51
Şerif Hüseyin 93, 103, 104, 106, 107, 108, 170
Şerif Mardin 149
Şerif Paşa 93, 94
Şevket Turgut Paşa 165
Şükrü el Esalî 168, 169

T
Talât Paşa 84, 128, 148, 152, 188, 190, 191, 192, 194, 199, 201
Tayfun Er 179
T. E. Lawrence 76
Tevfik Nadir 95
Texe Marrs 167
Theodor Herzl 38, 124, 125, 126, 131, 136, 137, 170, 187, 196
Tuncay Güney 180
Tuncay Opçin 181
Türkân Saylan 177

Ü
Ümit Sayın 180

V
Vakanüvis Asım Efendi 51
Vanizade Mehmed Efendi 143
Ventura 193
Victor Hugo 70
Victor Jacobson 125, 126, 127, 128, 129, 133
Vladimir İlyiç Lenin 39, 160
Vladimir Jabotinsky 127, 129
Voltaire 53

W
Wilhelm I. 33
Wilhelm II. 40, 94, 131, 132
William Heard 83
William Reginald Hall 109
William Shakespeare 65
William Tyrrell 79, 84, 86, 161
William Yale 110
Winston Churchill 158, 160

Y
Yakup Çelebi 144
Yakup Meir 127
Yalçın Küçük 174, 175
Yaşar Büyükanıt 178
Yirmisekizzade Mehmet Çelebi 47
Yücel Aşkın 177
Yunus Nadi 129, 214
Yusuf Fehmi 94
Yusuf İzzeddin 54
Yusuf Sakakini 191, 192

Z
Zeine. N. Zeine 105, 214
Zekeriya Sertel 148
Zeki Bey 94
Ziya Gökalp 82, 171
Zunuvas 62

Joseph Fouché 30
Joseph II 26
Joseph von Hammer-Purgstall 26, 27
Jules Cambon 131

K
Kâmil Paşa 80, 81, 88, 89, 93, 133, 134, 187
Karl Heise 40
Karl Marx 33, 39, 158
Kâzım Nami Bey 129
Kevin Alan Brook 175
Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa 143
Kürt Şerif Paşa 94

L
Leo XIII. 34, 35
Leo Amery 112
Leon de Poncis 161
Léon Meurin 35
Leopold Alois Hoffmann 26
Leo Taxil (Gabriel Jogand-Pagés) 34, 35, 93
Lev Troçki 39, 40, 41, 140, 161, 164
Lloyd George 99, 100, 101, 113, 138
Lloyd George (Fitzmaurice'in arkadaşı) 79, 90, 151
Lord Milner 99
Lord Palmerston 66, 74
Lord Rotschild 114, 137
Louis XVI 24, 39, 160
Louis D. Brandeis 162
Louis-Philippe 31
Louis Mallet 96
Ludwig Greinemann 21
Luis Amiable 52, 53
Lütfi Fikri Bey 90, 168
Luzzati 186
Lynden LaRouche 166

M
M. Şükrü Hanioğlu 122
Machiavelli 37, 38
Mahmud I. 53
Mahmud Şevket Paşa 82
Mahmut Muhtar Paşa 77
Mahmut Nedim Paşa 55
Mahmut Şevket Paşa 95
Markar Esayan 181
Mark Sykes 79, 97, 101, 102, 103, 104, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 123, 137, 164, 169, 174
Mattheus Vieregg 22
Maurice de Bunsen 97
Maurice Joly 37, 38
Mayir Vereté 138
Mehmed IV. 143
Mehmed V. 187
Mehmed Aziz Efendi 144
Mehmed Rıfat Paşa 80
Mehmet Akif Ersoy 175
Mehmet Ali Şahin 181
Mehmet Altan 181
Mehmet Baransu 181
Mehmet Kamış 167
Mehmet Rauf 146, 210, 214
Mehmet Selahattin 93, 94
Mehmet Şevki Eygi 167

Mekke Şerifi Hüseyin 93, 103
M. Emin Kazcı 167
Metternich 26, 27
Mevlanzade Rıfat 93, 167, 210
Mim Kemâl Öke 105
Minkarizade Yahya Efendi 143
Mir Abd al-Latif Sustari 52
Mirabeau 25
Miralay Sadık 56, 86, 92, 94, 147
Mısırlı Halim Paşa 57
Moiz Kohen 122, 129
Molaylı Jacques 24
Montesquieu 37
Moses Gaster 110, 123
Mösyö Labori 70
Muhammad Safwat al-Saqqa Amini 170, 171
Muhammed Abduh 58
Muhammed Ferid 85, 152, 185, 192, 200, 201
Muhammed Örfi 191
Munis Tekinalp 122
Murad V. 54, 56, 57
Musa Kâzım Efendi 86
Musa Peygamber 61
Mustafa Armağan 182
Mustafa Kemal Atatürk 160, 171, 176, 179, 180
Mustafa Paşa 143
Mütercim-i Tefrik Cemiyeti Azasından Mehmet 55

N

Nahum Slousch 131
Nahum Sokolow 109, 112, 131, 135
Najib al-Hajj 65
Napolyon Bonaparte 26, 29
Napolyon III. 26, 29, 30, 37, 38, 47
Nathan 186
Nazım Bey 90, 128, 129
Necib Nasır 168
Necip Azuri 65, 66
Necip Fazıl Kısakürek 176, 182
Necmettin Alkan 183, 184
Neron 167
Nesim Mazliyah 127, 130
Nesim Russo 95, 122, 127
Nesta Webster 159, 160, 161, 171
Nicholas O'Connor 76, 77
Nicolas Deschamps 33, 64
Nikolaides 89
Nikolaus Markow 39
Nuh Gönültaş 167

O-Ö

Oliver Cromwell 21
Oppenheim 200
Orhan Gökdemir 175
Orhan Koloğlu 55, 83, 89, 151
Oscar Strauss 162, 187
Osman Fehmi Bey 190
Otto zu Salm-Horstmar 39, 40
Ömer Seyfettin 154
Özgür Türesay 69

P

Paul Cambon 89, 131
Paul de Regla (P. A. Desjardin) 56
Paul Dumont 47, 48, 151, 154
Paul von Tischendorf 131

90'lı yıllarla birlikte komplo teorilerinin ülkemizdeki ağırlığı giderek arttı. Herkes komplo teorilerinden bahsetmeye başladı. Kimi şikâyet etti; kimiyse dünyayı açıklamak için onlara başvurdu. Hakkında bu kadar konuşulan kavramın kendisiyse çok az tartışıldı. Komplo teorilerinin neden ve nasıl ortaya çıktığı, hangi yollarla yayıldığı soruları ortada kaldı.

Jön Türkler ve Komplo Teorileri işte bu sorulara yanıtlar arıyor. Ama bu arama işini alışılmadık bir yöntemle yapıyor. Söz konusu iddiaları tarihsel bir çerçevede ele alırken, bunların Avrupa'da ve Ortadoğu'da ortaya çıkış ve yayılma süreçlerini karşılaştırmalı bir biçimde inceliyor. Farklılıklarını ve benzerliklerini değerlendiriyor. İkinci Meşrutiyet sonrasında ortaya atılan Sabetayizm ve mason komplosu iddialarının günümüz siyaset hayatını nasıl etkilediğini anlamamızı sağlıyor.

Komplo teorilerinin ülkemizde ortaya çıkışında ve yayılışında İngiltere'nin rolü nedir?

Jön Türk Devrimi bir "Yahudi-mason komplosu" muydu?

Türk milliyetçiliğinin "Yahudi icadı" olduğu iddiası nasıl ve ne zaman ortaya atıldı?

31 Mart Ayaklanması'nı Sabetayistler mi bastırdı?

Jön Türklerin ve Troçki'nin ortak düşmanı kimdi?

"Ermeni Soykırımı'nı Yahudiler yaptı" iddiaları nereden çıktı?

Komplo teorilerinin İsrail'in kuruluşundaki rolü nedir?

549
BAR
4814 BAR

KIRMIZIKEDİ
www.kirmizikedikitap.com
₺15
ISBN 978-605-5340-67-4
9 786055 340674